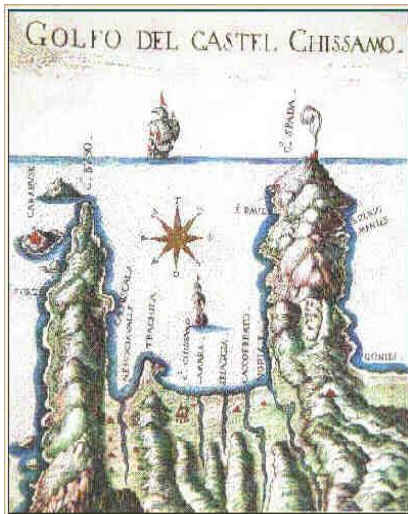

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΓΡΟΝΟΜΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Προγραμματική Σύμβαση Πολιτισμικής Ανάπτυξης

Δήμος Κισσάμου
Δήμος Πλατανιά
Περιφέρεια Κρήτης
Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων

Στρατηγικός Σχεδιασμός (Master Plan)

Πολιτιστικής Πολιτικής
και Βιώσιμης Ανάπτυξης
Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά

Στάδιο III

Διαδικασία Εφαρμογής

Ομάδα Εργασίας

Αναστασία Στρατηγέα

Αναπλ. Καθηγ. Ε.Μ.Π.
Επιστημονική Υπεύθυνη Έργου

Νεκταρία Μαραβά

Οικονομολόγος – Περιφερειολόγος, MSc

Σωμαράκης Γεώργιος

Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας και
Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παναγιωτοπούλου Μαρία

Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχανικός Ε.Μ.Π.

Λάμπρου Μαρία

Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας και
Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, M.Sc. Χωροταξία,
Πολεοδομία και Ανάπτυξη

Αθήνα

Ιούλιος 2016

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1	Εισαγωγή.....	1
2	Το προς Υλοποίηση Σενάριο	4
2.1	Ανάπτυξη Προτεινόμενου Σεναρίου – Θεματικά Πολιτιστικά Δίκτυα / Διαδρομές.....	4
2.1.1	Δίκτυο πόρων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.....	6
2.1.2	Δίκτυο μουσείων αγροτικής παράδοσης.....	16
2.1.3	Δίκτυο φυσικών πόρων / φυσικής κληρονομιάς.....	20
2.1.4	Δίκτυο πόρων θρησκευτικού ενδιαφέροντος.....	33
2.1.5	Δίπολο μουσικής και χορευτικής παράδοσης – Λουσακιές και Παλαιά Ρούματα	36
2.2	Ανάπτυξη Προτεινόμενου Σεναρίου - Πολιτιστικοί Πόλοι (ΠΠ)	37
2.2.1	Πολιτιστικός Πόλος 1 – Κίσσαμος.....	39
2.2.2	Πολιτιστικός Πόλος 2 – Λουσακιές.....	39
2.2.3	Πολιτιστικός Πόλος 3 – Κολυμβάρι.....	40
2.2.4	Πολιτιστικός Πόλος 4 – Βουκολιές.....	41
2.3	Ενσωμάτωση Τοπικών Αξιόλογων Χαρακτηριστικών στα Θεματικά Πολιτιστικά Δίκτυα.....	41
2.3.1	Συνοπτική περιγραφή χωρικών οντοτήτων Σεναρίου II.....	43
2.3.2	Διασύνδεση με Θεματικά Πολιτιστικά Δίκτυα	45
2.3.3	Συμπεράσματα.....	56
3	Χρηματοδοτικά Προγράμματα	57
3.1	Χρηματοδοτικά Προγράμματα της Περιόδου 2014-2020.....	58
3.2	Επενδυτικές Προτεραιότητες Τομεακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων Προγραμματικής Περιόδου 2014-2020 - Ενδεικτικές Δράσεις Σχετικές με τον Πολιτισμό.....	62
3.2.1	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία - ΕΠΑνΕΚ.....	62
3.2.2	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευσης και Δια Βίου Μάθησης – ΕΠΑΝΑΔ / ΕΔΒΜ	66
3.2.3	Ενδεικτικά Σχετικά Μέτρα του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020.....	70
3.3	Επενδυτικές Προτεραιότητες Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Κρήτης 2014-2020 - Ενδεικτικές Δράσεις Σχετικές με τον Πολιτισμό	73
3.4	Περιφερειακή Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης Κρήτης (RIS3 Crete)....	79
3.5	Περιφερειακή Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και της Κοινωνικής Ένταξης - ΠΕΣΚΕ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020	84

3.6	Προγράμματα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας	86
3.6.1	Διαπεριφερειακά προγράμματα.....	88
3.6.2	Δίκτυα	88
3.7	Τα Ανταγωνιστικά Προγράμματα της Ε.Ε.....	89
3.7.1	Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη».....	90
3.7.2	Πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020».....	91
3.8	Χρηματοδοτικά Εργαλεία για την Περίοδο 2014-2020.....	92
3.8.1	Τα χρηματοδοτικά εργαλεία στην προγραμματική περίοδο 2014-2020	92
3.8.2	Τα νέα χρηματοδοτικά εργαλεία για τους ΟΤΑ 2014-2020	95
4	Πλαίσιο Πολιτικής.....	99
4.1	Οι Κύριες Κατευθύνσεις Πολιτικής.....	99
4.2	Μέτρα Πολιτικής	103
4.3	Βασικές Κατευθύνσεις Πολιτικής – Ενδεικτική Εκτίμηση Κόστους	129
4.3.1	ΚΠ-1 - Ανάδειξη / προστασία πόρων φυσικού ενδιαφέροντος.....	130
4.3.2	ΚΠ-2 – Προβολή πολιτιστικών πόρων	132
4.3.3	ΚΠ-3 – Ευαισθητοποίηση - εκπαίδευση πληθυσμού & ΚΠ-4 - Πολιτιστική επιχειρηματικότητα - εκπαίδευση.....	143
5	Επίλογος.....	148

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1-1: Στόχος και άξονες προτεραιότητας για την ολοκληρωμένη πολιτιστική ανάπτυξη των Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά.....	1
Διάγραμμα 3-1: Το όραμα του αναπτυξιακού σχεδιασμού της Περιφέρειας Κρήτης.....	74
Διάγραμμα 3-2: Δομή ΕΠ Κρήτης 2014-2020	75
Διάγραμμα 3-3: Η στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης στον σύμπλεγμα του τουρισμού-πολιτισμού.....	81
Διάγραμμα 3-4: Ευρωπαϊκά προγράμματα χρηματοδότησης μέσω των χρηματοδοτικών εργαλείων 2014-2020	94
Διάγραμμα 4-1: Δομή Πλαισίου Πολιτικής.....	99
Διάγραμμα 4-2: Κύριες κατευθύνσεις πολιτικής για την υλοποίηση του στόχου	100
Διάγραμμα 4-3: Κύριες κατευθύνσεις πολιτικής	101

Πίνακας 1-1: Άξονες προτεραιότητας για την επίτευξη του στόχου	2
Πίνακας 2-1: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών / θέσεων της Διαδρομής 1 – Φαλάσσαρνα – Μονή Γωνιάς/Κολυμβάρι και συμπληρωμα-τικών αυτής διαδρομών - «Θεματικό Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος».....	9
Πίνακας 2-2: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών/θέσεων της Διαδρομής 2 – Κίσσαμος – Κίσσαμος / Κυκλική διαδρομή - «Θεματικό Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος»	12
Πίνακας 2-3: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών/θέσεων της Διαδρομής 3 – Έλος - Κεφάλι - Χρυσοσκαλίτισσα – «Θεματικό Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος».....	14
Πίνακας 2-4: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ των οικισμών/θέσεων από τους οποίους διέρχεται το Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης.....	18
Πίνακας 2-5: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών/θέσεων της Διαδρομής 1 – Μεσαύλια – Μεσαύλια / Κυκλική Διαδρομή – «Κύκλος Φαραγγιών» και συμπληρωματικών διαδρομών - «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς».....	23
Πίνακας 2-6: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών/θέσεων της Διαδρομής 2 – Μεσαύλια - Κεφάλι – «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς».....	27
Πίνακας 2-7: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών/θέσεων της Διαδρομής 3 – Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 - Ελαφονήσι - Κίσσαμος / Πολυρρήνια – «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς».....	30
Πίνακας 2-8: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ των οικισμών/θέσεων του «Θεματικού Δικτύου Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος»	33
Πίνακας 2-9 : Υποπεριοχές Σεναρίου II	43
Πίνακας 3-1: Θεματικοί Στόχοι - Επιχειρησιακά Προγράμματα - Δράσεις σχετικές με τον Πολιτισμό	61
Πίνακας 3-2: Ενδεικτικές ομάδες δράσεων ανά άξονα προτεραιότητας και επενδυτική προτεραιότητα στο ΕΠΑνΕΚ	67
Πίνακας 3-3: Ενδεικτικές δράσεις στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού και Δια Βίου Μάθησης (ΕΠΑΝΑΔ/ΔΒΜ).....	71
Πίνακας 3-4: Άξονες Προτεραιότητας, Επενδυτικές Προτεραιότητες και Ενδεικτικές Δράσεις σχετικές με τον υφιστάμενο πολιτιστικό σχεδιασμό στο ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020	77
Πίνακας 4-1: Μέτρα πολιτικής για την κατεύθυνση πολιτικής ΚΠ-1 – Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων / κληρονομιάς.....	105
Πίνακας 4-2: Μέτρα πολιτικής για την κατεύθυνση πολιτικής ΚΠ-2 – Προβολή πολιτιστικών πόρων με χρήση ΤΠΕ.....	111

Πίνακας 4-3: Μέτρα πολιτικής για την κατεύθυνση πολιτικής ΚΠ-3 – Ευαισθητοποίηση – εκπαίδευση πληθυσμού.....	115
Πίνακας 4-4: Μέτρα πολιτικής για την κατεύθυνση πολιτικής ΚΠ-4 – Πολιτιστική επιχειρηματικότητα	118
Πίνακας 4-5: Μέτρα πολιτικής για την αναβάθμιση της εικόνας και των λειτουργιών των Πολιτιστικών Πόλων (ΠΠ).....	122
Πίνακας 4-6: Μέτρα πολιτικής για τη στήριξη της ενδοχώρας.....	126
Πίνακας 4-7: Ενδεικτικό κόστος ανάδειξης περιπατητικών διαδρομών και διαδρομών παραγωγών – Δίκτυο Φυσικών Πόρων – Φυσικής Κληρονομιάς.....	131
Πίνακας 4-8: Πολιτιστικοί πόροι (κόμβοι θεματικών πολιτιστικών δικτύων) για τους οποίους αξιοποιούνται πρόσθετες διαδικασίες παραγωγής ψηφιακού περιεχομένου	137
Πίνακας 4-9: Εκτιμώμενο κόστος για την προβολή της περιοχής ανά διαδικασία (τεχνολογία) παραγωγής και σύνθεσης ψηφιακού περιεχομένου και θεματικό δίκτυο	142

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 2-1: Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος.....	7
Χάρτης 2-2: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 1 – Φαλάσσαρνα - Όρμος Μένιες και οι συμπληρωματικές διαδρομές σε αυτήν - «Θεματικό Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος».....	10
Χάρτης 2-3: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 2 - Κίσσαμος – Κίσσαμος / Κυκλική διαδρομή – και συμπληρωματική διαδρομή 3 - «Θεματικό Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος».....	13
Χάρτης 2-4: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 3 – Έλος - Κεφάλι – Μονή Χρυσοσκαλίτισσας, «Θεματικό Δίκτυο Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος».....	15
Χάρτης 2-5: Δίκτυο μουσείων αγροτικής παράδοσης.....	17
Χάρτης 2-6: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η διαδρομή που αναφέρεται στο «Θεματικό Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης»	19
Χάρτης 2-7: Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς.....	21
Χάρτης 2-8: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 1: Μεσαύλια – Μεσαύλια / Κυκλική Διαδρομή και συμπληρωματικές προς αυτή διαδρομές - «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς	25
Χάρτης 2-9: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 2: Μεσαύλια - Κεφάλι – «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς».....	28
Χάρτης 2-10: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 3 – Ευρωπαϊκό μονοπάτι Ε4 - Ελαφονήσι - Κίσσαμος / Πολυρρήνια – «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς».....	32

Χάρτης 2-11: Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος	34
Χάρτης 2-12: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται το «Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος».....	35
Χάρτης 2-13: Δίπλοιο μουσικής και χορευτικής παράδοσης.....	36
Χάρτης 2-14: Πολιτιστικοί Πόλοι (ΠΠ) περιοχής μελέτης.....	38
Χάρτης 2-15: Η πρόταση του Σεναρίου II – «Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων».....	42
Χάρτης 2-16: Διάρθρωση θεματικών πολιτιστικών δικτύων	46

<p>«Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες» (ΠΔΒ) (Cultural Creative Industries)</p>	<p>Αναφέρεται στις ακόλουθες επιχειρήσεις: εικαστικές και παραστατικές τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική, θέατρο χορός κλπ.), την παραγωγή μουσικής, τα μουσεία, τις πινακοθήκες και τις βιβλιοθήκες, τη φωτογραφία, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση, την παραγωγή διαφημίσεων, τις εκτυπώσεις, τις εκδόσεις, το design (κάθε είδους, π.χ. επίπλων, μόδας κλπ.), την αρχιτεκτονική, τον κινηματογράφο και την παραγωγή λογισμικού. Οι ΠΔΒ είναι οι επιχειρήσεις που δημιουργούν αμιγώς πολιτιστικά αγαθά, αλλά και προϊόντα τα οποία είναι αποτέλεσμα ευρύτερης παραγωγικής διαδικασίας και δημιουργίας.</p>
<p>«Δημιουργική Οικονομία» (Creative Economy)</p>	<p>Πλαίσιο οικονομικής πολιτικής, το οποίο μπορεί να εξελιχθεί σε δομικό παράγοντα ανάπτυξης, εφόσον διασυνδεθούν οι νέες ψηφιακές τεχνολογίες με το πολιτιστικό προϊόν μιας περιοχής. Είναι το επακόλουθο της διασύνδεσης της δημιουργικότητας, του πολιτισμού, των οικονομικών και της τεχνολογίας που οδηγεί στη δημιουργία και διακίνηση πνευματικών αγαθών. Στηρίζει την απασχόληση και το εισόδημα, προωθεί την κοινωνική συνοχή, την ευημερία, την πολυπολιτισμικότητα στη κοινωνία και την εξέλιξη του ατόμου. Στον πυρήνα της Δημιουργικής Οικονομίας βρίσκονται οι Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες (ΠΔΒ) και τα πεδία των τεχνών, του πολιτισμού, της επιχειρηματικότητας και της τεχνολογίας.</p>
<p>Πολιτιστικές Βιομηχανίες</p>	<p>«...οι επιχειρήσεις που παράγουν και διανέμουν πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες που έχουν ενσωματωμένες ή εκφράζουν πολιτισμικές αξίες...» [COM(2010) 183 final].</p>
<p>Μέσα Χρηματοοικονομικής Τεχνικής - MXT</p>	<p>Μορφές «επιστρεπτέας ενίσχυσης» (χρηματοδοτούμενα και μη χρηματοδοτούμενα προϊόντα), όπως π.χ. τα δάνεια, η στήριξη των επιχειρηματικών κεφαλαίων, οι επιχορηγήσεις και οι μηχανισμοί εγγύησης. Τα Μέσα Χρηματοοικονομικής Τεχνικής εφαρμόζονται για να υποστηρίξουν επενδύσεις που αναμένεται να είναι οικονομικά βιώσιμες και δεν συγκεντρώνουν επαρκή χρηματοδότηση από πηγές της αγοράς (Κανονισμός Ε.Ε., Αριθ. 1303/2013, Άρθρο 37, σελ. 358).</p> <p>N. 4314/2014: MXT - Χρηματοδοτικά μέσα για χρηματοδοτική ενίσχυση, σε συμπληρωματική βάση, από τον προϋπολογισμό, με στόχο την υλοποίηση ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων στόχων πολιτικής της Ένωσης. Τα μέσα αυτά είναι δυνατόν να έχουν τη μορφή</p>

	επενδύσεων μετοχικού ή οιονεί μετοχικού κεφαλαίου, δανείων ή εγγυήσεων ή άλλων μέσων επιμερισμού κινδύνου, και να συνδυάζονται, εφόσον ενδείκνυται, με επιδοτήσεις. ¹
Πράσινα Σημεία (ΠΣ)	<p>Οριοθετημένοι και κατάλληλα διαμορφωμένοι χώροι:</p> <ul style="list-style-type: none"> • με κατάλληλη κτιριακή υποδομή και εξοπλισμό • οργανωμένοι από τους Δήμους <p>ώστε οι δημότες να εναποθέτουν χωριστά τα συλλεγόμενα ανακυκλώσιμα υλικά, όπως χαρτί, γυαλί, μέταλλα, πλαστικά, υφάσματα, βρώσιμα έλαια ή χρησιμοποιημένα αντικείμενα και εξοπλισμό (ρουχισμό, έπιπλα, ηλεκτρικό και ηλεκτρονικό εξοπλισμό) προκειμένου να προωθηθούν στη συνέχεια για ανακύκλωση ή για επαναχρησιμοποίηση (Κουγιανός και άλλοι, 2015).</p>
Κοινωνική Οικονομία	Το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, που αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επίδιωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων (Ν. 4019/2011, ΦΕΚ 216, 30/9/2011).
Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις – ΚΟΙΝΣΕΠ	Φορέας της κοινωνικής οικονομίας, αστικός συνεταιρισμός με κοινωνικό σκοπό και εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα. Μέλη τους μπορεί να είναι φυσικά και νομικά πρόσωπα (Ν. 4019/2011, ΦΕΚ 216, 30/9/2011).
Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Συλλογικού και Παραγωγικού Σκοπού	Αφορούν την παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών της συλλογικότητας (πολιτισμός, περιβάλλον, οικολογία, εκπαίδευση, παροχές κοινής ωφέλειας, αξιοποίηση τοπικών προϊόντων, διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων κ.ά.) που προάγουν το τοπικό και συλλογικό συμφέρον, την προώθηση της απασχόλησης, την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και την ενδυνάμωση της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης (Ν. 4019/2011, ΦΕΚ 216, 30/9/2011).
Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤοΚ)	Η ΤΑΠΤΟΚ αποτελεί ένα εργαλείο και περιγράφει την “από τη βάση προς την κορυφή” προσέγγιση των τοπικών κοινοτήτων, οι οποίες συγκροτούν μια σύμπραξη προκειμένου να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν μια

¹ Βλ. Ν. 4314/2014. ΦΕΚ 265 «Για τη διαχείριση, τον έλεγχο και την εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων για την προγραμματική περίοδο 2014–2020, Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/17 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 2012 (ΕΕ L 156/16.6.2012) στο Ελληνικό Δίκαιο, Τροποποίηση του Ν. 3419/2005 (Α 297) και άλλες διατάξεις.

“...ολοκληρωμένη αναπτυξιακή στρατηγική. Η εν λόγω στρατηγική είναι σχεδιασμένη κατά τρόπο, ώστε να αξιοποιεί τα δυνατά σημεία ή τα πλεονεκτήματα της κοινότητας σε κοινωνικό, περιβαλλοντικό και οικονομικό επίπεδο, αντί απλώς να εστιάζει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της. Για τον σκοπό αυτό, η σύμπραξη λαμβάνει μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση και αποφασίζει πώς θα τη διαθέσει” (Ζηρίνης, 2015). Η ΤΑΠΤΟΚ βρίσκει εφαρμογή στο νέο ΕΣΠΑ 2014-2020 (αναφέρεται εκτενώς στους κανονισμούς ² που το διέπουν), ενώ αποτελεί τη συνέχεια του Leader.

² Βλέπε κανονισμό, άρθρο 32.

Η ανάπτυξη ενός **Στρατηγικού Σχεδίου Πολιτιστικής Πολιτικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης** της πρώην Επαρχίας Κισσάμου –νυν Δήμος Κισσάμου και μέρος του Δήμου Πλατανιά– αποτελεί ένα καινοτόμο συμμετοχικό σχεδιαστικό εγχείρημα με σκοπό την **ολοκληρωμένη προσέγγιση των πολιτιστικών πόρων** και την αξιοποίηση αυτών για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, με όρους βιωσιμότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, στο **Στάδιο I** του παρόντος ερευνητικού έργου έγινε η **καταγραφή και χαρτογράφηση - αποτύπωση των πολιτιστικών πόρων**, η ανάλυση του κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος εντός του οποίου βρίσκονται οι πόροι αυτοί, καθώς και η αξιολόγηση τόσο της περιοχής όσο και των πολιτιστικών πόρων της. Στο πλαίσιο της αξιολόγησης αυτής, καταγράφηκαν τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες της περιοχής μελέτης και του υπάρχοντος πολιτιστικού περιβάλλοντος, ενώ αναλύθηκαν επίσης οι ευκαιρίες και οι απειλές που απορρέουν από το εξωτερικό περιβάλλον, το οποίο συνθέτει το πλαίσιο εντός του οποίου η αξιοποίηση των πόρων αυτών θα επιδιωχθεί.

Με βάση την εικόνα που διαμορφώθηκε από το Στάδιο I σε σχέση με το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον της περιοχής μελέτης, αλλά και το είδος και τη χωρική διάρθρωση των υπάρχοντων σε αυτήν πολιτιστικών πόρων (βλ. Χάρτη πολιτιστικών πόρων, Έκθεση Σταδίου I και Παράρτημα I παρούσας Έκθεσης Σταδίου III), το **Στάδιο II** του έργου επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στη δόμηση και αξιολόγηση **δύο εναλλακτικών σεναρίων βιώσιμης αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων**. Από την αξιολόγηση αυτή προέκυψε το επιλεγόμενο προς υλοποίηση σενάριο, το οποίο αποτελεί έναν συνδυασμό των δύο παραπάνω σεναρίων, με προτεραιότητα στην ανάπτυξη διαμπερών θεματικών πολιτιστικών δικτύων που προτείνονται στο Σενάριο I, και εμπλουτισμό αυτών με τα ιδιαίτερης αξίας πολιτιστικά στοιχεία που έχουν έναν πιο τοπικό χαρακτήρα και απορρέουν από τη λογική ανάπτυξης του Σεναρίου II. Η τελική προς υλοποίηση πρόταση προέκυψε μέσα από: (α) **σειρά διαβουλεύσεων** της ερευνητικής ομάδας με τους εμπλεκόμενους φορείς της τοπικής διοίκησης και την Περιφερειακή Ενότητα Χανίων, τοπικούς πολιτιστικούς και άλλους φορείς και την τοπική κοινωνία, καθώς και (β) δημόσια διαδικτυακή διαβούλευση επί του τελικού προτεινόμενου σεναρίου μέσα από τους διαδικτυακούς τόπους των δύο εμπλεκόμενων δήμων.

Το παρόν τεύχος συνιστά το τρίτο και τελευταίο στάδιο της Προγραμματικής Σύμβασης «Στρατηγικός Σχεδιασμός (Master Plan) Πολιτιστικής Πολιτικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά» - **Στάδιο III**, στο οποίο παρουσιάζεται το **πλαίσιο πολιτικής για την υλοποίηση του τελικά επιλεγόμενου σεναρίου**.

Η διατύπωση του πλαισίου αυτού επιχειρεί να ενσωματώσει τα σχόλια, τις παρατηρήσεις, τις απόψεις και τα οράματα της τοπικής κοινωνίας στην οποία πρόκειται να εφαρμοστεί. Το πλαίσιο πολιτικής αναλύεται σε τέσσερις **κεντρικές κατευθύνσεις πολιτικής**, οι οποίες εξειδικεύονται περαιτέρω σε έναν αριθμό **μέτρων πολιτικής** που απαιτούνται για την υλοποίηση κάθε μιας από τις κατευθύνσεις αυτές. Για τις κατευθύνσεις αυτές παρέχεται επίσης, όπου αυτό είναι δυνατόν στο πλαίσιο

του παρόντος έργου, μια **ενδεικτική κοστολόγηση**, καθώς και τα **χρηματοδοτικά προγράμματα και εργαλεία** που μπορούν να υποστηρίξουν την υλοποίησή τους.

Στο σημείο αυτό η ερευνητική ομάδα θα ήθελε να εκφράσει τις ευχαριστίες της στους φορείς περιφερειακής και τοπικής διοίκησης (Περιφέρεια Κρήτης / ΠΕ Χανίων, Δήμο Κισσάμου και Δήμο Πλατανιά) για την υποστήριξή τους κατά τη διάρκεια υλοποίησης του έργου. Επίσης ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλονται στους πολιτιστικούς συλλόγους της περιοχής και την ΕΠΟΦΕΚ, η συμπαράσταση των οποίων ήταν αμέριστη καθ' όλη τη διάρκεια του έργου και συνεισέφερε σημαντικά στην κατανόηση, από την ομάδα του έργου, της σημασίας που οι πολιτιστικού πόροι έχουν για την τοπική κοινωνία της περιοχής μελέτης.

Αθήνα

Ιούλιος 2016

Το παρόν ερευνητικό έργο με τίτλο «**Στρατηγικός Σχεδιασμός (Master Plan) Πολιτιστικής Πολιτικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά**» εκπονείται στο πλαίσιο της **Προγραμματικής Σύμβασης** που υπεγράφη στις 13 Αυγούστου 2015 μεταξύ του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου από τη μια πλευρά και του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ), της Περιφερειακής Ενότητας Χανίων της Περιφέρειας Κρήτης, του Δήμου Κισσάμου και του Δήμου Πλατανιά από την άλλη, μετά από πρωτοβουλία της Ένωσης Πολιτιστικών Φορέων της Επαρχίας Κισσάμου (ΕΠΟΦΕΚ) για την ανάδειξη της Κισσαμίτικης πολιτιστικής κληρονομιάς ως μοχλού τοπικής ανάπτυξης. Η **διάρκεια** της Προγραμματικής Σύμβασης έχει οριστεί σε έναν χρόνο, με έναρξη της ισχύος την 13^η Αυγούστου 2015.

Η παρούσα έκθεση αφορά το **Στάδιο III** του ερευνητικού προγράμματος που, σύμφωνα με την Προγραμματική Σύμβαση, αναφέρεται στη «**Διαδικασία Εφαρμογής**». Πιο συγκεκριμένα στο στάδιο αυτό, με βάση τα αποτελέσματα των προηγούμενων Σταδίων I και II, και την τελική προς υλοποίηση επιλογή σεναρίου, παρουσιάζονται οι κατευθύνσεις και τα μέτρα πολιτικής που υλοποιούν το εν λόγω σενάριο, μια ενδεικτική κοστολόγηση των κατευθύνσεων πολιτικής, καθώς και τα πιθανά χρηματοδοτικά προγράμματα και εργαλεία που είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν για την υλοποίησή τους.

Τα μέλη της ερευνητικής ομάδας του έργου **που εμπλέκονται στο Στάδιο III** είναι:

Αναστασία Στρατηγέα	Αναπλ. Καθηγ. Ε.Μ.Π. Επιστημονική Υπεύθυνη Έργου
Νεκταρία Μαραβά	Οικονομολόγος – Περιφερειολόγος, MSc.
Σωμαράκης Γεώργιος	Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Παναγιωτοπούλου Μαρία	Αγρονόμος Τοπογράφος Μηχανικός Ε.Μ.Π.
Λάμπρου Μαρία	Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, MSc. Χωροταξία, Πολεοδομία και Ανάπτυξη

Η **δομή** της παρούσας έκθεσης περιλαμβάνει τα ακόλουθα κεφάλαια:

Το **Κεφάλαιο 1**, στο οποίο γίνεται μια **σύνοψη** των πεπραγμένων των δύο πρώτων Σταδίων (Στάδιο I και II), δίνοντας το περίγραμμα εντός του οποίου θα αναπτυχθεί το περιεχόμενο της παρούσας έκθεσης. Στο πλαίσιο αυτό, δίνονται οι άξονες προτεραιότητας που έχουν τεθεί για την επιδίωξη του στόχου του έργου, καθώς και το υφιστάμενο πλαίσιο πολιτικής εντός του οποίου αυτός θα επιδιωχθεί (στρατηγική περιφέρειας, αναπτυξιακές επιλογές και προγράμματα, στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης κ.λπ.).

Το **Κεφάλαιο 2**, το οποίο εστιάζει στην **παρουσίαση και χωρική εξειδίκευση** των κύριων χαρακτηριστικών της τελικά επιλεγόμενης λύσης για την καλύτερη κατανόηση των επόμενων κεφαλαίων της παρούσας έκθεσης. Στο πλαίσιο αυτό, το κάθε θεματικό πολιτιστικό δίκτυο, ως προϊόν του Σταδίου ΙΙ, παρουσιάζεται σε έναν χάρτη, όπου εντοπίζονται επίσης οι οικιστικές ενότητες από τις οποίες αυτό διέρχεται, ακολουθώντας μια διαδρομή μέσω του υφιστάμενου οδικού δικτύου. Ο στόχος της παρουσίασης αυτής είναι διττός:

- αφενός να εξειδικεύσει χωρικά τα θεματικά πολιτιστικά δίκτυα που παρουσιάζονται στο Στάδιο ΙΙ (Δόμηση και Αξιολόγηση Σεναρίων Πολιτιστικής Ανάπτυξης Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά), ακολουθώντας το υπάρχον οδικό δίκτυο που συνδέει τους πολιτιστικούς πόλους (κόμβους) κάθε δικτύου και εντοπίζοντας τις οικιστικές ενότητες από τις οποίες κάθε προτεινόμενη διαδρομή διέρχεται (βλ. σχετικούς χάρτες του Κεφαλαίου 2), και
- αφετέρου να αξιοποιήσει τα ιδιαίτερα πολιτιστικά και φυσικά χαρακτηριστικά κάθε οικιστικής ενότητας, όπως αυτά έχουν εντοπιστεί στο Στάδιο Ι, έτσι ώστε να εμπλουτιστούν τα παραπάνω προτεινόμενα διαμπερή θεματικά πολιτιστικά δίκτυα με τα χαρακτηριστικά αυτά και να καταστούν έτσι «αναπτυξιακοί άξονες» αποτελώντας, μαζί με τις εν λόγω οικιστικές ενότητες, μια **συνεκτική πολιτιστική και αναπτυξιακή πρόταση**, που ολοκληρώνει το «συνολικό» με το «μερικό», συμβάλλοντας έτσι στην τοπική ανάπτυξη και την άρση των ανισοτήτων.

Στο **Κεφάλαιο 3** παρουσιάζονται τα πιθανά χρηματοδοτικά προγράμματα και τα χρηματοδοτικά εργαλεία που μπορούν να αξιοποιηθούν για τη χρηματοδότηση των παρεμβάσεων που αφορούν στον τομέα του πολιτισμού και σε άλλους, σχετικούς με το ενδιαφέρον του έργου, τομείς. Για τον σκοπό αυτό λαμβάνονται υπόψιν: (α) το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2014-2020 της Περιφέρειας Κρήτης, (β) τα Τομεακά Προγράμματα της προγραμματικής περιόδου 2014-2020, που μπορούν επίσης να στηρίξουν την υλοποίηση συγκεκριμένων παρεμβάσεων του τελικά προτεινόμενου σεναρίου, (γ) τα Προγράμματα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας, (δ) τα Ανταγωνιστικά προγράμματα που μπορούν να στηρίξουν συγκεκριμένες δράσεις και παρεμβάσεις μέσα από ευρωπαϊκούς πόρους, κ.λπ.

Στο **Κεφάλαιο 4**, που αποτελεί τον βασικό κορμό της παρούσας έκθεσης, αναλύεται διεξοδικά το πλαίσιο πολιτικής που μπορεί να αξιοποιηθεί για την υλοποίηση του τελικού προτεινόμενου σεναρίου. Στο κεφάλαιο αυτό αποκωδικοποιούνται, σε **πρώτο επίπεδο**, οι κύριες **κατευθύνσεις πολιτικής (ΚΠ)** που συνιστούν τους βασικούς πυλώνες για την υλοποίηση του επιλεγέντος σεναρίου. Σε **δεύτερο επίπεδο**, οι κύριες κατευθύνσεις πολιτικής εξειδικεύονται σε **μέτρα πολιτικής** ανά κατεύθυνση. Για τα μέτρα αυτά πολιτικής καθορίζεται ο χρονικός τους ορίζοντας (βραχυπρόθεσμος, μεσοπρόθεσμος και μακροπρόθεσμος), ιεραρχείται η προτεραιότητά τους (υψηλή και μεσαία), ενώ γίνεται επίσης αναφορά και στα χρηματοδοτικά προγράμματα ή εργαλεία στα οποία κάθε μέτρο πολιτικής μπορεί να ενταχθεί. Ακόμη στην ενότητα αυτή γίνεται μια ενδεικτική κοστολόγηση των συγκεκριμένων κατευθύνσεων πολιτικής, όπου αυτό είναι δυνατόν, στο πλαίσιο του παρόντος έργου.

Τέλος, στο **Κεφάλαιο 5**, γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των κύριων αποτελεσμάτων του παρόντος έργου, το οποίο ολοκληρώνεται με το παρόν παραδοτέο του Σταδίου ΙΙΙ.

Αθήνα

Ιούλιος 2016

1 Εισαγωγή

Στα προηγούμενα στάδια του παρόντος ερευνητικού έργου υλοποιήθηκαν:

- **Στάδιο I:** η ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης στην περιοχή μελέτης και η καταγραφή και χαρτογραφική αποτύπωση των υλικών και άυλων πολιτιστικών πόρων της, και
- **Στάδιο II:** η δόμηση και αξιολόγηση δύο εναλλακτικών σεναρίων αξιοποίησης των πόρων αυτών (Σενάριο I – Ανάπτυξη Θεματικών Πολιτιστικών Δικτύων και Σενάριο II - Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων) για τη βιώσιμη πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής, αξιοποιώντας ως όχημα το διακριτό πολιτιστικό της απόθεμα.

Τα δύο προτεινόμενα σενάρια εξυπηρετούν τον βασικό στόχο και τους άξονες προτεραιότητας που έχουν τεθεί στο πλαίσιο του παρόντος έργου (βλ. Διάγραμμα 1-1 και Πίνακας 1-1), επιδιώκοντας τη βιώσιμη αξιοποίηση των αξιόλογων φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής μελέτης.

Η συγκριτική αξιολόγηση των δύο σεναρίων κατέδειξε ότι αυτά, ως προς την απόδοσή τους σχετικά με τον στόχο και τους άξονες προτεραιότητας, δεν απέχουν πολύ μεταξύ τους, καθώς το Σενάριο II υπερισχύει ελαφρώς σε επτά από τους δέκα άξονες προτεραιότητας και το Σενάριο I υπερισχύει στους υπόλοιπους τρεις, με μικρή και στις δύο περιπτώσεις διαφορά των Σεναρίων I και II ως προς την απόδοσή τους, εκεί όπου διαφέρουν (βλ. σχετική Έκθεση Σταδίου II).

Στην πραγματικότητα τα δύο σενάρια που προτάθηκαν από την ερευνητική ομάδα αποτελούν κοντινές λύσεις ως προς την απόδοσή τους, ενώ διαφέρουν ως προς:

- τη βασική **φιλοσοφία** τους, με το πρώτο να αποβλέπει στην συνολική ανάπτυξη της περιοχής, μέσα από την ένταξη στην ταυτότητά της και την προβολή **διαμπερών θεματικών πολιτιστικών δικτύων - διαδρομών** που διασυνδέουν υπερτοπικής σημασίας πολιτιστικούς πόρους (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος) και το δεύτερο να επικεντρώνεται περισσότερο στο τοπικό επίπεδο, επιχειρώντας να αναδείξει τον πολιτισμό ως «όχημα» για την τοπική ανάπτυξη, και
- τις **χωρικές επιλογές** αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων που απορρέουν από τη διαφορετική φιλοσοφία των εν λόγω σεναρίων, με το πρώτο να ακολουθεί ένα **συγκεντρωτικό** πρότυπο, αξιοποιώντας και αναδεικνύοντας τους σημαντικότερους πολιτιστικούς πόρους και το δεύτερο να υιοθετεί ένα **αποκεντρωτικό** πρότυπο, δίνοντας έμφαση στην ολοκλήρωση τοπικών, πολυθεματικού χαρακτήρα, πολιτιστικών πόρων για την ανάδειξη ενός πολυπυρηνικού προτύπου τοπικής ανάπτυξης, με όχημα τον πολιτισμό.

Η σχετικά κοντινή επίδοση των δύο σεναρίων προσφέρει μια **ευελιξία** στα κέντρα λήψης αποφάσεων σχετικά με την τελική επιλογή λύσης. Δεδομένης της αξίας των πολιτιστικών πόρων στην αναπτυξιακή προοπτική, η επιλογή του Σεναρίου II μπορεί να αξιοποιήσει τους τοπικούς πόρους με έμφαση στην τοπική ανάπτυξη. Στο ίδιο αποτέλεσμα μπορεί όμως κανείς να φτάσει με την προώθηση του Σεναρίου I το οποίο, αξιοποιώντας και διασυνδέοντας πολιτιστικούς πόρους υπερτοπικής εμβέλειας, υλοποιεί τη «ραχοκοκαλιά» του πολιτιστικού-τουριστικού προϊόντος που το σενάριο

αυτό προτείνει, πάνω στην οποία μπορούν σταδιακά να ολοκληρώνονται επιμέρους πολιτιστικές δράσεις και πολιτιστικά προϊόντα τοπικού ενδιαφέροντος, που αφορούν στις χωρικές υποενότητες της περιοχής μελέτης (βλ. Σενάριο II). Η προσέγγιση αυτή αναδεικνύει τις τοπικές ιδιαιτερότητες και ενσωματώνει αυτές στον κεντρικό κορμό (διαμπερή θεματικά πολιτιστικά δίκτυα) επιδίωξης αναπτυξιακών στόχων στην περιοχή μελέτης.

Για την τελική επιλογή σεναρίου πρέπει επίσης να ληφθούν σοβαρά υπόψιν τα δεδομένα του εξωτερικού περιβάλλοντος, με την έννοια:

- (α) των **επιλογών και των αναπτυξιακών στρατηγικών** που διαπνέουν τον γενικότερο σχεδιασμό της χώρας και της Περιφέρειας Κρήτης για την επόμενη προγραμματική περίοδο, και
- (β) των **υπαρχόντων χρηματοδοτικών προγραμμάτων και πλαισίων** και των επιλογών που αυτά προωθούν ως προς τις παρεμβάσεις / έργα / δράσεις που χρηματοδοτούν, ως μια κρίσιμη παράμετρο για την αναζήτηση των απαιτούμενων οικονομικών πόρων προς υλοποίηση του συνόλου ή μέρους των απαιτούμενων, για την εφαρμογή του σεναρίου, παρεμβάσεων.

Για τον σκοπό αυτό, πρέπει να εξεταστούν οι **διαθέσιμες επιλογές και η στρατηγική** που αποτυπώνεται στα ανώτερα επίπεδα σχεδιασμού και συγκεκριμένα στο περιφερειακό και το εθνικό επίπεδο. Συγκεκριμένα εξετάζονται:

(α) Αναπτυξιακές επιλογές

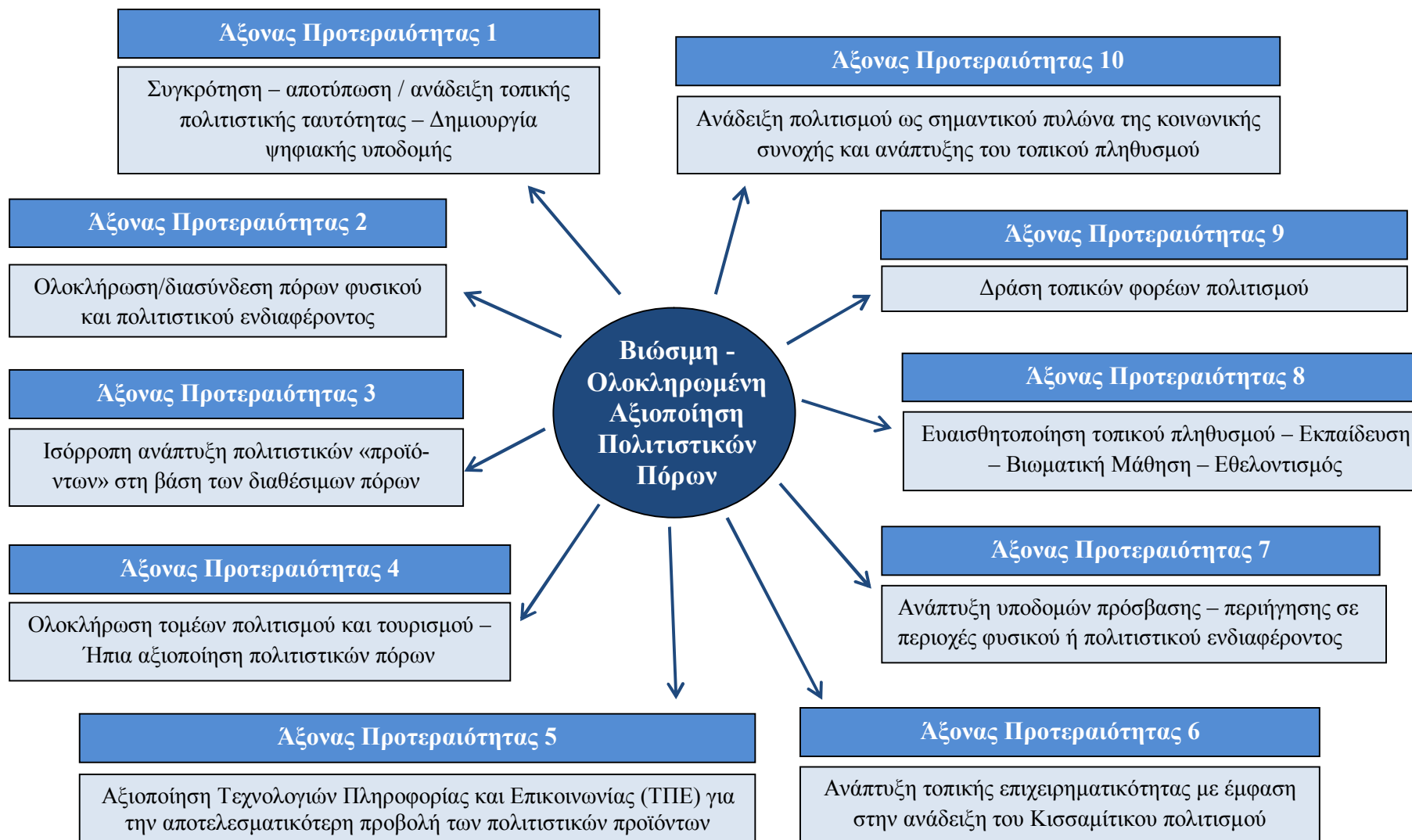
- Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης σε εθνικό επίπεδο (RIS3), όπου αναδεικνύεται ανάγλυφα η έμφαση που αυτή δίνει σε ευρύτερης κλίμακας δικτυώσεις.
- Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης σε περιφερειακό επίπεδο (RIS3-Crete), που διαπνέεται από ανάλογη έμφαση.

(β) Χρηματοδοτικά προγράμματα

- Το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2014-2020 της Περιφέρειας Κρήτης και τις επιλογές πολιτικής που αυτό προτάσσει, έτσι ώστε να διερευνηθούν μέσα από αυτό πιθανά χρηματοδοτικά εργαλεία για την υλοποίηση των δράσεων του προτεινόμενου σεναρίου.
- Τις επιλογές των Τομεακών Προγραμμάτων της περιόδου 2014-2020, που μπορούν επίσης να στηρίζουν την υλοποίηση συγκεκριμένων παρεμβάσεων του τελικά προτεινόμενου σεναρίου.
- Τα Ανταγωνιστικά Προγράμματα για την εξεύρεση ευρωπαϊκών πόρων.

Η στρατηγική και οι αναπτυξιακές επιλογές, όπως αυτές διατυπώνονται στο Στρατηγικό Σχέδιο Έξυπνης Εξειδίκευσης της χώρας και της Περιφέρειας Κρήτης αντίστοιχα, έχουν ήδη μελετηθεί και έχουν ληφθεί υπόψιν κατά τον σχεδιασμό των σεναρίων (βλ. Έκθεση Σταδίου II του παρόντος έργου).

Διάγραμμα 1-1: Στόχος και άξονες προτεραιότητας για την ολοκληρωμένη πολιτιστική ανάπτυξη των Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά

Πίνακας 1-1: Άξονες προτεραιότητας για την επίτευξη του στόχου

Άξονας Προτεραιότητας	Περιγραφή
Άξονας Προτεραιότητας 1: Συγκρότηση – αποτύπωση / ανάδειξη τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας	Αποσκοπεί στην αποτύπωση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και τη χαρτογραφική τους απόδοση, στοιχεία τα οποία θα συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση της φύσης και της χωρικής διάρθρωσης των πόρων αυτών για την ισχυροποίηση της Κισσαμίτικης πολιτιστικής ταυτότητας.
Άξονας Προτεραιότητας 2: Ολοκλήρωση / διασύνδεση πολιτιστικών πόρων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος	Επιχειρεί να αναδείξει τη στενή σχέση και αλληλεπίδραση ανάμεσα στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους και να συνθέσει «επιτυχείς συνδυασμούς» αυτών ως ολοκληρωμένων «πολιτιστικών προϊόντων», που αποτυπώνουν, με χαρακτηριστικό τρόπο, τη διαδρομή του Κισσαμίτικου πολιτισμού στον χρόνο.
Άξονας Προτεραιότητας 3: Ισορροπη ανάπτυξη πολιτιστικών «προϊόντων» στη βάση των διαθέσιμων πόρων	Επιδιώκει την εμπέδωση της τοπικής ταυτότητας στο σύνολο της περιοχής μελέτης και την αξιοποίησή της για την ανάδειξη πολιτιστικών προϊόντων σε όλες τις περιοχές της Οικιστικής Κοινότητας Κισσάμου, με σκοπό την επιδίωξη μακροπρόθεσμων οικονομικών και κοινωνικών στόχων (οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή), με όρους προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.
Άξονας Προτεραιότητας 4: Ολοκλήρωση τομέων πολιτισμού και τουρισμού – Ήπια αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων	Επιδιώκει να αναδείξει τον πολιτισμό και την εικόνα της περιοχής που αυτός μπορεί να εκπέμψει, ως πυλώνα ανάπτυξης ενός ποιοτικού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης, περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητοποιημένου και βιώσιμου σε έναν μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα.
Άξονας Προτεραιότητας 5: Αξιοποίηση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) για την αποτελεσματικότερη προβολή των πολιτιστικών προϊόντων	Επιδιώκει την αξιοποίηση των ΤΠΕ στα θέματα του πολιτισμού για την επικοινωνία του πολιτιστικού αποθέματος και των πολιτιστικών προϊόντων στον τοπικό πληθυσμό και τους επισκέπτες της περιοχής.
Άξονας Προτεραιότητας 6: Ανάπτυξη τοπικής επιχειρηματικότητας με έμφαση στην ανάδειξη του Κισσαμίτικου πολιτισμού	Επιδιώκει την ανάδειξη και αξιοποίηση των βασικών πυλώνων του Κισσαμίτικου πολιτισμού, (πολιτιστικό απόθεμα, φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και Κρητική διατροφή) και την ανάπτυξη νέων πεδίων επιχειρηματικής δραστηριοποίησης γύρω από τους πυλώνες αυτούς, κινητοποιώντας δυνάμεις από τον τοπικό πληθυσμό.
Άξονας Προτεραιότητας 7: Ανάπτυξη υποδομών πρόσβασης – περιήγησης σε περιοχές φυσικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος	Επικεντρώνεται στην οριοθέτηση των παρεμβάσεων που απαιτούνται για την ανάπτυξη συγκεκριμένων πολιτιστικών προϊόντων που θα προταθούν στην περιοχή μελέτης (π.χ. υποδομές πρόσβασης και περιήγησης στο πλαίσιο των θεματικών πολιτιστικών δικτύων).
Άξονας Προτεραιότητας 8: Ευαισθητοποίηση τοπικού πληθυσμού – Εκπαίδευση – Βιωματική Μάθηση – Εθελοντισμός	Εστιάζει στην κατανόηση της αξίας των πόρων, την ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας για την προστασία τους και τη μετάδοση της σχετικής γνώσης στις νεότερες γενεές για τη μεταλαμπάδευση των αξιών που μεταφέρει.
Άξονας Προτεραιότητας 9: Δράση τοπικών φορέων πολιτισμού	Επικεντρώνεται στην ανάγκη συντονισμού του έργου των φορέων του πολιτισμού σε πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο επίπεδο και την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου δράσης για τη διατήρηση και ανάδειξη, σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο, της Κισσαμίτικης ταυτότητας και του πολιτισμού.
Άξονας Προτεραιότητας 10: Ανάδειξη πολιτισμού ως σημαντικού πυλώνα της κοινωνικής συνοχής και ανάπτυξης του τοπικού πληθυσμού	Αποσκοπεί στην προστασία της πολιτιστικής ταυτότητας και τη διασφάλιση της ενότητας και συλλογικότητας της τοπικής κοινωνίας, μέσα από την ενίσχυση των δεσμών της με την παράδοση και την πολιτιστική κληρονομιά.

Με βάση τις επιλογές αυτές, αλλά και τις γενικότερες εξελίξεις του εξωτερικού περιβάλλοντος και τη θέση του πολιτισμού σε αυτές, καθώς και τα αποτελέσματα από την ανάλυση SWOT ενός εκάστου σεναρίου και τα αποτελέσματα από τη συγκριτική αξιολόγησή τους ως προς τους επιδιωκόμενους άξονες προτεραιότητας, η ερευνητική ομάδα έχει διατυπώσει την **τελική της πρόταση ως προς την επιλογή σεναρίου**.

Η πρόταση αυτή κατατείνει προς την επιλογή μιας συνδυαστικής λύσης (βλ. Έκθεση Σταδίου II), που επιδιώκει την επίτευξη του κεντρικού στόχου μέσα από τον συνδυασμό των επιλογών των δύο σεναρίων. Η εν λόγω πρόταση κινείται σε δύο επίπεδα από χωρική άποψη και **συνδυάζει το γενικό με το ειδικό**, ολοκληρώνοντας:

- τη **συνολική προσέγγιση** της αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων στην περιοχή μελέτης, μέσα από την επιλογή ανάπτυξης **«διαμπερών» πολιτιστικών δικτύων / διαδρομών – πρώτη προτεραιότητα** στην παρούσα φάση, και
- την **πολυκεντρική προσέγγιση** της ανάπτυξης των, τοπικής κλίμακας, πολιτιστικών πόρων που αξιοποιούν το ενδογενές δυναμικό επιμέρους πυρήνων, προσφέρουν σύνθετα -τοπικής κλίμακας- πολιτιστικά προϊόντα, ευαισθητοποιούν τις τοπικές κοινωνίες σχετικά με την αξία των εν λόγω πόρων, κινητοποιούν τις κοινωνίες αυτές προς δημιουργικές παραγωγικές δραστηριότητες που αξιοποιούν με σεβασμό το πολιτιστικό απόθεμα, ενώ συμβάλλουν στην κοινωνική και οικονομική συνοχή, την τοπική ανάπτυξη και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς – **δεύτερη προτεραιότητα** ή καλύτερα συμπληρωματική στην παρούσα φάση.

Η ολοκλήρωση των δύο παραπάνω προσεγγίσεων, που αποτελεί και την **τελική προς υλοποίηση πρόταση** του παρόντος έργου δημιουργεί ...

... ένα σύνολο από «διαμπερή πολιτιστικά δίκτυα / διαδρομές» που αναπτύσσονται στο Σενάριο I, πάνω στις οποίες ακουμπούν «νησίδες» ολοκληρωμένων, ποιοτικών και αυθεντικών «πολιτιστικών εμπειριών» που αναπτύσσονται στο τοπικό επίπεδο των χωρικών υποενοτήτων, που προβάλλει το Σενάριο II ...

Με βάση την παραπάνω ιεράρχηση προτεραιοτήτων, που καταδεικνύει το που πρέπει να δοθεί έμφαση στην παρούσα φάση και να διατυπωθούν οι σχετικές κατευθύνσεις πολιτικής για την υλοποίηση της τελικής επιλογής, περιγράφεται στη συνέχεια το πλαίσιο πολιτικής που προτείνεται. Αυτό συνεπάγεται μια μεγαλύτερη έμφαση στις κατευθύνσεις πολιτικής που υλοποιούν τις διαμπερείς πολιτιστικές διαδρομές, που αποτελούν τη βασική υποδομή γύρω από την οποία μπορούν να αναπτυχθούν ως «δορυφόροι» οι επιμέρους οικιστικές και πολιτιστικές οντότητες της περιοχής μελέτης.

2 Το προς Υλοποίηση Σενάριο

Στο Στάδιο II του παρόντος έργου – «Δόμηση και Αξιολόγηση Σεναρίων Πολιτιστικής Ανάπτυξης Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά» – δομήθηκαν και αξιολογήθηκαν δύο εναλλακτικά σενάρια για την πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής μελέτης. Η τελική προς υλοποίηση πρόταση του σταδίου αυτού **οριστικοποιήθηκε συνυπολογίζοντας:**

- τις αναπτυξιακές και χωρικές επιλογές, όπως αυτές διατυπώθηκαν από την **ερευνητική ομάδα** στη βάση της διαθεσιμότητας και κατανομής του φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος και των αρχών του στρατηγικού σχεδιασμού,
- τις απόψεις των **τοπικών φορέων** που καταγράφηκαν στο πλαίσιο σειράς συναντήσεων της ερευνητικής ομάδας με τους εν λόγω φορείς και της δημόσιας διαβούλευσης κατά τη διάρκεια της ημερίδας της 17^{ης} Φεβρουαρίου 2016, αλλά και της διαδικτυακής ανάρτησης για τη συλλογή σχολίων επί της σχετικής πρότασης των σεναρίων στους διαδικτυακούς τόπους των Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά,
- τις προτάσεις και προτεραιότητες πολιτικής των δύο εμπλεκόμενων **Δήμων** και της **Περιφερειακής Ενότητας Χανίων** της Περιφέρειας Κρήτης,
- τις προτάσεις της **Ένωσης Πολιτιστικών Φορέων Κισσάμου** (ΕΠΟΦΕΚ) για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής,
- τις προτάσεις άλλων ενδιαφερόμενων φορέων στην περιοχή, με αρμοδιότητα στη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων, όπως της Εφορείας Αρχαιοτήτων Χανίων, της Εφορείας Ενάλιων Αρχαιοτήτων, της Εφορείας Παλαιο-ανθρωπολογίας Σπηλαιολογίας, της Υπηρεσίας Νεώτερων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Κρήτης, κ.λπ., καθώς και
- το υφιστάμενο χρηματοδοτικό πλαίσιο και τις στρατηγικές επιλογές που προωθεί.

Στη βάση της οριστικής διατύπωσης του σεναρίου, στο παρόν τεύχος – **Στάδιο III του έργου - «Διαδικασία Εφαρμογής»** – αναπτύσσεται το πλαίσιο πολιτικής για την υλοποίησή του.

Για την καλύτερη κατανόηση του προτεινόμενου πλαισίου πολιτικής, στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται και εξειδικεύεται χωρικά **η προς υλοποίηση τελική πρόταση**, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί με βάση τα παραπάνω δεδομένα.

2.1 Ανάπτυξη Προτεινόμενου Σεναρίου – Θεματικά Πολιτιστικά Δίκτυα / Διαδρομές

Η τελική πρόταση πολιτιστικής πολιτικής και βιώσιμης ανάπτυξης της περιοχής μελέτης με «όχημα» το φυσικό και πολιτιστικό της απόθεμα κατατείνει προς την επιλογή μιας συνδυαστικής λύσης των δύο εξεταζόμενων σεναρίων (Σενάριο I και II – βλ. Έκθεση Σταδίου II), η οποία επιδιώκει την επίτευξη του στόχου μέσα από τον συνδυασμό των επιλογών των δύο σεναρίων. Η εν λόγω επιλογή κινείται σε δύο επίπεδα από χωρική άποψη και συνδυάζει το γενικό με το ειδικό, ολοκληρώνοντας:

- τη **συνολική προσέγγιση** της αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων στην περιοχή μελέτης, μέσα από την επιλογή ανάπτυξης διαμπερών θεματικών πολιτιστικών δικτύων/διαδρομών – **πρώτη προτεραιότητα**, και
- την **πολυκεντρική προσέγγιση** της ανάπτυξης των, τοπικής κλίμακας, πολιτιστικών πόρων που αξιοποιούν το ενδογενές δυναμικό επιμέρους πυρήνων, προσφέρουν σύνθετα -τοπικής κλίμακας- πολιτιστικά προϊόντα, ευαισθητοποιούν τις τοπικές κοινωνίες σχετικά με την αξία των εν λόγω πόρων, κινητοποιούν τις κοινωνίες αυτές προς δημιουργικές παραγωγικές δραστηριότητες, ενώ συμβάλλουν στην κοινωνική και οικονομική συνοχή, την τοπική ανάπτυξη και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς – **δεύτερη προτεραιότητα**.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η παραπάνω **ιεράρχηση προτεραιοτήτων** δεν αντανακλά τη σημαντικότητα των δύο αυτών, διαφορετικής χωρικής και αναπτυξιακής φιλοσοφίας, επιλογών, οι οποίες αξιολογούνται ως **ίσης σπουδαιότητας**. Αντίθετα, σηματοδοτεί τη **σειρά δράσεων και παρεμβάσεων**, με τη δημιουργία αρχικά ενός υπερτοπικής σημασίας «κελύφους» (θεματικά πολιτιστικά δίκτυα - πρώτη προτεραιότητα), εντός του οποίου θα δοθεί η ευκαιρία ανάδειξης του τοπικού πολιτιστικού αποθέματος (τοπικοί πυρήνες πολιτιστικής ανάπτυξης - δεύτερη προτεραιότητα), οριοθετώντας έτσι η ιεράρχηση αυτή **τη στρατηγική και τα βήματα** για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων της περιοχής μελέτης.

Με βάση την παραπάνω στρατηγική, οι **θεματικές πολιτιστικές διαδρομές/δίκτυα**, που συνιστούν ταυτόχρονα τους **βασικούς πολιτιστικούς άξονες** για την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων αλλά και **αναπτυξιακούς άξονες** για την περιοχή μελέτης, αποτελούν το πρώτο προς υλοποίηση βήμα. Οι άξονες αυτοί μπορούν να εμπλουτίζονται σταδιακά, συνδεδεμένοι με τα τοπικά χαρακτηριστικά των περιοχών από τις οποίες διέρχονται, οδηγώντας έτσι σε μια διαρκή αναβάθμιση του «**πολιτιστικού χάρτη / προϊόντος**» και την «**ολοκλήρωση του γενικού με το ειδικό**», υλοποιώντας έτσι τα βήματα της στρατηγικής ανάδειξης και προστασίας των πολιτιστικών πόρων της πρώην Οικιστικής Ενότητας Κισσάμου.

Η δημιουργία μιας σειράς **θεματικών πολιτιστικών δικτύων/διαδρομών υπερτοπικής εμβέλειας**, τα οποία διατρέχουν το σύνολο της περιοχής μελέτης:

- αναδεικνύει την ιδιαίτερη **ταυτότητα** κάθε μιας από τις περιοχές τις οποίες αυτά διατρέχουν, μέσα από τη δικτύωση των κυρίαρχων σε αυτή πολιτιστικών πόρων και την ένταξή τους στο σχετικό δίκτυο που διατρέχει το σύνολο της περιοχής,
- αναδεικνύει τους λοιπούς, δευτερεύουσας σημασίας ως προς την ταυτότητά των περιοχών αυτών, πολιτιστικούς πόρους, με την ένταξή τους στα σχετικά διαμπερή θεματικά πολιτιστικά δίκτυα, ενισχύοντας έτσι τη βιώσιμη τοπική ανάπτυξη,
- διασυνδέει τις επιμέρους υποπεριοχές με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και οδηγεί στη δημιουργία ενός **ενιαίου πολυποίκιλου πολιτιστικού**

συνόλου, μέσα από την ανάπτυξη των μεταξύ τους σχέσεων συμπληρωματικότητας.

Τα θεματικά δίκτυα που διαρθρώνονται στον χώρο και μέσα από τα οποία αναδεικνύεται, προωθείται και αξιοποιείται το φυσικό και πολιτιστικό απόθεμα της πρώην επαρχίας Κισσάμου είναι:

- Δίκτυο πόρων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος
- Δίκτυο μουσείων αγροτικής παράδοσης
- Δίκτυο φυσικών πόρων / φυσικής κληρονομιάς
- Δίκτυο πόρων θρησκευτικού ενδιαφέροντος

Τα τέσσερα θεματικά δίκτυα περιγράφονται συνοπτικά στη συνέχεια. Στόχος της παρουσίασής τους στην παρούσα έκθεση είναι αφενός μεν η **διατύπωση της οριστικής λύσης**, όπως αυτή έχει προκύψει και από τις παρατηρήσεις / επιλογές των φορέων, αφετέρου δε η **χωρική εξειδίκευσή της** (οικισμοί από τους οποίους διέρχονται τα συγκεκριμένα δίκτυα, ακολουθώντας τον οδικό χάρτη της περιοχής).

Η εξειδίκευση αυτή θα συμβάλλει στη συγκεκριμενοποίηση των δικτύων για την απρόσκοπτη υλοποίησή τους με το πέρας του παρόντος έργου, με την προϋπόθεση της εξεύρεσης των σχετικών πόρων για τη χρηματοδότηση των προτεινόμενων παρεμβάσεων.

Στο πλαίσιο της προσπάθειας χωρικής εξειδίκευσης, κάθε **θεματικό δίκτυο** συνοδεύεται από σχετικό **χάρτη** που αναδεικνύει:

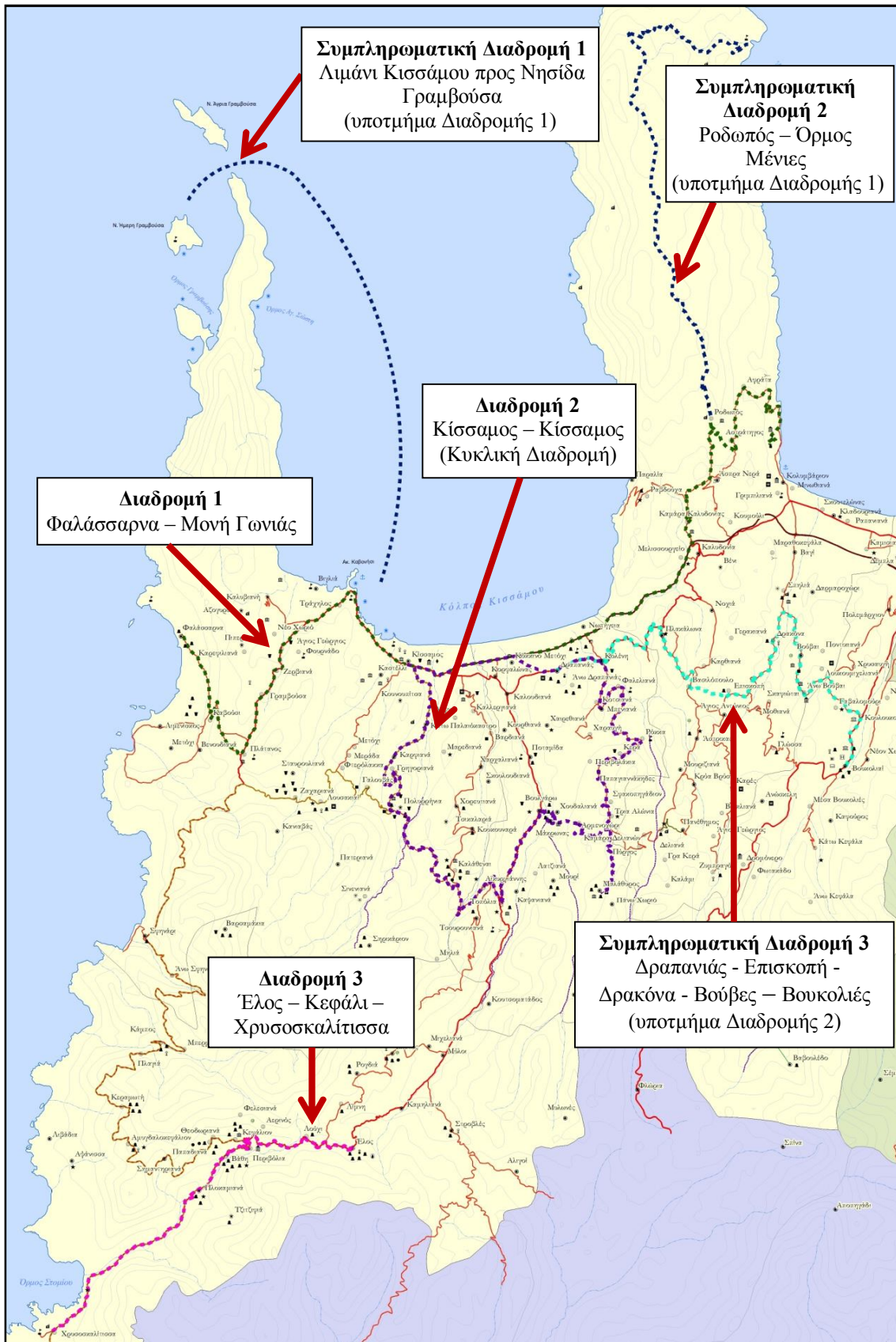
- τους **πολιτιστικούς πόρους** που διασυνδέονται σε κάθε διαδρομή δικτύου και τις θέσεις τους στην περιοχή μελέτης,
- τις επιμέρους **οικιστικές ενότητες** από τις οποίες διέρχεται (διαδρομή μέσα από το οδικό δίκτυο) με τις μεταξύ τους χιλιομετρικές αποστάσεις και τους εκτιμώμενους χρόνους ταξιδιού, όπως αυτά προσδιορίζονται από τη σχετική εφαρμογή του Google maps, καθώς και
- τα **ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των οικιστικών αυτών ενοτήτων**, που εμπλουτίζουν την κύρια θεματική πολιτιστική διαδρομή και δημιουργούν ένα πολυσύνθετο πολιτιστικό/τουριστικό προϊόν προς όφελος της περιοχής συνολικά, αλλά και των επιμέρους τοπικών κοινοτήτων.

2.1.1 Δίκτυο πόρων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος

Περιλαμβάνει τρεις επιμέρους διαδρομές, οι οποίες παρουσιάζονται στον Χάρτη 2-1. Επισημαίνεται εδώ ότι υλοποιήθηκε από την ερευνητική ομάδα η **εξειδίκευση της διαδρομής** μέσω του οδικού δικτύου με σκοπό:

- να ερευνήσει την εφικτότητα της προτεινόμενης διαδρομής μέσω του υπάρχοντος οδικού δικτύου, και
- να εντοπίσει τους οικισμούς από τους οποίους διέρχεται η διαδρομή, έτσι ώστε να αξιοποιήσει πιθανά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτών για να εμπλουτίσει με την τοπική ταυτότητα τις υπερτοπικές διαδρομές των πολιτιστικών θεματικών δικτύων.

Χάρτης 2-1: Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος

Με βάση την εξειδίκευση αυτή, γίνεται μια αναθεώρηση των διαδρομών, η οποία χωρίς να αλλάζει το τελικό αποτέλεσμα, επιχειρεί μια αποτελεσματικότερη - από την

άποψη της υλοποίησής της και της διασύνδεσης ομοειδών πόρων - αναπροσαρμογή των διαδρομών, όπως αυτή φαίνεται στον Χάρτη 2-1 και περιγράφεται στη συνέχεια.

2.1.1.1 Διαδρομή 1 – Φαλάσσαρνα - Μονή Γωνιάς (Κολυμβάρι)

Οριζόντια διαμπερής διαδρομή, η οποία διασυνδέει **πολιτιστικούς πόρους αρχαιολογικού ενδιαφέροντος**. Πιο συγκεκριμένα διασυνδέει τους ακόλουθους πολιτιστικούς πόρους (Χάρτης 2-2):

Διαδρομή 1

- Φαλάσσαρνα - Αρχαιολογικός χώρος, χέρσο Λιμάνι Φαλάσσαρνας, Άγιος Νικόλαος, Άγιος Φώτιος και Γενέσιος της Θεοτόκου.
- Καβούσι - Άγιος Ιωάννης Ξένος και Αρχάγγελος Μιχαήλ.
- Χερσονήσος Τράχηλας - Αρχαιολογικός χώρος στη θέση Σελλί, Ναυάγια στον όρμο Αγίου Ιωάννη Νταμιάλη και Λιμενικό έργο «Μαύρος Μόλος» (υπό κήρυξη η περιοχή από τον Μαύρο Μόλο μέχρι το λιμάνι Κισσάμου).
- Κίσσαμος - Αρχαιολογικό μουσείο και ευρήματα.
- Κόκκινο Μετόχι - Βίλλα Trevisan και προσκτίσματα.
- Ροδωπός – Ενετική Έπαυλη.
- Μονή Γωνιάς

Επιπρόσθετα εντάσσονται στη Διαδρομή 1 οι ακόλουθες δύο Συμπληρωματικές Διαδρομές (βλ. Χάρτη 2-2):

Συμπληρωματική Διαδρομή 1 (υπομήμη της Διαδρομής 1)

Από λιμάνι Κισσάμου προς Νησίδα Γραμβούσα - **Αρχαιολογικός χώρος και Ναυάγια**

Συμπληρωματική Διαδρομή 2 (υπομήμη της Διαδρομής 1)

Από οικισμό Ροδωπό προς Όρμος Μένιες - **Αρχαιολογικός χώρος Δικτυναίου Ιερού και Αρχαία ναυάγια** στην ανατολική πλευρά της χερσονήσου Ροδωπού.

Οι **οικισμοί/θέσεις** από τους οποίους διέρχεται η **Διαδρομή 1**, με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, καθώς και οι **Συμπληρωματικές Διαδρομές 1 και 2**, είναι (Χάρτης 2-2).

Διαδρομή 1: Φαλάσσαρνα – Καβούσι – Πλάτανος – Γραμβούσα – Ζερβιανά - Άγιος Γεώργιος – Τράχηλος – Λιμάνι Κισσάμου – Κίσσαμος – Κόκκινο Μετόχι – Νωπήγεια – Μελισσουργείο – Καμάρα Καλυδονίας – Άσπρα Νερά – Ροδωπός – Αστράτηγος – Αφράτα – Μονή Γωνιάς – [Κολυμβάρι]

Συμπληρωματική Διαδρομή 1: Λιμάνι Κισσάμου – Γραμβούσα (ακτοπλοϊκή γραμμή)

Συμπληρωματική Διαδρομή 2: Ροδωπός - Όρμος Μένιες

Σημείωση: σε [] οικισμοί που βρίσκονται κοντά στην οδική διαδρομή.

Πίνακας 2-1: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών / θέσεων της Διαδρομής 1 – Φαλάσσαρνα – Μονή Γωνιάς/Κολυμβάρι και συμπληρωμα-τικών αυτής διαδρομών - «Θεματικό Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος»

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 1: Φαλάσσαρνα – Μονή Γωνιάς (Κολυμβάρι)		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Φαλάσσαρνα – Καβούσι	2.9 χλμ.	5 λεπτά
Καβούσι – Πλάτανος	3.2 χλμ.	6 λεπτά
Πλάτανος – Γραμβούσα	1.8 χλμ.	3 λεπτά
Γραμβούσα – Ζερβιανά	1.6 χλμ.	3 λεπτά
Ζερβιανά – Άγιος Γεώργιος	0.5 χλμ.	1 λεπτό
Άγιος Γεώργιος – Τράχηλος	2.4 χλμ.	9 λεπτά
Τράχηλος – Λιμάνι Κισσάμου	1 χλμ.	2 λεπτά
Λιμάνι Κισσάμου – Κίσσαμος	3.5 χλμ.	6 λεπτά
Κίσσαμος – Κόκκινο Μετόχι	5.1 χλμ.	8 λεπτά
Κόκκινο Μετόχι – Νωπήγεια	2.7 χλμ.	5 λεπτά
Νωπήγεια – Μελισουργείο	5.6 χλμ.	7 λεπτά
Μελισουργείο – Καμάρα Καλυδονίας	1.2 χλμ.	2 λεπτά
Καμάρα Καλυδονίας – Άσπρα Νερά	2.5 χλμ.	6 λεπτά
Άσπρα Νερά – Ροδωπός	2.2 χλμ.	5 λεπτά
Ροδωπός – Αστράτηγος	1.2 χλμ.	3 λεπτά
Αστράτηγος – Αφράτα	3.3 χλμ.	8 λεπτά
Αφράτα - Μονή Γωνιάς (Κολυμβάρι)	4.8 χλμ.	10 λεπτά
Συμπληρωματικές Διαδρομές (ΣΔ)		
ΣΔ 1 - Λιμάνι Κισσάμου – Γραμβούσα (ακτοπλοϊκή γραμμή)	-	-
ΣΔ 2 - Ροδωπός - Όρμος Μένιες	19.7 χλμ.	48 λεπτά

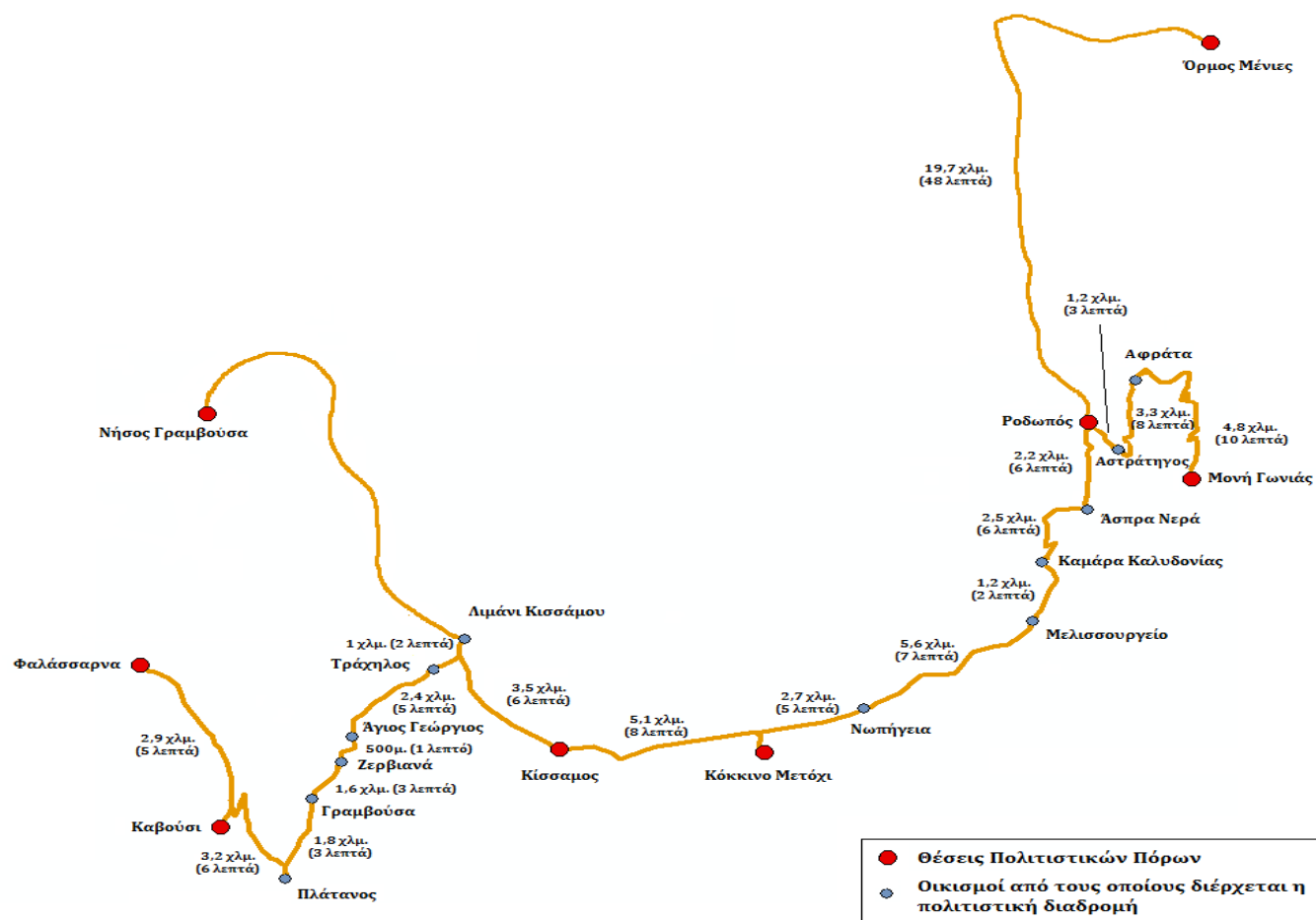
ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Οι αποστάσεις μεταξύ οικισμών/θέσεων και ο προβλεπόμενος χρόνος ταξιδιού για τη διάνυση των αποστάσεων αυτών υπολογίστηκαν με τη χρήση της υπηρεσίας «Οδηγίες» των **Χαρτών Google**³. Για τη μετάβαση μέσω του οδικού δικτύου χρησιμοποιήθηκε η επιλογή «**Οδήγηση**», ενώ για τη μετάβαση μέσω πεζοπορικών διαδρομών η επιλογή «**Πεζοπορία**» (support.google.com). Σχετικά με τις τιμές των προσδιοριζόμενων αποστάσεων, η υπολογιζόμενη απόσταση προκύπτει με βάση την επιλογή της σχετικής διαδρομής (μεταξύ εναλλακτικών διαδρομών) που εξυπηρετεί την καλύτερη διασύνδεση των πόλων των θεματικών δικτύων. Ο υπολογιζόμενος χρόνος προκύπτει από ένα πολυπαραγοντικό μοντέλο πρόβλεψης, που λαμβάνει υπόψη στοιχεία όπως τα όρια ταχυτήτων, ο τύπος του οδικού δικτύου, οι μέσες ταχύτητες, οι πραγματικοί χρόνοι από προηγούμενους χρήστες, καθώς και πληροφορίες κυκλοφοριακής κίνησης (www.forbes.com).

³ Η προσέγγιση αυτή ακολουθείται για τον προσδιορισμό των αντίστοιχων στοιχείων στην περιγραφή όλων των θεματικών πολιτιστικών διαδρομών που ακολουθούν.

Χάρτης 2-2: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 1 – Φαλάσσαρνα - Όρμος Μένιες και οι συμπληρωματικές διαδρομές σε αυτήν - «Θεματικό Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος»

Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Διαδρομή 1

Η διαδρομή αυτή, με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, διέρχεται από τους ακόλουθους **οικισμούς / θέσεις**:

Φαλάσσαρνα - Καβούσι - Πλάτανος - Γραμβούσα - Ζερβιανά - Άγιος Γεώργιος - Τράχηλος - Λιμάνι Κισσάμου - Κίσσαμος - Κόκκινο Μετόχι - Νωπήγεια - Μελισσουργείο - Καμάρα Καλυδονίας - Άσπρα Νερά - Ροδωπός - Αστράτηγος - Αφράτα - Μονή Γωνιάς - [Κολυμβάρι]

Σημείωση: σε [] οικισμοί που βρίσκονται κοντά στην οδική διαδρομή.

Συμπληρωματική διαδρομή 1:
Λιμάνι Κισσάμου - Γραμβούσα (ακτοπλοϊκή σύνδεση)

Συμπληρωματική διαδρομή 2:
Ροδωπός - Όρμος Μένιες

2.1.1.2 Διαδρομή 2 – Κίσαμος - Κίσαμος / Κυκλική διαδρομή

Διασυνδέει πολιτιστικούς πόρους αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και πιο συγκεκριμένα:

- Κίσαμος - Αρχαιολογικό μουσείο και ευρήματα.
- Πολυρρήνια - Αρχαιολογικός χώρος.
- Καλάθενες - Κτήριο Ροτόντα, Κοίμηση της Θεοτόκου, Χαλαροπαναγία και Άγιος Γεώργιος.
- Βουλγάρω - Αγία Βαρβάρα.
- Μαλάθυρος - Βυζαντινό κάστρο, Κτηριακό συγκρότημα Καρτσωνάκη, Αγία Ειρήνη, Ασπράτης, Μιχαήλ Αρχάγγελος και Παναγία.
- Ρόκκα - Αρχαιολογικός χώρος.
- Δραπανιάς - Άγιος Νικόλαος, Εισόδια της Θεοτόκου και αρχαιολογικός χώρος.
- Κόκκινο Μετόχι - Βίλλα Trevisan και προσκτίσματα.

Επιπρόσθετα, στη Διαδρομή 2 εντάσσεται η ακόλουθη Συμπληρωματική Διαδρομή (βλ. Χάρτη 2-3):

Συμπληρωματική διαδρομή 3 (υποτιμήμα της Διαδρομής 2)

Διασυνδέει πολιτιστικούς πόρους αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και πιο συγκεκριμένα:

- Δραπανιάς - Άγιος Νικόλαος, Εισόδια της Θεοτόκου και αρχαιολογικός χώρος.
- Επισκοπή – Ναός του Μιχαήλ Αρχάγγελου με την περιβόητη Ροτόντα.
- Δρακόνα - Ιερός ναός Αγίου Στεφάνου.
- Βούβες - Συγκρότημα «Χατζητραγανού Μετόχου».
- Βουκολιές - Άγιος Αθανάσιος και Άγιος Κωνσταντίνος (θέση Νέμπρος)

Οι οικισμοί/θέσεις από τις οποίες διέρχεται η **Διαδρομή 2** και η **Συμπληρωματική Διαδρομή 3**, με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, είναι (Χάρτης 2-3).

Διαδρομή 2: Κίσαμος - Κάτω Παλαιόκαστρο - Γρηγοριανά - Πολυρρήνια - Καλάθενες - Αϊκυργιάννης - Τοπόλια - Βουλγάρω - Μάκρωνας - Χουδαλιανά - Αρμενοχώρι - Μαλάθυρος - [Πύργος] - [Δελιανά] - Τριαλώνια - Σφακοπηγάδι - Παπαγιαννάκηδες - Κερά - Ρόκκα - Φαλελιανά - Κοτσιανά - Κολένη - Δραπανιάς - [Νωπήγεια] - Κόκκινο Μετόχι - Κίσαμος

Συμπληρωματική Διαδρομή 3: Δραπανιάς - Κολένη - [Λυριδιανά] - Πλακάλωνα - [Καρθιανά] - Βασιλόπουλο - Επισκοπή - Δρακόνα - [Σπηλιά] - Βούβες - Άνω Βούβες - Γαβαλομούρι - Κουλκουθιανά - Βουκολιές

Σημείωση: σε [] οικισμοί που βρίσκονται κοντά στην οδική διαδρομή.

Πίνακας 2-2: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών/θέσεων της Διαδρομής 2 – Κίσαμος – Κίσαμος / Κυκλική διαδρομή - «Θεματικό Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος»

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 2: Κίσαμος – Κίσαμος (κυκλική διαδρομή)		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Κίσαμος – Κάτω Παλαιόκαστρο	2.5 χλμ.	7 λεπτά
Κάτω Παλαιόκαστρο – Γρηγοριανά	3.4 χλμ.	6 λεπτά
Γρηγοριανά – Πολυρρήνια	1.8 χλμ.	4 λεπτά
Πολυρρήνια – Καλάθενες	5.6 χλμ.	14 λεπτά
Καλάθενες – Αϊκυργιάννης	3.4 χλμ.	8 λεπτά
Αϊκυργιάννης – Τοπόλια	1.9 χλμ.	4 λεπτά
Τοπόλια – Βουλγάρω	4.2 χλμ.	7 λεπτά
Βουλγάρω – Μάκρωνας	1.6 χλμ.	3 λεπτά
Μάκρωνας – Χουδαλιανά	0.9 χλμ.	2 λεπτά
Χουδαλιανά – Αρμενοχώρι	1.7 χλμ.	4 λεπτά
Αρμενοχώρι – Μαλάθυρος	4.5 χλμ.	11 λεπτά
Μαλάθυρος – [Πύργος] – [Δελιανά] – Τριαλόνια	4.2 χλμ.	8 λεπτά
Αρμενοχώρι – Τριαλόνια	1.3 χλμ.	3 λεπτά
Τριαλόνια – Σφακοπηγάδι	1 χλμ.	2 λεπτά
Σφακοπηγάδι – Παπαγιαννάκηδες	1.3 χλμ.	2 λεπτά
Παπαγιαννάκηδες – Κερά	1.2 χλμ.	3 λεπτά
Κερά – Ρόκκα	0.95 χλμ.	2 λεπτά
Ρόκκα – Φαλελιανά	3.4 χλμ.	6 λεπτά
Φαλελιανά – Κοτσιανά	1 χλμ.	2 λεπτά
Κοτσιανά – Κολένη	1.6 χλμ.	3 λεπτά
Κολένη – Δραπανιάς	1.6 χλμ.	3 λεπτά
Δραπανιάς – [Νωπήγεια] – Κόκκινο Μετόχι	1.2 χλμ.	3 λεπτά
Κόκκινο Μετόχι – Κίσαμος	5.1 χλμ.	9 λεπτά
Συμπληρωματική Διαδρομή 3		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Κολένη – [Λυριδιανά] – Πλακάλωνα	4.2 χλμ.	11 λεπτά
Πλακάλωνα – [Καρθιανά] – Βασιλόπουλο	2.6 χλμ.	5 λεπτά
Βασιλόπουλο – Επισκοπή	1.8 χλμ.	3 λεπτά
Επισκοπή – Δρακόνα	3.1 χλμ.	5 λεπτά
Δρακόνα – [Σπηλιά] – Βούβες	4 χλμ.	9 λεπτά
Βούβες – Άνω Βούβες	1.6 χλμ.	3 λεπτά
Άνω Βούβες – Γαβαλομούρι	2.3 χλμ.	5 λεπτά
Γαβαλομούρι – Κουλκουθιανά	0.9 χλμ.	2 λεπτά
Κουλκουθιανά - Βουκολιές	1.9 χλμ.	5 λεπτά

2.1.1.3 Διαδρομή 3 – Έλος - Κεφάλι - Μονή Χρυσοσκαλίτισσας

Διασυνδέει πολιτιστικούς πόρους αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και πιο συγκεκριμένα:

- ✓ Έλος - Άγιος Ιωάννης και Υδραγωγείο.
- ✓ Κεφάλι - Πύργος Καλλέργη, Μεταμόρφωση του Σωτήρα και Άγιος Αθανάσιος.
- ✓ Μονή Χρυσοσκαλίτισσας.

Οι οικισμοί/θέσεις από τις οποίες διέρχεται η **Διαδρομή 3**, με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, είναι (Χάρτης 2-4).

Οικισμοί/θέσεις: Έλος – Λούχι – [Περιβόλια] – Κεφάλι – Βάθη – Πλοκαμιανά – Μονή Χρυσοσκαλίτισσας

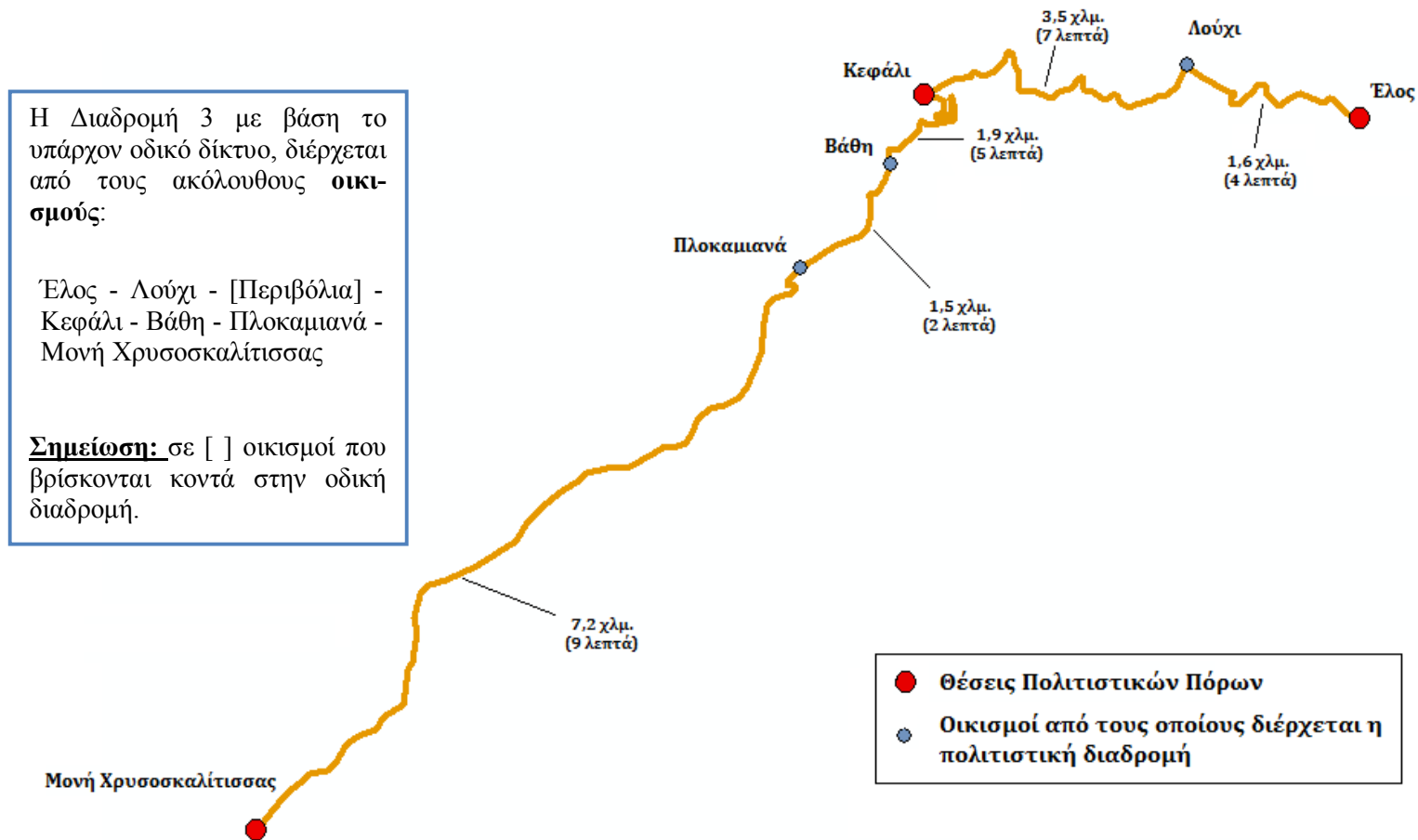
Σημείωση: σε [] οικισμοί που βρίσκονται κοντά στην οδική διαδρομή.

Πίνακας 2-3: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών/θέσεων της Διαδρομής 3 – Έλος - Κεφάλι - Χρυσοσκαλίτισσα – «Θεματικό Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος»

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 3: Έλος – Κεφάλι – Χρυσοσκαλίτισσα		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Έλος - Λούχι	1.6 χλμ.	4 λεπτά
Λούχι – [Περιβόλια] – Κεφάλι	3.5 χλμ.	7 λεπτά
Κεφάλι – Βάθη	1.9 χλμ.	5 λεπτά
Βάθη – Πλοκαμιανά	1.5 χλμ.	2 λεπτά
Πλοκαμιανά – Μονή Χρυσοσκαλίτισσας	7.2 χλμ.	9 λεπτά

Χάρτης 2-4: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 3 – Έλος - Κεφάλι – Μονή Χρυσοσκαλίτισσας, «Θεματικό Δίκτυο Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος»

Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Διαδρομή 3

2.1.2 Δίκτυο μουσείων αγροτικής παράδοσης

Το συγκεκριμένο δίκτυο επιχειρεί να αποτυπώσει τον ιδιαίτερο **αγροτικό χαρακτήρα** της περιοχής μελέτης συνολικά, ο οποίος έχει αφήσει έντονο το αποτύπωμά του στην **πολιτιστική κληρονομιά** της. Το αποτύπωμα αυτό είναι διακριτό μέσα από, μεταξύ άλλων, μιας σειράς από **θεματικές μουσειακές υποδομές**, που αναδεικνύουν τα ιδιαίτερα και μοναδικά χαρακτηριστικά της περιοχής. Η εν λόγω διαδρομή διατρέχει εγκάρσια τμήμα της περιοχής μελέτης, καταγράφοντας τα χνάρια της διαδρομής στον χρόνο της αλιευτικής παράδοσης και των κρητικών βοτάνων, αλλά και τη διαδρομή της ελαιοκαλλιέργειας, που αποτελεί την κυρίαρχη μορφή καλλιέργειας και πλουτοπααραγωγικό και πολιτιστικό πόρο στην περιοχή μελέτης.

Η διαδρομή συνθέτει τον «**Δρόμο των Μουσείων**», που συνδέονται με την αγροτική παράδοση. Διασυνδέει τις κάτωθι **πολιτιστικές υποδομές** (Χάρτης 2-5):

- Μουσείο Κρητικών Βοτάνων (Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης).
- Μουσείο Θαλάσσιου Πλούτου και Αλιευτικής Παράδοσης (Κολυμβάρι).
- Μουσείο Ελιάς Βουβών (Άνω Βούβες).
- Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης «Ελαιουργείον» (Δρομόνερο).

Το θεματικό δίκτυο που διαμορφώνεται, στοχεύει:

- στη μετάδοση μιας διαφορετικής αντίληψης για την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής μελέτης,
- στην ολοκληρωμένη παρουσίαση και προώθηση των μουσειακών πολιτιστικών χώρων στο ευρύ κοινό,
- στην προβολή της πολιτιστικής ταυτότητας και της αγροτικής παράδοσης της περιοχής, και
- στην επικοινωνία των πολιτιστικών αξιών και στην ευαισθητοποίηση ενός ευρύτερου φάσματος ομάδων αποδεκτών για τα εν λόγω πολιτιστικά αγαθά.

Οι θέσεις των πολιτιστικών πόρων (μουσείων) και οι οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή που αναφέρεται στο «Θεματικό Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης», με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, παρουσιάζονται στον Χάρτη 2-6.

Πιο συγκεκριμένα, με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, το εν λόγω δίκτυο διέρχεται από τους ακόλουθους **οικισμούς/θέσεις**:

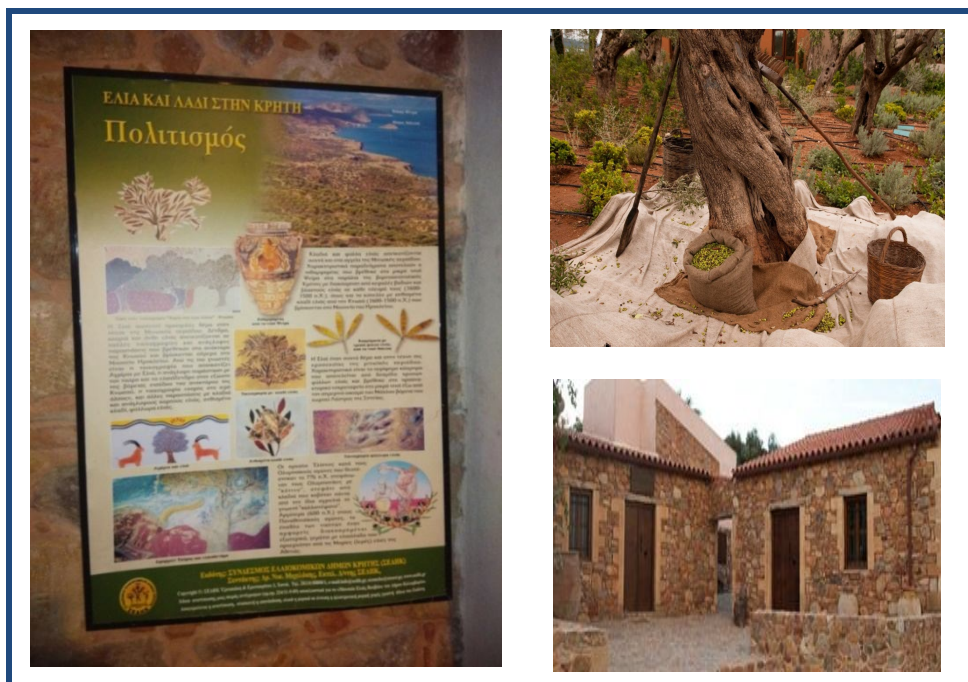
ΟΑΚ – Κολυμβάρι – Βαγί – Σπηλιά – Βούβες - Άνω Βούβες –
Γαβαλομούρι – Κουλουκουθιανά – Βουκολιές – [Ανώσκελη] –
Δρομόνερο

Σημείωση: σε [] οικισμοί που βρίσκονται κοντά στην οδική διαδρομή.

Πίνακας 2-4: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ των οικισμών/θέσεων από τους οποίους διέρχεται το Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης

ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΟΑΚ - Δρομόνερο		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
ΟΑΚ – Κολυμβάρι	2 χλμ.	5 λεπτά
Κολυμβάρι – Βαγί	1.5 χλμ.	3 λεπτά
Βαγί – Σπηλιά	1.3 χλμ.	2 λεπτά
Σπηλιά – Βούβες	2.3 χλμ.	7 λεπτά
Βούβες - Άνω Βούβες	1.6 χλμ.	3 λεπτά
Άνω Βούβες – Γαβαλομούρι	2.3 χλμ.	5 λεπτά
Γαβαλομούρι – Κουλουκουθιανά	0.9 χλμ.	2 λεπτά
Κουλουκουθιανά – Βουκολιές	1.9 χλμ.	5 λεπτά
Βουκολιές – [Ανώσκελη] – Δρομόνερο	6.2 χλμ.	8 λεπτά

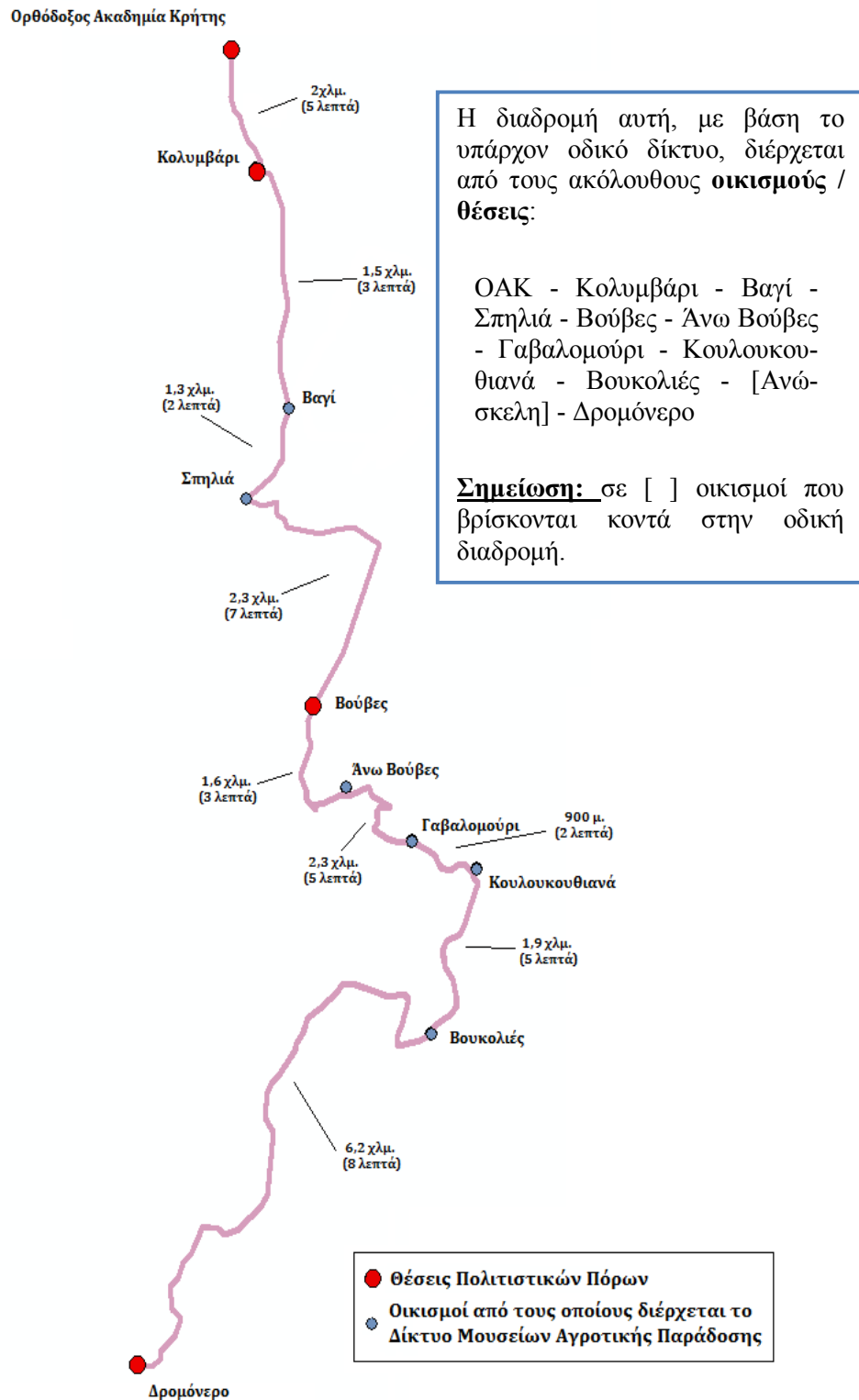
Εικόνα 2-1: Η ελιά στον πολιτισμό της Κρήτης – Μουσείο Ελιάς

Το Δίκτυο των Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης συνδέεται επίσης με τα **τρία οινοποιεία** –μέλη του ευρύτερου οινοποιητικού δικτύου της Περιφέρειας Κρήτης– που βρίσκονται στην περιοχή μελέτης και συγκεκριμένα στις θέσεις Ποντικιανά, Καρές, Δραπανιάς. Η σύνδεση αυτή, παρά το γεγονός ότι δεν εντάσσεται άμεσα στον μουσειακό χαρακτήρα του δικτύου, επιχειρεί να αναδείξει ένα άλλο ζωτικό κομμάτι της αγροτικής παράδοσης, αυτό του κλάδου της οινοποιίας, το οποίο μπορεί εκ νέου να αποτελέσει σημαντικό πυλώνα της τοπικής αγροτικής ανάπτυξης της πρώην επαρχίας Κισσάμου.

Χάρτης 2-6: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η διαδρομή που αναφέρεται στο «Θεματικό Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης»

Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης

2.1.3 Δίκτυο φυσικών πόρων / φυσικής κληρονομιάς

Στην περιοχή μελέτης καταγράφεται ένα σύνολο από ιδιαίτερης αξίας φυσικούς πόρους. Η προστασία και ανάδειξη των πόρων αυτών είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας της περιοχής, την ποιότητα ζωής των κατοίκων, αλλά και την αξιοποίηση των πόρων αυτών για την προσέλκυση κατοίκων και επισκεπτών με περιβαλλοντικά ενδιαφέροντα. Για τον σκοπό αυτό, στην περιοχή επιχειρείται η **διασύνδεση των φυσικών αυτών πόρων σε ένα θεματικό δίκτυο**, μέσα από το οποίο αναδεικνύεται το συγκριτικό αυτό πλεονέκτημα με τη βοήθεια **τριών κύριων διαδρομών και πέντε συμπληρωματικών που συναρτώνται με τις κύριες** (βλ. Χάρτη 2-7).

Οι διαδρομές αυτές περιγράφονται στη συνέχεια.

2.1.3.1 Διαδρομή 1 – Μεσαύλια - Μεσαύλια (Κοκλική Διαδρομή) και συμπληρωματικές προς αυτή διαδρομές

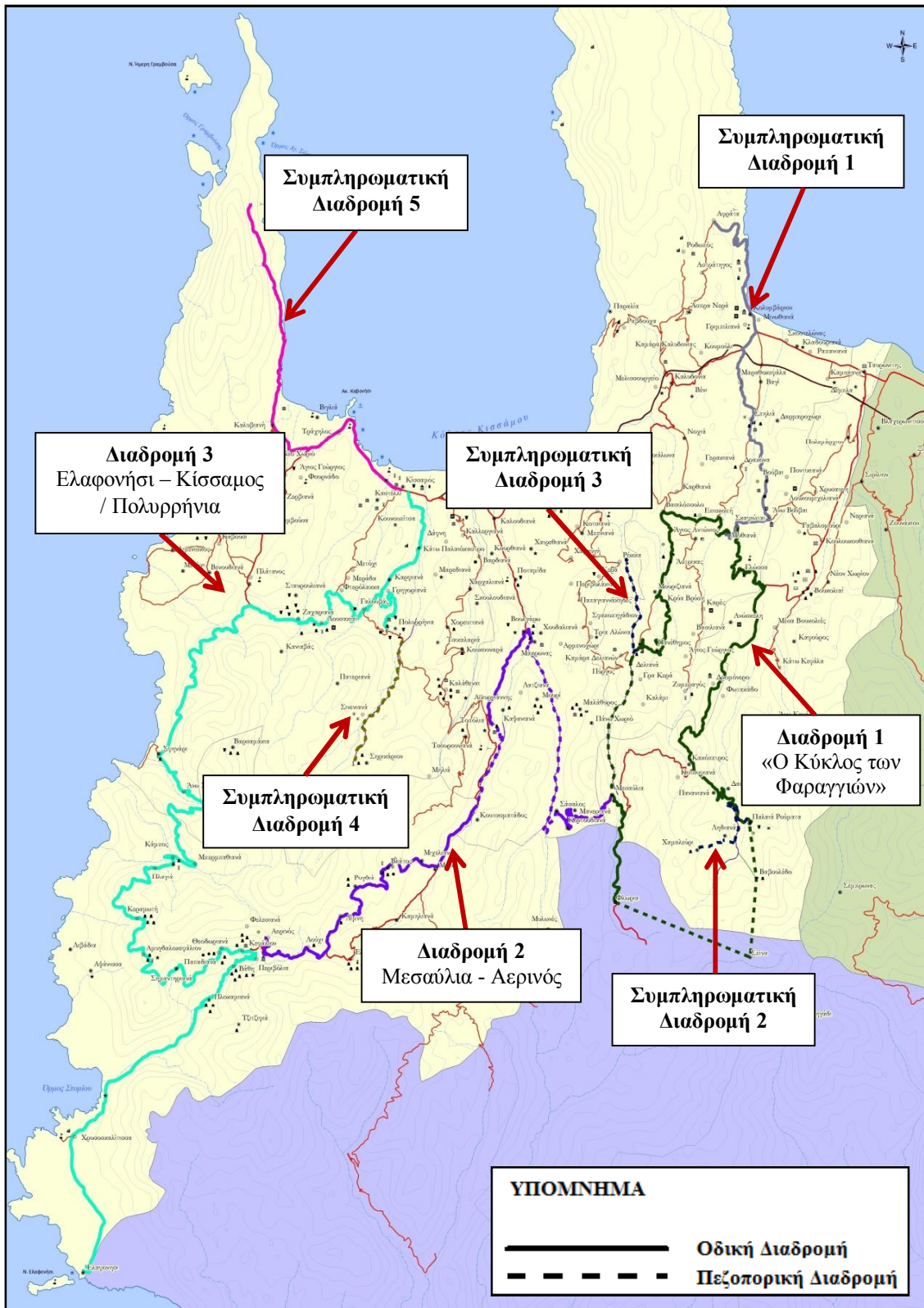
Η **Διαδρομή 1**, η οποία ταυτίζεται με τον «**Κύκλο των Φαραγγιών**», περιλαμβάνει την περιήγηση μέσα από τις παρακάτω περιοχές (Χάρτης 2-8):

- Παλαιά Ρούματα (Μνημειακή Ελιά και Φαράγγι από Παλαιά Ρούματα έως Βαβουλέδο).
- Βαβουλέδο (Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων - Βαβουλέδου).
- Μεσαύλια (Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών).
- Δελιανά (Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών).
- Άστρικας (Μνημειακή Ελιά).

Οι **συμπληρωματικές διαδρομές της Διαδρομής 1** αποτελούν ουσιαστικά επεκτάσεις του «Κύκλου των Φαραγγιών», διασυνδέοντας φυσικούς πόρους ανάλογου ενδιαφέροντος. Οι διαδρομές αυτές και οι σχετικοί πόροι που διασυνδέουν είναι οι ακόλουθες:

- **Συμπληρωματική διαδρομή 1:** Αφράτα (Σπήλαιο Ελληνοσπήλιος) - Μαραθοκεφάλια (Σπήλαιο Αγίου Ιωάννη του Ερημίτη) - Άνω Βούβες (Μνημειακή Ελιά) / συνδέεται με τη Διαδρομή 1 στον οικισμό **Μοθιανά** (Χάρτης 2-8).
- **Συμπληρωματική διαδρομή 2:** Παλαιά Ρούματα – Χαμαλεύρι (Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων - Χαμαλευρίου) / συνδέεται με τη Διαδρομή 1 στον οικισμό **Παλαιά Ρούματα** (Χάρτης 2-8).
- **Συμπληρωματική διαδρομή 3:** Δελιανά – Ρόκκα (Φαράγγι Δελιανών-Ρόκκας) / συνδέεται με τη Διαδρομή 1 στον οικισμό **Δελιανά** (Χάρτης 2-8).

Χάρτης 2-7: Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς

Με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, οι **θέσεις** των πολιτιστικών πόρων (φυσικού ενδιαφέροντος), καθώς και οι **οικισμοί** από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 1 και οι συμπληρωματικές προς αυτή διαδρομές του Δικτύου Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς είναι οι ακόλουθες (βλ. Χάρτης 2-8):

Οικισμοί/θέσεις Διαδρομής 1: Μεσαύλια – Φλώρια – Σπίνα – Βαβουλέδο – [Μιχαλιανά] - Παλαιά Ρούματα – Δασκαλιανά – Παναγιανά – Κακόπετρος – Δρομόνερο – [Ανώσκελη] – Γλώσσα – Μοθιανά – Επισκοπή – Βασιλόπουλο – Άστρικας – Μουριζιανά – Κρύα Βρύση – Πανέθυμος – Δελιανά – Μεσαύλια

Οικισμοί/θέσεις Συμπληρωματικής Διαδρομής 1: Αφράτα – Κολυμβάρι – Μαραθοκεφάλια – Σπηλιά – Βούβες - Άνω Βούβες – Σκαφιώτες – Μοθιανά / συνδέεται με τη Διαδρομή 1 στον οικισμό **Μοθιανά**.

Οικισμοί/θέσεις Συμπληρωματικής Διαδρομής 2: Παλαιά Ρούματα – [Ληδιανά] – Χαμαλεύρι / συνδέεται με τη Διαδρομή 1 στον οικισμό **Παλαιά Ρούματα**.

Οικισμοί/θέσεις Συμπληρωματικής Διαδρομής 3: Δελιανά – Ρόκκα / συνδέεται με τη Διαδρομή 1 στον οικισμό **Δελιανά**.

Σημείωση 1: σε [] οικισμοί που βρίσκονται κοντά στην οδική διαδρομή.

Σημείωση 2: με κόκκινα γράμματα διαδρομή μέσα σε φαράγγι

Σημείωση 3: Φλώρια – Σπίνα – Βαβουλέδο – [Μιχαλιανά] - Παλαιά Ρούματα – Φαράγγι και περπατητική διαδρομή

Πίνακας 2-5: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών/θέσεων της Διαδρομής 1 – Μεσαύλια – Μεσαύλια / Κυκλική Διαδρομή – «Κύκλος Φαραγγιών» και συμπληρωματικών διαδρομών - «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς»

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 1: Μεσαύλια - Μεσαύλια – «Κύκλος Φαραγγιών»		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Μεσαύλια - Φλώρια	3.6 χλμ.	5 λεπτά
Φλώρια - Σπίνα	8.5 χλμ. (πεζοπορική διαδρομή, βλ. Χάρτη 2-8) ή 8.5 χλμ. (με αυτοκίνητο, η διαδρομή αυτή συμπίπτει με την πεζοπορική διαδρομή που απεικονίζεται στον Χάρτη 2-8)	1 ώρα και 52 λεπτά (πεζοπορία) ή 13 λεπτά (με αυτοκίνητο)
Σπίνα - Βαβουλέδο	περίπου 7 χιλιόμετρα (απεικονίζεται με διακεκομμένη γραμμή στον Χάρτη 2-8 γιατί δεν υπάρχει αυτοκινητόδρομος και η διαδρομή είναι ενδεικτική για πεζοπορία)	1 ώρα και 50 λεπτά (πεζοπορία)
Βαβουλέδο – [Μιχαλιανά] – Παλαιά Ρούματα	2.3 χλμ. (πεζοπορική ή με αυτοκίνητο)	8 λεπτά (με αυτοκίνητο) 39 λεπτά (πεζοπορία) στον Χάρτη 2-8 απεικονίζεται η πεζοπορική διαδρομή
Παλαιά Ρούματα - Δασκαλιανά	1.7 χλμ.	4 λεπτά
Δασκαλιανά – Παναγιανά	1.1 χλμ.	2 λεπτά
Παναγιανά – Κακόπετρος	2.4 χλμ.	4 λεπτά
Κακόπετρος – Δρομόνερο	4.7 χλμ.	7 λεπτά
Δρομόνερο – [Ανώσκελη] – Γλώσσα	6.5 χλμ.	10 λεπτά
Γλώσσα – Μοθιανά	2.4 χλμ.	6 λεπτά
Μοθιανά – Επισκοπή	2 χλμ.	4 λεπτά
Επισκοπή – Βασιλόπουλο	1.8 χλμ.	3 λεπτά
Βασιλόπουλο – Άστρικας	1.7 χλμ.	4 λεπτά
Άστρικας – Μουριζιανά	1.4 χλμ.	3 λεπτά
Μουριζιανά – Κρύα Βρύση	1.5 χλμ.	4 λεπτά
Κρύα Βρύση – Πανέθυμος	2 χλμ.	6 λεπτά
Πανέθυμος - Δελιανά	1.6 χλμ.	4 λεπτά

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 1: Μεσαύλια - Μεσαύλια – «Κύκλος Φαραγγιών»		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Δελιανά - Μεσαύλια	7 χλμ. (πεζοπορική διαδρομή, βλ. Χάρτη 2-8) ή 9 χλμ. (με αυτοκίνητο – η διαδρομή δεν απεικονίζεται στον Χάρτη 2-8)	1 ώρα και 40 λεπτά (πεζοπορία) ή 20 λεπτά (με αυτοκίνητο)
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ της Διαδρομής 1		
Συμπληρωματική Διαδρομή 1 (συνδέεται με την κύρια Διαδρομή 1 στον οικισμό Μοθιανά)		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Αφράτα – Κολυμβάρι	6.6 χλμ.	14 λεπτά
Κολυμβάρι – Μαραθοκεφάλα	2.2 χλμ.	5 λεπτά
Μαραθοκεφάλα – Σπηλιά	1.7 χλμ. (από Σπήλαιο Αγ. Ιωάννη)	6 λεπτά
Σπηλιά – Βούβες	2.3 χλμ.	7 λεπτά
Βούβες - Άνω Βούβες	1.6 χλμ.	3 λεπτά
Άνω Βούβες – Σκαφιώτες	3.7 χλμ.	8 λεπτά
Σκαφιώτες – Μοθιανά	900 μ.	3 λεπτά
Συμπληρωματική Διαδρομή 2 (συνδέεται με την κύρια Διαδρομή 1 στον οικισμό Παλαιά Ρούματα)		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Παλαιά Ρούματα - [Ληδιανά] - Χαμαλεύρι	4.7 χλμ. (Πεζοπορική διαδρομή – βλ. Χάρτη 2-8) ή 8.7 χλμ. (με αυτοκίνητο – η διαδρομή αυτή δεν απεικονίζεται στον Χάρτη 2-8)	1 ώρα και 16 λεπτά (πεζοπορική διαδρομή) ή 31 λεπτά (με αυτοκίνητο)
Συμπληρωματική Διαδρομή 3 (συνδέεται με την κύρια Διαδρομή 1 στον οικισμό Δελιανά)		
Δελιανά - Ρόκκα	5.6 χλμ. (Πεζοπορική διαδρομή – βλ. Χάρτη 2-8) ή 7.2 χλμ. (με αυτοκίνητο – η διαδρομή αυτή δεν απεικονίζεται στον Χάρτη 2-8)	1 ώρα και 18 λεπτά (Πεζοπορική) ή 15 λεπτά (με αυτοκίνητο)

Χάρτης 2-8: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 1: Μεσαύλια – Μεσαύλια / Κυκλική Διαδρομή και συμπληρωματικές προς αυτή διαδρομές - «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς

Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς - Διαδρομή 1

Η διαδρομή αυτή, με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, διέρχεται από τους ακόλουθους οικισμούς/θέσεις:

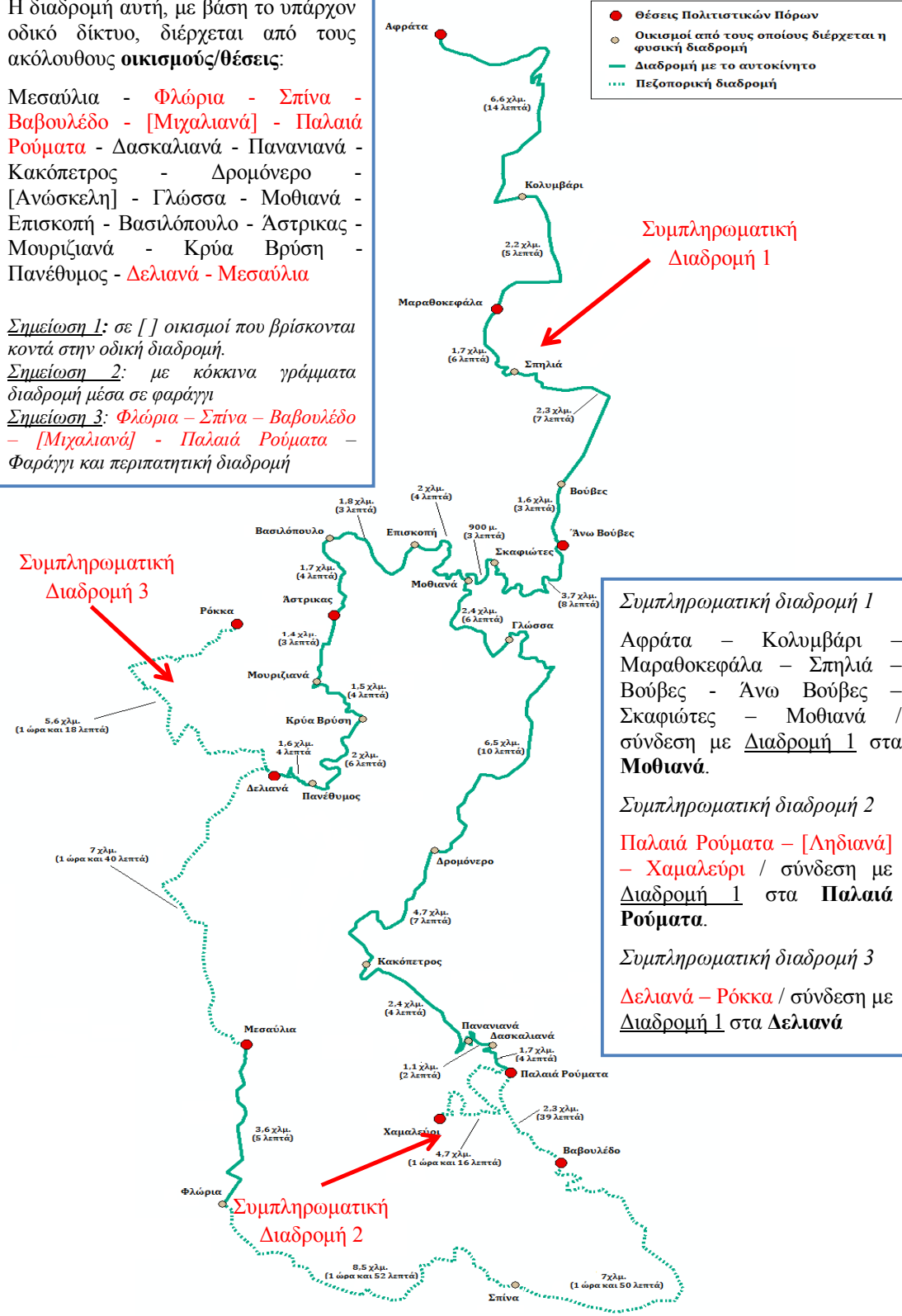
Μεσαύλια - Φλώρια - Σπίνα - Βαβουλέδο - [Μιχαλιανά] - Παλαιά Ρούματα - Δασκαλιανά - Παναγιανά - Κακόπετρος - Δρομόνερο - [Ανώσκελη] - Γλώσσα - Μοθιανά - Επισκοπή - Βασιλόπουλο - Άστρικας - Μουριζιανά - Κρύα Βρύση - Πανέθυμος - Δελιανά - Μεσαύλια

Σημείωση 1: σε [] οικισμοί που βρίσκονται κοντά στην οδική διαδρομή.

Σημείωση 2: με κόκκινα γράμματα διαδρομή μέσα σε φαράγγι

Σημείωση 3: Φλώρια – Σπίνα – Βαβουλέδο – [Μιχαλιανά] – Παλαιά Ρούματα – Φαράγγι και περιπατητική διαδρομή

● Θέσεις Πολιτιστικών Πόρων
○ Οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η φυσική διαδρομή
— Διαδρομή με το αυτοκίνητο
... Πεζοπορική διαδρομή

Συμπληρωματική Διαδρομή 1

Συμπληρωματική Διαδρομή 3

Συμπληρωματική διαδρομή 1
Αφράτα – Κολυμβάρι – Μαραθοκεφάλια – Σηλιά – Βούβες - Άνω Βούβες – Σκαφιώτες – Μοθιανά / σύνδεση με Διαδρομή 1 στα **Μοθιανά**.

Συμπληρωματική διαδρομή 2
Παλαιά Ρούματα – [Ληδιανά] – Χαμαλεύρι / σύνδεση με Διαδρομή 1 στα **Παλαιά Ρούματα**.

Συμπληρωματική διαδρομή 3
Δελιανά – Ρόκκα / σύνδεση με Διαδρομή 1 στα **Δελιανά**

Συμπληρωματική Διαδρομή 2

2.1.3.2 Διαδρομή 2 – Μεσαύλια - Κεφάλι

Η **Διαδρομή 2**, η οποία συνδέεται με τη Διαδρομή 1 στον οικισμό **Μεσαύλια**, περιλαμβάνει περιήγηση μέσα από τις παρακάτω περιοχές:

- Μεσαύλια (Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών).
- Σάσαλος (Φαράγγι Χαλασέ).
- Μάκρωνας (Φαράγγι Χαλασέ).
- Τοπόλια (Σπήλαιο Αγίας Σοφίας και Φαράγγι Τοπολίων).
- Κουτσοματάδος (Φαράγγι Τοπολίων).
- Βλάτος (Μνημειακός Πλάτανος).
- Αερινός (Μνημειακή Ελιά).

Με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, οι **θέσεις** των πολιτιστικών πόρων (φυσικού ενδιαφέροντος), καθώς και οι **οικισμοί** από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 2 του Δικτύου Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς είναι οι ακόλουθες (βλ. Χάρτη 2-9):

Μεσαύλια – Μανεριανά – Κουτουδιανά – **Σάσαλος** – **Μάκρωνας** – Βουλγάρω – **Τοπόλια** – **Κουτσοματάδος** – Βλάτος – Ρογδιά – Λίμνη – Λούχι – [Ελος] – [Περιβόλια] – Αερινός – Κεφάλι

Σημείωση 1: σε [] οικισμοί που βρίσκονται κοντά στην οδική διαδρομή.

Σημείωση 2: με **κόκκινα γράμματα** διαδρομή μέσα σε φαράγγι

Πίνακας 2-6: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών/θέσεων της Διαδρομής 2 – Μεσαύλια - Κεφάλι – «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς»

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 2: Μεσαύλια – Κεφάλι		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Μεσαύλια – Μανερριανά	4.2 χλμ.	11 λεπτά
Μανερριανά – Κουτουδιανά	1.1 χλμ.	3 λεπτά
Κουτουδιανά – Σάσαλος	0.85 χλμ.	2 λεπτά
Σάσαλος – Μάκρωνας	10.1 χλμ. (πεζοπορική διαδρομή – βλ. Χάρτη 2-9) ή 10.9 χλμ. (με αυτοκίνητο – η διαδρομή αυτή δεν απεικονίζεται στον Χάρτη 2-9)	2 ώρες και 34 λεπτά (πεζοπορική διαδρομή) ή 22 λεπτά (με αυτοκίνητο)
Μάκρωνας – Βουλγάρω	1.6 χλμ.	3 λεπτά
Βουλγάρω - Τοπόλια	4.2 χλμ.	7 λεπτά
Τοπόλια – Κουτσοματάδος	3.2 χλμ. (πεζοπορική διαδρομή - βλ. Χάρτη 2-9) ή 3 χλμ. (με αυτοκίνητο – η διαδρομή αυτή δεν απεικονίζεται στον Χάρτη 2-9)	54 λεπτά (πεζοπορική διαδρομή) ή 6 λεπτά (με αυτοκίνητο)
Κουτσοματάδος – Βλάτος	4.1 χλμ.	5 λεπτά
Βλάτος – Ρογδιά	2.7 χλμ.	5 λεπτά
Ρογδιά – Λίμνη	1.8 χλμ.	3 λεπτά
Λίμνη – [Ελος] – Λούχι	2.4 χλμ.	5 λεπτά
Λούχι – [Περιβόλια] – Αερινός	3.9 χλμ.	10 λεπτά
Αερινός – Κεφάλι	1.9 χλμ.	6 λεπτά

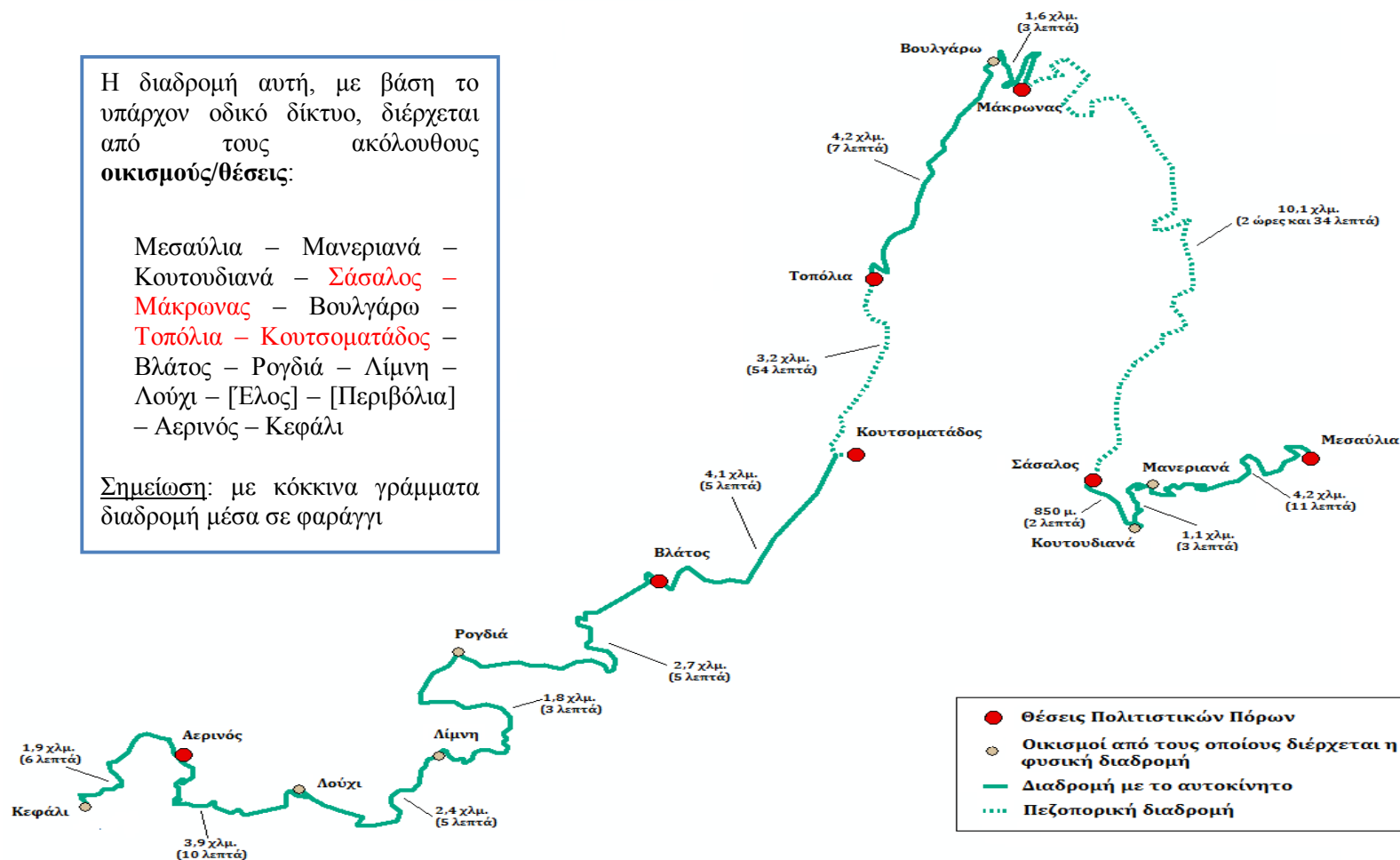
Χάρτης 2-9: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 2: Μεσαύλια - Κεφάλι – «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς»

Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς - Διαδρομή 2

Η διαδρομή αυτή, με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, διέρχεται από τους ακόλουθους οικισμούς/θέσεις:

Μεσαύλια – Μανεριανά –
 Κουτουδιανά – **Σάσαλος** –
Μάκρωνας – Βουλγάρω –
Τοπόλια – **Κουτσοματάδος** –
 Βλάτος – Ρογδιά – Λίμνη –
 Λούχι – [Ελος] – [Περιβόλια] –
 Αερινός – Κεφάλι

Σημείωση: με κόκκινα γράμματα διαδρομή μέσα σε φαράγγι

2.1.3.3 Διαδρομή 3 - Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 - Ελαφονήσι – Κίσσαμος / Πολυρρήνια

Η Διαδρομή 3 ταυτίζεται με το τμήμα του ευρωπαϊκού μονοπατιού E4 στην περιοχή μελέτης. Επισημαίνεται ότι η Διαδρομή 3 συναντά τη Διαδρομή 2 στον οικισμό του **Κεφαλίου**, από όπου ο επισκέπτης μπορεί να συνδεθεί και με το Δίκτυο Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος (Διαδρομή 3: Μονή Χρυσοσκαλίτισσας – Έλος).

Με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, οι **οικισμοί/θέσεις** από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 3 του Δικτύου Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς (Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 - Ελαφονήσι – Κίσσαμος / Πολυρρήνια) είναι (Χάρτης 2-10).

Ελαφονήσι (παραλία) – Μονή Χρυσοσκαλίτισσας – Πλοκαμιανά – Βάθη – Κεφάλι – Θεοδωριανά – Παπαδιανά – Σημαντηριανά – Αμυγδαλοκεφάλι – Κεραμοτή – Πλαγιά - Κάμπος – Μπερμπαθιανά – Άνω Σφηνάρι – Σφηνάρι – [Πλάτανος] – Ζαχαριανά – Λουσακιές – Φτερόλακκα – Γαλουβάς – Γρηγοριανά – ή Πολυρρήνια - ή Κάτω Παλαιόκαστρο – Κίσσαμος

Σημείωση 1: σε [] οικισμοί που βρίσκονται κοντά στην οδική διαδρομή.

Στη Διαδρομή 3 συνδέονται επίσης οι ακόλουθες **Συμπληρωματικές Διαδρομές** (ΣΔ):

- **Συμπληρωματική Διαδρομή 4:** Σηρικάρι – Πολυρρήνια (Φαράγγι Σηρικαρίου – Πολυρρήνιας) / συνδέεται με τη Διαδρομή 3 στον οικισμό **Πολυρρήνια** (Χάρτης 2-10).

Οικισμοί/θέσεις από τις οποίες διέρχεται η ΣΔ-4: **Πολυρρήνια – [Σινειανά] – Σηρικάρι**

- **Συμπληρωματική Διαδρομή 5:** Κίσσαμος – Σπήλαιο «Άγιου Ιωάννη Νταμιάλη» - Σπήλαιο «Τερσανάς ή Ταρσανάς» στην ανατολική ακτή της χερσονήσου Γραμβούσας / Σύνδεση με τη Διαδρομή 3 στον οικισμό της **Κισσάμου** (Χάρτης 2-10).

Οικισμοί/θέσεις από τις οποίες διέρχεται η ΣΔ-5: Κίσσαμος – Τράχηλος – Αγ. Ιωάννης Ντάμιαλης (σπήλαιο) - Καλυβιανή – Τερσανάς (σπήλαιο)

Πίνακας 2-7: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ οικισμών/θέσεων της Διαδρομής 3 – Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 - Ελαφονήσι - Κίσαμος / Πολυρρήνια – «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς»

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 3: Ευρωπαϊκό Μονοπάτι E4 - Ελαφονήσι – Κίσαμος / Πολυρρήνια		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Ελαφονήσι (παραλία) – Μονή Χρυσοσκαλίτισσας	5.3 χλμ.	7 λεπτά
Μονή Χρυσοσκαλίτισσας – Πλοκαμιανά	7.2 χλμ.	9 λεπτά
Πλοκαμιανά – Βάθη	1.5 χλμ.	2 λεπτά
Βάθη – Κεφάλι	1.9 χλμ.	4 λεπτά
Κεφάλι – Θεοδωριανά	1 χλμ.	4 λεπτά
Θεοδωριανά – Παπαδιανά	1.6 χλμ.	4 λεπτά
Παπαδιανά – Σημαντηριανά	2.9 χλμ.	5 λεπτά
Σημαντηριανά – Αμυγδαλοκεφάλι	3.2 χλμ.	5 λεπτά
Αμυγδαλοκεφάλι – Κεραμωτή	1.7 χλμ.	3 λεπτά
Κεραμωτή – Πλαγιά	4.4 χλμ.	7 λεπτά
Πλαγιά – Κάμπος	1.3 χλμ.	2 λεπτά
Κάμπος – Μπερμπαθιανά	0.9 χλμ.	2 λεπτά
Μπερμπαθιανά – Άνω Σφηνάρι	5.7 χλμ.	8 λεπτά
Άνω Σφηνάρι – Σφηνάρι	1.4 χλμ.	2 λεπτά
Σφηνάρι – [Πλάτανος] – Ζαχαριανά	9.8 χλμ.	18 λεπτά
Ζαχαριανά – Λουσακιές	1.4 χλμ.	3 λεπτά
Λουσακιές – Φτερόλακκα	1.8 χλμ.	4 λεπτά
Φτερόλακκα – Γαλουβάς	2 χλμ.	4 λεπτά
Γαλουβάς – Γρηγοριανά	2.2 χλμ.	6 λεπτά
Γρηγοριανά – Πολυρρήνια	1.8 χλμ.	4 λεπτά
ή Γρηγοριανά – Κάτω Παλαιόκαστρο	3.5 χλμ.	6 λεπτά
Κάτω Παλαιόκαστρο – Κίσαμος	2.5 χλμ.	7 λεπτά
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ 4		
Σύνδεση με τη Διαδρομή 3 στον οικισμό Πολυρρήνια		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Πολυρρήνια – [Σινειανά] – Σηρικάρι	11.4 χλμ.	2 ώρες και 45'

ΔΙΑΔΡΟΜΗ 3: Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε4 - Ελαφονήσι – Κίσσαμος / Πολυρρήνια		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
	(πεζοπορική διαδρομή – βλ. Χάρτη 2-10) ή 12 χλμ. (με αυτοκίνητο – η διαδρομή αυτή δεν απεικονίζεται στον Χάρτη 2-10)	(πεζοπορική διαδρομή) ή 25' (με αυτοκίνητο)
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ 5		
Σύνδεση με τη Διαδρομή 3 στον οικισμό της Κισσάμου		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
Κίσσαμος - Σπήλαιο «Άγιου Ιωάννη Νταμιάλη»	2.6 χλμ.	4 λεπτά
Σπήλαιο «Άγιου Ιωάννη Νταμιάλη» - Τράχηλος	1 χλμ.	2 λεπτά
Τράχηλος – Καλυβιανή	3 χλμ.	5 λεπτά
Καλυβιανή – Τερσανάς (σπήλαιο)	7.3 χλμ.	23 λεπτά

Χάρτης 2-10: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται η Διαδρομή 3 – Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4 - Ελαφονήσι - Κίσσαμος / Πολυρρήνια – «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς»

Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς - Διαδρομή 3

Η διαδρομή αυτή, με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, διέρχεται από τους ακόλουθους οικισμούς/θέσεις:

Ελαφονήσι (παραλία) - Μονή Χρυσοσκαλίτισσας - Πλοκαμιανά - Βάθη - Κεφάλι - Θεοδοριανά - Παπαδιανά - Σημαντηριανά - Αμυδαλοκεφάλι - Κεραμοτή - Πλαγιά - Κάμπος - Μπερμπαθιανά - Άνω Σφηνάρι - Σφηνάρι - [Πλάτανος] - Ζαχαριανά - Λουσακιές - Φτερόλακκα - Γαλουβάς - Γρηγοριανά - ή Πολυρρήνια - ή Κάτω Παλαιόκαστρο - Κίσσαμος

2.1.4 Δίκτυο πόρων θρησκευτικού ενδιαφέροντος

Το δίκτυο αυτό αποσκοπεί στην προσέλκυση επισκεπτών σε **πόλους θρησκευτικού ενδιαφέροντος** και θρησκευτικές εκδηλώσεις. Πιο συγκεκριμένα, το εν λόγω δίκτυο διασυνδέει τα εξής θρησκευτικά μνημεία (Χάρτης 2-11):

- Μονή Γωνιάς και Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης (ΟΑΚ) (Κολυμβάρι)
- Άγιος Ιωάννης Ερημίτης (Μαραθοκεφάλα)
- Ροτόντα (Επισκοπή)
- Άγιος Νικόλαος (Δραπανιάς)

Η διαδρομή του εν λόγω δικτύου, με βάση το υπάρχον οδικό δίκτυο, διέρχεται από τους ακόλουθους **οικισμούς/θέσεις** (διαδρομή από Κολυμβάρι έως Δραπανιά) (Χάρτης 2-12):

ΟΑΚ - Κολυμβάρι - Μαραθοκεφάλα - Σπηλιά - Δρακόνια - Επισκοπή - Βασιλόπουλο - Πλακάλωνα - Κολένη - Δραπανιάς

Πίνακας 2-8: Χιλιομετρικές αποστάσεις και χρόνος διαδρομής μεταξύ των οικισμών/θέσεων του «Θεματικού Δικτύου Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος»

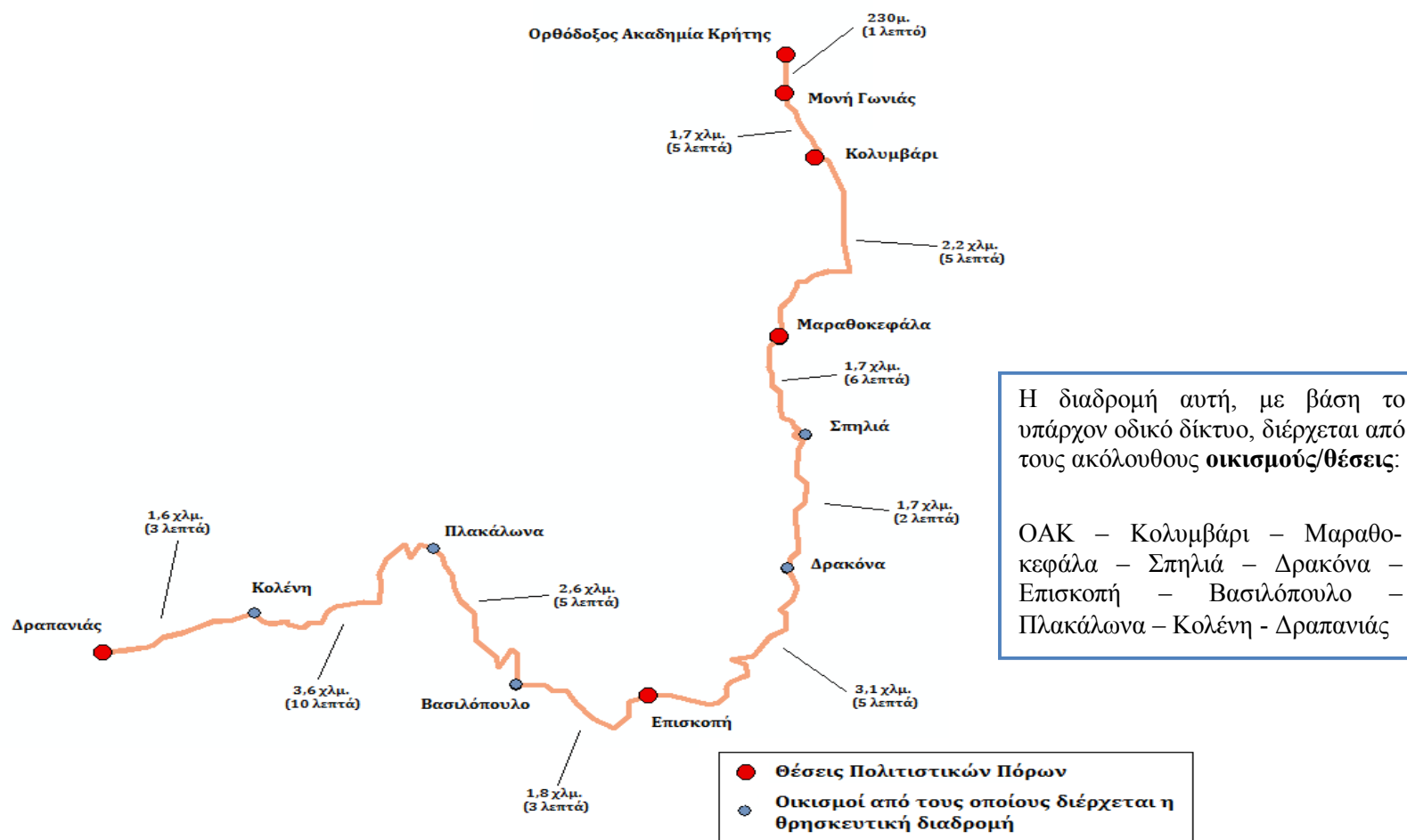
ΔΙΑΔΡΟΜΗ Κολυμβάρι – Δραπανιάς		
Διαδρομή	Απόσταση (οδική διαδρομή)	Χρόνος (με αυτοκίνητο)
ΟΑΚ – Μονή Γωνιάς	0.23 χλμ.	1 λεπτό
Μονή Γωνιάς – Κολυμβάρι	1.7 χλμ.	5 λεπτά
Κολυμβάρι – Μαραθοκεφάλα	2.2 χλμ.	5 λεπτά
Μαραθοκεφάλα – Σπηλιά	1.7 χλμ.	6 λεπτά
Σπηλιά – Δρακόνια	1.7 χλμ.	2 λεπτά
Δρακόνια – Επισκοπή	3.1 χλμ.	5 λεπτά
Επισκοπή – Βασιλόπουλο	1.8 χλμ.	3 λεπτά
Βασιλόπουλο – Πλακάλωνα	2.6 χλμ.	5 λεπτά
Πλακάλωνα – Κολένη	3.6 χλμ.	10 λεπτά
Κολένη – Δραπανιάς	1.6 χλμ.	3 λεπτά

Χάρτης 2-11: Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος

Χάρτης 2-12: Θέσεις πολιτιστικών πόρων και οικισμοί από τους οποίους διέρχεται το «Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος»

Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος

2.1.5 Δίπολο μουσικής και χορευτικής παράδοσης – Λουσακιές και Παλαιά Ρούματα

Ο Νομός Χανίων έχει σφραγίσει με τη μουσική του παράδοση ολόκληρη την Περιφέρεια Κρήτης. Βασικό πολιτισμικό κόμβο του νομού αποτελούν τα Χανιά, που φέρουν τη σφραγίδα μιας αστικού τύπου μουσικής παράδοσης (Λουτζάκη, 2015). Γειτονικούς πολιτισμικούς δορυφόρους των Χανίων, οι οποίοι, ωστόσο, είναι δυνατό να αναδειχθούν ως ιδιαίτερη περίπτωση, καθώς θεωρούνται ζωντανή «εστία» δημιουργίας μουσικών και χορευτικών ιδιωμάτων της τοπικής μουσικής και χορευτικής παράδοσης, αποτελούν οι Λουσακιές και τα Παλαιά Ρούματα (Χάρτης 2-13).

Ο Δήμος Κισσάμου και ο Δήμος Πλατανιά, με επίκεντρο τις Λουσακιές και τα Παλαιά Ρούματα αντίστοιχα, εμφανίζουν ως προς τον χορό χαρακτηριστικά που η κοινή γνώμη ταυτίζει με τα χαρακτηριστικά των δύο γεωγραφικών αυτών περιοχών. Ενώ το ύφος του χορού, ο ιδιαίτερος δηλαδή τρόπος έκφρασής του, παρουσιάζει στοιχεία τοπικότητας, δεν συνιστά αποκλειστικά μια παγιωμένη μορφή, αλλά ένα σύστημα που συγκροτείται από κινητικά και πολιτισμικά στοιχεία των δύο προαναφερθεισών περιοχών, συμπεριλαμβάνοντας συμβολισμούς που συνδέονται με ποικίλα πεδία κοινωνικών σχέσεων (Λουτζάκη, 2015).

Χάρτης 2-13: Δίπολο μουσικής και χορευτικής παράδοσης

Οι Λουσακιές, στον Δήμο Κισσάμου, θεωρούνται ως τόπος με ιδιαίτερη πολιτισμική ανάπτυξη, αποτελώντας σημείο αναφοράς σε σχέση με ζητήματα που συνδέονται άμεσα με

τις γνήσιες μορφές της κρητικής μουσικής και του χορού. Αντίστοιχα τα **Παλιά Ρούματα**, στον Δήμο Πλατανιά, αποτελούν τη δεύτερη σημαντική χορευτική πηγή του νομού Χανίων, αποτελώντας σήμερα ένα σημαντικό κέντρο δημιουργίας και διατήρησης τοπικού πολιτισμού και ένα δείγμα της αυθεντικής ενδοχώρας του νομού Χανίων. Ταυτόχρονα στην περιοχή αυτή καταγράφεται σημαντική πολιτιστική δραστηριότητα που συνδέεται στενά με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά της μελετώμενης περιοχής.

Με δεδομένη τη διαδρομή και την παράδοση των δύο αυτών τόπων στη μουσική και χορευτική ιστορία της περιοχής, και όχι μόνο, στην παρούσα πρόταση θεωρούνται ότι αποτελούν ένα ισχυρό **πολιτιστικό δίπολο**, ο στόχος του οποίου είναι η διατήρηση και ανάδειξη των ιδιαίτερων αυτών πολιτιστικών χαρακτηριστικών, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή επιρροής του κάθε ενός (οι Λουσακιές στον Δήμο Κισσάμου και τα Παλαιά Ρούματα στον Δήμο Πλατανιά).

Το δίπολο αυτό αποτελεί μια ξεχωριστή οντότητα για τη διατήρηση και ανάδειξη της **άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς** της περιοχής μελέτης και δη του πλέον χαρακτηριστικού της τμήματος αυτής, που είναι η **μουσική και ο χορός**. Ταυτόχρονα, αποτελώντας οι δύο οικισμοί του διπόλου κόμβους του Θεματικού Δικτύου Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς (τα Παλαιά Ρούματα είναι κόμβος της Διαδρομής 1 και της Συμπληρωματικής Διαδρομής 2 του εν λόγω δικτύου και οι Λουσακιές κόμβος της Διαδρομής 3) συνιστούν, μαζί με το δίκτυο αυτό, ένα **πολιτιστικό σύμπλεγμα** που ολοκληρώνει το φυσικό με το πολιτιστικό απόθεμα, συμβάλλοντας στη διατήρηση, ανάδειξη και προστασία της αυθεντικότητας (φυσικής και πολιτιστικής) της ενδοχώρας της περιοχής μελέτης.

2.2 Ανάπτυξη Προτεινόμενου Σεναρίου - Πολιτιστικοί Πόλοι (ΠΠ)

Στην τελικά προωθούμενη λύση για την πολιτιστική και βιώσιμη ανάπτυξη των Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά αναπτύσσονται ακόμη τέσσερις **Πολιτιστικοί Πόλοι υπερτοπικού χαρακτήρα**, με εμβέλεια στο σύνολο της περιοχής μελέτης, κάθε ένας εκ των οποίων έχει έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα και ρόλο. Η επιλογή των πολιτιστικών πόλων έγινε με βάση τις υποδομές που διαθέτουν για την αξιοποίησή τους σε έναν τέτοιο ρόλο, αλλά και την ισόρροπη κατανομή τους μεταξύ του παράκτιου – περισσότερο ανεπτυγμένου – τμήματος και της ενδοχώρας και μεταξύ των δύο εμπλεκόμενων Δήμων που εντάσσονται στην περιοχή μελέτης.

Οι Πολιτιστικοί αυτοί Πόλοι (ΠΠ) είναι (Χάρτης 2-14):

Δήμος Κισσάμου	Δήμος Πλατανιά
ΠΠ-1 - Κίσσαμος	ΠΠ-3 - Κολυμβάρι
ΠΠ-2 - Λουσακιές	ΠΠ-4 - Βουκολιές

Χάρτης 2-14: Πολιτιστικοί Πόλοι (ΠΠ) περιοχής μελέτης

2.2.1 Πολιτιστικός Πόλος 1 – Κίσσαμος

Η Κίσσαμος αποτελεί έναν δυναμικό οικισμό, σημαντικού πληθυσμιακού μεγέθους για τα πληθυσμιακά δεδομένα των οικισμών της περιοχής, ο οποίος συγκεντρώνει λειτουργίες και δραστηριότητες που εξυπηρετούν τους οικισμούς τόσο της γειτονικής, όσο και της ευρύτερης περιοχής (οικισμός 3^{ου} επιπέδου). Παράλληλα, παρουσιάζει πληθώρα πολιτιστικών πόρων, υποδομών και δραστηριοτήτων υπερτοπικής εμβέλειας.

Ειδικότερα, η σημαντικότερη υποδομή πολιτιστικού ενδιαφέροντος του οικισμού είναι το **Αρχαιολογικό Μουσείο Κισσάμου**.

Επίσης η Κίσσαμος διαθέτει τις ακόλουθες **υποδομές** για τη φιλοξενία εκδηλώσεων:

- ‘Ενόρασις’ Ιεράς Μητρόπολης Κισσάμου & Σελίνου.
- ‘Φαλδάμειο Οίκημα’ Ιεράς Μητρόπολης Κισσάμου & Σελίνου.
- Τσατσαρωνάκειο Πολιτιστικό Πολύκεντρο Ιεράς Μητρόπολης Κισσάμου & Σελίνου.

Δεδομένου του χαρακτήρα της οικισμού, του μεγέθους του και των υπηρεσιών που μπορεί να προσφέρει, αλλά και της εγγύτητας στις δύο διαδρομές αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, ο οικισμός χαρακτηρίζεται ως **πολιτιστικός πόλος** της ευρύτερης περιοχής επιρροής του, συνδεδεμένος, μεταξύ άλλων, κυρίως με ζητήματα **αρχαιολογικού ενδιαφέροντος**.

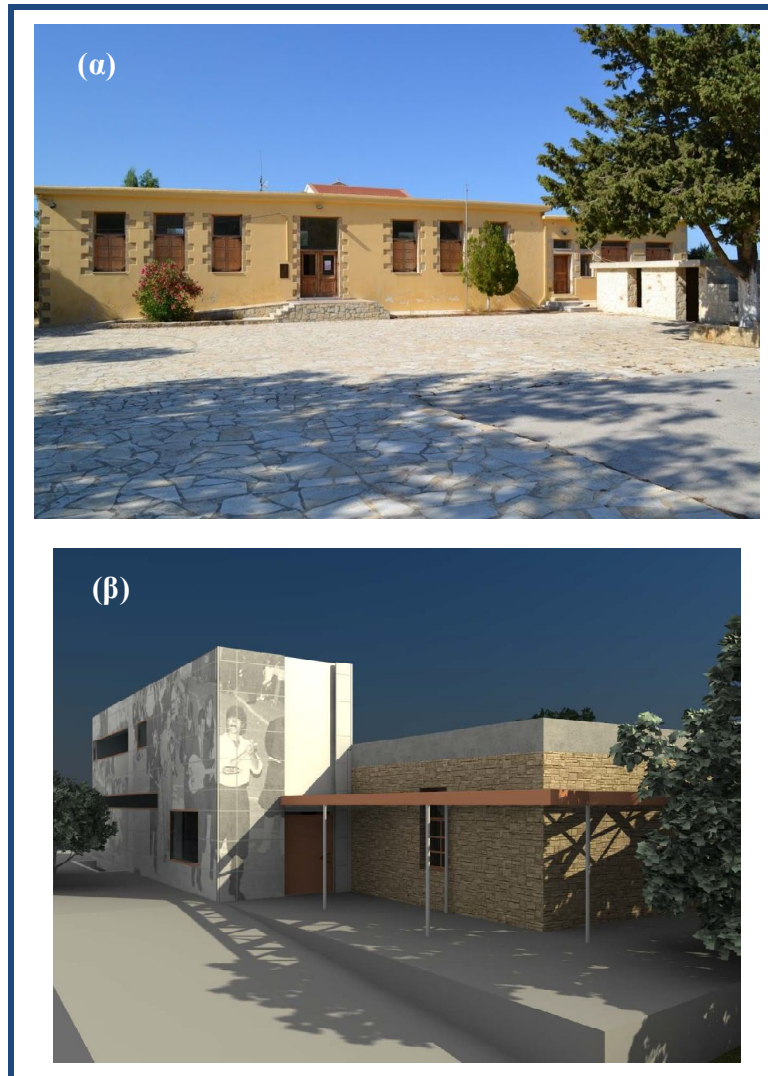
2.2.2 Πολιτιστικός Πόλος 2 – Λουσακιάς

Ο οικισμός Λουσακιάς είναι γνωστός για τη λαογραφική του παράδοση, καθώς θεωρείται η γενέτειρα του Κισσαμίτικου συρτού. Ο οικισμός βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από την πόλη της Κισσάμου.

Η μακρόχρονη παράδοση στη μουσική και τον χορό της πρώην επαρχίας Κισσάμου βρίσκουν στην περιοχή αυτή έδαφος για να αναδειχθούν μέσα από μια σημαντική, σε εξέλιξη, υποδομή, το Μουσείο Μουσικών Κρήτης. Η χωροθέτηση της υποδομής αυτής στις Λουσακιάς και η υπερτοπικού χαρακτήρα σχεδιαζόμενη δράση της, δίνουν στην περιοχή έναν σημαντικό ρόλο για την καταγραφή, τεκμηρίωση και ανάδειξη πληροφορίας σχετικής με ένα ιδιαίτερο τμήμα του άυλου πολιτισμού της περιοχής μελέτης, το μουσικό και χορευτικό πολιτισμό.

Η ιδιαιτερότητα αυτή καθιστά τη συγκεκριμένη περιοχή **πολιτιστικό πόλο** γύρω από τα ζητήματα της **μουσικής και χορευτικής παράδοσης**. Με βάση τη σχεδιαζόμενη υποδομή, το συγκεκριμένο μουσείο θα μπορούσε να αναπτύσσει και **εκπαιδευτικού χαρακτήρα δράσεις** γύρω από τη μουσική και χορευτική παράδοση, με σεμινάρια μικρής διάρκειας ή μεγαλύτερης διάρκειας, summer schools, ημερήσιες επισκέψεις του μαθητικού πληθυσμού κ.λπ.

Εικόνα 2-2: Το πρώην Δημοτικό Σχολείο Λουσακίων (α) που θα φιλοξενήσει το Μουσείο Μουσικών Κρήτης (β)

2.2.3 Πολιτιστικός Πόλος 3 – Κολυμβάρι

Ο εν λόγω οικισμός παρουσιάζει σημαντικό πληθυσμό, ενώ αποτελεί πόλο τουριστικής ανάπτυξης, με σημαντικές συγκεντρώσεις υποδομών του τουριστικού τομέα. Εντός του οικισμού και σε μικρή απόσταση από αυτόν, απαντώνται οι εξής υποδομές πολιτιστικού ενδιαφέροντος:

- Μουσείο Θαλάσσιου Πλούτου και Αλιευτικής Παράδοσης.
- Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης (ΟΑΚ).
- Μουσείο Κρητικών Βοτάνων.

Η ΟΑΚ αναπτύσσει σημαντικές δραστηριότητες για την περιοχή και όχι μόνο, όπως διοργάνωση συνεδρίων (σε συνεργασία με επιστημονικούς φορείς), εκπαιδευτικά

σεμινάρια (σχετικά με τη γαστρονομία, την αγιογραφία κ.ά.) και παραγωγή ερευνητικού επιστημονικού έργου (σε τομείς θεολογίας, περιβάλλοντος κ.ά.).

Η έως τώρα δραστηριότητα της ΟΑΚ, αλλά και τα δεδομένα του οικισμού του Κολυμβαρίου, συγκροτούν εκείνα τα χαρακτηριστικά τα οποία καθιστούν τον εν λόγω οικισμό **πολιτιστικό πόλο για δραστηριότητες πολιτιστικού και κυρίως θρησκευτικού ενδιαφέροντος**, ενώ σε αυτά μπορεί να προστεθεί η λειτουργία του ως τόπου διοργάνωσης επιστημονικών συνεδρίων.

2.2.4 Πολιτιστικός Πόλος 4 – Βουκολιές

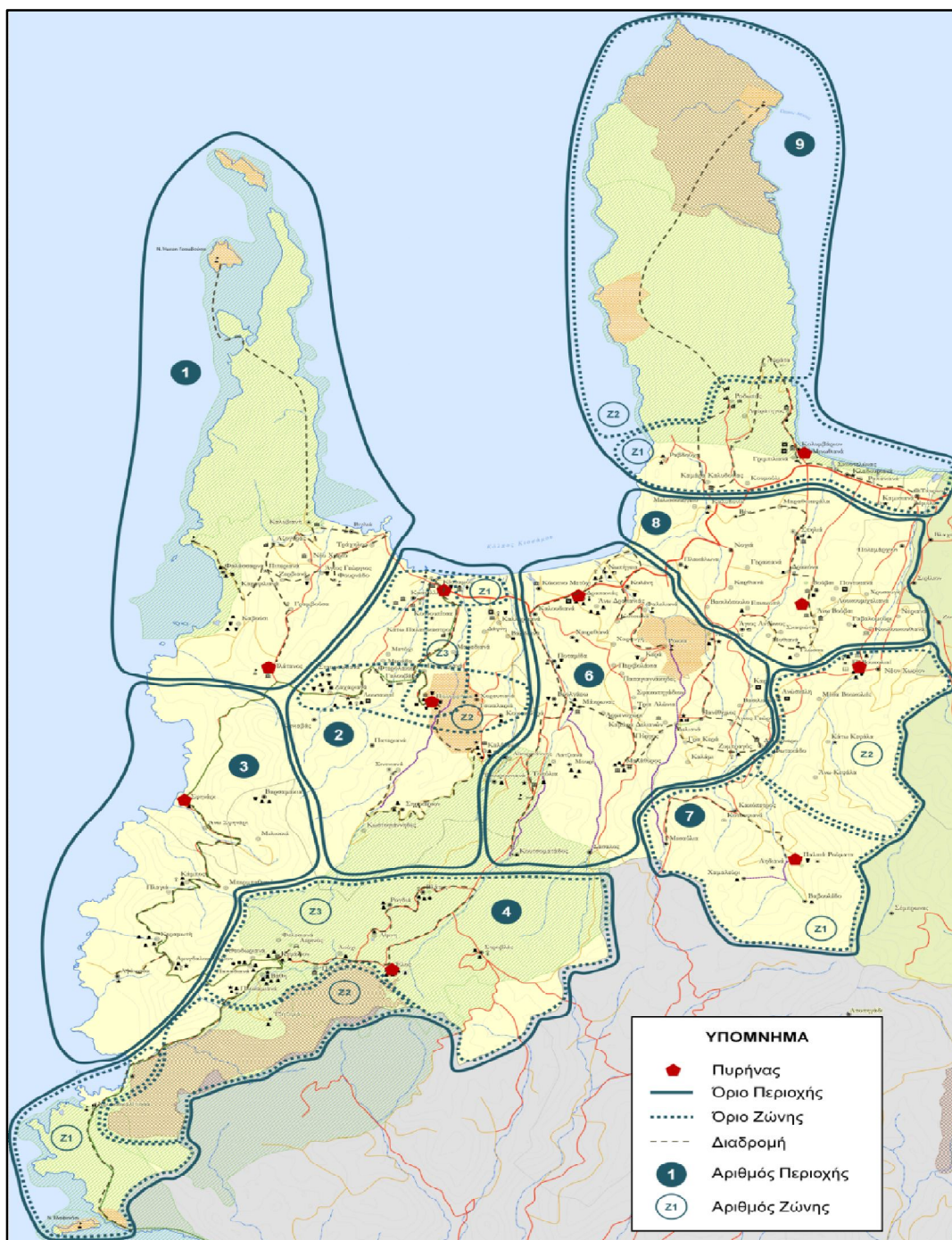
Ο οικισμός των Βουκολιών χαρακτηρίζεται ως πολιτιστικός πόλος λόγω των δραστηριοτήτων που σχεδιάζεται να φιλοξενήσει ο νεόδμητος **Χώρος Πολλαπλών Χρήσεων**. Ο χώρος αυτός μπορεί να φιλοξενήσει δραστηριότητες που αφορούν το σύνολο της περιοχής. Τέτοιες δραστηριότητες ενδεικτικά μπορεί να είναι:

- Εκπαιδευτικά – επιμορφωτικά σεμινάρια για νέους αγρότες.
- Σεμινάρια συμβουλευτικής στον τομέα της ανάπτυξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας, μέσα από την κατάλληλη αξιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος.
- Εκπαιδευτικά σεμινάρια για τη βελτίωση των δεξιοτήτων του πληθυσμού στις ΤΠΕ.
- Λειτουργία διαδικτυακής πύλης με εκπαιδευτικό-ενημερωτικό υλικό, με στόχο τη διάχυση πληροφοριών σε θέματα αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων εν γένει, με έμφαση στις ευκαιρίες χρηματοδότησης από διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία.

2.3 Ενσωμάτωση Τοπικών Αξιόλογων Χαρακτηριστικών στα Θεματικά Πολιτιστικά Δίκτυα

Στην παρούσα ενότητα: (α) σχολιάζονται τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά των επιμέρους χωρικών ενότητων που έχουν προταθεί στο σενάριο II (βλ. Χάρτη 2-15), (β) εξετάζονται τα σημεία επαφής (οικισμοί) των ενότητων αυτών με τα θεματικά πολιτιστικά δίκτυα που περιγράφηκαν προηγούμενα, και (γ) διερευνάται η δυνατότητα ένταξης των παραπάνω ενότητων σε ένα ή περισσότερα θεματικά δίκτυα. Στόχος είναι να διασφαλιστεί η **αποτελεσματική διασύνδεση** (χωρική και πολιτιστική) του «γενικού» (διαμπερή θεματικά πολιτιστικά δίκτυα Σεναρίου I) με το «ειδικό» (επιμέρους χωρικές οντότητες Σεναρίου II). Η ικανοποίηση του στόχου αυτού θα αποτελέσει εχέγγυο για τη διασφάλιση **win-win λύσεων** για την περιοχή μελέτης συνολικά (εμπλουτισμός των θεματικών δικτύων με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τοπικών ενότητων από τις οποίες τα δίκτυα αυτά διέρχονται), αλλά και για την κάθε χωρική οντότητα ξεχωριστά (εξωστρέφεια, ανάπτυξη ευρύτερων δικτυώσεων, προστασία και ανάδειξη πολιτιστικών πόρων, ανάπτυξη και νέες θέσεις εργασίας).

Χάρτης 2-15: Η πρόταση του Σεναρίου II – «Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων»
 Πηγή: Έκθεση Σταδίου II

2.3.1 Συνοπτική περιγραφή χωρικών οντοτήτων Σεναρίου II

Οι επιμέρους περιοχές με την ξεχωριστή τους ταυτότητα, όπως αυτή τους έχει αποδοθεί στο Σενάριο II με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, φαίνονται στον Πίνακα 2-9.

Πίνακας 2-9⁴: Υποπεριοχές Σεναρίου II
Πηγή: Έκθεση Σταδίου II

Περιοχή	Ταυτότητα Περιοχής
Περιοχή 1	Αρχαιολογική και Οικολογική Ταυτότητα
Περιοχή 2	Ταυτότητα Πεδινής Αγροτικής Περιοχής με σημαντική παρουσία Πολιτιστικών Πόρων
Περιοχή 3	Ταυτότητα Παραθαλάσσιας Περιοχής με οικολογικό ενδιαφέρον και ενδιαφέροντες οικισμούς
Περιοχή 4	Οικολογική Ταυτότητα
Περιοχή 6	Ταυτότητα Πεδινής-Ημιορεινής Αγροτικής Περιοχής με παρουσία σημαντικών πολιτιστικών πόρων
Περιοχή 7	Ταυτότητα Ορεινής-Ημιορεινής Περιοχής με συγκεντρώσεις πολιτιστικών πόρων (φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος)
Περιοχή 8	Ταυτότητα Πεδινής Αγροτικής Περιοχής με ποικίλους πολιτιστικούς πόρους
Περιοχή 9	Οικολογική και Θρησκευτική Ταυτότητα

Περιοχή 1

Πρόκειται για μια περιοχή που εντάσσεται στη ΔΕ Κισσάμου και διακρίνεται για το πλούσιο πολιτιστικό της απόθεμα και τους αξιόλογους φυσικούς πόρους [κυρίως χερσαίοι και ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι, βιότοποι, σπήλαια και Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ)]. Σχεδόν ολόκληρη η περιοχή περιβάλλεται από θάλασσα, με σημαντικότερη υποδομή το Λιμάνι Κισσάμου. Στην τοπική οικονομία κυριαρχούν οι δραστηριότητες του πρωτογενούς και του τριτογενούς τομέα.

Περιοχή 2

Η περιοχή αυτή εντάσσεται σχεδόν στο σύνολό της στη ΔΕ Κισσάμου και παρουσιάζει αγροτικό κυρίως χαρακτήρα, με χαρακτηριστικά αστικοποίησης (τουριστικές, μεταποιητικές και εμπορικές δραστηριότητες). Ιδιαίτερο ρόλο σε αυτήν, όπως και στο σύνολο της περιοχής μελέτης, κατέχει ο οικισμός της πόλης της Κισσάμου. Το πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής συγκροτείται από ένα πλήθος κλασικών, βυζαντινών και μεταβυζαντινών αρχαιοτήτων και νεώτερων μνημείων, ενώ συμπληρώνεται από

⁴ Σύμφωνα με την αναθεώρηση του Σταδίου II, η Περιοχή 5 δεν υφίσταται πλέον, με τμήματα της να εντάσσονται στις Περιοχές 2 και 6. Για το λόγο αυτό δεν περιγράφεται στην ενότητα αυτή και δεν εμφανίζεται στον Πίνακα 2-9.

αξιόλογους φυσικούς πόρους (ΤΙΦΚ, βιότοπο και φαράγγι). Επίσης την περιοχή διατρέχει τμήμα του Ευρωπαϊκού Μονοπατιού Ε4.

Περιοχή 3

Πρόκειται για μια περιοχή με σημαντικό φυσικό περιβάλλον, που εντάσσεται στις ΔΕ Κισσάμου και ΔΕ Ιναχωρίου. Το ανάγλυφο της περιοχής είναι αρκετά έντονο. Το δυτικό τμήμα στο σύνολό του βρέχεται από θάλασσα, ενώ ως προς την παραγωγική του δομή κυρίαρχοι στην περιοχή είναι ο πρωτογενής και ο τριτογενής τομέας (καλλιέργειες, παραθεριστική κατοικία και τουριστικές δραστηριότητες). Στην περιοχή δεσπόζει το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε4, το οποίο διέρχεται σχεδόν από όλους τους οικισμούς (πολλοί από τους οποίους ενδιαφέροντες) και διασχίζει τους αξιόλογους βιότοπούς της.

Περιοχή 4

Η περιοχή αυτή αποτελεί το μεγαλύτερο τμήμα της ΔΕ Ιναχωρίου και χαρακτηρίζεται από ένα εξαιρετικά πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα, οικολογικής κυρίως ταυτότητας (βιότοποι, καταφύγιο άγριας ζωής, ΤΙΦΚ, τμήμα Ευρωπαϊκού Μονοπατιού Ε4 και μνημειακός πλάτανος). Το νοτιοδυτικό τμήμα της περιοχής περιλαμβάνει επίπεδες εκτάσεις, όπου κυριαρχούν οι γεωργικές και τουριστικές δραστηριότητες και η παραθεριστική κατοικία. Το υπόλοιπο τμήμα της περιοχής χαρακτηρίζεται από ημιορεινό και ορεινό ανάγλυφο, με κυρίαρχες τις γεωργικές και (αγρο)τουριστικές δραστηριότητες.

Περιοχή 6

Η περιοχή εκτείνεται στις ΔΕ Μυθήμης και ΔΕ Κολυμβαρίου (νοτιοδυτικό τμήμα). Στο πεδινό τμήμα κυριαρχεί η ελαιοκαλλιέργεια και άλλες παραγωγικές δραστηριότητες, ενώ στο (ημι)ορεινό, δεσπόζουν οι ορεινοί όγκοι και οι ενδιαφέροντες φυσικοί σχηματισμοί μεταξύ αυτών (φαράγγια). Το απόθεμα φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος της περιοχής είναι πλούσιο και παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία [κλασικές αρχαιότητες, (μετα)βυζαντινά μνημεία, πολιτιστικές υποδομές, φαράγγια, σπήλαια κ.ά.].

Περιοχή 7

Η συγκεκριμένη περιοχή περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της ΔΕ Βουκολιών. Πρόκειται για μια ορεινή και ημιορεινή περιοχή. Η παραγωγή στην περιοχή αυτή δεν περιορίζεται στην ελαιοκαλλιέργεια, αλλά διακρίνονται και άλλες δενδρώδεις καλλιέργειες, καθώς και δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα όπως η κτηνοτροφία και η μελισσοκομία. Οι πολιτιστικοί πόροι της περιοχής συγκεντρώνονται γύρω από τους οικισμούς Παλαιά Ρούματα (φαράγγια και μνημειακή ελιά) και Βουκολιές [(μετα)βυζαντινά και νεότερα μνημεία και πολιτιστικές υποδομές].

Περιοχή 8

Η περιοχή εκτείνεται στο κεντρικό τμήμα της ΔΕ Κολυμβαρίου και στο πεδινό τμήμα της ΔΕ Βουκολιών και διακρίνεται για την ελαιοκαλλιέργεια. Επίσης, στην περιοχή λαμβάνουν χώρα και καλλιέργειες αμπελιών, εσπεριδοειδών, κηπευτικών, καθώς και η δραστηριότητα της μελισσοκομίας. Σχετικά με το πολιτιστικό της απόθεμα, η περιοχή εμφανίζει ποικιλία πόρων. Από τα στοιχεία που ξεχωρίζουν είναι οι αγροτικοί

πολιτιστικοί πόροι, το σημαντικό οικιστικό απόθεμα και τα (μετα)βυζαντινά και νεώτερα μνημεία.

Περιοχή 9

Η χωρική αυτή ενότητα αποτελεί ουσιαστικά το παράκτιο μέτωπο των ΔΕ Κολυμβαρίου και Βουκολιών. Στο ανατολικό της τμήμα συγκεντρώνεται το σύνολο σχεδόν των παραγωγικών δραστηριοτήτων (σημαντική παρουσία τουριστικής δραστηριότητας), ενώ στην υπόλοιπη έκτασή της (κυρίως χερσόνησος Ροδωπού) παρουσιάζει έντονο ανάγλυφο. Ως προς το πολιτιστικό της απόθεμα, την περιοχή χαρακτηρίζει το ιδιαίτερα πλούσιο φυσικό περιβάλλον, η έντονη παρουσία του θρησκευτικού στοιχείου και οι μουσειακές υποδομές αγροτικής κληρονομιάς.

2.3.2 Διασύνδεση με Θεματικά Πολιτιστικά Δίκτυα

Από τον Χάρτη 2-16 είναι εμφανές ότι η διάρθρωση των διαμπερών θεματικών πολιτιστικών δικτύων δημιουργεί ένα **πυκνό πλέγμα πολιτιστικών –και συνάμα αναπτυξιακών– αξόνων** στο σύνολο της περιοχής. Η χωρική ανάπτυξη του πλέγματος αυτού δίνει τη δυνατότητα πρόσβασης των επιμέρους χωρικών οντοτήτων (βλ. Χάρτη 2-15 – υποπεριοχές Σεναρίου II) σε ένα ή περισσότερα θεματικά πολιτιστικά δίκτυα, ανοίγοντας έτσι ένα «παράθυρο» εξωστρέφειας και προβολής της τοπικής ταυτότητας και των σχετικών πόρων που τη διαμορφώνουν και συμβάλλοντας στην τοπική αναζωογόνηση και ανάπτυξη των περιοχών αυτών.

Η δυνατότητα αυτή αναλύεται στη συνέχεια, παρουσιάζοντας τη διασύνδεση κάθε μιας από τις υποπεριοχές του Χάρτη 2-15 (Σενάριο II) με τα διαμπερή θεματικά πολιτιστικά δίκτυα, ως επιλογής του Σεναρίου I (Χάρτης 2-16) και στρατηγικής επιλογής για την βιώσιμη πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής μελέτης.

Περιοχή 1

Η Περιοχή 1 συνδέεται με δύο θεματικά πολιτιστικά δίκτυα, το Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος και το Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς, τμήματα των οποίων διατρέχουν την περιοχή αυτή. Πόροι του αρχαιολογικού και οικολογικού της αποθέματος αποτελούν κόμβους των εν λόγω δικτύων, προσφέροντας έτσι τη δυνατότητα εξωστρέφειας της περιοχής και προσέλκυσης κατοίκων και επισκεπτών που, μέσα από το ιστορικό, αρχαιολογικό αλλά και οικολογικό ενδιαφέρον τους, αποτελούν εν δυνάμει επισκέπτες των θεματικών αυτών δικτύων. Ο τρόπος αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων της περιοχής στο Σενάριο II εντάσσεται σχεδόν πλήρως στη λογική του Σεναρίου I.

Πιο συγκεκριμένα, η Περιοχή 1 συνδέεται με τις παρακάτω διαδρομές και συμπληρωματικές διαδρομές των θεματικών πολιτιστικών δικτύων στα ακόλουθα σημεία (οικισμοί/θέσεις Περιοχής 1 και τοπικοί πολιτιστικοί πόροι):

Χάρτης 2-16: Διάρθρωση θεματικών πολιτιστικών δικτύων

⇒ Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Διαδρομή 1

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Φαλάσσαρνα - Αρχαιολογικός χώρος, χέρσο Λιμάνι Φαλάσσαρνας, Άγιος Νικόλαος, Άγιος Φώτιος και Γενέσιος της Θεοτόκου
 - Καβούσι - Άγιος Ιωάννης Ξένος και Αρχάγγελος Μιχαήλ
 - Χερσόνησος Τράχηλας - Αρχαιολογικός χώρος στη θέση Σελλί, Ναυάγια στον όρμο Αγίου Ιωάννη Νταμιάλη και Λιμενικό έργο «Μαύρος Μόλος»
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Φαλάσσαρνα – Καβούσι – Πλάτανος – Γραμβούσα – Ζερβιανά – Άγιος Γεώργιος – Τράχηλος – Λιμάνι Κισσάμου

⇒ Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Συμπληρωματική διαδρομή 1

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Νησίδα Γραμβούσα - Αρχαιολογικός χώρος και Ναυάγια
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Λιμάνι Κισσάμου - Νησίδα Γραμβούσα

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Συμπληρωματική διαδρομή 5

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Σπήλαιο «Αγίου Ιωάννη Νταμιάλη»
 - Σπήλαιο «Τερσανάς ή Ταρσανάς» στην ανατολική ακτή της χερσονήσου Γραμβούσας
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Άγιος Ιωάννης Ντάμιαλης (σπήλαιο) – Τράχηλος – Καλυβιανή – Τερσανάς (σπήλαιο)

Περιοχή 2

Η Περιοχή 2 συνδέεται επίσης με δύο θεματικά πολιτιστικά δίκτυα, το Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος και το Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς, τμήματα των οποίων διατρέχουν την περιοχή αυτή. Πόροι του αρχαιολογικού της αποθέματος, αλλά και πόροι γεωλογικού/οικολογικού ενδιαφέροντος που διαθέτει, αποτελούν κόμβους των εν λόγω δικτύων, εντάσσοντας έτσι αρμονικά τους πόρους αυτούς στα θεματικά δίκτυα υπερτοπικού ενδιαφέροντος και αυξάνοντας τη συνεκτικότητα και αλληλεπίδραση της περιοχής με την ευρύτερη περιοχή μελέτης. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι δύο Πολιτιστικοί Πόλοι (Κίσσαμος και Λουσακιές), που αποτυπώνουν το κύριο στίγμα της πολιτιστικής ταυτότητας της περιοχής (αρχαιολογική ταυτότητα και αγροτική πολιτιστική παράδοση) στα παραπάνω θεματικά δίκτυα, εμπλουτίζοντάς τα περαιτέρω με την ενσωμάτωση σε αυτά της μουσικής και χορευτικής παράδοσης της περιοχής των Λουσακιών. Ο τρόπος αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων της περιοχής στο Σενάριο II εντάσσεται σχεδόν πλήρως στη λογική του Σεναρίου I.

Πιο συγκεκριμένα, η Περιοχή 2 συνδέεται με τις εξής διαδρομές και συμπληρωματικές διαδρομές των θεματικών πολιτιστικών δικτύων στα ακόλουθα σημεία (οικισμοί/θέσεις Περιοχής 2 και πολιτιστικοί πόροι):

⇒ **Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Διαδρομή 1**

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Κίσσαμος - Αρχαιολογικό μουσείο και ευρήματα
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Κίσσαμος

⇒ **Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Διαδρομή 2**

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Κίσσαμος - Αρχαιολογικό μουσείο και ευρήματα
 - Πολυρρήνια - Αρχαιολογικός χώρος
 - Καλάθενες - Κτήριο Ροτόντα, Κοίμηση της Θεοτόκου, Χαλαροπαναγία και Άγιος Γεώργιος
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Κίσσαμος – Κάτω Παλαιόκαστρο – Γρηγοριανά – Πολυρρήνια – Καλάθενες

⇒ **Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Διαδρομή 3**

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Τμήμα ευρωπαϊκού μονοπατιού E4
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Ζαχαριανά – Λουσακιές – Φτερόλακκα – Γαλουβάς – Γρηγοριανά – ή Πολυρρήνια - ή Κάτω Παλαιόκαστρο – Κίσσαμος

⇒ **Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Συμπληρωματική διαδρομή 4**

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Σηρικάρι (Φαράγγι Σηρικαρίου – Πολυρρήνιας)
 - Πολυρρήνια (Φαράγγι Σηρικαρίου – Πολυρρήνιας)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - **Πολυρρήνια – [Σινενιανά] – Σηρικάρι** (διαδρομή μέσα σε φαράγγι)

⇒ **Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Συμπληρωματική διαδρομή 5**

- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Κίσσαμος

 Περιοχή 3

Η Περιοχή 3 συνδέεται με το Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς, τμήμα του οποίου διέρχεται από την περιοχή αυτή. Η διασύνδεση αυτή της δίνει τη δυνατότητα

ανάδειξης του πλούσιου οικολογικού της αποθέματός της, ενώ μπορεί επίσης να συμβάλλει στην αναζωογόνηση των ενδιαφερόντων οικισμών που διαθέτει.

Πιο συγκεκριμένα, συνδέεται με τη Διαδρομή 3 του εν λόγω δικτύου ως ακολούθως (οικισμοί/θέσεις Περιοχής 3 και πολιτιστικοί πόροι):

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Διαδρομή 3

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Τμήμα ευρωπαϊκού μονοπατιού E4
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Αμυγδαλοκεφάλι – Κεραμωτή – Πλαγιά - Κάμπος – Μπερμπαθιανά – Άνω Σφηνάρι – Σφηνάρι

Περιοχή 4

Την Περιοχή 4 διατρέχουν τμήματα των δύο από τα τέσσερα θεματικά πολιτιστικά δίκτυα και συγκεκριμένα του Δικτύου Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος (Διαδρομή 3) και του Δικτύου Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς (Διαδρομές 2 και 3). Τα παραπάνω δίκτυα αναδεικνύουν την ιδιαίτερη οικολογική ταυτότητα της περιοχής, την αγροτική παράδοση των οικισμών που εντάσσονται σε αυτή και τους αξιόλογους αρχαιολογικούς και θρησκευτικούς της πόρους.

Πιο συγκεκριμένα, η Περιοχή 4 συνδέεται με τις εξής διαδρομές και συμπληρωματικές διαδρομές των θεματικών πολιτιστικών δικτύων στα ακόλουθα σημεία (οικισμοί/θέσεις Περιοχής 4 και πολιτιστικοί πόροι):

⇒ Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Διαδρομή 3

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Έλος - Άγιος Ιωάννης και Υδραγωγείο
 - Κεφάλι - Πύργος Καλλέργη, Μεταμόρφωση του Σωτήρα και Άγιος Αθανάσιος
 - Μονή Χρυσοσκαλίτισσας
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Έλος – Λούχι – [Περιβόλια] – Κεφάλι – Βάθη – Πλοκαμιανά – Μονή Χρυσοσκαλίτισσας

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Διαδρομή 2

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Βλάτος (Μνημειακός Πλάτανος)
 - Αερινός (Μνημειακή Ελιά)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Βλάτος – Ρογδιά – Λίμνη – Λούχι – [Έλος] – [Περιβόλια] – Αερινός – Κεφάλι

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Διαδρομή 3

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Τμήμα ευρωπαϊκού μονοπατιού E4
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Ελαφονήσι (παραλία) – Μονή Χρυσοσκαλίτισσας – Πλοκαμιάνα – Βάθη – Κεφάλι – Θεοδωριανά – Παπαδιανά – Σημαντηριανά

Περιοχή 6

Την Περιοχή 6 διατρέχουν τμήματα των τριών από τα τέσσερα θεματικά πολιτιστικά δίκτυα και συγκεκριμένα του Δικτύου Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος (Διαδρομή 1, 2 και 3), του Δικτύου Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης και του Δικτύου Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς (Διαδρομές 1, 2 και Συμπληρωματική Διαδρομή 3). Ως εκ τούτου, αποτελεί μια σχετικά προνομιούχα ως προς το στοιχείο αυτό περιοχή αφού, μέσα από την πολύ καλή διασύνδεσή της με το σύνολο σχεδόν των προτεινόμενων θεματικών δικτύων, εμφανίζει πολλαπλές δυνατότητες ανάδειξης τόσο των σχετικών με τα δίκτυα αυτά πολιτιστικών της πόρων, όσο και των λοιπών ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των επιμέρους περιοχών της, που εντάσσονται στη χωρική αυτή οντότητα.

Πιο συγκεκριμένα, η Περιοχή 6 συνδέεται με τις εξής διαδρομές και συμπληρωματικές διαδρομές των θεματικών πολιτιστικών δικτύων στα ακόλουθα σημεία (οικισμοί/θέσεις Περιοχής 6 και πολιτιστικοί πόροι):

⇒ Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Διαδρομή 1

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Κόκκινο Μετόχι - Βίλλα Trevisan και προσκτίσματα
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Κόκκινο Μετόχι – Νωπήγεια

⇒ Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Διαδρομή 2

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Βουλγάρω - Αγία Βαρβάρα
 - Μαλάθυρος - Βυζαντινό κάστρο, Κτηριακό συγκρότημα Καρτσωνάκη, Αγία Ειρήνη, Ασπράτιγος, Μιχαήλ Αρχάγγελος και Παναγία
 - Ρόκκα - Αρχαιολογικός χώρος
 - Δραπανιάς - Άγιος Νικόλαος, Εισόδια της Θεοτόκου και αρχαιολογικός χώρος.
 - Κόκκινο Μετόχι - Βίλλα Trevisan και προσκτίσματα
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Αϊκυργιάννης – Τοπόλια – Βουλγάρω – Μάκρωνας – Χουδαλιανά – Αρμενοχώρι – Μαλάθυρος – [Πύργος] – [Δελιανά] – Τριαλώνια – Σφακοπηγάδι – Παπαγιαννάκηδες – Κερά – Ρόκκα – Φαλελιανά – Κοτσιανά – Κολένη – Δραπανιάς – [Νωπήγεια] – Κόκκινο Μετόχι

⇒ Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Συμπληρωματική διαδρομή 3

- Πολιτιστικοί πόροι
 - Δραπανιάς - Άγιος Νικόλαος, Εισόδια της Θεοτόκου και αρχαιολογικός χώρος
- Οικισμοί/θέσεις
 - Δραπανιάς – Κολένη – [Λυριδιανά]

⇒ Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης

- Πολιτιστικοί πόροι
 - Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης «Ελαιουργείον» (Δρομόνερο)
- Οικισμοί/θέσεις
 - Δρομόνερο

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Διαδρομή 1

- Πολιτιστικοί πόροι
 - Δελιανά (Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών)
 - Άστρικας (Μνημειακή Ελιά)
- Οικισμοί/θέσεις
 - Άστρικας – Μουριζιανά – Κρύα Βρύση – Πανέθυμος – Δελιανά

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Διαδρομή 2

- Πολιτιστικοί πόροι
 - Σάσαλος (Φαράγγι Χαλασέ)
 - Μάκρωνας (Φαράγγι Χαλασέ)
 - Τοπόλια (Σπήλαιο Αγίας Σοφίας και Φαράγγι Τοπολίων)
 - Κουτσοματάδος (Φαράγγι Τοπολίων)
- Οικισμοί/θέσεις
 - Μανεριανά – Κουτουδιανά – Σάσαλος – Μάκρωνας – Βουλγάρω – Τοπόλια – Κουτσοματάδος

Σημείωση: με κόκκινα γράμματα διαδρομή μέσα σε φαράγγι

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Συμπληρωματική διαδρομή 3

- Πολιτιστικοί πόροι
 - Δελιανά (Φαράγγι Δελιανών-Ρόκκας)
 - Ρόκκα (Φαράγγι Δελιανών-Ρόκκας)
- Οικισμοί/θέσεις
 - Δελιανά – Ρόκκα

Σημείωση: με κόκκινα γράμματα διαδρομή μέσα σε φαράγγι

⇒ Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος

- Πολιτιστικοί πόροι
 - Άγιος Νικόλαος (Δραπανιάς)
- Οικισμοί/θέσεις
 - Κολένη - Δραπανιάς

Περιοχή 7

Την Περιοχή 7 διατρέχουν επίσης τμήματα των τριών από τα τέσσερα θεματικά πολιτιστικά δίκτυα και συγκεκριμένα του Δικτύου Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος (Συμπληρωματική Διαδρομή 3), του Δικτύου Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης και του Δικτύου Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς (Διαδρομές 1, 2 και Συμπληρωματική Διαδρομή 2). Η διασύνδεσή της με το σύνολο σχεδόν των προτεινόμενων θεματικών δικτύων της παρέχει σημαντικές δυνατότητες ανάδειξης τόσο των σχετικών με τα δίκτυα αυτά πολιτιστικών της πόρων, όσο και των λοιπών ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των επιμέρους περιοχών της, που εντάσσονται στη χωρική αυτή οντότητα. Ιδιαίτερη αξία, με βάση τους κυρίαρχους, φυσικού ενδιαφέροντος, πόρους που διαθέτει, αλλά και την αυθεντικότητα σημαντικού μέρους της ενδοχώρας της τόσο ως προς τη φυσική όσο και ως προς την πολιτιστική του διάσταση, έχει η καλή διασύνδεση της Περιοχής 7 με το Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς. Μέσα από αυτό, πέραν των φυσικών πόρων και των ιδιαίτερων γεωλογικών της χαρακτηριστικών, μπορεί να αναδείξει τα αξιόλογα λαογραφικά, μουσικά και χορευτικά χαρακτηριστικά που συνθέτουν την πολιτιστική της ταυτότητα, με αμοιβαία οφέλη τόσο για τον εμπλουτισμό των θεματικών δικτύων όσο και για την αναπτυξιακή προοπτική της περιοχής.

Πιο συγκεκριμένα, η Περιοχή 7 συνδέεται με τις εξής διαδρομές και συμπληρωματικές διαδρομές των θεματικών πολιτιστικών δικτύων στα ακόλουθα σημεία (οικισμοί/θέσεις Περιοχής 7 και πολιτιστικοί πόροι):

⇒ Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Συμπληρωματική διαδρομή 3

- Πολιτιστικοί πόροι
 - Βουκολιές - Άγιος Αθανάσιος και Άγιος Κωνσταντίνος (θέση Νέμπρος)
- Οικισμοί/θέσεις
 - Βουκολιές

⇒ Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης

- Οικισμοί/θέσεις
 - Βουκολιές – [Ανώσκελη]

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Διαδρομή 1

- Πολιτιστικοί πόροι
 - Παλαιά Ρούματα (Μνημειακή Ελιά και Φαράγγι από Παλαιά Ρούματα έως Βαβουλέδο)

- Βαβουλέδο (Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων - Βαβουλέδου)
- Μεσαύλια (Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Μεσαύλια – **Φλώρια – Σπίνα – Βαβουλέδο – [Μιχαλιανά] - Παλαιά Ρούματα – Δασκαλιανά – Παναγιανιά – Κακόπετρος**

Σημείωση: με **κόκκινα γράμματα** διαδρομή μέσα σε φαράγγι

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Διαδρομή 2

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Μεσαύλια (Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Μεσαύλια

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Συμπληρωματική διαδρομή 2

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Παλαιά Ρούματα (Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων - Χαμαλευρίου)
 - Χαμαλεύρι (Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων - Χαμαλευρίου)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - **Παλαιά Ρούματα – [Ληδιανά] – Χαμαλεύρι**

Σημείωση: με **κόκκινα γράμματα** διαδρομή μέσα σε φαράγγι

Περιοχή 8

Την Περιοχή 8 διατρέχουν τμήματα του συνόλου των θεματικών πολιτιστικών δικτύων και συγκεκριμένα του Δικτύου Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος (Διαδρομή 1 και Συμπληρωματική Διαδρομή 3), του Δικτύου Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης, του Δικτύου Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς (Διαδρομές 1 και Συμπληρωματική Διαδρομή 1) και του Δικτύου Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος. Το στοιχείο αυτό προσδίδει μια ιδιαίτερη δυναμική στην περιοχή όπου, δεδομένης της πολυμορφίας των πολιτιστικών της πόρων, της δίνεται η δυνατότητα καλύτερης ενσωμάτωσης των πόρων αυτών στα θεματικά δίκτυα που τη διατρέχουν. Η δυνατότητα αυτή αναμένεται να επιφέρει θετικά αποτελέσματα, που εντοπίζονται τόσο στον εμπλουτισμό των θεματικών διαδρομών, αυξάνοντας την ελκυστικότητά τους, όσο και στην τόνωση της εξωστρέφειας των τοπικών περιοχών της εν λόγω χωρικής ενότητας και τη βιώσιμη αξιοποίηση των πόρων της.

Πιο συγκεκριμένα, η Περιοχή 8 συνδέεται με τις εξής διαδρομές και συμπληρωματικές διαδρομές των θεματικών πολιτιστικών δικτύων στα ακόλουθα σημεία (οικισμοί/θέσεις Περιοχής 8 και πολιτιστικοί πόροι):

⇒ Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Διαδρομή 1

- *Οικισμοί/θέσεις*

- Μελισσοουργείο

⇒ Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Συμπληρωματική διαδρομή 3

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Επισκοπή – Ναός του Μιχαήλ Αρχάγγελου με την περιβόητη Ροτόντα
 - Δρακόνια - Ιερός ναός Αγίου Στεφάνου
 - Βούβες - Συγκρότημα «Χατζητραγανού Μετόχι»
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Πλακάλωνα – [Καρθιανά] - Βασιλόπουλο – Επισκοπή – Δρακόνια – [Σπηλιά] – Βούβες – Άνω Βούβες – Γαβαλομούρι – Κουλουκουθιανά

⇒ Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Μουσείο Ελιάς Βουβών (Άνω Βούβες)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Βαγί – Σπηλιά – Βούβες - Άνω Βούβες – Γαβαλομούρι – Κουλουκουθιανά

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Διαδρομή 1

- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Γλώσσα – Μοθιανά – Επισκοπή – Βασιλόπουλο

⇒ Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Συμπληρωματική διαδρομή 1

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Μαραθοκεφάλια (Σπήλαιο Αγίου Ιωάννη του Ερημίτη)
 - Άνω Βούβες (Μνημειακή Ελιά)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Μαραθοκεφάλια – Σπηλιά – Βούβες - Άνω Βούβες – Σκαφιώτες – Μοθιανά

⇒ Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Άγιος Ιωάννης Ερημίτης (Μαραθοκεφάλια)
 - Ροτόντα (Επισκοπή)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Μαραθοκεφάλια - Σπηλιά - Δρακόνια - Επισκοπή - Βασιλόπουλο - Πλακάλωνα

Περιοχή 9

Την Περιοχή 9 διατρέχουν επίσης τμήματα του συνόλου των θεματικών πολιτιστικών δικτύων και συγκεκριμένα του Δικτύου Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος (Διαδρομή 1 και Συμπληρωματική Διαδρομή 2), του Δικτύου Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης, του Δικτύου Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς (Συμπληρωματική Διαδρομή 1) και του Δικτύου Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος. Ως εκ τούτου

σημαντικές είναι οι δυνατότητες εξωστρέφειας και ανάδειξης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και πολιτιστικών πόρων των επιμέρους περιοχών της.

Πιο συγκεκριμένα, η Περιοχή 9 συνδέεται με τις εξής διαδρομές και συμπληρωματικές διαδρομές των θεματικών πολιτιστικών δικτύων στα ακόλουθα σημεία (οικισμοί/θέσεις Περιοχής 9 και πολιτιστικοί πόροι):

⇒ **Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Διαδρομή 1**

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Ροδωπός – Ενετική Έπαυλη
 - Μονή Γωνιάς
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Καμάρα Καλυδονίας – Άσπρα Νερά – Ροδωπός – Αστράτηγος – Αφράτα - Μονή Γωνιάς – [Κολυμβάρι]

⇒ **Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος - Συμπληρωματική διαδρομή 2**

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Ροδωπός – Ενετική Έπαυλη
 - Όρμος Μένιες - Αρχαιολογικός χώρος Δικτυναίου Ιερού και Αρχαία ναυάγια στην ανατολική πλευρά της χερσονήσου Ροδωπού
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Ροδωπός - Όρμος Μένιες

⇒ **Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης**

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Μουσείο Κρητικών Βοτάνων (Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης)
 - Μουσείο Θαλάσσιου Πλούτου και Αλιευτικής Παράδοσης (Κολυμβάρι)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - ΟΑΚ – Κολυμβάρι

⇒ **Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς – Συμπληρωματική διαδρομή 1**

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Αφράτα (Σπήλαιο Ελληνοσπήλιος)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - Αφράτα – Κολυμβάρι

⇒ **Δίκτυο Πόρων Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος**

- *Πολιτιστικοί πόροι*
 - Μονή Γωνιάς και Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης (ΟΑΚ)
- *Οικισμοί/θέσεις*
 - ΟΑΚ - Κολυμβάρι

2.3.3 Συμπεράσματα

Η επισκόπηση της διασύνδεσης των επιμέρους χωρικών ενοτήτων που προέβλεπε το Σενάριο II με τα διαμπερή θεματικά δίκτυα που προβλέπονται στο Σενάριο I, καταδεικνύει τη δυνατότητα ανάδειξης και αξιοποίησης των τοπικών χαρακτηριστικών των επιμέρους χωρικών ενοτήτων (οικισμών), καθώς όπως φαίνεται και από τον Χάρτη 2-16, η χωρική διάρθρωση του πλέγματος των δικτύων που δημιουργείται στην περιοχή μελέτης από την ανάπτυξη των θεματικών δικτύων προσφέρει πολλαπλές δυνατότητες σε όλες τις χωρικές ενότητες. Η διαπίστωση αυτή ενισχύει τις προσδοκίες από την υιοθετούμενη στρατηγική για την πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής μελέτης, που στηρίζεται στην κατ' αρχάς ανάδειξη των σημαντικότερων, υπερτοπικής εμβέλειας, πόρων της συνολικά, μέσα από τα θεματικά δίκτυα, προσφέροντας σε δεύτερο επίπεδο τη δυνατότητα σε κάθε υποπεριοχή να αναδείξει μέσα από αυτά τα δικά της συγκριτικά πλεονεκτήματα, συμβάλλοντας έτσι στη **δημιουργία ενός συνεκτικού, ολοκληρωμένου, ποιοτικού προτύπου βιώσιμης πολιτιστικής ανάπτυξης.**

3 Χρηματοδοτικά Προγράμματα

Υπό το πρίσμα της υφιστάμενης συγκυρίας, παρατηρείται περιορισμός των δημοσίων πόρων ⁵ ιδιαίτερα στο επίπεδο της Α/βαθμιας τοπικής διοίκησης, περιορισμός και στασιμότητα αρχικά, αλλά τώρα πια πτώση πολλών ιδίων εσόδων της λόγω της οικονομικής κρίσης, αυξημένο διαχειριστικό κόστος που επιβάλλουν οι νέοι δημοσιονομικοί κανονισμοί, περιορισμό των επιδοτήσεων στα πλαίσια της πολιτικής συνοχής, κ.λπ. και παράλληλα εντείνεται η απαίτηση των πολιτών για καλύτερη ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών. Σε αυτό το δυσμενές και υφεσιακό περιβάλλον, και λαμβανομένης υπόψιν της δυσαναλογίας αναγκών και διατιθέμενων πόρων, οποιαδήποτε στρατηγική τοπικής ανάπτυξης θα πρέπει να αξιοποιεί όλες τις εν δυνάμει πηγές χρηματοδότησης για μια ρεαλιστική προοπτική υλοποίησής της.

Η γνώση λοιπόν των πηγών χρηματοδότησης είναι ιδιαίτερα σημαντική. Οι πηγές αυτές αναφέρονται σε **ένα πλέγμα τόσο δημόσιων όσο και ιδιωτικών πόρων**, που ενδεικτικά μπορεί να περιλαμβάνουν:

- Πόρους του κρατικού προϋπολογισμού (κρατικός προϋπολογισμός και Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων σε επίπεδο περιφέρειας).
- Πόρους υπέρ των ΟΤΑ Α' (κεντρικοί αυτοτελείς πόροι και έσοδα από ανταποδοτικά τέλη).
- Πόρους της Πολιτικής Συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΣΠΑ 2014-2020).
- Πόρους από Ειδικά Προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (π.χ. ανταγωνιστικά προγράμματα).
- Πόρους του Χρηματοδοτικού Μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου 2015-2020 ⁶.
- Ιδιωτικούς πόρους στο πλαίσιο ανάπτυξης δράσεων προσφοράς (δωρεές και χορηγίες).
- Δανεισμό.

⁵ Βλ. ΚΕΔΕ (2015), *Ενημερωτικό Σημείωμα προς τους Πολιτικούς αρχηγούς, Οι θέσεις & διεκδικήσεις της Α' Βάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Σεπτέμβριος, όπου αναφέρεται ότι σε σχέση με όλους τους άλλους φορείς της Γενικής Κυβέρνησης, οι Δήμοι σήκωσαν το κύριο βάρος για την επίτευξη του «εθνικού στόχου» για μείωση του ελλείμματος και δημιουργία δημοσιονομικού πλεονάσματος.

⁶ Βλ. για τον **Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (EOX)** που καθιερώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με στόχο την επέκταση της εσωτερικής αγοράς της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ώστε να συμπεριλάβει έναν αριθμό χωρών της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), οι οποίες δεν επιθυμούν ή δεν είναι ακόμα έτοιμες να προσχωρήσουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται η λειτουργία του **Χρηματοδοτικού Μηχανισμού ΕΟΧ** ως ειδικού Ταμείου εισφορών που δημιουργήθηκε το 1994 από τα τρία Κράτη Μέλη του ΕΖΕΣ (Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Νορβηγία) στο πλαίσιο της Συμφωνίας μεταξύ των χωρών του ΕΟΧ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Ταμείο δεν διαθέτει αυτόνομη νομική προσωπικότητα και χορηγεί χρηματοδοτήσεις σε συγκεκριμένα Κράτη Μέλη της ΕΕ με σκοπό τη μείωση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών του ΕΟΧ. Στην ιστοσελίδα <http://www.eeagrants.gr/en/> αναρτώνται οι προκηρύξεις για τη χρηματοδότηση συγκεκριμένων προτεραιοτήτων για τη περίοδο 2014-2021.

Το τμήμα του κρατικού προϋπολογισμού που αφορά τις επενδύσεις είναι το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, το οποίο χρηματοδοτεί την αναπτυξιακή πολιτική της χώρας με έργα που συμβάλλουν στην ανανέωση και την αύξηση του ιδιωτικού και δημοσίου κεφαλαίου της οικονομίας και στηρίζουν την αναπτυξιακή διαδικασία και τον εκσυγχρονισμό αυτής σε μακροπρόθεσμη βάση. Βασικές προτεραιότητες τα τελευταία δύο χρόνια στις εγκύκλιους του Υπουργείου Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού αποτελούν η επιτάχυνση της υλοποίησης των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων της περιόδου 2014-2020 (ΕΣΠΑ, Αγροτικής Ανάπτυξης, Αλιείας και Θάλασσας κ.λπ.) καθώς και η ολοκλήρωση των συγχρηματοδοτούμενων δράσεων στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2013, της Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας 2007-2013, του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013 (Π.Α.Α.), του Ε.Π. Αλιείας 2007-13 και του Ταμείου Συνοχής, προκειμένου να πραγματοποιηθεί επιτυχώς το κλείσιμο των προγραμμάτων αυτών δίχως την απώλεια πόρων⁷ και συνεπώς ο περιορισμός ή μηδενισμός του εθνικού σκέλους των δημοσίων επενδύσεων.

Στην εξεταζόμενη περιφέρεια, στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) είτε για το 2015 είτε για το 2016, το εθνικό σκέλος του ΠΔΕ είναι περίπου στο 10% του συνολικού προγράμματος, με το 90% να συγκεντρώνεται στο συγχρηματοδοτούμενο ΠΔΕ, αναδεικνύοντας δύο βασικές επιπτώσεις στην αναζήτηση της χρηματοδότησης και συγκεκριμένα:

- A) Τη σημασία της χρηματοδότησης που προέρχεται από τα **Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ)** της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο είτε υλοποίησης της πολιτικής συνοχής είτε άλλων ευρωπαϊκών πολιτικών. Κυριότερο χρηματοδοτικό πρόγραμμα αναδεικνύεται μέσω της ανάλυσης που ακολουθεί το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Κρήτης για την περίοδο 2014-2020.
- B) Τη σημασία της **μόγχευσης πόρων από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας**, όπως τράπεζες είτε σε ευρωπαϊκό είτε σε τοπικό επίπεδο, οι συμπράξεις με τον ιδιωτικό τομέα ή άλλοι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί.

3.1 Χρηματοδοτικά Προγράμματα της Περιόδου 2014-2020

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται συνοπτικά τα βασικά σημεία των συγκεκριμένων χρηματοδοτικών προγραμμάτων και των διαφορετικών πηγών χρηματοδότησης, εστιάζοντας κυρίως στο **σύμπλεγμα πολιτισμού-τουρισμού-παραδοσιακής κληρονομιάς**, που αποτελούν τις βασικές συνιστώσες της προτεινόμενης στρατηγικής για την περιοχή μελέτης στο πλαίσιο του παρόντος έργου.

Πρώτο μέλημα της εξειδίκευσης των προτεινόμενων κατευθύνσεων πολιτικής θα πρέπει να είναι (εκτός της ιεραρχικής τους αξιολόγησης βάσει της ανάλυσης που προηγήθηκε) η εναρμόνισή τους με τις κύριες επιδιώξεις της εθνικής και περιφερειακής στρατηγικής, στο πλαίσιο της νέας προγραμματικής περιόδου 2014-2020. Η συγκεκριμένη εναρμόνιση, εκτός ότι είναι απαραίτητο στοιχείο μιας συντονισμένης και

⁷ Βλ. ΓΔΕ/ΕΣΠΑ (2016), ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ εκτιμήσεων πληρωμών 2016 & προβλεπόμενων δαπανών στο πλαίσιο του ΜΠΔΣ 2017 – 2020 του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, <http://www.mindev.gov.gr/images/espa/egkyklios-pde-diavgeia.pdf>.

ολοκληρωμένης πολιτιστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο, αναδεικνύει τα πιθανά χρηματοδοτικά εργαλεία για την υλοποίηση των προτεινόμενων κατευθύνσεων και μέτρων πολιτικής.

Το κυριότερο χρηματοδοτικό πρόγραμμα που υλοποιείται, για την περίοδο που διανύουμε είναι το **Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς - ΕΣΠΑ 2014-2020**, ύψους 26 δις ευρώ (80% με πόρους των Διαρθρωτικών Επενδυτικών Ταμείων της ΕΕ και 20% από εθνικούς πόρους)⁸. Στόχος του είναι η διεύρυνση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της χώρας, η επιτάχυνση του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης και η αύξηση της παραγωγικότητας σε επίπεδα υψηλότερα του μέσου κοινοτικού όρου, για την επίτευξη της πραγματικής σύγκλισης και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων των πολιτών χωρίς περιορισμούς⁹.

Για την επίτευξη του αναπτυξιακού οράματος της χώρας επιλέγονται στο πλαίσιο της στρατηγικής **πέντε χρηματοδοτικές προτεραιότητες**¹⁰, με **συγκέντρωση των πόρων σε επιλεγμένους θεματικούς στόχους (11 θεματικοί στόχοι)**¹¹, σε συμφωνία με τις ανάγκες της χώρας αλλά και τους σχετικούς κανονισμούς. Η υλοποίηση της στρατηγικής επιδιώκεται μέσα από **Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα - ΤΕΠ** και συγκεκριμένα τα ακόλουθα ΤΕΠ:

⁸ Βλ. και Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού (2016), ΕΣΠΑ 2014-2020, FactSheet, διαθέσιμο και διαδικτυακά https://www.espa.gr/elibrary/PA_2014-2020_Fact_sheet_10052016.pdf

⁹ Βλ. www.espa.gr

¹⁰ Χρηματοδοτικές Προτεραιότητες:

1. Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα, με αιχμή την καινοτομία και την αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας.
2. Ανάπτυξη και αξιοποίηση ικανοτήτων ανθρώπινου δυναμικού – ενεργός κοινωνική ενσωμάτωση.
3. Προστασία του περιβάλλοντος – Μετάβαση σε μια οικονομία φιλική στο περιβάλλον.
4. Ανάπτυξη – εκσυγχρονισμός – ολοκλήρωση υποδομών για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.
5. Βελτίωση της θεσμικής επάρκειας και της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

¹¹ Βλ. ΕΣΠΑ 2014-2020, όπου αναλύεται η αρχιτεκτονική της εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής έως εξής:

ΘΣ1: Ενίσχυσης της Έρευνας, της Τεχνολογικής Ανάπτυξης και της Καινοτομίας.

ΘΣ 2: Βελτίωση της πρόσβασης σε ΤΠΕ, της χρήσης και της ποιότητάς τους.

ΘΣ 3: Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων και αυτών του γεωργικού τομέα (για το ΕΓΤΑΑ) και του τομέα της αλιείας και της υδατοκαλλιέργειας (για το ΕΤΘΑ).

ΘΣ 4: Υποστήριξη της μετάβασης σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα σε όλους τους τομείς.

ΘΣ 5: Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης των κινδύνων.

ΘΣ 6: Διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της αποδοτικής χρήσης των πόρων.

ΘΣ 7: Προώθηση των βιώσιμων μεταφορών και άρση των εμποδίων σε βασικές υποδομές δικτύων.

ΘΣ 8: Προώθηση της βιώσιμης και ποιοτικής απασχόλησης και υποστήριξη της κινητικότητας των εργαζομένων.

ΘΣ 9: Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας και κάθε διάκρισης.

ΘΣ 10: Επένδυση στην εκπαίδευση και κατάρτιση για την απόκτηση δεξιοτήτων και στη δια βίου μάθηση.

ΘΣ 11: Ενίσχυση της θεσμικής ικανότητας των δημόσιων υπηρεσιών και των φορέων, καθώς και της αποτελεσματικής δημόσιας διοίκησης.

- Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (ΕΠΑνΕΚ) ¹².
- Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη ¹³.
- Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση, (ΕΠ ΑΝΑΔ-), ΕΔΒΜ) με χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και την πρωτοβουλία για την απασχόληση των Νέων (ΠΑΝ) ¹⁴.
- Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα (ΕΠ ΜΔΤ) ¹⁵.
- Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) με χρηματοδότηση από το ΕΓΤΑΑ για την περίοδο 2015-2020 ¹⁶.
- ΕΠ Αλιείας και Θάλασσας (ΕΠΑΛΘ) με χρηματοδότηση από Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας ¹⁷.

Στην υπηρεσία της επιδίωξης του αναπτυξιακού οράματος της χώρας τίθενται επίσης δράσεις που υλοποιούνται μέσα από τα **Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα – ΠΕΠ**, που συμβάλλουν στην κάλυψη των εθνικών στρατηγικών στόχων, λειτουργώντας συμπληρωματικά με τα τομεακά προγράμματα, με έμφαση στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στις ανάγκες κάθε χωρικής ενότητας – Περιφέρειας της χώρας (13 ΠΕΠ των περιφερειών).

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, αν και δεν υφίσταται ως διακριτό τομεακό πρόγραμμα ενσωματώνεται στο σύνολο σχεδόν των Θεματικών Στόχων της νέας προγραμματικής περιόδου, αποτελώντας έναν κρίσιμο τομέα, οριζοντίου ενδιαφέροντος, για την αναπτυξιακή προοπτική και την έξοδο της χώρας από την κρίση.

Ο ΘΣ 6 και η επενδυτική προτεραιότητα 6c αποτελούν βέβαια το επιστέγασμα της στρατηγικής σε θέματα **διατήρησης και προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και της κληρονομιάς της χώρας.**

¹² Βλ. ΕΕ (2014), Εγκεκριμένο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.antagonistikotita.gr/greek/>

¹³ Βλ. ΥΠΟΑΤ (2014) Εγκεκριμένο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη της Ελλάδος».

¹⁴ Βλ. περισσότερα στην ιστοσελίδα http://www.edulll.gr/?page_id=28719

¹⁵ Βλ. περισσότερα στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση Δημοσίου Τομέα» (ΕΠΜΔΤ) που εγκρίθηκε με την υπ. αριθμ. C(2014) 10138 final/17.12.2014 Απόφαση της Επιτροπής.

¹⁶ Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΠΑΑ, Γενική Γραμματεία Αγροτικής Πολιτικής & Διαχείρισης Κοινοτικών Πόρων του ΥΠ.Α.Α.Τ (2014), Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδος 2015-2020.

¹⁷ Βλ. τη σχετική ιστοσελίδα του προγράμματος <http://www.alieia.gr/>.

Στον Πίνακα 3-1 παρουσιάζονται οι θεματικοί στόχοι, τα Επιχειρησιακά Προγράμματα και οι ενδεικτικές δράσεις που αφορούν στον τομέα του πολιτισμού.

Πίνακας 3-1: Θεματικοί Στόχοι - Επιχειρησιακά Προγράμματα - Δράσεις σχετικές με τον Πολιτισμό

Πηγή: Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη Μ., Γεν. Γραμματέας Υπουργείου Πολιτισμού, Αθλητισμού -ΥΠ.ΠΟ.Α, Απρίλιος 2016.

Θεματικός Στόχος	Ενδεικτική δράση	Πρόγραμμα
Θ.Σ. 1: Έρευνα, Τεχνολογική Ανάπτυξη και Καινοτομία	OpenLabs - Επισκέψιμη ανασκαφή - υπό προϋποθέσεις, εργαστήρια συντήρησης ανοιχτής θέασης, κέντρο τεκμηρίωσης καινοτόμου ερευνητικού έργου	ΕΠΑνΕΚ - ΠΕΠ
Θ.Σ. 2: Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών - ΤΠΕ	e-culture - Ψηφιακές δράσεις, εικονικά μουσεία, εικονικές περιηγήσεις , χρονολόγια, ψηφιακά εκπαιδευτικά παιχνίδια, διαδικτυακή προβολή	ΕΠΑνΕΚ - ΠΕΠ
Θ.Σ. 3: Επιχειρηματικότητα – ΜΜΕ	Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες (ΠΔΒ) - Ενίσχυση επιχειρήσεων του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα: κινηματογράφος, εκδόσεις, τεχνολογίες παγνίων και δημιουργικού περιεχομένου, design κ.ά.	ΕΠΑνΕΚ - ΠΕΠ
Θ.Σ. 4: Ενέργεια	Ενεργειακή αναβάθμιση μουσείων και πολιτιστικών κτηρίων	ΕΠΑνΕΚ - ΠΕΠ
Θ.Σ. 5: Κλιματική αλλαγή	Διαχείριση φυσικών κινδύνων	ΠΕΠ
Θ.Σ. 6: Διατήρηση και Προστασία του Περιβάλλοντος	Επενδυτική προτεραιότητα 6c - Αρχαιολογικοί χώροι, Μουσεία, Εκδηλώσεις, πολιτιστικές διαδρομές , Δίκτυα κ.ά.	ΕΠΑνΕΚ - ΠΕΠ
Θ.Σ. 8: Απασχόληση	Εργασία και κατάρτιση στον πολιτιστικό τομέα	ΕΠΑΝΑΔ
Θ.Σ. 10: Εκπαίδευση	Εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολεία	ΕΔΒΜ
Θ.Σ. 11: Δημόσια Διοίκηση	Αναδιοργάνωση και θεσμική ενίσχυση υπηρεσιών	ΕΠ ΜΔΤ

Σε κάθε ΘΣ σε όλα σχεδόν τα τομεακά προγράμματα, αλλά και στον περιφερειακό προγραμματισμό, αναφέρονται ενδεικτικές δράσεις που αφορούν:

- την **ανάδειξη / προστασία / προβολή των πολιτιστικών πόρων**,
- την ενίσχυση της **επιχειρηματικότητας** στον τομέα αιχμής του πολιτισμού
- την ενίσχυση της **εκπαίδευσης / απασχόλησης** στον τομέα του πολιτισμού.

3.2 Επενδυτικές Προτεραιότητες Τομεακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων Προγραμματικής Περιόδου 2014-2020 - Ενδεικτικές Δράσεις Σχετικές με τον Πολιτισμό

Στο παρόν κεφάλαιο επιδιώκεται μια σύντομη κριτική επισκόπηση των σημαντικότερων Τομεακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων της τρέχουσας περιόδου προγραμματισμού 2014-2020 και ο εντοπισμός ενδεικτικών δράσεων που άμεσα ή έμμεσα θα μπορούσαν να συσχετίζονται με τη **διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς**, αλλά και δράσεων που εστιάζουν στον καινοτόμο, και αναδυόμενο από άποψη πολιτικής, τομέα της Πολιτιστικής / Δημιουργικής Βιομηχανίας (ΠΔΒ).

3.2.1 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία - ΕΠΑνΕΚ

Το ΕΠΑνΕΚ κατέχει κεντρική θέση στην προσπάθεια της χώρας για τη δημιουργία και στήριξη ενός νέου παραγωγικού μοντέλου, που θα οδηγήσει στην ανάπτυξη, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και στη δημιουργία βιώσιμων θέσεων απασχόλησης.

Η ανάπτυξη του επιχειρηματικού περιβάλλοντος προϋποθέτει και την ύπαρξη σημαντικών υποδομών που θα το υποστηρίξουν, οι οποίες σήμερα είτε δεν υφίστανται είτε παρουσιάζουν σημαντικές ελλείψεις. Οι ελλείψεις σε τέτοιου τύπου εθνικές υποδομές, όπως π.χ. στην **ενέργεια** (διασύνδεση νησιών με ηπειρωτικό σύστημα), στον **τουρισμό** (συνεδριακά κέντρα, μαρίνες), στον **πολιτισμό** (υποδομές προστασίας, συντήρησης-ανάδειξης πολιτιστικής κληρονομιάς), στις **ΤΠΕ** (ευρυζωνικότητα, υπολογιστικές υποδομές), στο **περιβάλλον** (υποδομές διαχείρισης / αξιοποίησης αποβλήτων), στις **μεταφορές**, στον τομέα **αγροδιατροφή/βιομηχανία τροφίμων** (agro-logistics hubs, επιχειρηματικά πάρκα) κ.λπ., αν δεν αντιμετωπιστούν αναλόγως, θα περιορίσουν τη δυνατότητα μετάβασης προς το νέο αναπτυξιακό μοντέλο της χώρας για την «Ελλάδα 2021», όπως προκύπτει και από τα συμπεράσματα της μελέτης της McKinsey & Company (2012)¹⁸.

Το νέο αναπτυξιακό μοντέλο της χώρας έχει αναγνωρίσει και καταγράψει εννέα **ανταγωνιστικούς και εξωστρεφείς παραγωγικούς τομείς** της ελληνικής οικονομίας και συγκεκριμένα τους ακόλουθους:

¹⁸ McKinsey & Company (2012) “Greece 10 Years Ahead - Defining Greece’s New Growth Model and Strategy” (Executive Summary), McKinsey & Company, Athens Office, March 2012, διαθέσιμο στο <http://www.mckinsey.com/locations/athens>.

- Αγροδιατροφή / Βιομηχανία τροφίμων
- Ενέργεια
- Εφοδιαστική Αλυσίδα
- Περιβάλλον
- **Τουρισμός**
- Υγεία
- Υλικά και Κατασκευές
- **Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες (ΠΔΒ)**
- **Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας - ΤΠΕ**

Σημαντική επιρροή, εξαιτίας της διασύνδεσής του με τη «βαριά βιομηχανία» της χώρας, δηλαδή τον τουρισμό, κατέχει ο **τομέας του πολιτισμού και της δημιουργικής βιομηχανίας**. Η συγκεκριμένη διασύνδεση, συμπεριλαμβανομένων και των συνεργειών με τη δημιουργική βιομηχανία και τη βιομηχανία της εμπειρίας, αναμένεται να μεγεθύνει, μέσω της ενίσχυσης της ζήτησης και της εφαρμογής Έρευνας και Καινοτομίας (Ε&Κ), τόσο τη διεθνή ανταγωνιστικότητα όσο και τη βιωσιμότητα του ελληνικού τουριστικού τομέα.

Οι δυνατότητες αξιοποίησης του **φυσικού και πολιτιστικού πλούτου** της χώρας ή οποιασδήποτε περιφέρειας αυτής για τη διασύνδεσή του με τον τομέα του τουρισμού και την αύξηση της συμβολής του στον εν λόγω τομέα θα πρέπει να επιδιώκονται με βάσει τις αρχές της **βιώσιμης ανάπτυξης** που προϋποθέτουν:

- Την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των συγκεκριμένων περιοχών, μέσω της δημιουργίας – αναβάθμισης σημαντικής εμβέλειας δημόσιων και ιδιωτικών υποδομών για την παροχή υπηρεσιών υψηλών προδιαγραφών.
- Την **ενημέρωση και συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες** κατά τις δράσεις προστασίας, προβολής και βιώσιμης αξιοποίησης των περιοχών ενδιαφέροντος.

Στο πλαίσιο του **ΕΠΑνεΚ** έχει ενταχθεί ως **ειδικός στόχος** η:

«... ανάπτυξη ή / και προώθηση οικονομικής δραστηριότητας που βασίζεται στο **φυσικό κεφάλαιο και στην πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδος με επίκεντρο τον τομέα του Τουρισμού**» με συγκεκριμένες δράσεις στο πλαίσιο της **επενδυτικής προτεραιότητας 6c.**, αναδεικνύοντας τη σημασία της **διασύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό κάθε τόπου.**

Στο εν λόγω επιχειρησιακό πρόγραμμα προβλέπονται **τρεις ομάδες δράσεων** που θα συμβάλλουν στην υλοποίηση της στρατηγικής του:

- Ανάπτυξη της καινοτόμου επιχειρηματικότητας, με έμφαση στις προαναφερόμενες τομεακές προτεραιότητες για το νέο αναπτυξιακό μοντέλο της χώρας.

- Προσαρμογή εργαζομένων, επιχειρήσεων και επιχειρηματικού περιβάλλοντος στις νέες αναπτυξιακές κατευθύνσεις.
- Ανάπτυξη μηχανισμών στήριξης της επιχειρηματικότητας.

Ουσιαστικά, ο παραπάνω ειδικός στόχος – **τουρισμός / πολιτισμός** – και η **επενδυτική προτεραιότητα 6c** εντάσσονται στην τρίτη ομάδα δράσεων.

Εντούτοις, και στις υπόλοιπες επενδυτικές προτεραιότητες και ειδικούς στόχους μπορούν να αναζητηθούν **σχετικές δράσεις**. Για παράδειγμα στην πρώτη ομάδα δράσεων προάγονται οι συμπράξεις για την ανάπτυξη νέας γνώσης, η ενίσχυση και ανάδειξη αριστείας σε τομείς εξειδίκευσης στις περιοχές σύγκλισης «τουρισμού – πολιτισμού» και η ενίσχυση της πρόσβασης σε ερευνητικές υποδομές και υποδομές καινοτομίας, που συνδέονται όμως και με τον τουρισμό και τον πολιτισμό είτε σε εθνικό είτε περιφερειακό επίπεδο, όπου θα αναπτυχθούν δράσεις συσχετιζόμενες με την περαιτέρω οργάνωση και προώθηση του περιφερειακού πολιτιστικού-τουριστικού προϊόντος.

Στην ίδια ομάδα προάγονται και **στοχευμένες ενισχύσεις Μικρών και Μεσαίων Επιχειρήσεων** με την κατάλληλη αξιοποίηση χρηματοδοτικών εργαλείων, όπως οι εγγυήσεις (εργαλεία που επιτρέπουν την πρόσβαση δικαιούχων σε τραπεζικά προϊόντα με καλύτερους όρους, κυρίως σε ότι αφορά τις απαιτούμενες εξασφαλίσεις ή δανειοδότηση), με έμφαση στους τομείς προτεραιότητας και στην ενίσχυση της εξωστρέφειάς τους, που μπορεί να αφορούν π.χ. συμμετοχή σε εκθέσεις /συνέδρια (βλ. Πίνακα 3-2). Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να δοθεί στην έμφαση που αποδίδεται στη **δημιουργία πόλου υποστήριξης εξωστρέφειας των ΜΜΕ** μέσω σύστασης συμπλεγμάτων δικτύωσης ή ολοκλήρωσης ομοειδών ή και συμπληρωματικών επιχειρήσεων στο πλαίσιο των υφιστάμενων ή και νέων πολιτιστικών βιομηχανιών.

Παράλληλα, αν και σε κάποιες από τις επενδυτικές προτεραιότητες δεν γίνεται άμεση αναφορά στον εξεταζόμενο τομέα, οι προτεινόμενες δράσεις τον αφορούν. Ενδεικτικά αναφέρεται η **ενεργειακή αναβάθμιση στα δημόσια κτίρια και δη σε πολιτιστικούς χώρους**. Εδώ δίνεται προτεραιότητα σε κτίρια με υψηλή ενεργειακή κατανάλωση, όπου η παρέμβαση μπορεί να περιλαμβάνει όπου αυτό είναι τεχνικά και οικονομικά εφικτό, έξυπνα συστήματα διαχείρισης ενέργειας και αξιοποίηση ΑΠΕ με τη διερεύνηση των δυνατοτήτων αξιοποίησης του θεσμού των ΣΔΙΤ προκειμένου να διασφαλιστεί η μεγαλύτερη δυνατή μόχλευση χρηματοδοτικών πόρων ¹⁹.

Είναι εμφανές ότι το συγκεκριμένο πρόγραμμα χρηματοδοτεί δράσεις και έργα που ενισχύονται κυρίως από το ΕΤΠΑ (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης), αλλά και από το ΕΚΤ (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο), προκειμένου να εξασφαλίζεται ο συντονισμός των σχετικών επενδύσεων με ανάλογες παρεμβάσεις στο επίπεδο της **κατάρτισης των ανθρωπίνων πόρων** και της διοικητικής μεταρρύθμισης.

Παράλληλα, **αν και ένας σημαντικός αριθμός δράσεων του ΕΠΑνΕΚ** θα υλοποιηθούν μέσω των ΠΕΠ, κυρίως δράσεων χαμηλού σχετικά προϋπολογισμού με τοπική

¹⁹ Βλ. ΥΠΟΑΤ (2014), ΕΠ Ανταγωνιστικότητα, Καινοτομία & Επιχειρηματικότητα 2014-2020, Ανάλυση του ειδικού στόχου 4c, σελ. 377.

στόχευση, αξιοποίηση και ανάδειξη περιφερειακών συγκριτικών πλεονεκτημάτων με στόχο την ενίσχυση των ικανοτήτων των Περιφερειών (π.χ. αξιοποίηση πατεντών, δράσεις technology audits, RDI coaching/innovation management training, δημιουργίας καινοτομικής κουλτούρας κτλ.), εν τούτοις υφίστανται και **δράσεις που θα προκηρυχθούν σε εθνικό επίπεδο.**

Στη συνέχεια ακολουθεί μια συνοπτική ανάλυση των ενδεικτικών δράσεων ανά επενδυτική προτεραιότητα που συσχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον πολιτισμό. Αν και σε αρκετούς από αυτούς δεν εμφανίζεται, ως δυνητικός τελικός δικαιούχος οι ΟΤΑ, παρουσιάζονται οι σχετικές δράσεις γιατί ενδεικτικά θα μπορούσαν να αφορούν τοπικούς φορείς π.χ. επαγγελματικούς φορείς, επιχειρηματικά πάρκα ή άλλους τοπικούς επιχειρηματικούς φορείς ή εν δυνάμει φορείς στήριξης της τοπικής επιχειρηματικότητας.

Σε κάθε περίπτωση η επενδυτική προτεραιότητα 6c, που υλοποιείται μέσω του **Ειδικού Στόχου 3.5 του ΕΠΑνΕΚ**, απαιτεί τη «*συμπόρευση των τοπικών κοινωνιών με τις επιχειρήσεις μέσω κοινών δράσεων προστασίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε περιοχής*»²⁰. Ως εκ τούτου, μέσω του συγκεκριμένου Ειδικού Στόχου, επιδιώκεται η υποστήριξη της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, που βασίζεται όμως στο υπάρχον **φυσικό κεφάλαιο και στην πολιτιστική κληρονομιά** και μέσω υποδομών που εξασφαλίζουν τη διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Τα αποτελέσματα που επιδιώκεται να επιτευχθούν είναι τα εξής:

- Προστασία, ανάδειξη, προβολή και ενσωμάτωση στο κοινωνικό και οικονομικό γίνεσθαι του **φυσικού περιβάλλοντος**, ως αναπόσπαστου στοιχείου για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.
- Προστασία και ανάδειξη **μνημείων και αρχαιολογικών χώρων και μουσειακών υποδομών**, με στόχο την ποιοτική αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών.
- Ανάδειξη της φυσιογνωμίας, της εικόνας και της ιστορίας των πόλεων στο πλαίσιο της ανάδειξης και προβολής της **πολιτιστικής και άυλης κληρονομιάς** αυτών.

Για την επίτευξη των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων προτείνονται στρατηγικές κατευθυντήριες ομάδες δράσεων, όπως:

- Προώθηση και προβολή του τουριστικού προϊόντος σε σχέση με το **φυσικό κεφάλαιο και την πολιτιστική κληρονομιά** της χώρας.
- Ανάπτυξη **περιβαλλοντικών / πολιτιστικών υπηρεσιών σε συνεργασία με την κοινωνία και την αγορά**, με δράσεις που αφορούν τη συμπόρευση του κόσμου των επιχειρήσεων με τις δράσεις προστασίας της φυσικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι οποίες θα ενισχύουν τα σχήματα διασύνδεσης των επιχειρήσεων με προστατευόμενες περιοχές (όπως αυτές ορίζονται στο Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών του ν. 3937/2011), δημιουργώντας **σχήματα αναδοχής** – παροχής συγκεκριμένων υπηρεσιών προστασίας του περιβάλλοντος,

²⁰ Βλ.ΕΕ/ ΥΠΟΑΤ (2014), ΕΠ Ανταγωνιστικότητα, Καινοτομία & Επιχειρηματικότητα 2014-2020, σελ. 384.

σε αναγνώριση των υπηρεσιών που προσφέρει η βιοποικιλότητα και τα οικοσυστήματα στις τοπικές κοινωνίες και τις επιχειρήσεις.

- Εφαρμογή καινοτομικών μεθοδολογιών για αειφορική ανάπτυξη σε περιοχές με ιδιαίτερο **φυσικό πλούτο και πολιτιστική κληρονομιά**, με έμφαση και στη συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας (βλ. Πίνακα 3-2 που ακολουθεί).

3.2.2 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευσης και Δια Βίου Μάθησης – ΕΠΑΝΑΔ / ΕΔΒΜ

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευσης και Δια Βίου Μάθησης» 2014-2020 (ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ), το οποίο συγχρηματοδοτείται από το ΕΚΤ και την Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων, αποτελεί το κύριο υποστηρικτικό «εργαλείο» της χώρας το οποίο, **σε συνέργεια και συμπληρωματικότητα με τα άλλα ΕΠ, θα συμβάλει στην οικονομική ανάκαμψη**, μέσα από:

- την εφαρμογή **ολοκληρωμένων πολιτικών** για τη στήριξη της δημιουργίας βιώσιμων θέσεων απασχόλησης,
- την προώθηση της **ενεργητικής ένταξης** στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της ένταξης ευάλωτων κοινωνικά ομάδων,
- τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος,
- την ισχυροποίηση της σύνδεσης της εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης με την αγορά εργασίας, με βασικό στόχο τον περιορισμό ή/και την εξάλειψη των κοινωνικών συνεπειών της κρίσης, ή/και την ελαχιστοποίηση του κόστους που προκαλείται από την υψηλή ανεργία ²¹.

Στόχος του ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ είναι η αντιμετώπιση της ανεργίας, με εστίαση στη δημιουργία ποιοτικών δυνατοτήτων εκπαίδευσης και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού και της βιώσιμης απασχόλησης για όλους, με γνώμονα την ενίσχυση της **κοινωνικής συνοχής**.

Η στρατηγική υλοποίησης του εν λόγω προγράμματος επιδιώκεται μέσω εννέα (9) Αξόνων Προτεραιότητας (ΑΠ), πλέον των Αξόνων της Τεχνικής Βοήθειας του Προγράμματος, οι οποίοι περιλαμβάνουν δράσεις απόλυτα εναρμονισμένες με τους Θεματικούς Στόχους (ΘΣ) 8, 9 και 10 του Κανονισμού ΕΚΤ για τη Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 και αφορούν τόσο συστημικές παρεμβάσεις των θεσμών της αγοράς εργασίας και της πρόνοιας (ΑΠ 1), όσο και τη βελτίωση των προοπτικών απασχόλησης και ανάπτυξης δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας (ΑΠ 2) ή τη διευκόλυνση της πρόσβασης στην απασχόληση των νέων έως 29 ετών (ΑΠ 3).

²¹ Βλ. ΕΥΔ-ΕΠΑΝΑΔ-ΕΔΒΜ (2015), Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Ανάπτυξη 2014-2020, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα “Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση” Σύνοψη Πολιτών.

Πίνακας 3-2: Ενδεικτικές ομάδες δράσεων ανά άξονα προτεραιότητας και επενδυτική προτεραιότητα στο ΕΠΑνΕΚ

Άξονας Προτεραιότητας	Επενδυτική Προτεραιότητα	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ
<p>ΑΠ 1 Ανάπτυξη επιχειρηματικότητας με τομεακές προτεραιότητες</p>	<p>1b – Προαγωγή επιχειρηματικών επενδύσεων στην έρευνα και καινοτομία, ανάπτυξη δεσμών και συνεργειών μεταξύ επιχειρήσεων, κέντρων έρευνας και ανάπτυξης και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ιδίως μέσω της προαγωγής επενδύσεων στην ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών, στη μεταφορά τεχνολογίας, στην κοινωνική καινοτομία, στην οικολογική καινοτομία, στις εφαρμογές παροχής δημόσιων υπηρεσιών, στην ενθάρρυνση της ζήτησης κτλ.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη καινοτόμων, διεθνώς ανταγωνιστικών εφαρμογών σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους • Δράσεις ενίσχυσης spinoffs – startups και ανάπτυξης υπηρεσιών καινοτομίας που αξιοποιούν και διαχέουν ερευνητικά αποτελέσματα διασύνδεσης πολιτισμού-τουρισμού-δημιουργικής βιομηχανίας • Προώθηση διεπιστημονικών συνεργασιών και συμπράξεων σε living labs σε προορισμούς υψηλής επισκεψιμότητας, παρέχοντας κίνητρα για προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων σε δράσεις πολιτιστικού - τουρισμού • Ενίσχυση επιχειρήσεων για έρευνα, τεχνολογική ανάπτυξη και παραγωγή λογισμικού ψυχαγωγίας και πολιτισμού και εργαλείων ψηφιακού περιεχομένου • Ανάπτυξη εμπορικού ψυχαγωγικού λογισμικού για διεθνείς αγορές, ενσωματώνοντας εγχώριο πολιτιστικό περιεχόμενο • Διεξαγωγή προηγμένης έρευνας π.χ. για νέες τεχνολογίες κοινωνικής δικτύωσης. • Ανάπτυξη δημιουργικού περιεχομένου, όπως καλλιτεχνικό περιεχόμενο, κινηματογραφικό, μουσική-ήχο, κόσμημα, βίντεο- animations, 3D modelling, texturing, gaming • Ανάπτυξη και εφαρμογή καινοτόμων τεχνικών gamification (ΕΠΑνΕΚ, σελ.57-58).
	<p>3a – Προώθηση επιχειρηματικότητας</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με τη δημιουργία των κατάλληλων υποδομών, αλλά και συνεργειών με τον τομέα του τουρισμού (λ.χ. με τη βιομηχανία του κινηματογράφου και του serious gaming) • Στρατηγικές συνεργασίας - προώθησης ελληνικής ταυτότητας προϊόντων στις τουριστικές περιοχές (π.χ. ενδύματα, υποδήματα, αργυροχρυσοχοϊά, κεραμικά) και νέων σημάτων αναγνώρισης και ταυτότητας αυτών (ΕΠΑνΕΚ, σελ. 91)
	<p>3c – Στήριξη των επιχειρήσεων για την ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Απλοποίηση / αυτοματοποίηση λειτουργικών δραστηριοτήτων μέσω της εισαγωγής ή/και αύξηση της χρήσης ΤΠΕ στις ΜΜΕ • Πιστοποίηση λειτουργιών και προϊόντων των επιχειρήσεων • Δράσεις οργανωτικής καινοτομίας και εξωστρέφειας επιχειρήσεων π.χ. συνεργατικοί σχηματισμοί • Ίδρυση και λειτουργία, αναβάθμιση επιχειρηματικών πάρκων ή συστάδων επιχειρήσεων (σελ.106, ΕΠΑνΕΚ)

Άξονας Προτεραιότητας	Επενδυτική Προτεραιότητα	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ
	<p>3d – Στήριξη ΜΜΕ για συμμετοχή στη διεθνή, εθνική και περιφερειακή αγορά και καινοτομία</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ενέργειες σχεδιασμού προώθησης (π.χ. ενιαίου ‘concept’, premium brands). • Πραγματοποίηση συνδυαστικών δράσεων προβολής διαφορετικών κλάδων στο εξωτερικό, π.χ. τουρισμός, πολιτισμός, εστίαση • Συμμετοχή σε δράσεις προβολής στο εξωτερικό, π.χ. αναγνωρισμένες εκθέσεις, συνέδρια • Ενίσχυση συνεργασιών μεταξύ ομοειδών ή συμπληρωματικών τομέων, με στόχο τη διεθνοποίηση των επιχειρήσεων • Ενίσχυση της ανάπτυξης δράσεων και μηχανισμών δόμησης και ανάπτυξης «τοπικών αλυσίδων αξίας» (place-based support services), με έμφαση στα ποιοτικά και καινοτομικά προϊόντα και υπηρεσίες και με γνώμονα την ενδογενή ταυτότητα, τις τοπικές/ υπερτοπικές διασυνδέσεις (ΕΠΙΑνΕΚ; σελ 220)
<p>ΑΠ 3 Ανάπτυξη μηχανισμών στήριξης της επιχειρηματικότητας</p>	<p>6c – Διατήρηση, προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Προώθηση και προβολή του τουριστικού προϊόντος σε σχέση με το φυσικό κεφάλαιο και την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας με ενδεικτικά εργαλεία: <ul style="list-style-type: none"> - Τις προωθητικές ενέργειες στην Ελλάδα και το εξωτερικό με όλα τα πρόσφορα προς τούτο μέσα και ειδικότερα με την αξιοποίηση του διαδικτύου και των νέων δυνατοτήτων που αυτό προσφέρει (κοινωνικά δίκτυα κ.λπ.) - Τη συμμετοχή κεντρικών και περιφερειακών φορέων σε διεθνείς εκθέσεις τουρισμού - Τη συμμετοχή ή χορηγία επιλεγμένων εκδηλώσεων σε Ελλάδα και εξωτερικό • Ενέργειες αναβάθμισης υποδομών υποδοχής και φιλοξενίας επισκεπτών και παροχής υπηρεσιών υψηλών προδιαγραφών και εξυπηρέτησης κοινού σε πολιτιστικούς χώρους και περιοχές φυσικής ομορφιάς • Προώθηση της συνεργασίας επιχειρήσεων με τοπικούς φορείς για τις προστατευόμενες περιοχές • Ενίσχυση σχημάτων αναδοχής από επιχειρήσεις και μεταποιητικές μονάδες γειτονικών περιοχών και οικοσυστημάτων που χρήζουν προστασίας • Δράσεις που αφορούν στην υποστήριξη φορέων του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα για τον σχεδιασμό και ανάπτυξη καινοτόμων εφαρμογών, με στόχο την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος (έμφαση στην βιοποικιλότητα) και της πολιτιστικής κληρονομιάς Αυτές οι δράσεις θα προκηρυχθούν σε εθνικό επίπεδο, θα είναι σε συμφωνία και θα συμπληρώνουν τις δράσεις που προβλέπονται από τα σχέδια διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών (NATURA και Εθνικοί Δρυμοί) και θα υλοποιηθούν από τα Περιφερειακά Προγράμματα. Ακόμα περιλαμβάνονται δράσεις που προβλέπονται στην Εθνική Στρατηγική για τη βιοποικιλότητα (σελ. 386-387 ΕΠΙΑνΕΚ).

Ακόμη περιλαμβάνει δράσεις που αφορούν είτε στη βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού συστήματος (ΑΠ 6), είτε στην Ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης και στη βελτίωση της συνάφειας της εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά εργασίας (ΑΠ 7), καθώς και συγκεκριμένους ΑΠ για την αγορά εργασίας στις Περιφέρειες του Νοτίου Αιγαίου και της Στερεάς Ελλάδος.

Η κατάρτιση και η ενίσχυση της απασχόλησης στον τομέα του **πολιτισμού και της δημιουργικής βιομηχανίας**, ως ενός τομέα προτεραιότητας της εθνικής αναπτυξιακής πολιτικής και της στρατηγικής της έξυπνης εξειδίκευσης της χώρας, απορρέει είτε άμεσα είτε έμμεσα σε διαφορετικούς άξονες προτεραιότητας και επενδυτικές προτεραιότητες.

Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στον 2^ο Άξονα Προτεραιότητας «**Βελτίωση Προοπτικών Απασχόλησης και Ανάπτυξης Δεξιοτήτων Ανθρώπινου Δυναμικού**», που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και δράσεις για την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, δεδομένου ότι αυτά αποτελούν τμήμα των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση της ανεργίας και την αύξηση της απασχόλησης των ευάλωτων και ειδικών ομάδων του πληθυσμού (Επενδυτική Προτεραιότητα 9.5) που θα υλοποιηθεί **στο σύνολο της χώρας**.

Ειδικότερα μια πρωτοβουλία του ελληνικού κράτους που δίνει τη δυνατότητα **ίδρυσης και λειτουργίας πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών** αφορά τον νόμο για τις **Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις** (Ν. 4019/2011). Ο συγκεκριμένος νόμος δίνει κίνητρα σε κοινωνικές ομάδες για την ίδρυση επιχειρήσεων με ειδικές ευνοϊκές ρυθμίσεις όσον αφορά κυρίως τη φορολογία και τις ασφαλιστικές εισφορές, ενώ από συνεργαζόμενους φορείς (Δήμους, Περιφέρειες κ.α.) παρέχεται στήριξη σχετικά με τις διαδικασίες ίδρυσης και λειτουργίας της επιχείρησης. Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις δεν απευθύνονται αποκλειστικά στον χώρο του πολιτισμού και της καινοτομίας, αφορούν τον ευρύτερο χώρο της επιχειρηματικότητας, λόγω όμως των μικρών σχετικά κεφαλαίων που απαιτούνται για την παραγωγή των αγαθών των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών, αποτελούν μία ευκαιρία για επένδυση στον συγκεκριμένο τομέα.

Επίσης, στον 7^ο Άξονα Προτεραιότητας, που αφορά τη δια βίου μάθηση, στην **Επενδυτική Προτεραιότητα (ΕΠ) 10 iii** (βλ. Πίνακα 3-3) αναφέρεται η αύξηση της συμμετοχής του πληθυσμού, ιδίως των ατόμων που προέρχονται από ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, αλλά και αυτών με χαμηλά προσόντα, σε προγράμματα διά βίου μάθησης για την ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων, την ενεργό συμμετοχή στο κοινωνικο-πολιτισμικό γίνεσθαι και τη δημόσια ζωή, δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη των **βασικών ικανοτήτων** (core competences), όπως αυτές ορίζονται στη Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και αφορούν σε:

- επικοινωνία στη μητρική γλώσσα,
- επικοινωνία σε ξένες γλώσσες,
- μαθηματική ικανότητα και βασικές ικανότητες στην επιστήμη και την τεχνολογία,

- ψηφιακή ικανότητα / ενσωμάτωση,
- μεταγνωστικές ικανότητες (Learning to learn),
- κοινωνικές ικανότητες και ικανότητες που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη,
- πρωτοβουλία και επιχειρηματικότητα και
- πολιτισμική συνείδηση και έκφραση.

Στον ίδιο άξονα και επενδυτική προτεραιότητα αναφέρεται η σημασία της λειτουργίας των Κέντρων Δια Βίου Μάθησης μέσω του σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων για τον ενήλικα πληθυσμό και σε σχέση με την **επιχειρηματικότητα**.

3.2.3 Ενδεικτικά Σχετικά Μέτρα του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) για την περίοδο 2014-2020 στοχεύει

«...στην επίτευξη της ολοκληρωμένης ανάπτυξης και της βιώσιμης ανταγωνιστικότητας του αγροτικού χώρου, μέσω της μετάβασης σε ένα ισχυρό, αειφόρο αγρο-διατροφικό σύστημα και της αύξησης της προστιθέμενης αξίας των αγροτικών περιοχών.»²²

Το εν λόγω πρόγραμμα θα χρηματοδοτήσει δράσεις που θα διαρθρώνονται γύρω από τρεις αλληλένδετους και συμπληρωματικούς **στόχους**, ως ακολούθως:

- ΣΤ1: Δημιουργία ενός ισχυρού, ανταγωνιστικού και βιώσιμου αγρο-διατροφικού συστήματος.
- ΣΤ2: Προαγωγή της αειφορίας του αγρο-διατροφικού συστήματος και των αγροτικών περιοχών.
- ΣΤ3: Δημιουργία βιώσιμων & πολυ-λειτουργικών αγροτικών περιοχών.

Ο τρίτος στρατηγικός στόχος ουσιαστικά αναφέρεται στην έννοια της αγροτικής ανάπτυξης και συνδέεται άμεσα με την προώθηση της ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών, αποσκοπώντας στην εν γένει βελτίωση της ποιότητας ζωής και του ενδογενούς αναπτυξιακού δυναμικού των περιοχών αυτών, συμπεριλαμβανομένης της εφαρμογής σχετικών **Στρατηγικών Τοπικής Ανάπτυξης με την πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤοΚ-CLLD)**.

²² Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΠΑΑ, Γενική Γραμματεία Αγροτικής Πολιτικής & Διαχείρισης Κοινοτικών Πόρων του ΥΠ.Α.Α.Τ (2014), Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδος 2014-2020.

Πίνακας 3-1: Ενδεικτικές δράσεις στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού και Δια Βίου Μάθησης (ΕΠΑΝΑΔ/ΔΒΜ)

Αξονας Προτεραιότητας	Επενδυτική Προτεραιότητα	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ
<p>2 - Βελτίωση Προοπτικών Απασχόλησης και Ανάπτυξης Δεξιοτήτων Ανθρώπινου Δυναμικού</p>	<p>9v - Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Λειτουργία «λαϊκών» αγορών και εκθετηρίων προϊόντων κοινωνικών επιχειρήσεων. • Συνομολόγηση και υλοποίηση Τοπικών Οικονομικών Συμφωνιών ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας μεταξύ φορέων Ο.Τ.Α., Ιδιωτικού τομέα και κοινωνικών επιχειρήσεων. • Δημιουργία Φορέων Παροχής Μικροπιστώσεων. • Μόχλευση εναλλακτικών/συμπληρωματικών κεφαλαίων και εύρεση παροχών κεφαλαίου. • Εφαρμογή μηχανισμών συναλλακτικής διευκόλυνσης-διατακτικών πληρωμής (social vouchers) από ΟΤΑ με αποδέκτες τους δημότες αυτών με στόχο την ενθάρρυνση της κατανάλωσης υπηρεσιών και προϊόντων Κοινωνικών Επιχειρήσεων (ΕΠΑΝΑΔ, σελ. 108).
<p>7 - Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης και Βελτίωση της Συνάφειας της Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με την Αγορά Εργασίας⁷</p>	<p>10iii - Βελτίωση της ισότιμης πρόσβασης στη Διά Βίου Μάθηση για όλες τις ηλικιακές ομάδες στο πλαίσιο τυπικών, άτυπων και μη τυπικών δομών, αναβάθμιση των γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων του εργατικού δυναμικού και προώθηση ευέλικτων δυνατοτήτων μάθησης, μεταξύ άλλων μέσω του επαγγελματικού προσανατολισμού και της πιστοποίησης των αποκτώμενων προσόντων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη βασικών ικανοτήτων στα πλαίσια δομών Δια Βίου Μάθησης (Κέντρα Δια Βίου Μάθησης - ΚΔΒΜ, Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας - ΣΔΕ)

Το ΠΑΑ, το οποίο χωρίζεται σε 19 μέτρα, μεταξύ άλλων περιλαμβάνει τα σχέδια βελτίωσης, την εγκατάσταση των νέων αγροτών (πριμ από 22.000 ευρώ), το πριμ των μικρών εκμεταλλεύσεων, τη μεταποίηση, τα βιολογικά, κτλ. Το ΠΑΑ παρέχει επίσης στήριξη για την τοπική ανάπτυξη σε **Ομάδες Τοπικής Δράσης**, μέσω **ΤΑΠΤοΚ-CLLD**, καλύπτοντας σχεδόν το ήμισυ του αγροτικού πληθυσμού και συμβάλλοντας στη βελτίωση της πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες για περίπου στο 10% του πληθυσμού της υπαίθρου, περιλαμβανομένων των υποδομών τεχνολογίας της πληροφορίας (π.χ. ευρυζωνικό διαδίκτυο).

Τα **μέτρα** που εν δυνάμει θα μπορούσαν να αφορούν χρηματοδότηση παρεμβάσεων στο πλαίσιο της τρέχουσας στρατηγικής είναι:

- **M07 - Βασικές υπηρεσίες και ανάπλαση χωριών σε αγροτικές περιοχές (άρθρο 20).** Το παρόν μέτρο επικεντρώνεται στην προστασία της βιοποικιλότητας και την ανάδειξη της φυσικής αξίας των αγροτικών περιοχών (περιβαλλοντική διάσταση), καθώς και στην προώθηση των ευρυζωνικών υποδομών σε αγροτικές περιοχές (τεχνολογική διάσταση).

«Το Υπομέτρο 7.6: ... όπου « θα στηρίζει μελέτες και επενδύσεις που συνδέονται με τη διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των χωριών, των αγροτικών τοπίων και των τόπων υψηλής φυσικής αξίας, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών κοινωνικοοικονομικών πτυχών και των δράσεων περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης» ΠΑΑ, σελ. 630

- **M19 - Στήριξη για τοπική ανάπτυξη μέσω του εργαλείου της Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης (ΤΑΠΤοΚ - τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων) [άρθρο 35 κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1303/2013]**, προβλέπεται δηλαδή η εφαρμογή του εργαλείου της Τοπικής Ανάπτυξης με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων στον αγροτικό χώρο.

Ειδικότερα για την Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (CLLD) στον αγροτικό χώρο θα πρέπει να τονιστεί ότι είναι βασισμένη στην προσέγγιση LEADER, δηλαδή στην προϋπάρχουσα εμπειρία σχεδιασμού και υλοποίησης τοπικών ολοκληρωμένων αναπτυξιακών στρατηγικών, με τη συμμετοχή των εταίρων σε τοπικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνίας των πολιτών, των τοπικών οικονομικών και κοινωνικών φορέων.

Στη νέα προγραμματική περίοδο, σκοπός είναι να ενισχυθούν «νέες και πιο καινοτόμες» προσεγγίσεις με βάση τα καινούργια αναπτυξιακά δεδομένα και εργαλεία, όπως τάση επιστροφής νέων στην ύπαιθρο, κοινωνικές πρωτοβουλίες, ενίσχυση βραχέων αλυσίδων και εναλλακτικών καναλιών διάθεσης αγροτικών προϊόντων, **διασύνδεση αγροτικού τομέα με τον πολιτισμό, τον τουρισμό και το περιβάλλον**, αυξάνοντας τις σχετικές συνέργειες για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και βιωσιμότητας των αγροτικών

περιοχών, σύμφωνα με τον αναπτυξιακό και στρατηγικό σχεδιασμό της χώρας για την αγροτική ανάπτυξη²³.

3.3 Επενδυτικές Προτεραιότητες Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Κρήτης 2014-2020 - Ενδεικτικές Δράσεις Σχετικές με τον Πολιτισμό

Η ανάλυση του περιεχομένου του ΠΕΠ επιβεβαιώνει τη δυνατότητα αξιοποίησής του ως βασικού μηχανισμού χρηματοδότησης του προτεινόμενου σχεδίου πολιτιστικής ανάπτυξης.

Αναλυτικότερα, ο σχεδιασμός της Περιφέρειας Κρήτης για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 στοχεύει στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των αδυναμιών και ασυνεχειών στην παραγωγική διαδικασία, καθώς και στην ενίσχυση των ισχυρών σημείων της περιφερειακής οικονομίας²⁴. Στόχος είναι η δημιουργία προϋποθέσεων για τον αναπροσανατολισμό της τοπικής οικονομίας, την έξοδο από την κρίση και την ένταξη σε πορεία έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης.

Στο **όραμα** του Περιφερειακού Αναπτυξιακού Σχεδίου για την περίοδο 2014-2020, ο χαρακτηρισμός «Δυναμική Κρήτη» (Διάγραμμα 3-1) αναφέρεται στην επιδίωξη εστιασμένων ενεργειών και δράσεων για τη δημιουργία τεσσάρων ολοκληρωμένων παραγωγικών συμπλεγμάτων – *αγροδιατροφικός, πολιτισμός, τουρισμός, περιβάλλον, οικονομία της γνώσης* –, ενώ ο χαρακτηρισμός «*Βιώσιμη Κρήτη*» αναφέρεται σε όρους:

- *οικονομικούς*: επιδιώκεται διατηρήσιμη ανάπτυξη που στηρίζεται σε σταθερής διαχρονικής αξίας χαρακτηριστικά της Περιφέρειας, όπως «*Πολιτισμός – Κρητική διατροφή*», όπου υπάρχει ισχυρό υπόβαθρο για την ενίσχυση της εξωστρέφειας και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας,
- *περιβαλλοντικούς*: που αναδεικνύουν την ανάγκη προστασίας και ανάδειξης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων,
- *κοινωνικούς*: που δίνουν έμφαση στην άρση των αποκλεισμών, με παράλληλη αντιμετώπιση των φαινομένων φτώχειας και ενίσχυση των ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων.

²³ Βλ. ΦΕΚ 1839/22.6.2016, Αριθ. Υπ. Απόφασης 1435 με θέμα «Πρόσκληση Υποβολής Προτάσεων για την Επιλογή Στρατηγικών Τοπικής Ανάπτυξης με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων στο Πλαίσιο του Μέτρου 19 «Στήριξη για Τοπική Ανάπτυξη μέσω του Leader (ΤΑΠΤοΚ - Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων)» του ΠΑΑ 2014-2020 Δημοσίας Δαπάνης ΕΓΤΑΑ:322.222.222 € και της Προτεραιότητας 4 «Αύξηση της Απασχόλησης και της Εδαφικής Συνοχής» του ΕΠΑΛΘ 2014-2020.

²⁴ https://www.espa.gr/elibrary/Summary_OP_Kriti.pdf

Διάγραμμα 1-1: Το όραμα του αναπτυξιακού σχεδιασμού της Περιφέρειας Κρήτης
Πηγή: Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΠΕΠ Κρήτης (2015), 1^η Συνεδρίαση Επιτροπής Παρακολούθησης, 29.6.2015

Είναι ήδη δηλαδή πρόδηλη, από την ανάγνωση του οράματος της προγραμματικής περιόδου, η έμφαση που αποδίδεται στον **πολιτισμό** και στην **ολοκληρωμένη διασύνδεσή του με τον τουρισμό και τον αγρο-διατροφικό τομέα**, αξιοποιώντας τη μακρά παράδοση και το απόθεμα γνώσης γύρω από τους τομείς αυτούς στην Περιφέρεια Κρήτης.

Η ενδυνάμωση των προαναφερόμενων συμπλεγμάτων και η παράλληλη ενίσχυση των μεταξύ τους διασυνδέσεων αποτελεί κεντρική επιδίωξη και στην Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης (η οποία και αναλύεται σε επόμενη ενότητα), όπου τίθενται οι κάτωθι βασικές **αναπτυξιακές προτεραιότητες**²⁵:

- **Ανασυγκρότηση του αγροδιατροφικού συμπλέγματος** με προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, ανάδειξη της αξίας της Κρητικής διατροφής και ενδυνάμωση των εξαγωγικών κλάδων.
- **Ανάδειξη του πολιτιστικού-τουριστικού συμπλέγματος** ως ηγετικού σε παγκόσμια κλίμακα.
- **Ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων του μέλλοντος** στο **εκπαιδευτικό-ερευνητικό σύμπλεγμα**, με υπηρεσίες που θα απευθύνονται και στις τοπικές επιχειρήσεις, καινοτόμες εκπαιδευτικές υπηρεσίες, ανάδειξη νέων επενδυτικών δυνατοτήτων κ.λπ., και στο **περιβαλλοντικό σύμπλεγμα** με δράσεις που αφορούν

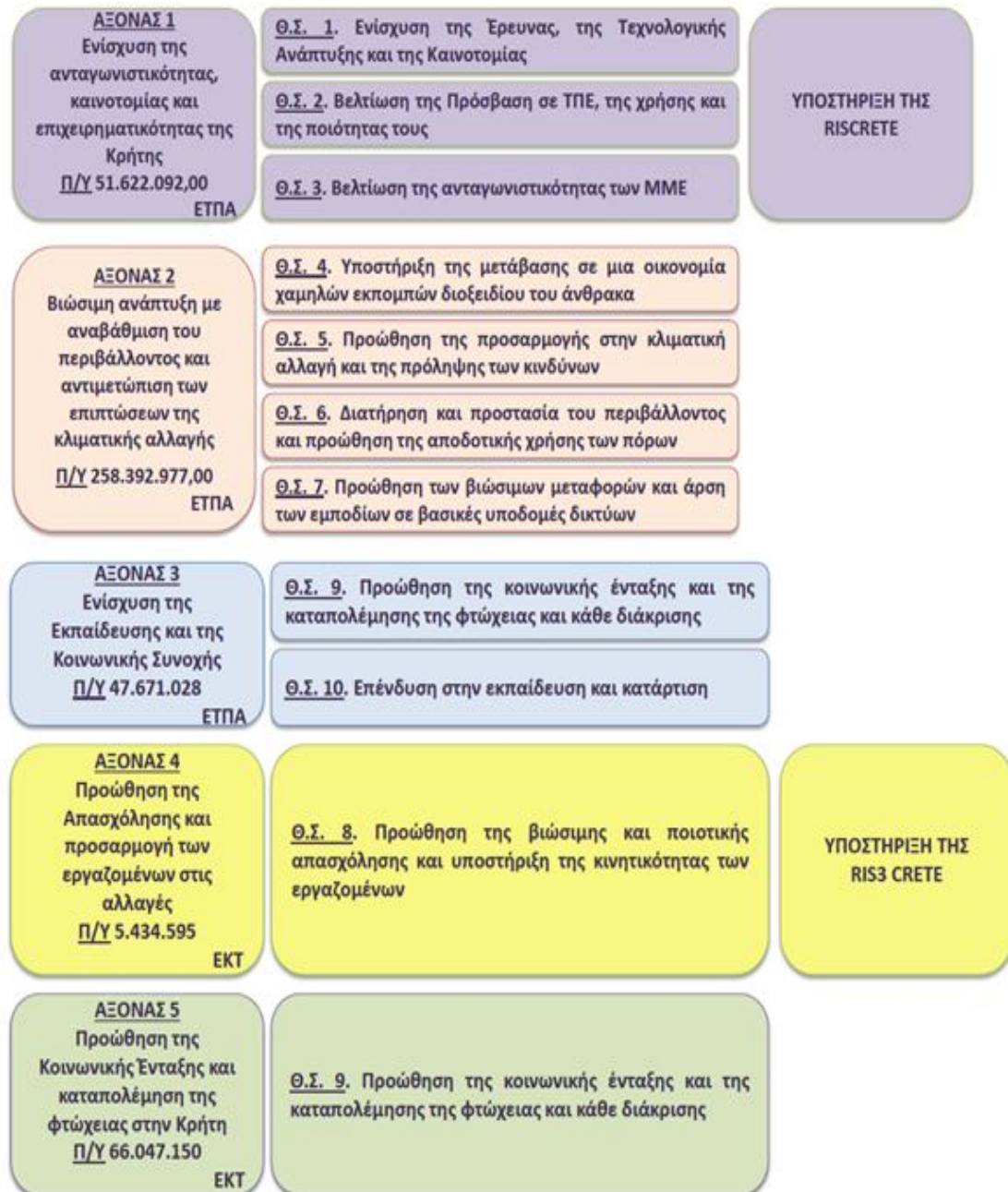
²⁵ Βλ. ΕΥΔ ΕΠ Κρήτης 2014-2020 (2015), Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης Περιφέρειας Κρήτης και ΕΥΔ Ε.Π. ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020.

την εξοικονόμηση ενέργειας, την έξυπνη διαχείριση υδάτων, τις ΑΠΕ, την ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος κ.λπ.

- **Ενίσχυση τεχνολογικών δραστηριοτήτων** και εφαρμογών σε επιχειρήσεις των επιλεγμένων συμπλεγμάτων.

Διάγραμμα 1-2: Δομή ΕΠ Κρήτης 2014-2020

Πηγή: Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΠΕΠ Κρήτης (2015), 1^η Συνεδρίαση Επιτροπής Παρακολούθησης, 29.6.2015 (https://www.espa.gr/elibrary/Summary_OP_Kriti.pdf)

Το ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 συγκροτείται από **7 Άξονες Προτεραιότητας** (ΑΠ) με **24 Επενδυτικές Προτεραιότητες** (ΕΠ). Στους άξονες αυτούς κατανέμονται οι πόροι των **Θεματικών Στόχων** (ΘΣ) της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής 2020, όπως έχουν εξειδικευθεί σε περιφερειακό επίπεδο.

Οι πέντε Άξονες Προτεραιότητας παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 3-2, ενώ συμπληρώνονται από δύο ακόμη Άξονες – Άξονας Προτεραιότητας τον Άξονα 6: Τεχνική Βοήθεια και ΕΤΠΑ και τον Άξονα 7: Τεχνική Βοήθεια ΕΚΤ.

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη διάρθρωση, οι Άξονες Προτεραιότητας, οι Επενδυτικές Προτεραιότητες και οι δράσεις που συσχετίζονται με την ανάπτυξη του συμπλέγματος πολιτισμού-τουρισμού θα πρέπει να αναζητηθούν: στους ΑΠ για την υποστήριξη της RIS3-Crete (1, 4), στον Άξονα 2 που αφορά τη βιώσιμη ανάπτυξη, κυρίως μέσω του ΘΣ 6, καθώς και στον ΑΠ5 και τον ΘΣ 9, με τα οποία είναι έμμεσα συνδεδεμένοι.

Μέσω του συγκεκριμένου **ΘΣ 6**, επενδυτική δραστηριότητα 6c και του αντίστοιχου ειδικού στόχου «**Προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διασύνδεση με την τουριστική ανάπτυξη**» [βλ. ΥΠΟΑΤ (2014), Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης 2014-2020, Ειδικός Στόχος 12, σελίδα 132] επιδιώκεται η ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων της Κρήτης και η διασύνδεσή τους με την τοπική οικονομία. Η διασύνδεση επιδιώκεται μέσα από:

- τον **σχεδιασμό, την προβολή και υποστήριξη θεματικών διαδρομών** που αναδεικνύουν το **τοπικό φυσικό και πολιτιστικό απόθεμα** (όπως ιστορικοί χώροι, μουσεία, διατηρητέα κτίσματα, σύγχρονες πολιτιστικές υποδομές),
 - την **αναβάθμιση του περιβάλλοντος χώρου των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων**, με βελτίωση της προσβασιμότητας, βέλτιστη εξυπηρέτηση των επισκεπτών, προώθηση **καινοτόμων εκπαιδευτικών δράσεων** που αναδεικνύουν την ιστορία κ.λπ.,
 - την αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων έλξης, με στόχο την **προώθηση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και προϊόντων** και τη **διασύνδεση των κλάδων της τοπικής οικονομίας**,
-
- την ενοποίηση, προστασία και ανάδειξη μνημείων και αρχαιολογικών χώρων με υψηλή προστιθέμενη αξία στην περιφερειακή οικονομία (Μινωϊκά Ανάκτορα, αρχαία θέατρα κ.λπ.),
 - την συμπλήρωση και ανάδειξη του δικτύου των μουσείων της Κρήτης με προτεραιότητα στο δίκτυο των Αρχαιολογικών Μουσείων,
 - την προβολή των στοιχείων του πολιτισμού που προσελκύει επισκέπτες μέσω της τουριστικής προβολής,
 - την υποστήριξη νέων βιώσιμων θεσμών σύγχρονου πολιτισμού, διεθνούς εμβέλειας.

Πίνακας 1-2: Άξονες Προτεραιότητας, Επενδυτικές Προτεραιότητες και Ενδεικτικές Δράσεις σχετικές με τον υφιστάμενο πολιτιστικό σχεδιασμό στο ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020

Πηγή: Ιδία επεξεργασία ενδεικτικών δράσεων ανά ΕΠ και άξονα προτεραιότητας του ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020.

Άξονας Προτεραιότητας	Επενδυτικές Προτεραιότητες	Ενδεικτικές Δράσεις
1 - Ενίσχυση ανταγωνιστικότητας, καινοτομίας και επιχειρηματικότητας της Περιφέρειας Κρήτης	2c Ενίσχυση των εφαρμογών ΤΠΕ για ηλεκτρονική κυβέρνηση, ηλεκτρονική μάθηση, ηλεκτρονική ένταξη, ηλεκτρονικό πολιτισμό και ηλεκτρονική υγεία	<ul style="list-style-type: none"> • Ενίσχυση φορέων και οργανισμών για την ανάπτυξη έξυπνων εφαρμογών και υπηρεσιών/προϊόντων που υποστηρίζουν τους τομείς προτεραιότητας της RIS3 Crete, όπως ο πολιτισμός-τουρισμός. • Ανάπτυξη ολοκληρωμένων ψηφιακών υπηρεσιών / προϊόντων για τους τομείς της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, του πολιτισμού και του τουρισμού (δικαιούχοι και οι Δήμοι) (ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020, σελ.72).
	3a Προώθηση της επιχειρηματικότητας, ιδίως με τη διευκόλυνση της οικονομικής εκμετάλλευσης νέων ιδεών και τη στήριξη της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων μέσω, μεταξύ άλλων, φυτωρίων επιχειρήσεων	Ολοκληρωμένη υποστήριξη νεοφυών επιχειρήσεων μέσω παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών ή χώρου πρώτης εγκατάστασης και λειτουργίας (θερμοκοιτίδα) (ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020; σελ.80)
2 - Βιώσιμη Ανάπτυξη	6a Επενδύσεις στον τομέα των αποβλήτων, ώστε να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις του περιβαλλοντικού κεκτημένου της Ένωσης και να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες που έχουν προσδιορισθεί από τα κράτη μέλη για επενδύσεις που υπερβαίνουν τις εν λόγω απαιτήσεις	<ul style="list-style-type: none"> • Πράσινα σημεία τοπικής εμβέλειας (βλ. Κουγιανός και άλλοι 2015) • Δράσεις ευαισθητοποίησης - πληροφόρησης
	6c Διατήρηση, προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς	<ul style="list-style-type: none"> • Συμπλήρωση / αναβάθμιση μουσείων • Ανάδειξη μνημείων • Αναβάθμιση χώρων πολιτιστικού / ιστορικού ενδιαφέροντος • Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων • Ενίσχυση σύγχρονου πολιτισμού και πολιτιστικής δημιουργικότητας με ενδεικτικές δράσεις, όπως δημιουργία υποδομών σύγχρονου πολιτισμού και εκδηλώσεις /

Άξονας Προτεραιότητας	Επενδυτικές Προτεραιότητες	Ενδεικτικές Δράσεις
		<p>δραστηριότητες που τον προάγουν, με έμφαση στην εδραίωση θεσμών πολιτιστικού ενδιαφέροντος διεθνούς εμβέλειας</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δράσεις προβολής των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της Κρήτης
	<p>6d Προστασία και αποκατάσταση της βιοποικιλότητας και του εδάφους και προώθηση υπηρεσιών του οικοσυστήματος, μεταξύ άλλων μέσω του δικτύου Natura 2000 και των πράσινων υποδομών</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ενίσχυση και ανάδειξη οικοτόπων και της βιοποικιλότητας της Κρήτης • Μελέτες χωρικού και πολεοδομικού σχεδιασμού
<p>5 - Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και καταπολέμηση της φτώχειας στην Κρήτη</p>	<p>9i Ενεργητική ένταξη, μεταξύ άλλων και με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της δραστήριας συμμετοχής και τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ολοκληρωμένη δέσμη δράσεων επαγγελματικού προσανατολισμού, συμβουλευτικής, κατάρτισης, απασχόλησης κ.λπ. τύπου «κοινωνικού voucher» για ευπαθείς ομάδες • Δράσεις προώθησης στην απασχόληση ευπαθών ομάδων (τύπου Νέων Ελευθέρων Επαγγελματιών NEE, Νέων θέσεων Εργασίας-NΘΕ) • Παροχή υπηρεσιών φροντίδας και φιλοξενίας παιδιών (παιδικοί-βρεφονηπιακοί σταθμοί κ.λπ.) για άτομα που έχουν την ευθύνη παιδιών σε νοικοκυριά που απειλούνται από φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό • Στοχευμένα προγράμματα κατάρτισης για ευπαθείς ομάδες, συνδεδεμένα με πρακτική άσκηση, που οδηγούν σε πιστοποίηση σε κλάδους αιχμής της οικονομίας της Κρήτης
	<p>9v Προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής ενσωμάτωσης σε κοινωνικές επιχειρήσεις και την κοινωνική και αλληλέγγυο οικονομία ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην απασχόληση</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ενίσχυση επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας (start up) • Δράσεις εκκόλαψης πρωτοβουλιών κοινωνικής επιχειρηματικότητας • Δικτύωση επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας (social clustering) • Ενίσχυση υφιστάμενων και δημιουργία νέων κοινωνικών επιχειρήσεων • Ανάπτυξη θερμοκοιτίδων κοινωνικών επιχειρήσεων • Κατάρτιση στελεχών κοινωνικών επιχειρήσεων (ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020; σελ. 224-225).

3.4 Περιφερειακή Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης Κρήτης (RIS3 Crete)

Η Περιφερειακή Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης (RIS3 Crete) υιοθετεί και υποστηρίζει το όραμα του αναπτυξιακού σχεδίου για την Κρήτη στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020 «Δυναμική και Βιώσιμη Κρήτη».

Θέτει ως προτεραιότητα για την έξυπνη εξειδίκευση της Περιφέρειας τα κάτωθι τέσσερα **σμπλέγματα** τομέων / κλάδων:

- **Το αγροδιατροφικό σύμπλεγμα**, όπου επιδιώκεται η αξιοποίηση της επιστημονικής γνώσης και της καινοτομίας για τη διαμόρφωση σύγχρονων παραγωγικών κλάδων, που θα παράγουν τρόφιμα διεθνώς ανταγωνιστικά, ποιοτικά και ασφαλή με υψηλή προστιθέμενη και διατροφική αξία.
- **Το πολιτιστικό – τουριστικό σύμπλεγμα**, όπου επιδιώκεται η αξιοποίηση της επιστημονικής γνώσης, της καινοτομίας και των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) για την ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας του τουρισμού μέσα από:
 - την αναβάθμιση των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών,
 - τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος σε τομείς που η Κρήτη μπορεί να αναπτύξει συγκριτικά πλεονεκτήματα,
 - την αναβάθμιση των πυλών εισόδου,
 - την ανάδειξη και προβολή του πλούσιου πολιτιστικού αποθέματος της Κρήτης και τη διασύνδεσή του με την κοινωνία και την τοπική οικονομία.
- **Το περιβαλλοντικό σύμπλεγμα**, όπου επιδιώκεται η αξιοποίηση της επιστημονικής γνώσης, της καινοτομίας και των τεχνολογιών ICTs για την αντιμετώπιση σημαντικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και προκλήσεων που αντιμετωπίζει η Κρήτη, με παράλληλη ενίσχυση της καινοτόμου επιχειρηματικής δραστηριότητας ως ακολούθως:
 - μείωση της εξάρτησης από συμβατικές μορφές ενέργειας μέσω της εξοικονόμησης ενέργειας σε κτίρια, φωτισμό και υποδομές,
 - ορθολογική διαχείριση νερού και εξοικονόμηση υδάτινων πόρων σε ύδρευση και άρδευση,
 - διαχείριση των απορριμμάτων μέσω καινοτόμων εφαρμογών πρόληψης, επεξεργασίας και επαναχρησιμοποίησης υλικών,
 - ενίσχυση της καινοτόμου επιχειρηματικότητας που συνδέεται με τις πράσινες τεχνολογίες.
- **Το σύμπλεγμα της γνώσης**, όπου επιδίωξη αποτελεί:
 - η ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων που θα εδράζονται στο επιστημονικό έργο και στο επιστημονικό δυναμικό των ιδρυμάτων της Κρήτης,
 - η προσέλκυση επενδύσεων που θα επιδιώξουν τη συνεργασία με ισχυρές ερευνητικές ομάδες της Κρήτης και την αξιοποίηση των ερευνητικών υποδομών,

- η ανάπτυξη στοχευμένων προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης για σπουδαστές και επιχειρηματίες στα πρότυπα των *summer schools* σε τομείς αιχμής²⁶.

Σύμφωνα με την εκπονηθείσα μελέτη, ως βασικός και ήδη εδραιωμένος περιφερειακός τομέας εξειδίκευσης είναι το **σύμπλεγμα τουρισμού-πολιτισμού**, το οποίο διασυνδέεται και με το άλλον ισχυρό τομέα εξειδίκευσης τον αγροτο-διατροφικό (Κρητικά προϊόντα - Κρητική γαστρονομία - Κρητική διατροφή)²⁷.

Η βασική πρόκληση στον συγκεκριμένο τομέα είναι η μετατροπή του τουρισμού σε μια δραστηριότητα υψηλής προστιθέμενης αξίας και έντασης γνώσης, με στόχο την ανάπτυξη καινοτόμου επιχειρηματικής δραστηριότητας, καθώς και τη βελτίωση των οικονομικών αποτελεσμάτων και της απασχόλησης. Προς αυτή την κατεύθυνση, η εισαγωγή τεχνολογικών καινοτομιών ενισχύει την τουριστική εμπειρία, την ελκυστικότητα ενός προορισμού και την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Η σύμπραξη των επιχειρηματικών σχημάτων με τα εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα είναι προϋπόθεση για την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών και την εισαγωγή τους στην τουριστική αγορά. Στο ίδιο μήκος κύματος, οι παρεμβάσεις σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία, σε πολιτιστικούς χώρους, η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, η δυνατότητα καινοτόμων μορφών ξενάγησης, η τοπική παράδοση και τα τοπικά προϊόντα, σε συνδυασμό με την εστίαση και την παροχή βασικών υπηρεσιών υγείας συντελούν στην προώθηση του τουρισμού εμπειριών (συνοδευτική εμπειρία, βλ. Διάγραμμα 3-3), που ενισχύει την επισκεψιμότητα μιας περιοχής, αναδεικνύοντας τις πολιτιστικές δράσεις ως καίριας σημασίας στην επίτευξη της έξυπνης ανάπτυξης του τομέα.

Από την παράθεση των προτεινόμενων περιοχών παρέμβασης ήτοι:

- τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, ισχυροποίηση του brand name,
- την **ανάδειξη του πολιτισμού ως ανταγωνιστικό στοιχείο του τουριστικού προϊόντος**,
- την ενίσχυση της συνοχής της αλυσίδας αξίας του τουρισμού και ανάπτυξη διασυνδέσεων με άλλες αλυσίδες και συμπλέγματα,
- την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών τουρισμού, και
- την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού,

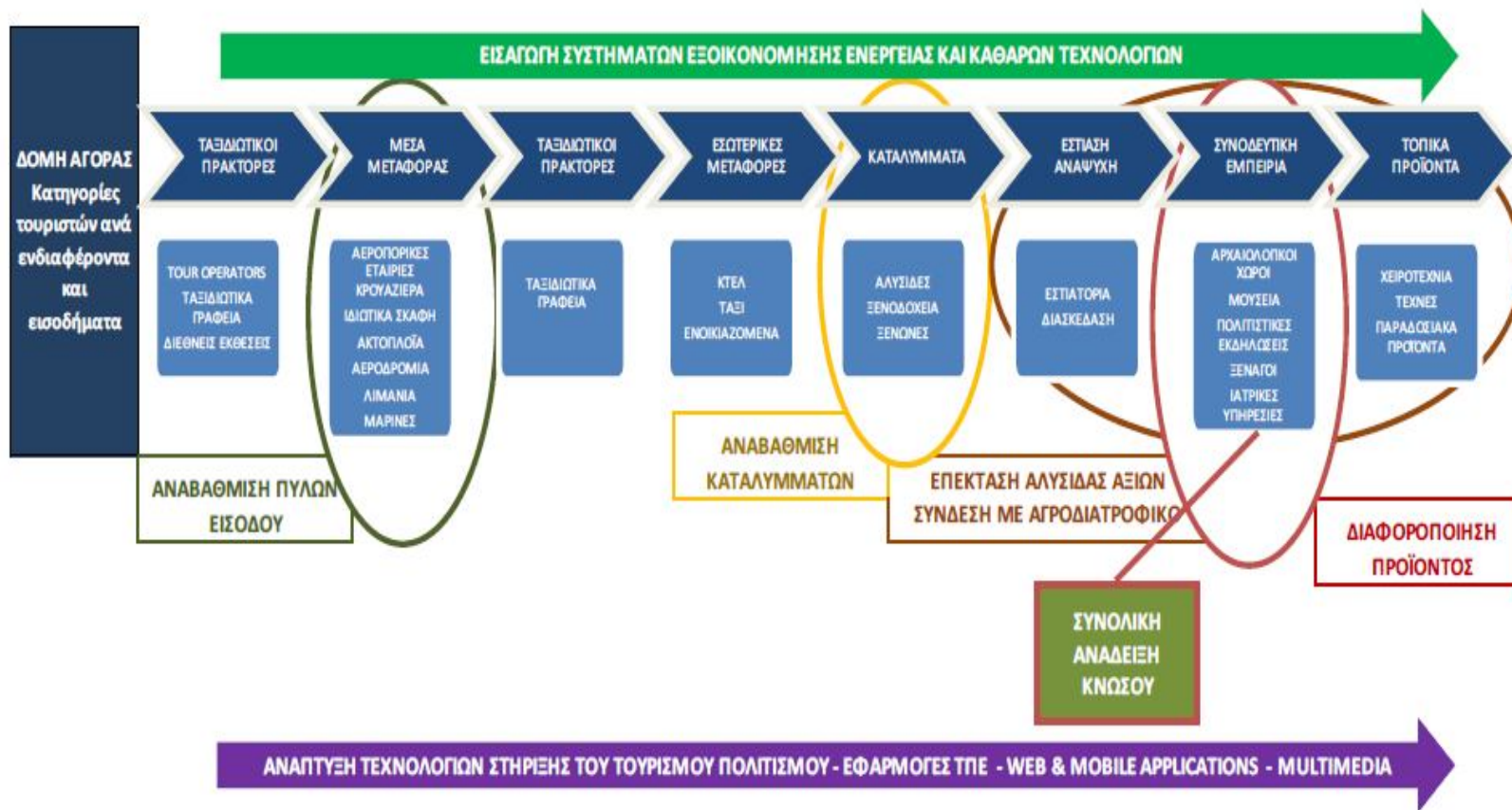
ο δεύτερος τομέας παρέμβασης είναι αυτός που άμεσα συσχετίζεται με τον πολιτισμό και τις προτεινόμενες παρεμβάσεις σε αυτόν.

Και στις άλλες περιοχές παρέμβασης υφίστανται προτεινόμενες επενδυτικές προτεραιότητες, που αφορούν άμεσα τον πολιτισμό (βλ. Πίνακα 3-5 που ακολουθεί).

²⁶ Βλ. ΕΥΔ ΕΠ Κρήτης 2014-2020 (2015), Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης Περιφέρειας Κρήτης και ΕΥΔ Ε.Π. ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020, Μελέτη για την εφαρμογή Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων (ΟΧΕ) για άλλες χωρικές στρατηγικές για το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κρήτης 2014-2020, Περιοχή ΟΧΕ, Δήμοι Πλατανιά-Κισσάμου, Πυρήνας Περιοχή ΟΧΕ, Παράκτια Ζώνη Πλατανιά -Κισσάμου.

²⁷ ΕΥΔ ΕΠ Κρήτης 2014-2020 (2015), Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης Περιφέρειας Κρήτης, σελ. 88-89.

Διάγραμμα 1-3: Η στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης στον σύμπλεγμα του τουρισμού-πολιτισμού
 Πηγή: ΕΥΔ ΕΠ Κρήτης 2014-2020 (2015), Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης Περιφέρειας Κρήτης, σελ. 112

Πηγή: Duke University (2011) Center on Globalization, Governance & Competitiveness, The Tourism Global value Chain.

Πίνακας 1-5: Επενδυτικές Προτεραιότητες σχετικές με τον Πολιτισμό στη Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης Περιφέρειας Κρήτης 2014-2020
 Πηγή: Ιδία επεξεργασία ενδεικτικών προτεραιοτήτων από το κείμενο της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης 2014-2020.

Περιοχές Παρέμβασης	Ενδεικτικές Προτεραιότητες σχετικές με τον Πολιτισμό	Πηγή Χρηματοδότησης
<p>Ανάδειξη του πολιτισμού ως ανταγωνιστικό στοιχείο του τουριστικού προϊόντος</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη καινοτόμων εφαρμογών για τη διασύνδεση του Μινωικού Πολιτισμού, του Βυζαντινού και Ενετικού, με την τουριστική εμπειρία • Ανάδειξη της τουριστικής εμπειρίας με αξιοποίηση της ιστορικής τεκμηρίωσης • Ανάδειξη καινοτομίας σε δραστηριότητες, συναφείς με τον τουρισμό – πολιτισμό, όπως η συντήρηση πολιτιστικού αποθέματος και η ανάπτυξη της δημιουργικής βιομηχανίας • Πιλοτική εφαρμογή ολοκληρωμένης διαχείρισης και συνολικής ανάδειξης σε αρχαιολογικό χώρο • Αξιοποίηση υπηρεσιών e-ticketing, συστήματα ηλεκτρονικής ξενάγησης, υποστήριξη δικτύσεων με στόχο την βέλτιστη ανάδειξη και αξιοποίηση των πλέον αξιόλογων πολιτιστικών πόρων. • Ανάπτυξη καινοτόμων εφαρμογών στην προαγωγή του σύγχρονου πολιτισμού • Ενίσχυση της τεχνολογικής καινοτομίας στη μουσειακή απεικόνιση, τεχνικές αφήγησης (story telling) για την καινοτόμα παρουσίαση εκθεμάτων / γεγονότων σε χώρους πολιτισμού • Ενίσχυση ψηφιακών υπηρεσιών και εφαρμογών προβολής της πολιτισμικής κληρονομιάς, συστημάτων πλοήγησης, διαχείρισης δρομολογίων σε τουριστικές περιοχές • Mobile apps - portal innovations 	<p>ΠΕΠ Κρήτης 2014 – 2020 (ΕΤΠΑ): ΕΠ 2γ , 2β</p> <p>ΕΠΑνΕΚ 2014-2020 (ΕΤΠΑ): ΕΠ 1β, 2β, 2γ</p>

Περιοχές Παρέμβασης	Ενδεικτικές Προτεραιότητες σχετικές με τον Πολιτισμό	Πηγή Χρηματοδότησης
Ενίσχυση της συνοχής της αλυσίδας αξίας του τουρισμού και ανάπτυξη διασυνδέσεων με άλλες αλυσίδες και συμπλέγματα	<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία cluster τουρισμού – πολιτισμού • Ενίσχυση δικτύων ανά μορφή τουρισμού (ιατρικός, θρησκευτικός, αγροτικός, πολιτιστικός κ.λπ.) 	ΠΕΠ Κρήτης 2014 – 2020 (ΕΤΠΑ): ΕΠ 1β ΕΠΑνΕΚ 2014-2020 (ΕΤΠΑ): ΕΠ 1β
Αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών τουρισμού	<ul style="list-style-type: none"> • Στήριξη νεοφυών επιχειρήσεων στον τομέα του τουρισμού και σε δραστηριότητες που συνδέονται με τον πολιτισμό και τη δημιουργία • Ανάπτυξη εφαρμογών κινητής τηλεφωνίας και διαδικτύου σε θέματα πλοήγησης και διαδραστικής επικοινωνίας • Ενίσχυση καινοτομίας για την ανάπτυξη εφαρμογών που αξιοποιούν ανοικτά δεδομένα για την παροχή υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας σε σχέση με τους τουριστικούς προορισμούς 	ΠΕΠ Κρήτης 2014 – 2020 (ΕΤΠΑ) - ΕΠ 2γ (2c), 2β (2b) ΕΠΑΝΕΚ 2014-2020 (ΕΤΠΑ) - ΕΠ 1β (1b), 2β (2b), 2γ (2c)
Ανάπτυξη των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού	Ανάπτυξη επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων για την ενίσχυση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, στον τουρισμό και εκπαίδευση στελεχών που ασχολούνται με τη διαχείριση χώρων πολιτισμού	ΠΕΠ Κρήτης 2014 – 2020 (ΕΚΤ): ΕΠ 8iii, 8v

3.5 Περιφερειακή Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και της Κοινωνικής Ένταξης - ΠΕΣΚΕ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 28

Η Στρατηγική Καταπολέμησης της Φτώχειας και Κοινωνικής Ένταξης της Περιφέρειας Κρήτης αποτελεί μια **διαδικασία οριοθέτησης αρχών, στόχων και προτεραιοτήτων για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού σε περιφερειακό επίπεδο**, που λαμβάνει υπόψη τα πορίσματα ανάλυσης των βασικών αξόνων του εσωτερικού και εξωτερικού της περιβάλλοντος της Περιφέρειας.

Στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2014-2020, η Στρατηγική αποτελεί μια **αιρεσιμότητα** (ex-ante conditionality). Αυτό σημαίνει ότι κάθε Κράτος-μέλος και Περιφέρεια πρέπει να σχεδιάσει και να θέσει σε εφαρμογή μια στρατηγική καταπολέμησης της φτώχειας και κοινωνικής ένταξης, ώστε να μπορέσει να λάβει οικονομική στήριξη από την Ε.Ε. μέσω των διαρθρωτικών ταμείων²⁹.

Η συγκεκριμένη Περιφερειακή Στρατηγική διαρθρώνεται σε **τρεις πυλώνες** ήτοι:

- καταπολέμηση της φτώχειας,
- πρόσβαση σε υπηρεσίες, και
- εργασιακή ένταξη.

Για την επίτευξη της Περιφερειακής Στρατηγικής καταρτίζονται τέσσερις (4) άξονες προτεραιότητας (ΑΠ), συγκεκριμένες προτεραιότητες πολιτικών και συγκεκριμένα μέτρα υλοποίησης ήτοι:

- ΑΠ 1: Καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας.
- ΑΠ2: Πρόληψη και αντιμετώπιση του αποκλεισμού των παιδιών.
- ΑΠ3 : Προώθηση της ένταξης των ευπαθών ομάδων.
- Ο τέταρτος άξονας αφορά στην ενίσχυση της διακυβέρνησης της περιφερειακής στρατηγικής.

Η εν λόγω στρατηγική, μέσω ενός συγκεκριμένου μέτρου πολιτικής, στοχεύει να ενισχύσει την πρόσβαση σε δραστηριότητες πολιτισμού και αναψυχής των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, η Περιφέρεια Κρήτης σκοπεύει να υλοποιήσει το Πρόγραμμα **«Γνωρίζω την Κρήτη»**, που θα απευθύνεται κατά προτεραιότητα στις ακόλουθες κατηγορίες πληθυσμού:

- ανασφάλιστα άτομα με ατομικό ή οικογενειακό ετήσιο εισόδημα κάτω από το εγγυημένο όριο συντήρησης (όριο χορήγησης του βιβλιαρίου ανασφάλιστων)
- άτομα που διαμένουν σε Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας ή άλλα ιδρύματα Ν.Π.Δ.Δ ή Ν.Π.Ι.Δ. του προνοιακού τομέα
- μακροχρόνια ανέργους

²⁸ Βλ. Περιφέρεια Κρήτης (2015), Περιφερειακή Στρατηγική Καταπολέμησης της Φτώχειας & Κοινωνικής Ένταξης, διαθέσιμο στην Ιστοσελίδα της Περιφέρειας <http://www.pepkritis.gr/>

²⁹ Βλ. Ιστοσελίδα ΕΥΔ ΠΕΠ Κρήτης <http://www.pepkritis.gr/> - Πληροφόρηση για τις αιρεσιμότητες - στρατηγικές σε περιφερειακό επίπεδο.

- λήπτες προνοιακών επιδομάτων³⁰.

Το Πρόγραμμα θα επικεντρωθεί στην δωρεάν πρόσβαση προσώπων που δεν καλύπτονται από υφιστάμενα συναφή προγράμματα (τουρισμός για όλους) είτε σε επιλεγμένες πολιτιστικές δραστηριότητες είτε σε οργανωμένες διακοπές εντός της Περιφέρειας. Οι Δήμοι της περιοχής παρέμβασης ενδεχομένως θα μπορούσαν να ενισχύσουν την επισκεψιμότητα ορισμένων περιοχών τους, με ανάλογη προώθησή τους στην Περιφέρεια.

Το μέτρο που όμως εμμέσως σχετίζεται με τον πολιτισμό και τη δημιουργική βιομηχανία αφορά τον στόχο της αξιοποίησης της **κοινωνικής καινοτομίας**, δηλαδή της *κινητοποίησης όλων των συντελεστών (δημοσίων, ιδιωτικών, φορέων του τρίτου τομέα) για την εφαρμογή νέων αποτελεσματικότερων τρόπων διαχείρισης των κοινωνικών αναγκών, που αποτελεί βασική επιχειρησιακή προτεραιότητα της Στρατηγικής της Περιφέρειας Κρήτης.*

Ενδεικτικά το μέτρο αυτό περιλαμβάνει δράσεις για την ανάπτυξη **Τοπικών Δικτύων Κοινωνικής Καινοτομίας** μεταξύ δημόσιων και μη δημόσιων φορέων, με στόχο την βελτίωση της προσβασιμότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών ενεργοποίησης εύαλωτων ανέργων και κοινωνικής φροντίδας ευπαθών ομάδων του πληθυσμού. Η ανάπτυξη των **Τοπικών Δικτύων** θα προωθηθεί μέσω κυρίως της δραστηριοποίησης τοπικών θυλάκων **κοινωνικού πειραματισμού**³¹ (με την τεχνική των δικτύων που θα σχεδιάζουν και θα εφαρμόζουν πιλοτικά καινοτομικές λύσεις για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση κοινωνικών προκλήσεων υψηλής προτεραιότητας, όπως η **ενίσχυση των φτωχών εργαζομένων**, η **πρόληψη της υπερχρέωσης** και η **ανάπτυξη βιώσιμων εθελοντικών δικτύων**). Στο επίπεδο αυτό, η δικτύωση λαμβάνει την μορφή **Εταιρικών Συμπράξεων** (partnerships) μεταξύ των Δήμων και τοπικών κοινωνικοοικονομικών συντελεστών (stakeholders) ή/και δημόσιων υπηρεσιών με συναφείς αρμοδιότητες.

Οι **Συμπράξεις Τοπικών Δικτύων Κοινωνικής Καινοτομίας** θα επεξεργάζονται και υλοποιούν Θεματικά Προγράμματα, με αντικείμενο την παροχή ολοκληρωμένων υπηρεσιών ένταξης συγκεκριμένων ομάδων στόχου. Σε αυτές τις συμπράξεις, στόχος είναι η μεγαλύτερη δυνατή εκπροσώπηση των φορέων της τοπικής κοινωνίας, ιδιαίτερα φορέων ή ομάδων που μπορούν να αναπτύξουν καινοτομία και δη φορέων της δημιουργίας και των τεχνών.

³⁰ Βλ. Περιφέρεια Κρήτης (2015), Περιφερειακή Στρατηγική Καταπολέμησης της Φτώχειας & Κοινωνικής Ένταξης, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της Περιφέρειας <http://www.pepkritis.gr/>

³¹ Η παρ. 6 του άρθρου 2 του Κανονισμού 1296/2013 προσδιορίζει ως «πειραματική κοινωνική πολιτική» τις παρεμβάσεις πολιτικής που παρέχουν καινοτόμες απαντήσεις σε κοινωνικές ανάγκες, οι οποίες εφαρμόζονται σε μικρή κλίμακα και σε συνθήκες που διασφαλίζουν τη δυνατότητα μέτρησης του αντικτύπου τους, προκειμένου να επαναληφθούν σε ευρύτερη κλίμακα, εάν τα αποτελέσματα αποδειχθούν πειστικά.

Πίνακας 1-6: Επενδυτικές Προτεραιότητες σχετικές με τον Πολιτισμό στην Περιφερειακή Στρατηγική Καταπολέμησης της Φτώχειας & Κοινωνικής Ένταξης 2014-2020

Πηγή: Ιδία επεξεργασία από τα μέτρα της Περιφερειακής Στρατηγικής Καταπολέμησης της Φτώχειας & Κοινωνικής Ένταξης της Κρήτης 2014-2020

Άξονας Προτεραιότητας	Προτεραιότητα Πολιτικής	Μέτρο Πολιτικής
Καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας	Πρόσβαση σε βασικά αγαθά	METPO 1.1.6. - Πρόσβαση σε δραστηριότητες πολιτισμού και αναψυχής
Ενίσχυση της Διακυβέρνησης της Περιφερειακής Στρατηγικής		METPO 4.1.2. Ανάπτυξη της Κοινωνικής Καινοτομίας

3.6 Προγράμματα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας

Εκτός των παραπάνω ενδεικτικών δράσεων που μπορούν να ενταχθούν σε προκηρύξεις των τομεακών ή του περιφερειακού επιχειρησιακού προγραμματισμού, υφίστανται ακόμη μια σειρά από εν δυνάμει χρηματοδοτικά εργαλεία, στα οποία θα μπορούσαν να ενταχθούν σωστά προσχεδιασμένες προτάσεις υλοποίησης τελικών σχεδίων δράσης, τα οποία παρουσιάζονται εν συντομία στη συνέχεια.

Στην περίοδο 2014-2020, τα Προγράμματα Κοινοτικής Πρωτοβουλίας αντικαθίστανται από τα Προγράμματα του **Στόχου IV της Πολιτικής Συνοχής, δηλαδή την «Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία»**. Η ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία σε επίπεδο κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης υλοποιείται μέσω προγραμμάτων διασυνοριακής, διακρατικής και διαπεριφερειακής συνεργασίας.

Τα εν λόγω προγράμματα διακρίνονται σε **διμερή** και **πολυμερή**.

Τα **διμερή** προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας στοχεύουν στην αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι διασυνοριακές περιοχές, στην αξιοποίηση των προοπτικών ανάπτυξης και φυσικά στην ενδυνάμωση της συνεργασίας, προς όφελος της αρμονικής πορείας της Ένωσης. Από τα διμερή προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας της Ελλάδας με γειτνιάζουσες χώρες, μόνον ένα αφορά την Κρήτη ³².

³² Η Ελλάδα συμμετέχει στα εξής Προγράμματα Διασυνοριακής Συνεργασίας:

- Πρόγραμμα «**Ελλάδα-Βουλγαρία**», προϋπολογισμού 110.735.958 ευρώ.
- Πρόγραμμα «**Ελλάδα-Ιταλία**», προϋπολογισμού 88.955.170 ευρώ.
- Πρόγραμμα «**Ελλάδα-Κύπρος**», αρχικός προϋπολογισμός 41.633.290 ευρώ (μετά την αναθεώρηση του Προγράμματος ο προϋπολογισμός ανέρχεται στα 44.593.923 ευρώ).
- Πρόγραμμα «**Ελλάδα-Αλβανία**», που συγχρηματοδοτείται από το Όργανο

Η Ελλάδα συμμετέχει επίσης σε τρία (3) προγράμματα πολυμερούς διασυνοριακής συνεργασίας³³, με ένα μόνο από αυτό να αφορά την περιοχή της Κρήτης και δη:

- **Θαλάσσια Λεκάνη της Μεσογείου**, με επιλέξιμες περιοχές από όλες τις χώρες που βρέχονται από τη Μεσόγειο Θάλασσα. Ο συνολικός προϋπολογισμός του Προγράμματος υπερβαίνει τα 170.000.000 ευρώ.

Οι ενδεικτικές σχετικές δράσεις των εν λόγω προγραμμάτων **Εδαφικής Συνεργασίας**, όπως το Ελλάδα - Κύπρος, Βαλκάνια Μεσόγειος και Αδριατική - Ιόνιο, που αφορούν την πολιτιστική ανάπτυξη παρουσιάζονται στον Πίνακα 3-7.

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει στο πρόγραμμα της πολυμερούς διακρατικής συνεργασίας «Αδριατικής – Ιονίου», όπου συμμετέχουν Περιφέρειες της χώρας, ανάμεσα στις οποίες και η Κρήτη.

Στο πλαίσιο της νέας προγραμματικής περιόδου, ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της είναι η δημιουργία και προώθηση των μακροπεριφερειακών στρατηγικών. Η δημιουργηθείσα **μακροπεριφερειακή στρατηγική για τη θαλάσσια λεκάνη Αδριατικής-Ιονίου** στοχεύει στην προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας μέσω της **γαλάζιας ανάπτυξης** (blue growth) και στη δημιουργία ανάπτυξης και απασχόλησης στην περιοχή της Αδριατικής και του Ιονίου, ιδίως μέσω της βελτίωσης της ελκυστικότητας, της ανταγωνιστικότητας και της συνδεσιμότητας των περιφερειών που συμμετέχουν στη Στρατηγική.

Ένας από τους βασικούς πυλώνες της εν λόγω στρατηγικής είναι και η αύξηση της ελκυστικότητας της περιφέρειας με την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, **την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής και τη διαμόρφωση μιας κοινής αναγνωρίσιμης ταυτότητας (branding) της μακροπεριφέρειας**. Για την υλοποίηση των τεσσάρων πυλώνων της στρατηγικής συνεισφέρει το ΕΤΠΑ.

Προενταξιακής Βοήθειας (IPA) με 22.143.015 ευρώ.

- Πρόγραμμα «**Ελλάδα-ΠΓΔΜ**», που συγχρηματοδοτείται από το IPA με 24.810.005 ευρώ.
- Πρόγραμμα «**Ελλάδα-Τουρκία**»*, που συγχρηματοδοτείται από το IPA, 34.088.992 ευρώ.

* Το Πρόγραμμα «Ελλάδα-Τουρκία», που έχει τεθεί σε αναστολή

³³ Βλ.

- **Πρόγραμμα Αδριατικής**, με επιλέξιμες περιοχές τους Νομούς Κέρκυρας και Θεσπρωτίας στην Ελλάδα, καθώς και Περιφέρειες της Ιταλίας, Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, Μαυροβουνίου, Αλβανίας, Σερβίας και Σλοβενίας. Το Πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από το IPA, ενώ η Ελλάδα συνεισφέρει 5.659.992 ευρώ.
- **Θαλάσσια Λεκάνη της Μεσογείου**, με επιλέξιμες περιοχές από όλες τις χώρες που βρέχονται από τη Μεσόγειο Θάλασσα. Ο συνολικός προϋπολογισμός του προγράμματος υπερβαίνει τα 170.000.000 ευρώ.
- **Μαύρη Θάλασσα**, με επιλέξιμες περιοχές τις Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας και Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης για την Ελλάδα, καθώς και Περιφέρειες από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, τη Ρωσία, την Τουρκία, το Αζερμπαϊτζάν, την Ουκρανία, τη Γεωργία, τη Ρουμανία και τη Μολδαβία. Η Ελλάδα συνεισφέρει με 1.132.000 ευρώ και θα έχει ενισχυμένο ρόλο, καθώς έχει αποφασιστεί να ορίσει τον Πρώτο Σύμβουλο της Διαχειριστικής Αρχής, που φιλοξενείται στη Ρουμανία.

Πίνακας 1-7: Προγράμματα εδαφικής συνεργασίας σχετικά με την πολιτιστική ανάπτυξη

INTERREG Χώρες	Περιφερειακές Ενότητες Ελλάδας	Περιφερειακές Ενότητες άλλων χωρών	Ενδεικτικές Δράσεις
Ελλάδα - Κύπρος	Λέσβος*, Σάμος*, Χίος*, Δωδεκάνησα* (Ρόδος, Πάτμος, Κυκλάδες* (Δήλος), Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο, Λασιθί	Όλη η επικράτεια της Κύπρου	<ul style="list-style-type: none"> • Ψηφιοποίηση πολιτιστικού περιεχομένου, με σκοπό να αξιοποιηθεί στη συνέχεια σε δράσεις ολοκληρωμένης τουριστικής προβολής. • Δράσεις στήριξης της πολιτιστικής κληρονομιάς. • Επέκτασης της χρήσης ΤΠΕ στον τομέα μεταφορών, τουρισμού, εμπορίου. • Υλοποίηση έξυπνων υπηρεσιών και εφαρμογών τοπικού ενδιαφέροντος, κ.λπ.
Βαλκάνια - Μεσόγειος	Ελλάδα όλη η επικράτεια	Κύπρος, Βουλγαρία, Αλβανία, ΠΓΔΜ (όλη η επικράτεια)	<ul style="list-style-type: none"> • Βιώσιμες προσεγγίσεις πολιτιστικού τουρισμού, συμπεριλαμβανομένων μεθόδων labeling και branding • Διακρατικές συνεργασίες τύπου «τριπλής έλικας» -επιχειρηματικού τομέα, δημόσιου τομέα και ερευνητικών / ακαδημαϊκών κέντρων- ή «τετραπλής έλικας» -επιχειρηματικού τομέα, δημόσιου τομέα, ερευνητικών / ακαδημαϊκών κέντρων και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών.

* UNESCO Website

3.6.1 Διαπεριφερειακά προγράμματα

Η Ελλάδα συμμετέχει στο διαπεριφερειακό πρόγραμμα **INTERREG IVC**, στο οποίο συμμετέχουν όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ –πλην της Γερμανίας–, καθώς και η Νορβηγία και η Ελβετία. Ο προϋπολογισμός του ανέρχεται σε 321.321.762 ευρώ.

3.6.2 Δίκτυα

Η Ελλάδα συμμετέχει στα δίκτυα **INTERACT**, **ESPON** και **URBACT**. Με ανοικτά σύνορα, η Ελλάδα προσδοκά και την ανάπτυξη των δικών της παραμεθόριων περιοχών, την άνοδο της επιχειρηματικότητας και την ενίσχυση των υποδομών της σε όλη την ακριτική περιφέρεια. Οι προσπάθειες της Ειδικής Υπηρεσίας έχει αποδώσει καρπούς, προσελκύνοντας το ενδιαφέρον των γειτονικών χωρών και των Βρυξελλών.

Από τα παραπάνω προγράμματα, ενδιαφέρον για την περιοχή μελέτης και τους στόχους που έχουν τεθεί έχει το πρόγραμμα **URBACT III**, στο πλαίσιο της δικτύωσης και της ανάπτυξης σχέσεων με άλλους δήμους περιοχών για την ανταλλαγή εμπειριών και τη συνεργασία. Η χρησιμότητά του καθίσταται εμφανής, δεδομένου

και του γενικότερου στόχου του προγράμματος για την περίοδο 2014-2020 ³⁴, που είναι:

«Η προώθηση της ολοκληρωμένης και βιώσιμης αστικής ανάπτυξης στην Ευρώπη»³⁵

Είναι εμφανές από τον στρατηγικό στόχο και την εξειδίκευσή του ότι το Urbact III αφορά πόλεις ανεξαρτήτως πληθυσμού και με την έννοια της πόλης-δικαιούχου αναφέρεται σε δήμους, δημοτικά διαμερίσματα, μητροπολιτικές αρχές και τοπικούς ή περιφερειακούς φορείς, στους οποίους έχει εκχωρηθεί η αρμοδιότητα για τον σχεδιασμό και υλοποίηση πολιτικών που εμπίπτουν στη φιλοσοφία και τους στόχους του ³⁶. Οι παρεμβάσεις του που χρηματοδοούνται από το ΕΤΠΑ αφορούν τρεις τύπους:

- Διακρατικές Ανταλλαγές,
- Ανάπτυξη Ικανοτήτων και
- Διάδοση – Διάχυση Γνώσης σε πέντε θεματικά πεδία.

Η προστασία του περιβάλλοντος και ο πολιτισμός αποτελούν θεματικά πεδία για τις παρεμβάσεις στο πλαίσιο του Urbact III.

3.7 Τα Ανταγωνιστικά Προγράμματα της Ε.Ε.

Πηγές χρηματοδότησης για έργα και δράσεις που αφορούν στον τομέα του πολιτισμού μπορούν να αποτελέσουν τα ανταγωνιστικά προγράμματα της Ε.Ε. Στη συνέχεια αναφέρονται τα κυριότερα προγράμματα που εντάσσονται στην κατηγορία αυτή και μπορούν να αξιοποιηθούν για την υλοποίηση των κατευθύνσεων πολιτικής του παρόντος έργου.

³⁴ Βλ. Ζαρκοπούλου, Ν. (2016), Παρουσίαση για το ΕΘΝΙΚΟ ΣΗΜΕΙΟ URBACT Ελλάδας – Κύπρου, URBACT III, Αθήνα, Απρίλιος.

³⁵ Βλ. <http://urbact.eu/urbact-glance> στο οποίο αναφέρεται ότι οι ειδικοί στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:

- *Ανάπτυξη Ικανοτήτων*: Για να βελτιωθεί η ικανότητα των πόλεων στη διαμόρφωση και διαχείριση βιώσιμων αστικών πολιτικών και πρακτικών με έναν ολοκληρωμένο και συμμετοχικό τρόπο.
- *Σχεδιασμός Πολιτικής*: Για τη βελτίωση του σχεδιασμού των βιώσιμων στρατηγικών και σχεδίων δράσης για τις πόλεις.
- *Εφαρμογή Πολιτικής*: Για τη βελτίωση της εφαρμογής των ολοκληρωμένων και βιώσιμων αστικών στρατηγικών και σχεδίων δράσης στις πόλεις
- *Διαμόρφωση και ανταλλαγή γνώσεων*: Για να εξασφαλιστεί ότι οι επαγγελματίες και οι φορείς λήψης αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα, έχουν αυξημένη πρόσβαση στη γνώση για όλες τις πτυχές που αφορούν στην αειφόρο αστική ανάπτυξη, προκειμένου να βελτιώσουν τις πολιτικές τους.

³⁶ Βλ. ΥΠΕΣΔΑ (2016), Έγγραφο 9990/31.3.2016 με θέμα «Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Εδαφικής Συνεργασίας URBACT III: 2^η Πρόσκληση υποβολής προτάσεων για τη σύσταση Δικτύων Υλοποίησης Δράσεων (Implementation Networks).

3.7.1 Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη»

Το κατ' εξοχήν πρόγραμμα για τον Πολιτισμό για την περίοδο 2014-2020 είναι η «**Δημιουργική Ευρώπη**» (Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1295/2013). Το πρόγραμμα αυτό αξιοποιεί την εμπειρία και την απήχηση των προγενέστερων προγραμμάτων «Πολιτισμός» και «MEDIA», που στήριξαν τον πολιτιστικό και οπτικοακουστικό τομέα για περισσότερα από 20 χρόνια και ουσιαστικά στην τρέχουσα περίοδο προγραμματισμού ενσωματώνονται σε ένα ενιαίο πρόγραμμα.

Βασικοί **στόχοι** του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» είναι:

- να υποστηρίξει τις πολιτιστικές και δημιουργικές προσπάθειες οργανισμών, προκειμένου να τους βοηθήσει να αποκτήσουν μια **διακρατική υπόσταση**, και
- να προωθήσει τη **διασυνοριακή κυκλοφορία έργων πολιτισμού** και την **κινητικότητα των πολιτιστικών φορέων**.

Το Πρόγραμμα διακρίνεται σε **δύο υποπρογράμματα**, με συγκεκριμένους στόχους και προτεινόμενες κατευθύνσεις δράσεων.

Το πρώτο από αυτά, το Υποπρόγραμμα «**Πολιτισμός**» αφορά:

- Έργα **διακρατικής συνεργασίας**, που φέρνουν σε επαφή πολιτιστικούς και δημιουργικούς οργανισμούς από διαφορετικές χώρες, που αναλαμβάνουν τομεακές ή διατομεακές δραστηριότητες, στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν και οι Δήμοι. Τα επονομαζόμενα Ευρωπαϊκά δίκτυα (συμμετοχή 10 χωρών) υλοποιούν δράσεις που μπορεί να αφορούν:
 - διοργάνωση συναντήσεων, συνεδρίων, κ.λπ.
 - εργαστήρια ή/και ανάπτυξη εργαλείων, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών εργαλείων για την προώθηση της ανταλλαγής πληροφοριών και καλών πρακτικών,
 - ανταλλαγές και δικτύωση μεταξύ των επαγγελματιών του πολιτισμού με καλλιτέχνες, φορείς χάραξης πολιτικής, κ.λπ.,
 - ανάλυση και σύγκριση των πολιτικών, των προγραμμάτων και των φραγμών στην ανάπτυξη του πολιτισμού σε ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο,
 - συλλογή ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων σχετικά με τις εξελίξεις στον τομέα του πολιτισμού,
 - ανάπτυξη μεθοδολογιών για τη συλλογή συγκρίσιμων δεδομένων και την ερμηνεία τους από τα δίκτυα αυτά, όπου αυτό είναι δυνατόν κτλ.
- **Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα** με δραστηριότητες από οργανισμούς με ευρωπαϊκό προσανατολισμό για την προώθηση της ανάπτυξης νεοεμφανιζόμενων ταλέντων, την τόνωση της διακρατικής κινητικότητας των πολιτιστικών και δημιουργικών παραγόντων και την κυκλοφορία των πολιτιστικών έργων, υλοποιώντας δράσεις όπως διεθνείς περιοδείες, εκθέσεις, φεστιβάλ, branding name για τα μέλη της πλατφόρμας και εκτεταμένη χρήση των ΤΠΕ για επικοινωνία με το κοινό.

- Έργα λογοτεχνικής μετάφρασης και περαιτέρω προώθηση των μεταφρασμένων έργων λογοτεχνίας.

Το Υποπρόγραμμα «**MEDIA**» στηρίζει τη δυνατότητα των ευρωπαϊκών οργανισμών κινηματογράφου και οπτικοακουστικού τομέα να αναπτυχθούν, να διανεμούνται και να προωθήσουν το έργο τους. Διατίθεται χρηματοδότηση σε μία σειρά πεδίων, όπως π.χ. η ενίσχυση της καινοτομίας και της ανταγωνιστικότητας, ο πειραματισμός σε στρατηγικές ανάπτυξης ακροατηρίου, η κατάρτιση ή η επαγγελματική ανάπτυξη, η ανάπτυξη έργων για διεθνή ακροατήρια και οι διασυνοριακές συμπαραγωγές³⁷.

Επιπρόσθετα στο Πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη εντάσσεται και ένα κοινό **διατομεακό σκέλος** (cross-sectorial strand), που θα συμπεριλαμβάνει ένα **νέο οικονομικό ταμείο εγγυήσεων για τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες** (μηχανισμός εγγυοδοσίας) και θα ξεκινήσει μέσα στο 2016. Ο συγκεκριμένος μηχανισμός εγγυοδοσίας θα διευκολύνει την πρόσβαση στη χρηματοδότηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα και των μη κερδοσκοπικών οργανισμών. Ο μηχανισμός εγγυοδοσίας, ο οποίος συμπεριλαμβάνεται στο γενικό πλαίσιο των δράσεων του προγράμματος, έχει ανατεθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων.

Η κατανομή του προϋπολογισμού που έχει συμφωνηθεί είναι τουλάχιστον 56% για το υποπρόγραμμα «**MEDIA**», τουλάχιστον 31% για το υποπρόγραμμα «**Πολιτισμός**» και 13% μέγιστο για το δια-τομεακό σκέλος (cross-sectorial strand).

Επιλέξιμοι φορείς

Δημόσιοι, ιδιωτικοί, ΜΚΟ και άλλοι οργανισμοί και εταιρίες που δραστηριοποιούνται στον δημιουργικό, οπτικοακουστικό και πολιτιστικό τομέα και έχουν συσταθεί τουλάχιστον 2 χρόνια πριν από την καταληκτική ημερομηνία κατάθεσης της πρότασης.

3.7.2 Πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020»

Το πρόγραμμα «**Ορίζοντας 2020**» είναι το μεγαλύτερο πρόγραμμα της Ε.Ε. για την έρευνα και την καινοτομία σήμερα. Σχεδόν 80 δις ευρώ θα διατεθούν σε μορφή χρηματοδότησης για μια επταετία (2014–2020) – πλέον των ιδιωτικών και των εθνικών δημόσιων επενδύσεων που θα προσελκύσει η χρηματοδότηση αυτή. Στο πλαίσιο της κατεύθυνσής του με τίτλο «**Η Ευρώπη σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο - Κοινωνίες χωρίς αποκλεισμούς, καινοτόμες και σκεπτόμενες**», το εν λόγω πρόγραμμα χρηματοδοτεί την έρευνα νέων στρατηγικών και δομών διακυβέρνησης, ώστε να ξεπεραστεί η επικρατούσα οικονομική αστάθεια και να διασφαλιστεί η ανθεκτικότητα της Ευρώπης σε μελλοντικές καθοδικές μεταστροφές της οικονομίας, δημογραφικές μεταβολές και μεταναστευτικά πρότυπα.

Επίσης, η χρηματοδότηση στηρίζει νέες μορφές καινοτομίας, όπως η ανοικτή καινοτομία, η καινοτομία επιχειρηματικών μοντέλων, η καινοτομία στον δημόσιο τομέα και η κοινωνική καινοτομία, προκειμένου να καλυφθούν οι κοινωνικές ανάγκες. Υποστηρίζει ακόμη την έρευνα και την καινοτομία στην **ευρωπαϊκή κληρονομιά, την ταυτότητα, την ιστορία και τον πολιτισμό** και τον ρόλο της

³⁷ Βλ. <http://creative-europe.culture.gr/>

Ευρώπης στον κόσμο, καθώς και τη διερεύνηση των κοινών αξιών τη συμβολή τους στο κοινό μας μέλλον. Η χρηματοδότηση για τον **πολιτισμό και την Ευρωπαϊκή κληρονομιά** θα ανέλθει σε 1,309 δις ευρώ.

3.8 Χρηματοδοτικά Εργαλεία για την Περίοδο 2014-2020

3.8.1 Τα χρηματοδοτικά εργαλεία στην προγραμματική περίοδο 2014-2020

Η χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που παραδοσιακά πραγματοποιείται με τη μορφή των επιχορηγήσεων, κατά τη τρέχουσα προγραμματική περίοδο (2014-2020) στρέφεται ολοένα και περισσότερο προς τη χρήση **νέων χρηματοδοτικών εργαλείων**. Η χρήση χρηματοδοτικών εργαλείων συνεπάγεται ουσιαστικά τη *σταδιακή μείωση των μη επιστρεπτέων επιχορηγήσεων*, μέσω της **μόχλευσης κεφαλαίων**, τα οποία θα επαναχρησιμοποιηθούν για επενδύσεις μετά την τρέχουσα περίοδο προγραμματισμού. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ορθολογικότερη δημοσιονομική διαχείριση σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, αλλά ταυτόχρονα και πολλαπλασιασμός των διαθέσιμων πόρων και τελικά των ίδιων των ωφελομένων, ιδίως των επιχειρήσεων, σε βάθος χρόνου ³⁸.

Αν και η συγκεκριμένη χρήση των χρηματοδοτικών εργαλείων είχε σχεδιαστεί και στις δύο προηγούμενες προγραμματικές περιόδους, η συγκεκριμένη απορρόφηση ήταν περιορισμένη είτε σε ευρωπαϊκό είτε σε εθνικό επίπεδο. Συγκεκριμένα από τα κονδύλια του ΕΤΠΑ 2007-2013 δεσμεύθηκαν συνολικά 1,7 δισεκατομμύρια ευρώ για διάφορα **Μέσα Χρηματοοικονομικής Τεχνικής (ΜΧΤ)**, δηλαδή μορφές «**επιστρεπτέας ενίσχυσης**» (χρηματοδοτούμενα και μη χρηματοδοτούμενα προϊόντα), όπως π.χ. τα δάνεια, η στήριξη των επιχειρηματικών κεφαλαίων, οι επιχορηγήσεις και οι μηχανισμοί εγγύησης.

Σήμερα όμως σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ως απόρροια και της δημοσιονομικής κρίσης στην Ε.Ε., η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιτείνει τη σημασία των μέσων χρηματοοικονομικής τεχνικής και του συνδυασμού τους με τις χρηματοδοτικές ευκαιρίες που απορρέουν από την τρέχουσα πολιτική συνοχής για την επίτευξη των στόχων της Στρατηγικής της «Ευρώπης 2020».

Σημαντικές **διαφορές** υφίσταται με τη προηγούμενη περίοδο προγραμματισμού ³⁹, όπως:

- Σύσταση χρηματοδοτικών μέσων σε επίπεδο Ε.Ε., τα οποία διαχειρίζεται η Επιτροπή σε συνεργασία με τα Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων π.χ. Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων (ΕΤΣΕ) ⁴⁰, Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Μικροχρηματοδοτήσεων Progress από το 2010 ⁴¹ κτλ.

³⁸ Βλ. PWC (2014), Χρηματοδότηση μέσω καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων στη νέα προγραμματική περίοδο 2014-2020, ΣΕΣΜΑ, Σεπτέμβριος 2014.

³⁹ Βλ. http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/financial-instruments/2007-2013-changes/

⁴⁰ http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/theffunds/fin_inst/pdf/efsi_esif_compl_en.pdf

⁴¹ Βλ. επίσημη ιστοσελίδα του Progress: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=836&langId=e>

- Σύσταση χρηματοδοτικών μέσων σε εθνικό / περιφερειακό, διακρατικό ή διασυνοριακό επίπεδο υπό την ευθύνη μιας διαχειριστικής αρχής, δεσμεύοντας πόρους και από το αντίστοιχο τομεακό ή περιφερειακό πρόγραμμα ⁴². Η Ε.Ε., βάσει της πρόσκλησης υποβολής προτάσεων, θα υποστηρίζει δραστηριότητες με χρήση **Μέσων Χρηματοοικονομικής Τεχνικής (MXT)** βάσει συγκεκριμένων κοινών επενδυτικών προτεραιοτήτων μεταξύ διασυνοριακών περιφερειών της (Multi-Region Assistance - MRA).
- Χρηματοπιστωτικά μέσα που αποτελούνται αποκλειστικά από **δάνεια ή εγγυήσεις**, τα οποία καθορίζονται από τις Διαχειριστικές Αρχές των προγραμμάτων κατά την εξειδίκευση των εγγραφών προγραμματισμού. Στην περίπτωση του **ΠΕΠ Κρήτης**, σε ό,τι αφορά τα Μέσα Χρηματοοικονομικής Τεχνικής θα συμπληρωθούν κατά την πρώτη αναθεώρηση του ΕΠ με ενδεικτικά ποσά για δάνεια, εγγυήσεις, επιχειρηματικά κεφάλαια, ανάλογα με τα συμπεράσματα της αναθεώρησης που θα προκύψουν.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο υφίστανται ήδη **προγράμματα χρηματοδότησης μέσω χρηματοδοτικών εργαλείων**, τα οποία διατίθενται και στην Ελλάδα. Στόχος των προγραμμάτων αυτών είναι να συμβάλουν στην ανάπτυξη και στην επίτευξη των στόχων της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Η διαχείριση των προγραμμάτων αυτών γίνεται από ευρωπαϊκούς φορείς και επικεντρώνονται στις εξής θεματικές περιοχές: Έρευνα, Τεχνολογική Ανάπτυξη & Καινοτομία, Ανάπτυξη, Εργασία και Κοινωνική Συνοχή, Υποδομές και Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή (βλ. Διάγραμμα 3-4). Βασική προτεραιότητα χρηματοδότησης μέσω χρηματοδοτικών εργαλείων αποτελεί η **ενίσχυση της επιχειρηματικότητας**.

Ειδικότερα, η βελτίωση της **ανταγωνιστικότητας των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜμΕ)** μέσω ενίσχυσης των χαρακτηριστικών εξωστρέφειας και ανάπτυξης της καινοτομίας, η βελτίωση πρόσβασής τους σε ΤΠΕ, η εξοικονόμηση ενέργειας και η προώθηση της αποδοτικής χρήσης των πόρων από τις επιχειρήσεις, αποτελούν τομείς όπου η εφαρμογή χρηματοδοτικών εργαλείων είναι ιδιαίτερα χρήσιμη.

Από το Διάγραμμα 3-4 διαφαίνεται ότι τα MXT μπορεί να αφορούν:

- **Μικροδάνεια/Μικροπιστώσεις** που αποτελούν εργαλεία κοινωνικού χαρακτήρα, συνδυάζοντας την παροχή δανείων για ενίσχυση αυτοαπασχολούμενων επιχειρηματιών ⁴³. Στόχευσή τους είναι κυρίως η **κοινωνική συνοχή** και αφορούν συνήθως άτομα που απειλούνται από τη φτώχεια και την ανεργία και επιθυμούν να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση. Τα μικρο-δάνεια παρέχονται από εξειδικευμένους (και μη-τραπεζικούς) οργανισμούς και η αξιολόγηση των δικαιούχων δεν βασίζεται σε κριτήρια χορήγησης πιστώσεων που εφαρμόζουν τα τραπεζικά ιδρύματα, αλλά σε **κοινωνικοοικονομικά κριτήρια** ⁴⁴. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο

⁴² <https://www.fi-compass.eu/mra/multi-region-assistance-mra>

⁴³ Βλ. <http://www.european-microfinance.org/index.php?rub=microfinance-in-europe&pg=introduction>

⁴⁴ Βλ. <http://www.european-microfinance.org/index.php?rub=publications&pg=emn-research-papers>

παρέχονται από τον **Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Μικροχρηματοδοτήσεων Progress** (Μικροχρηματοδοτήσεις Progress), που συστάθηκε το 2010, αυξάνοντας σημαντικά τη διαθεσιμότητα μικροπιστώσεων. Ο μηχανισμός αυτός δεν χρηματοδοτεί απευθείας επιχειρηματίες, αλλά δίνει τη δυνατότητα σε **επιλεγμένους παρόχους μικρο-χρηματοδοτήσεων** στην Ε.Ε. να αυξήσουν τα ποσά που δανείζουν, μέσα από τις ακόλουθες ενέργειες:

- δίνει εγγυήσεις σε παρόχους μικροχρηματοδοτήσεων και κατά συνέπεια αναλαμβάνει από κοινού τον κίνδυνο ζημίας,
- χρηματοδοτεί την αύξηση των ποσών που διατίθενται για μικροδάνεια.

Οι πάροχοι μικροπιστώσεων μπορεί να είναι ιδιωτικές ή δημόσιες τράπεζες, μη τραπεζικά ιδρύματα μικροπιστώσεων, αλλά ακόμα και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις.

Διάγραμμα 1-4: Ευρωπαϊκά προγράμματα χρηματοδότησης μέσω των χρηματοδοτικών εργαλείων 2014-2020

Πηγή: PWC (2014), Χρηματοδότηση μέσω καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων στη νέα προγραμματική περίοδο 2014-2020, ΣΕΣΜΑ, Σεπτέμβριος 2014.

Θεματική Περιοχή	Χρηματοδοτικά Εργαλεία σε Επίπεδο Ε.Ε	
Έρευνα, Τεχνολογική Ανάπτυξη και Καινοτομία	Ορίζοντας 2020 (Horizon 2020) Επιχειρηματικά κεφάλαια και εργαλεία επιμερισμού ρίσκου	
Ανάπτυξη	Ανταγωνιστικότητα & ΜμΕ ("COSME") Επιχειρηματικά κεφάλαια και εργαλεία επιμερισμού ρίσκου	Δημιουργική Ευρώπη ("Creative Europe") Εγγυήσεις
Εργασία και Κοινωνική Συνοχή	Απασχόληση και κοινωνική καινοτομία ("EaSI") Μικρο-χρηματοδότηση	ERASMUS+ Εγγυήσεις
Υλοδομές	Συνδέοντας την Ευρώπη ("Connecting Europe") Εργαλεία επιμερισμού κινδύνου και επιχειρηματικά κεφάλαια	
Περιβάλλον & Κλιματική Αλλαγή	LIFE+ Δάνεια, εγγυήσεις	

- Τα **δάνεια επιμερισμού ρίσκου** αποτελούν χρηματοδοτικά εργαλεία που επιτρέπουν σε τελικούς δικαιούχους να αποκτήσουν πρόσβαση σε τραπεζικό δανεισμό με καλύτερους όρους (π.χ. χαμηλά επιτόκια). Συνήθως η χρηματοδότηση καλύπτεται συνδυαστικά από κρατική / κοινοτική ενίσχυση

και δάνειο από τον ενδιάμεσο φορέα (τράπεζα). Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η χρηματοδότηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που, σε αντίθετη περίπτωση, δεν θα πληρούσαν τα τραπεζικά κριτήρια. Η διευκόλυνση πρόσβασης σε δανειοδότηση με ευνοϊκούς όρους μειώνει το κόστος κεφαλαίου των επιχειρήσεων, ενισχύοντας την ικανότητά τους να επεκτείνουν τη δραστηριότητά τους και να αναπτύσσονται.

- Οι **εγγυήσεις** αποτελούν εργαλεία που επιτρέπουν την πρόσβαση δικαιούχων σε τραπεζικά προϊόντα με καλύτερους όρους, κυρίως σε ότι αφορά τις απαιτούμενες εξασφαλίσεις. Οι εγγυήσεις αποτελούν **εργαλεία υψηλής μόχλευσης** και έχουν εφαρμογή σε όλους τους τομείς και σε όλα τα τραπεζικά προϊόντα. Μπορούν να υλοποιούνται είτε με την άμεση εγγύηση δανείων (ή άλλων προϊόντων) που παρέχει ο χρηματοδοτικός οργανισμός είτε ως εγγύηση μέρους ενός χαρτοφυλακίου (First loss portfolio guarantee).
- Τα **κεφάλαια συν-επένδυσης** ως χρηματοδοτικά εργαλεία διευκολύνουν τη δημιουργία επενδυτικών ταμείων, που με τη σειρά τους ενισχύουν την κεφαλαιακή βάση επιχειρήσεων στην οποία και συμμετέχουν ως εταίροι. Τα εργαλεία αυτά στοχεύουν κυρίως σε επιχειρήσεις σε τομείς της καινοτομίας και νέων τεχνολογιών και διαφοροποιούνται ανάλογα με το επίπεδο ωριμότητας της επένδυσης (Seed capital, Venture capital).

Τα παραπάνω εργαλεία εντάσσονται σε διάφορα χρηματοδοτικά προγράμματα και μπορούν να αποτελέσουν ένα χρήσιμο πλαίσιο για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας στον πολιτιστικό τομέα στην περιοχή μελέτης, η οποία μπορεί να αναπτυχθεί σε διάφορους τομείς με την ανάπτυξη των πολιτιστικών δικτύων, αλλά και λοιπών πολιτικών που ασκούνται στο επίπεδο της Περιφέρειας.

Δεδομένης της σημερινής κατάστασης της αγοράς εργασίας, κρίσιμα είναι επίσης και τα χρηματοδοτικά εργαλεία **ενίσχυσης του εργατικού δυναμικού**, είτε μέσω της προώθησης της αυτοαπασχόλησης για τη **δημιουργία καινοτόμων πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων**, είτε σε συνδυασμό με άλλες δράσεις των επιχειρησιακών προγραμμάτων. Σημαντικά είναι, τέλος, τα χρηματοδοτικά εργαλεία για την προαγωγή των επιχειρηματικών **επενδύσεων ιδίως στην έρευνα και καινοτομία**, καθώς και σε έργα υποδομών (π.χ. επενδύσεις σε δίκτυα υψηλών ταχυτήτων, βιώσιμη μεταφορά ενέργειας).

3.8.2 Τα νέα χρηματοδοτικά εργαλεία για τους ΟΤΑ 2014-2020

Η **Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη (ΟΧΑ)** ⁴⁵ αποτελεί την ομπρέλα πολιτικής των τριών νέων χρηματοδοτικών εργαλείων, που προορίζονται κυρίως για τους Δήμους και προβλέπονται στο νέο ΕΣΠΑ 2014-2020. Πρόκειται ουσιαστικά για τα ακόλουθα νέα εργαλεία:

⁴⁵ Στο Κεφάλαιο 3.1. του Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014-2020 του Υπουργείου Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας παρουσιάζεται η πολιτική της Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης, η οποία καλείται: α) να **αντιμετωπίσει** συγκροτημένα τις **ιδιαιτέρες προκλήσεις στο χωρικό επίπεδο**, β) να **μεγιστοποιήσει τα οφέλη από το ΕΣΠΑ σε χωρικό επίπεδο**, και γ) να **προωθήσει την αποδοτική εφαρμογή των νέων χρηματοδοτικών εργαλείων για τους ΟΤΑ**.

3.8.2.1 *Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων – ΤΑΠΤοΚ (Community Lead Local Development - CLLD)* ⁴⁶

Η Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤοΚ) θα χρηματοδοτήσει τρεις κατηγορίες χωρικών τύπων:

- Υπο-περιφερειακές ή / και διαπεριφερειακές, κατεξοχήν αγροτικές / αλιευτικές περιοχές, με ειδικά χαρακτηριστικά και προκλήσεις.
- Αστικές περιοχές με ειδικά χαρακτηριστικά και προκλήσεις.
- Περιοχές όπου η σύνδεση αστικού κέντρου και περιμετρικού αγροτικού χώρου είναι ιδιαίτερα σημαντική ή προβληματική.

Σε κάθε κατηγορία χωρικού τύπου αναδεικνύονται διαφορετικοί θεματικοί στόχοι, που συνάδουν με τους στόχους συγκεκριμένων τομεακών ή περιφερειακών επιχειρησιακών προγραμμάτων. Οι ολοκληρωμένες παρεμβάσεις σε τοπικό επίπεδο που θα τονώνουν π.χ. την απασχόληση και τη διασύνδεση των τομέων πολιτισμού-τουρισμού, είναι παρεμβάσεις που εντάσσονται σε ένα ΤΑΠΤοΚ.

Οι παρεμβάσεις αναπτύσσεται με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων. Για τον σκοπό αυτό συστήνονται Ομάδες Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) που απαρτίζονται από εκπροσώπους τοπικών, δημόσιων & ιδιωτικών κοινωνικοοικονομικών συμφερόντων. Η κοινωνία των πολιτών και οι εταίροι του ιδιωτικού τομέα κατέχουν τουλάχιστον το 50% της εξουσίας στη λήψη αποφάσεων και καμία ομάδα συμφερόντων δεν έχει πάνω από το 49% των ψήφων.

Για τη χρηματοδότηση των ΤΑΠΤοΚ θα επιδιωχθεί η χρήση ενός ή περισσότερων Ταμείων (ΕΓΠΑ, ΕΚΤ, ΕΓΤΑΑ, ΕΤΘΑ) ανά χωρική ενότητα εφαρμογής, με χρηματοδοτική βαρύτητα κάθε Ταμείου ανάλογη του περιεχομένου της παρέμβασης, της περιοχής στην οποία σχεδιάζεται να υλοποιηθεί και των Θεματικών Στόχων / Προτεραιοτήτων σε κάθε ενιαίο σχέδιο ΤΑΠΤοΚ. Περαιτέρω εξειδίκευση θα γίνει σε επίπεδο Επιχειρησιακών Προγραμμάτων. Στις παρεμβάσεις ΤΑΠΤοΚ στις αγροτικές περιοχές, προγραμματίζεται κατ' ελάχιστον 5% των πόρων του ΕΓΤΑΑ, με δυνατότητα παρέμβασης και άλλων Ταμείων ⁴⁷.

3.8.2.2 *Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση - ΟΧΕ*

Η ΟΧΕ είναι ένα εργαλείο υλοποίησης εδαφικών στρατηγικών με ολοκληρωμένο τρόπο. Δεν αποτελεί λειτουργία, ούτε υπο-προτεραιότητα Επιχειρησιακού Προγράμματος. Αντίθετα, ***η ΟΧΕ επιτρέπει σε κράτη - μέλη να υλοποιήσουν επιχειρησιακά προγράμματα με οριζόντιο τρόπο και να αντλήσουν χρηματοδότηση από διάφορους άξονες προτεραιοτήτων ενός ή περισσότερων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, προκειμένου να διασφαλιστεί η υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για μια συγκεκριμένη περιοχή.***

⁴⁶ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πολιτική Συνοχής 2014 - 2020, Ενημερωτικό Δελτίο με θέμα: "Ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων", <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/community_el.pdf>.

⁴⁷ Βλ. Ράλλης, Γκέκας (2014), Νέο ΕΣΠΑ: Ποιοι δήμοι και πως χρηματοδοτούνται από την «Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤοΚ)», Localit, ανάρτηση στις 26.4.2014

Βασικά στοιχεία μιας ΟΧΕ είναι:

- καθορισμένη περιοχή & ολοκληρωμένη εδαφική στρατηγική ανάπτυξης,
- δέσμη δράσεων προς υλοποίηση, και
- ρυθμίσεις διακυβέρνησης για τη διαχείριση της ΟΧΕ.

Μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και το Ταμείο Συνοχής, αλλά δεν είναι υποχρεωτικός ο συνδυασμός όλων των ταμείων σε κάθε ΟΧΕ ⁴⁸.

3.8.2.3 Ολοκληρωμένη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη (ΒΑΑ)

Οι προτάσεις για ολοκληρωμένη βιώσιμη αστική ανάπτυξη στοχεύουν στην δημιουργία ολοκληρωμένων αστικών πολιτικών που ενισχύουν τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, με σκοπό να ενισχυθεί ο ρόλος των πόλεων εντός του πλαισίου της πολιτικής συνοχής ⁴⁹.

Οι πόλεις συνδυάζουν δράσεις που υποστηρίζονται από τομεακές επενδυτικές προτεραιότητες αστικού χαρακτήρα (π.χ. προώθηση στρατηγικών μειωμένης χρήσης άνθρακα, βελτίωση αστικού περιβάλλοντος, βιώσιμη αστική κινητικότητα) και τις ενσωματώνουν στην ολοκληρωμένη στρατηγική αστικής ανάπτυξης.

Στον **ΑΠ 5 του ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020** τονίζεται ότι η Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη θα εφαρμοστεί:

- (α) Στα αστικά κέντρα της Κρήτης που πληρούν τις προϋποθέσεις που θέτει το ΣΕΣ για εφαρμογή προγραμμάτων **Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης** ⁵⁰ και δή στα Χανιά και στο Ηράκλειο και ταυτόχρονα εντάσσονται στη **βόρεια παράκτια ζώνη**, όπου αποτελεί προτεραιότητα η προστασία του περιβάλλοντος και η αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.
- (β) Σε περιοχές που εξασφαλίζουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την **παραγωγική ανασυγκρότηση** με στοιχεία έξυπνης εξειδίκευσης και τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης με βασικό εργαλείο την ΟΧΕ.

Ενδεικτικά αναφέρονται:

- περιοχές στις οποίες χωροθετούνται σημαντικοί πόλοι έλξης επισκεπτών, με ιδιαίτερη πολιτιστική ή/και τοπιογραφική ταυτότητα διαχρονικής αξίας, όπως μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι, παραδοσιακοί οικισμοί, ζώνες NATURA 2000, περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, παράκτιες ζώνες, κλπ.,

⁴⁸ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πολιτική Συνοχής 2014 - 2020, Ενημερωτικό Δελτίο με θέμα: "Ολοκληρωμένη Εδαφική Επένδυση" - <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/iti_el.pdf>.

⁴⁹ Βλ. ΕΕΤΑΑ (2013), Οι Δήμοι στο Κατώφλι της Νέας Προγραμματικής Περιόδου, *Τα Νέα Χρηματοδοτικά Εργαλεία, Η Οργάνωση της Εταιρικής Σχέσης και της Διαβούλευσης*.

⁵⁰ Ουσιαστικά πρόκειται για 2 ΒΑΑ, γιατί σύμφωνα με την απογραφή του 2011, ο αστικός πληθυσμός της Περιφέρειας, δεν ξεπερνά το 50% (289.062 άτομα, ποσοστό 46,8% επί του συνολικού πληθυσμού) και τα 2 αστικά κέντρα έχουν λειτουργική περιοχή με πληθυσμό άνω των 70.000 κατοίκων (Χανιά και Ηράκλειο).

- περιοχές με αυξημένες ανάγκες **προστασίας του περιβάλλοντος** και αντιμετώπισης των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, οργάνωσης του χώρου και των χρήσεων γης, π.χ. **ανεπτυγμένοι τουριστικά θύλακες, που δέχονται ισχυρές πιέσεις με εμφανή τα σημεία υποβάθμισης**, οι οποίοι θα πρέπει να επιχειρήσουν την ανασυγκρότησή τους με όρους αειφορίας,
- περιοχές με σημαντικά περιθώρια **ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων** σε τομείς που συνάδουν με τις προτεραιότητες που θέτει η στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης (εναλλακτικές μορφές τουρισμού, επενδύσεις που προάγουν την Κρητική διατροφή κ.λπ.).
- περιοχές **σε χωρική ή/και λειτουργική γειτνίαση με μεγάλα έργα υποδομών** που διαμορφώνουν νέες αναπτυξιακές προοπτικές προς την κατεύθυνση της ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης, αλλά παράλληλα απαιτείται η διαχείρισή τους.

4 Πλαίσιο Πολιτικής

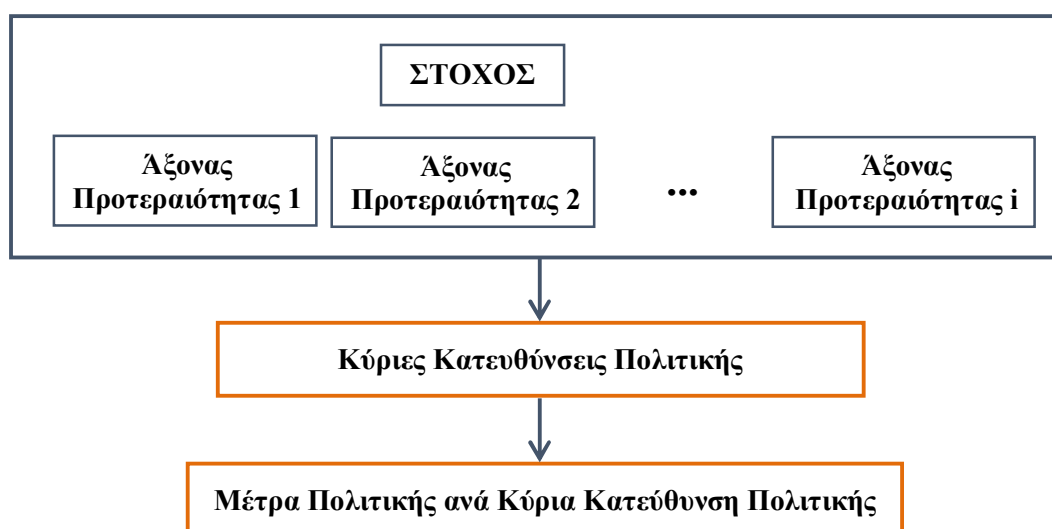
Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται το **πλαίσιο πολιτικής** που απαιτείται για την υλοποίηση της συνδυαστικής λύσης που προτείνεται για τη **βιώσιμη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων** της περιοχής μελέτης, παρουσιάζοντας:

- τη **φιλοσοφία** με την οποία δομούνται οι κύριες κατευθύνσεις πολιτικής με βάση τους επιδιωκόμενους στόχους και τους άξονες προτεραιότητας,
- την παρουσίαση των **κατευθύνσεων και των μέτρων πολιτικής** που υλοποιούν την «ραχοκοκαλιά» της προτεινόμενης λύσης -επιλογές **Σεναρίου I / Ανάπτυξη Θεματικών Πολιτιστικών Δικτύων**,
- την παρουσίαση των **μέτρων πολιτικής** που στοχεύουν στην αναβάθμιση των προτεινόμενων στο **Σενάριο I Πολιτιστικών Πόλων** ως πόλων πολιτιστικής, κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης για την περιοχή, και τέλος
- την παρουσίαση των **μέτρων πολιτικής** που ολοκληρώνουν στις επιλογές του Σεναρίου I τον πλούτο και την πολυμορφία των πολιτιστικών χαρακτηριστικών των τοπικών κοινοτήτων -επιλογές **Σεναρίου II / Πολυκεντρικό Μοντέλο Αξιοποίησης Πολιτιστικών Πόρων**, και συμβάλλουν στην ενίσχυση της ενδοχώρας, έτσι ώστε αυτή να μην αποτελέσει ουραγό στην όλη προσπάθεια πολιτιστικής ανάπτυξης της περιοχής μελέτης.

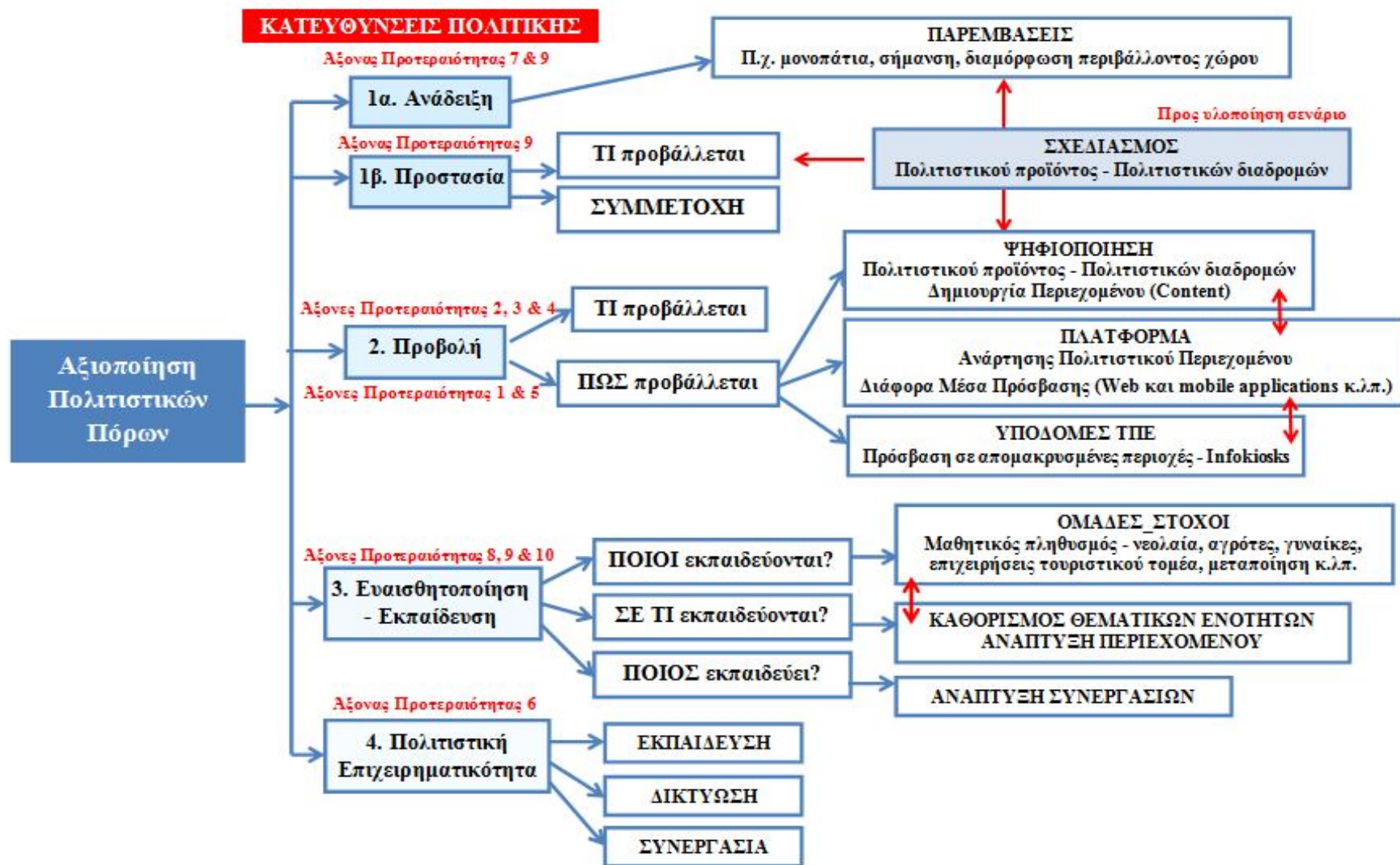
4.1 Οι Κύριες Κατευθύνσεις Πολιτικής

Ο **στόχος** και οι **άξονες προτεραιότητας** κατευθύνουν τη δημιουργία του πλαισίου πολιτικής για την υλοποίηση της προτεινόμενης λύσης για την πολιτιστική και βιώσιμη ανάπτυξη των Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά. Η δομή του πλαισίου πολιτικής, που παρουσιάζεται στη συνέχεια του παρόντος, φαίνεται στο Διάγραμμα 4-1 (Στρατηγέα και άλλοι, 2016). Με βάση τον στόχο και τους άξονες προτεραιότητας, δομούνται οι κύριες κατευθύνσεις πολιτικής (βλ. Διάγραμμα 4-2), πυλώνες για την υλοποίηση της προτεινόμενης λύσης, ενώ εξειδικεύονται περαιτέρω σε μέτρα πολιτικής, που εντάσσονται σε κάθε μια από τις κατευθύνσεις αυτές.

Διάγραμμα 4-1: Δομή Πλαισίου Πολιτικής

Διάγραμμα 4-2: Κύριες κατευθύνσεις πολιτικής για την υλοποίηση του στόχου

Με βάση τα παραπάνω, ορίζονται οι ακόλουθες κύριες κατευθύνσεις πολιτικής (ΚΠ) (Διάγραμμα 4-3).

Διάγραμμα 4-3: Κύριες κατευθύνσεις πολιτικής

- **ΚΠ-1 – Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων / κληρονομιάς:** αφορά σε κάθε είδους παρέμβαση στον χώρο, η οποία αναδεικνύει έναν φυσικού (π.χ. φαράγγια, ΤΙΦΚ, περιοχές NATURA) ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος πόρο (π.χ. αρχαιολογικοί χώροι), αξιοποιώντας επιλογές ήπιου χαρακτήρα, που διασφαλίζουν την προστασία του αξιοποιούμενου πόρου. Συνδέεται με τους άξονες προτεραιότητας του παρόντος έργου 7 και 9.
Ως παραδείγματα παρεμβάσεων σε φυσικού ενδιαφέροντος πόρους αναφέρεται η βελτίωση της πρόσβασης, η σήμανση, η δημιουργία δικτύου μονοπατιών κ.λπ. Σχετικά με τους πολιτιστικούς πόρους, οι παρεμβάσεις αυτές αφορούν είτε τους πόρους αυτούς καθαυτούς, π.χ. ενεργειακή αναβάθμιση μουσείων, είτε στον περιβάλλοντα χώρο τους, π.χ. παρεμβάσεις βελτίωσης προσβασιμότητας αρχαιολογικών χώρων.
Εδώ περιλαμβάνονται επίσης και άλλες παρεμβάσεις, που αφορούν τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στους οικισμούς π.χ. διαχείριση αποβλήτων, αναπλάσεις σε επίπεδο αστικών σχηματισμών, ανάπτυξη των απαραίτητων δικτύσεων και συνεργασιών κ.ά. που αποσκοπούν στην αύξηση της ελκυστικότητας της περιοχής μελέτης εν γένει και τη δημιουργία του κατάλληλου περιβάλλοντος για την υλοποίηση της προτεινόμενης λύσης.
- **ΚΠ-2 - Προβολή πολιτιστικών πόρων με χρήση ΤΠΕ:** εστιάζει το ενδιαφέρον της στην προβολή του διαθέσιμου φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος, έχοντας ως βασικό πυλώνα/εργαλείο τις Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Οι κύριοι άξονες αυτής της κατεύθυνσης πολιτικής αφορούν:
 - την ψηφιοποίηση των θεματικών πολιτιστικών διαδρομών και του πολιτιστικού αποθέματος που κάθε μια από αυτές εμπεριέχει,
 - την ανάπτυξη «περιεχομένου» για την ψηφιακή προβολή τους, καθώς και
 - την πρόσβαση των πολιτιστικών αυτών διαδρομών μέσα από διάφορα διαδικτυακά μέσα.

Προϋπόθεση για την υλοποίηση της εν λόγω κατεύθυνσης αποτελεί ο **σχεδιασμός του πολιτιστικού προϊόντος**, τι ακριβώς δηλαδή είναι αυτό που θα προβληθεί, στοιχείο κρίσιμο για την **εικόνα** που θα εκπέμψει ο συγκεκριμένος τόπος και το είδος των επισκεπτών που θα προσελκύσει. Η επιλογή αυτή συνδέεται στενά με τα οράματα και τις επιθυμίες του τοπικού οικοσυστήματος συνολικά (φορείς διοίκησης, επιχειρήσεις, τοπική κοινωνία κ.λπ.) και των διαθέσιμων πόρων και αποτελεί το εχέγγυο για την προστασία των πολιτιστικών πόρων, όταν υλοποιείται υπό όρους βιωσιμότητας. Ο σχεδιασμός του πολιτιστικού προϊόντος έχει ήδη ολοκληρωθεί σε προηγούμενα στάδια του παρόντος έργου, ενώ η τελικά προτεινόμενη επιλογή, ως προϊόν των σταδίων αυτών, παρουσιάζεται στην Έκθεση του Σταδίου II του έργου, καθώς και στο κεφάλαιο 2 της παρούσας έκθεσης, με κάποιες πρόσθετες βελτιώσεις που προέκυψαν στο πλαίσιο της χωρικής εξειδίκευσης των προτάσεων που διατυπώθηκαν στο Στάδιο II.

Στην ενότητα αυτή εντάσσεται επίσης η διασφάλιση / αναβάθμιση υποδομών διαδικτυακής πρόσβασης στις περιοχές της ενδοχώρας (WiFi, Infokiosks) και όπου αλλού αυτό κρίνεται απαραίτητο, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δυνατότητα:

- Άρσης **νησίδων «ψηφιακής φτώχειας»** και διασφάλιση όρων κοινωνικής και οικονομικής συνοχής στο πλαίσιο της αξιοποίησης των πολιτιστικών πόρων.
- **Διαδικτυακής πρόσβασης** κατοίκων και επισκεπτών στο παραγόμενο ψηφιακό πολιτιστικό προϊόν σε όλη την έκταση της περιοχής μελέτης.
- Απρόσκοπτης πρόσβασης του πληθυσμού και των επιχειρήσεων των περιοχών αυτών σε νέες **ευκαιρίες επιχειρηματικής δραστηριοποίησης** με βάση τα ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά τους.

Η ΚΠ-2 συνδέεται με την ανάπτυξη του πολιτιστικού προϊόντος (Άξονες προτεραιότητας 2, 3 και 4), καθώς και με την προβολή του (Άξονες προτεραιότητας 1 και 5 παρόντος έργου).

- **ΚΠ-3 - Ευαισθητοποίηση – Ενημέρωση - Εκπαίδευση πληθυσμού:** η κατεύθυνση αυτή έχει οριζόντια δράση και διατρέχει όλες τις κατευθύνσεις πολιτικής. Αφορά στη διάχυση γνώσης και πληροφορίας σχετικής με τους αξιόλογους πολιτιστικούς πόρους της περιοχής και αποσκοπεί να αναδείξει την αξία τους, να διασφαλίσει την προστασία και την ήπια αξιοποίησή τους τόσο στο επίπεδο του πληθυσμού όσο και στο επίπεδο των οικονομικών δραστηριοτήτων, να συντονίσει τη δράση των τοπικών πολιτιστικών φορέων προς την κατεύθυνση αυτή κ.λπ. Συνδέεται με την ανάδειξη και προστασία των πολιτιστικών πόρων, και τη διάδοση των κοινωνικών, πολιτιστικών, περιβαλλοντικών κ.λπ. μηνυμάτων που αυτοί μεταφέρουν. Η εν λόγω κατεύθυνση πολιτικής συνδέεται με τους άξονες προτεραιότητας 8, 9 και 10 του παρόντος έργου.
- **ΚΠ-4 - Πολιτιστική επιχειρηματικότητα:** αφορά στην επιχειρηματική αξιοποίηση των πολιτιστικών προϊόντων που δημιουργούνται στην περιοχή μελέτης, μέσα από την ενδυνάμωση του **συμπλέγματος τουρισμός-**

πολιτισμός. Ο στόχος της συγκεκριμένης κατεύθυνσης πολιτικής είναι, μέσα από τα δημιουργούμενα πολιτιστικά προϊόντα, να αναδείξει τον πολιτισμό ως πυλώνα τοπικής οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, διασυνδέοντας αυτόν με την ήπια και ποιοτική τουριστική δραστηριότητα και αναδεικνύοντας νέες ευκαιρίες τοπικής επιχειρηματικής δράσης, που θα ενδυναμώσουν την τοπική οικονομική δομή και θα προσφέρουν νέες θέσεις εργασίας. Η υλοποίηση της ΚΠ-4 βασίζεται στην εξωστρέφεια και στην ευρεία δικτύωση και αλληλεπίδραση των τοπικών επιχειρήσεων, στην αξιοποίηση των ΤΠΕ και την εκπαίδευση. Η εν λόγω κατεύθυνση πολιτικής συνδέεται με τον άξονα προτεραιότητας 6 του παρόντος έργου.

4.2 Μέτρα Πολιτικής

Ο πολιτισμός αποτελεί έναν σήμερα έναν στρατηγικό πόρο πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής σημασίας, έναν πολύτιμο αναπτυξιακό πόρο για κάθε περιοχή, αλλά και ένα συστατικό στοιχείο της ταυτότητάς της και της διαδρομής της στον χώρο και τον χρόνο. Μέλημα κάθε κοινωνίας πρέπει να είναι η **προστασία και ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος με όρους βιωσιμότητας**. Ταυτόχρονα το απόθεμα αυτό μπορεί να αποτελέσει την πηγή έμπνευσης της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας, της συνέχισης δηλαδή της παραγωγής πολιτισμού, που: (α) στηρίζεται στις ρίζες και την ταυτότητα της εκάστοτε περιοχής, και αποτελεί εργαλείο για τη μετάδοση μηνυμάτων σε σχέση με αυτά και την εμπέδωσή τους από τις νεότερες γενιές, διασφαλίζοντας έτσι τη διαγενεακή μετάδοση των πολιτιστικών αξιών μιας κοινωνίας, και (β) προσαρμόζεται στις σύγχρονες ανάγκες και αναζητήσεις.

Σήμερα ο πολιτισμός θεωρείται ότι μπορεί να αποτελέσει το «όχημα» για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και την εξωστρέφεια, μέσα από την προώθηση ενός συστηματικού και ενεργητικού πλαισίου πολιτικής, που ορίζεται από:

- τη **συμμετοχή** στη διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας όλων των παραγόντων μιας κοινωνίας, ενσωματώνοντας σε αυτή τοπικές αξίες και οράματα,
- την αξιοποίηση της σύγχρονης **τεχνολογίας** για την καταγραφή, ψηφιοποίηση, διάσωση, ανάδειξη και προβολή του πολιτιστικού αποθέματος, και
- την **ολιστική και ολοκληρωμένη θεώρηση**, που αντιλαμβάνεται τη διασύνδεση του πολιτισμού με την οικονομία και την κοινωνία και τη συμβολή του στην αναπτυξιακή διαδικασία, προσέγγιση που στηρίζεται στην ανάπτυξη και αξιοποίηση εταιρικών σχέσεων μεταξύ του συνόλου των δυνάμεων κάθε τοπικού οικοσυστήματος (φορέων διοίκησης, παραγόντων της οικονομίας και της κοινωνίας).

Με σκοπό να αναδείξει την πολιτιστική ιδιαιτερότητα και διαφορετικότητα σε παράγοντα ανανέωσης, έμπνευσης και προόδου της μελετώμενης περιοχής, η παρούσα ενότητα εστιάζει στην παρουσίαση ενός συνόλου μέτρων πολιτικής που εμβαθύνουν στις τέσσερις κατευθύνσεις πολιτικής που ορίστηκαν προηγουμένως (βλ. Πίνακες 4-1, 4-2, 4-3 και 4-4 για τις κατευθύνσεις πολιτικής ΚΠ-1, ΚΠ-2, ΚΠ-3 και ΚΠ-4 αντίστοιχα).

Επιπλέον, δίνει συμπληρωματικά μια σειρά από μέτρα πολιτικής που στοχεύουν στην αναβάθμιση των προτεινόμενων Πολιτιστικών Πόλων της περιοχής μελέτης, καθώς και στην ενδυνάμωση της ενδοχώρας για να αποτελέσει ισότιμο εταίρο στην πολιτιστική ανάπτυξη και να αποκομίσει τα οφέλη που μπορούν να προκύψουν από αυτή (βλ. Πίνακα 4-5 για τους Πολιτιστικούς Πόλους και Πίνακα 4-6 για την ενδυνάμωση της ενδοχώρας αντίστοιχα).

Για κάθε **μέτρο πολιτικής** σημειώνεται επίσης: α) ο χαρακτήρας του από την άποψη του **χρονικού ορίζοντα** που απαιτείται για την υλοποίησή του (βραχυπρόθεσμος, μεσοπρόθεσμος και μακροπρόθεσμος), β) η **προτεραιότητά** του (υψηλή – μεσαία), που επισημαίνει την ιεράρχησή του σε σχέση με τη σημασία του για την επιδίωξη των στόχων του παρόντος έργου, και γ) τα **χρηματοδοτικά προγράμματα ή εργαλεία**, από τα οποία θα μπορούσαν να αντληθούν πόροι για την υλοποίησή του.

ΚΠ-1 – Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων / κληρονομιάς: αφορά σε κάθε είδους παρέμβαση, η οποία αναδεικνύει έναν **φυσικού** (π.χ. φαράγγια ΤΙΦΚ, περιοχές NATURA κ.λπ.) ή **πολιτιστικού** ενδιαφέροντος πόρο, αξιοποιώντας επιλογές **ήπιου χαρακτήρα**, που διασφαλίζουν την προστασία του. Ως παραδείγματα παρεμβάσεων σε φυσικού ενδιαφέροντος πόρους αναφέρεται η πρόσβαση, η σήμανση, η δημιουργία δικτύου μονοπατιών κ.λπ. Σχετικά με τους πολιτιστικούς πόρους, οι παρεμβάσεις αυτές αφορούν είτε τους πόρους αυτούς καθαυτούς, π.χ. ενεργειακή αναβάθμιση μουσείων, είτε τον περιβάλλοντα χώρο τους, π.χ. παρεμβάσεις βελτίωσης προσβασιμότητας αρχαιολογικών χώρων. Περιλαμβάνει επίσης και άλλες παρεμβάσεις που αφορούν τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στους οικισμούς (π.χ. διαχείριση αποβλήτων), αναπλάσεις σε επίπεδο αστικών σχηματισμών και εν γένει την αύξηση της ελκυστικότητας της περιοχής μελέτης, ανάπτυξη των απαραίτητων δικτυώσεων και συνεργασιών, κ.ά.

Πίνακας 4-1: Μέτρα πολιτικής για την κατεύθυνση πολιτικής ΚΠ-1 – Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων / κληρονομιάς

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-1 – «Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων/κληρονομιάς»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵¹	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
ΚΠ-1						
Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση Πολιτιστικών Πόρων / Κληρονομιάς	<u>Μέτρο 1:</u> Προστασία και ανάδειξη μνημείων και μνημειακών συνόλων που βρίσκονται σε οικιστικά κέντρα – Διασύνδεση με την τοπική οικονομία και κοινωνία		X		Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΤΠΑ – ΘΣ 6 ΤΑΠΤοΚ
	<u>Μέτρο 2:</u> Ανάδειξη μνημείων και αρχαιολογικών χώρων περιφερειακού χώρου - Δημιουργία ήπιων παρεμβάσεων για ανάπτυξη υποδομών διευκόλυνσης πρόσβασης, επισκεψιμότητας και περιήγησης (π.χ. χώροι στάσης / σκίασης, χώροι θέασης, σημασμένες διαδρομές περιήγησης, κυλικεία, χώροι υγιεινής, εκθετήρια, ανάπτυξη πολύγλωσσου ενημερωτικού υλικού / σήμανσης, διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου και χώρων στάθμευσης, όπου απαιτείται)		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 ΕΠ 6c ΠΑΑ

⁵¹ Προτεραιότητα –Y: υψηλή / M: μεσαία– ιεράρχηση μέτρου με βάση τη σημασία του στην επιδίωξη των στόχων του παρόντος έργου

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-1 – «Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων/κληρονομιάς»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵¹	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
ΚΠ-1	<u>Μέτρο 3:</u> Ανάπτυξη υποδομών / υπηρεσιών που διευκολύνουν την επισκεψιμότητα / περιήγηση στους πόλους των πολιτιστικών θεματικών δικτύων της περιοχής σε άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑμΕΑ)		X		M	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 ΠΕΣΚΕ ΚΡΗΤΗΣ, ΕΠΑΝΑΔ 2014-2020
	<u>Μέτρο 4:</u> Αναβάθμιση / επέκταση / βελτίωση υπηρεσιών μουσειακών υποδομών – Εξειδίκευση ανθρώπινου δυναμικού		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020
	<u>Μέτρο 5:</u> Ενεργειακή αναβάθμιση μουσειακών υποδομών		X		M	ΕΠΑνΕΚ 2014-2020 ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020
	<u>Μέτρο 6:</u> Διαχείριση κινδύνων σε σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία της περιοχής από την κλιματική αλλαγή			X	M	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΤΠΑ
	<u>Μέτρο 7:</u> Αποκατάσταση υποβαθμισμένων φυσικών οικοτόπων μέσω συστήματος αναδοχής από τοπικές επιχειρήσεις		X		Y	ΕΠΑνΕΚ 2014-2020 ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6
	<u>Μέτρο 8:</u> Διαχείριση, προστασία και ανάδειξη της βιοποικιλότητας και των οικοτόπων της περιοχής μελέτης (περιοχές Natura 2000, καταφύγια άγριας ζωής)		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 ΠΑΑ 2014-2020 LIFE ⁵²
	<u>Μέτρο 9:</u> Ανάδειξη περιοχών ιδιαίτερου φυσικού ενδιαφέροντος (π.χ. γεωλογικοί σχηματισμοί – φαράγγια) - Ήπια αξιοποίηση - Προσβασιμότητα		X		Y	ΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6

⁵¹ Βλ. περισσότερες πληροφορίες στην ιστοσελίδα της Ε.Ε. <<http://ec.europa.eu/environment/life/>>, όπου αναφέρεται ότι για την επόμενη περίοδο χρηματοδότησης 2014-2020, καθιερώνονται δύο υποπρογράμματα, το πρώτο για το «Περιβάλλον» και το δεύτερο για την «Κλιματική Δράση». Το σκέλος για το «Περιβάλλον» του νέου προγράμματος, που συγκεντρώνει το 75% του προϋπολογισμού, καλύπτει τρεις τομείς προτεραιότητας:

- περιβάλλον και αποδοτικότητα των πόρων,
- φύση και βιοποικιλότητα,
- περιβαλλοντική διακυβέρνηση και πληροφόρηση.

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-1 – «Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων/κληρονομιάς»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵¹	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
ΚΠ-1	- Ανάπτυξη δικτύου μονοπατιών – σήμανση κ.λπ.					
	<u>Μέτρο 10:</u> Ανάδειξη στοιχείων φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος διεθνούς και εθνικής εμβέλειας π.χ. Ευρωπαϊκό περιπατητικό μονοπάτι Ε4, νήσος Γραμβούσα		X		Y	ΕΠΑνΕΚ ΠΕΠ 2014-2020 INTERREG V-A ΕΛΛΑΔΟΣ - ΚΥΠΡΟΥ
	<u>Μέτρο 11:</u> Ολοκληρωμένη διαχείριση παράκτιου αστικοποιημένου χώρου – Αξιοποίηση εργαλείων χωροταξικού / πολεοδομικού σχεδιασμού για τη διαχείριση των χρήσεων γης, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, την αντιμετώπιση της νόμιμης εκτός σχεδίου και της αυθαίρετης δόμησης κ.λπ.			X	M	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 ΕΠ 6e
	<u>Μέτρο 12:</u> Ανάδειξη δυτικών ακτών ⁵³ περιοχής μελέτης ως ‘τοπίου ιδιαίτερης σημασίας’, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της «Σύμβασης για το Τοπίο» - Κατάρτιση ολοκληρωμένου προγράμματος διαχείρισης		X		Y	ΕΠ ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020 ΠΕΠ 2014-2020
	<u>Μέτρο 13:</u> Προώθηση καινοτόμων μεθόδων δικτύωσης και συνεργασίας (living labs) για τον σχεδιασμό νέων μορφών τουρισμού (π.χ. καταδυτικός τουρισμός, τουρισμός ΑμεΑ, τουρισμός Τρίτης Ηλικίας, εκπαιδευτικός τουρισμός – summer schools, γεωτουρισμός, γαστρονομικός τουρισμός κ.λπ.) και την ανάπτυξη σχετικού ψηφιακού περιεχομένου – Διεύρυνση τουριστικού προϊόντος –τουριστικής εμπειρίας – ποιοτικής τουριστικής πελατείας		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 ΕΠΑνΕΚ Horizon COSME
	<u>Μέτρο 14:</u> Ανάδειξη σε υπερτοπικό επίπεδο σημαντικών πολιτιστικών γεγονότων, που προβάλλουν κοινά χαρακτηριστικά των πολιτιστικών συλλόγων π.χ. μουσική, χορός, γαστρονομία – Ένταξη στο brand της περιοχής		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 INTERREG V-A ΕΛΛΑΔΟΣ - ΚΥΠΡΟΥ URBACT

⁵³ Σημείωση: Το δυτικό θαλάσσιο τμήμα της περιοχής μελέτης συνολικά έχει ήδη προταθεί για να χαρακτηριστεί ως περιοχή NATURA 2000, βλ. Κοτζαγεώργης και άλλοι (2015).

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-1 – «Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων/κληρονομιάς»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵¹	
ΚΠ-1	<u>Μέτρο 15</u> : Διαχείριση καταστροφών στο πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον - Ενημέρωση / ευαισθητοποίηση τοπικής κοινωνίας - Αναβάθμιση εξοπλισμού σε σχετικούς φορείς (πυροσβεστική υπηρεσία, πολιτική προστασία κ.ά.) – Δημιουργία σχετικών έργων υποδομής		X		Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΠ 5b ⁵⁴
	<u>Μέτρο 16</u> : Διαχείριση υγρών αποβλήτων ελαιουργείων της περιοχής που εκρέουν στο περιβάλλον, συντελώντας στην υποβάθμισή του		X		M	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΠ 6b ⁴⁷
	<u>Μέτρο 17</u> : Διαχείριση αποβλήτων στους οικισμούς του παράκτιου - τουριστικά φορτισμένου- τμήματος – Δημιουργία «Πράσινων Σημείων» ⁵⁵		X		Y	Ε.Π. ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020 ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
	<u>Μέτρο 18</u> : Εκπόνηση Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών για τις περιοχές του Δικτύου NATURA 2000 και θεσμοθέτηση της Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης για την περιοχή της Ελαφονήσου, που έχει ήδη εκπονηθεί από το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης για την προστασία και την αειφόρο διαχείριση των ευαίσθητων αυτών περιοχών		X		Y	Ε.Π. ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020 ΕΠ ⁵⁶ 6d
	<u>Μέτρο 19</u> : Δημιουργία «τοπικού συμφώνου ποιότητας» με την ευρεία συνεργασία της τοπικής διοίκησης, των φορέων, των επιχειρήσεων και της τοπικής κοινωνίας για μια ήπια και ποιοτική αξιοποίηση των τοπικών πολιτιστικών πόρων	X			Y	ΕΠ Προγράμματα Δήμων - Χορηγία
	<u>Μέτρο 20</u> : Διερεύνηση / καταγραφή / αποτύπωση σχετικών πόρων για τη δημιουργία καταδυτικού πάρκου, επιλογή τόπου χωροθέτησης πάρκου - Ανάπτυξη δραστηριοτήτων καταδυτικού πολιτιστικού τουρισμού σε συνδυασμό με δραστηριότητες ιστιοπλοΐας, yachting κ.λπ.		X		Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020

⁵⁴ Βλ. Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΠΕΠ Κρήτης (2015), Έγγραφο εξειδίκευσης Εφαρμογής Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Κρήτης, Ιούνιος.

⁵⁵ Βλ. Κουγιανός και άλλοι (2015), Οδηγός για τον σχεδιασμό, οργάνωση και λειτουργία των Πράσινων Σημείων.

⁵⁶ Βλ. ΥΠΟΑΤ (2014) Εγκεκριμένο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη της Ελλάδος». Σελ. 238

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-1 – «Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων/κληρονομιάς»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵¹	
ΚΠ-1						
	<u>Μέτρο 21:</u> Δημιουργία διαδικτυακού γραφείου ενημέρωσης επισκεπτών για τη διευκόλυνση της διαμονής τους και την προβολή των πολιτιστικών πόρων της περιοχής στους εμπλεκόμενους δήμους - Συνεργασία με τις επιχειρήσεις του τουριστικού τομέα	X			M	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
	<u>Μέτρο 22:</u> Λειτουργική διασύνδεση θεματικών πολιτιστικών διαδρομών με άλλες μορφές τουρισμού π.χ. ανάδειξη θεματικού δικτύου αρχαιολογικών πόρων (δίκτυο κατά μήκος οδικού άξονα ΒΟΑΚ) με τουρισμό κρουαζιερόπλοιων (από Χανιά)		X		M	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΤΠΑ ΕΠΑΝεΚ ΚΟΙΝΣΕΠ
	<u>Μέτρο 23:</u> Διασύνδεση πολιτιστικών πόρων με τη σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία		X		Y	ΕΠΑΝεΚ
	<u>Μέτρο 24:</u> Διασύνδεση των πολιτιστικών διαδρομών με την τοπική οικονομία - Ένταξη στο τουριστικό προϊόν – Ανάπτυξη συμπλέγματος πολιτισμού / τουρισμού – Προώθηση πολιτιστικού τουρισμού		X		Y	ΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 RIS3 CRETE 2014-2020
	<u>Μέτρο 25:</u> Ενίσχυση της περιβαλλοντικά συμβατής ή βιολογικής γεωργίας, κτηνοτροφίας και αλιείας, καθώς και της μεταποίησης των προϊόντων τους στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, με σκοπό την ποιοτική αναβάθμισή τους (τυποποίηση, πιστοποίηση, προώθηση κ.ά.) συμβάλλοντας στην τοπική οικονομία - Προώθηση καινοτομίας στη διαχείριση και προστασία των φυσικών πόρων από τον αγροτικό τομέα			X	M	ΠΑΑ 2014-2020
	<u>Μέτρο 26:</u> Ανάδειξη της Κρητικής διατροφής ως της «άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς της Κρήτης» και στοιχείο του brand της περιοχής - Ένταξη σε αυτό των τοπικών προϊόντων ΠΟΠ - Διασύνδεση της Κρητικής διατροφής με το σύμπλεγμα τουρισμού-πολιτισμού - Προώθηση της δικτύωσης επιχειρήσεων – ερευνητικών φορέων κ.λπ. (clustering)		X		Y	ΠΑΑ 2014-2020 ΠΕΠ - ΘΣ 1, 2 & 3 ΕΠ Προγράμματα Δήμων ΠΑΑ 2014-2020 URBACT ΔΙΑΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ
	<u>Μέτρο 27:</u> Τόνωση εξωστρέφειας σε θέματα πολιτισμού (πολιτιστικές ανταλλαγές με μεσογειακές χώρες, οργάνωση διεθνούς εμβέλειας			X	Y	ΠΕΠ 2014-2020 ΕΠΑνΕΚ

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-1 – «Ανάδειξη / Προστασία / Αξιοποίηση πολιτιστικών πόρων/κληρονομιάς»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵¹	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
ΚΠ-1	πολιτιστικών δρώμενων κ.ά.) στο πλαίσιο της ανάδειξης/αναβάθμισης της περιοχής μελέτης σε ‘κέντρο’ της ευρύτερης περιοχής και ‘κόμβο’ διεθνούς σημασίας για τον πολιτισμό					
	<u>Μέτρο 28</u> : Ενίσχυση της ανάπτυξης δράσεων και μηχανισμών δόμησης και ανάπτυξης «τοπικών αλυσίδων αξίας» (place-based support services), με έμφαση στα ποιοτικά και καινοτομικά προϊόντα και υπηρεσίες και με γνώμονα την ενδογενή ταυτότητα, τις τοπικές/ υπερ-τοπικές διασυνδέσεις		X		Y	(ΕΠΑνεΚ
	<u>Μέτρο 29</u> : Αναβάθμιση οδικών συνδέσεων που συνδέουν τους πολιτιστικούς πόλους των προτεινόμενων θεματικών πολιτιστικών διαδρομών – Επάρκεια – ποιότητα – ασφάλεια υπάρχοντος οδικού δικτύου		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020, ΕΠ 7b (ΠΕΠ, σελ. 155)
	<u>Μέτρο 30</u> : Ένταξη του στρατηγικού σχεδίου πολιτιστικής και βιώσιμης ανάπτυξης στους λοιπούς σχεδιασμούς των δύο εμπλεκόμενων δήμων	X			Y	ΕΠ Προγράμματα Δήμων

ΚΠ-2 - Προβολή πολιτιστικών πόρων: εστιάζει το ενδιαφέρον της στην προβολή του διαθέσιμου φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος, έχοντας ως **βασικό πυλώνα/εργαλείο τις Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ)**. Οι κύριοι άξονες αυτής της κατεύθυνσης πολιτικής αφορούν:

- την **ψηφιοποίηση** των θεματικών πολιτιστικών διαδρομών και του πολιτιστικού αποθέματος που κάθε μια από αυτές εμπεριέχει,
- την ανάπτυξη **«περιεχομένου»** για την ψηφιακή προβολή τους, καθώς και
- την **πρόσβαση** στις πολιτιστικές αυτές διαδρομές μέσα από διάφορα **διαδικτυακά μέσα** – εφαρμογές για smartphones, tablets κ.λπ.

Πίνακας 4-2: Μέτρα πολιτικής για την κατεύθυνση πολιτικής ΚΠ-2 – Προβολή πολιτιστικών πόρων με χρήση ΤΠΕ

Μέτρα Πολιτικής ΚΠ-2	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-2 – «Προβολή Πολιτιστικών Πόρων»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵⁷	
Προβολή πολιτιστικών πόρων με	<u>Μέτρο 1:</u> Ανάπτυξη Πλατφόρμας «Ηλεκτρονικού Πολιτισμού» - Πρόσβαση μέσα από διάφορα διαδικτυακά μέσα / εφαρμογές για smartphones, tablets κ.λπ. - Διασύνδεση με διαδικτυακούς τόπους πολιτιστικών φορέων, φορέων της τοπικής διοίκησης, φορέων του τουρισμού κ.λπ. για την ευρεία προβολή		X		Y	ΕΠΑνΕΚ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΠ ΔΜΤ ⁵⁸

⁵⁷ Προτεραιότητα –Y: υψηλή / M: μεσαία– ιεράρχηση μέτρου με βάση τη σημασία του στην επιδίωξη των στόχων του παρόντος έργου

⁵⁸ Στη Δράση Β.2.1.5 του ΕΠ ΜΔΤ με τίτλο *«Παροχή ηλεκτρονικών υπηρεσιών του τομέα τουρισμού για την προβολή του τουριστικού προϊόντος»* που θα αφορά την προβολή του τουριστικού προϊόντος για έναν μεγάλο αριθμό προορισμών της χώρας μέσω κινητών ή άλλων applications θα χρηματοδοτηθούν π.χ. η ανάπτυξη πρότυπων μέσων και εργαλείων για την αποθήκευση και προβολή του προωθητικού υλικού που μπορεί να περιλαμβάνει τη δημιουργία τόσο των προτύπων εφαρμογών (apps) όσο και των τυποποιημένων εργαλείων ειδικού σκοπού (τρισεπίστυα απεικονίσεις, χάρτες ειδικών χρήσεων κ.λπ.) με παρουσίαση πληροφοριών όπως, αστικοί χάρτες, οδικές διαδρομές, περιπατητικά μονοπάτια, κτίρια ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, αλλά και τη συγκέντρωση και ανάπτυξη του περιεχομένου για τους συμμετέχοντες τουριστικούς προορισμούς, με την ενεργό συνεργασία των κατά τόπους φορέων λειτουργίας ή την προμήθεια και εγκατάσταση του απαραίτητου εξοπλισμού (δικτύου beacons) και των εργαλείων διαχείρισής τους στους προορισμούς ενδιαφέροντος, ώστε να επιτυγχάνεται η διάθεση των εφαρμογών στους επισκέπτες, βλ. ενδεικτικά ΕΥΔ Ε.Π. «ΜΔΤ», 3^η Εξειδίκευση ΕΠ ΜΔΤ, Απρίλιος 2016.

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-2 – «Προβολή Πολιτιστικών Πόρων»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵⁷	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
ΚΠ-2						
χρήση ΤΠΕ	της – Αξιοποίηση κοινωνικών δικτύων (Facebook, Instagram και Twitter)					
	<u>Μέτρο 2:</u> Ανάπτυξη ψηφιακού υλικού προτεινόμενων θεματικών πολιτιστικών δικτύων υπερτοπικής εμβέλειας [WEB-GIS, φωτογραφίες, (αερο)βίντεο κ.λπ.]		X		Y	ΕΠΑνΕΚ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
	<u>Μέτρο 3:</u> Δημιουργία «Ψηφιακού Αποθετηρίου Πολιτισμού» - Ανάρτηση στην πλατφόρμα «Ηλεκτρονικού Πολιτισμού» - Ανάρτηση σε αυτό του ψηφιακού περιεχομένου των πολιτιστικών διαδρομών – Εμπλουτισμός αποθετηρίου με ψηφιακό πολιτιστικό υλικό από πολιτιστικούς φορείς / τοπικό πληθυσμό – crowdsourcing		X		Y	ΕΠΑνΕΚ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΠ Δήμων ΕΠ ΜΔΤ
	<u>Μέτρο 4:</u> Δημιουργία ψηφιακής βιβλιοθήκης στην πλατφόρμα «Ηλεκτρονικού Πολιτισμού» – Ανάρτηση ελεύθερου εκπαιδευτικού και βιβλιογραφικού υλικού σχετικού με τη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων, τον πολιτιστικό τουρισμό, τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς - Επιτυχημένα παραδείγματα διαχείρισης πολιτιστικών πόρων από τη διεθνή πραγματικότητα, κ.λπ.		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020
	<u>Μέτρο 6:</u> Δημιουργία σχετικού e-περιεχομένου με την ιστορική τεκμηρίωση αρχαιολογικών χώρων για την αποτελεσματικότερη ανάδειξη της τουριστικής εμπειρίας - Πρόσβαση στη σχετική πληροφορία μέσα από διάφορα διαδικτυακά μέσα και εφαρμογές για smartphones, tablets κ.λπ.		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020
	<u>Μέτρο 7:</u> Δημιουργία e-albums με επιλεγμένα θέματα από όλες τις θεματικές πολιτιστικές διαδρομές – Ανάρτηση σχετικού ψηφιακού υλικού στο «Ψηφιακό Αποθετήριο Πολιτισμού» – Προβολή / ανάρτηση ψηφιακού οδηγού σε όλες τις τοπικές τουριστικές επιχειρήσεις, φορείς του τουρισμού, φορείς της διοίκησης κ.λπ.		X		Y	ΕΠΑνΕΚ Χορηγία
	<u>Μέτρο 8:</u> Αξιοποίηση εφαρμογών ΤΠΕ για την ολοκληρωμένη διαχείριση και ανάδειξη αρχαιολογικού χώρου		X		Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
	<u>Μέτρο 9:</u> Ανάπτυξη εφαρμογών ηλεκτρονικής ξενάγησης (μέσω κινητού τηλεφώνου) σε μουσεία, μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικά κέντρα αστικών ενοτήτων της περιοχής μελέτης		X		Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΠΑνΕΚ

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-2 – «Προβολή Πολιτιστικών Πόρων»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵⁷	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
ΚΠ-2						
	<u>Μέτρο 10:</u> Δημιουργία εφαρμογών εικονικής περιήγησης σε σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους - Ανάπτυξη εφαρμογών πρόσβασης με διάφορα διαδικτυακά μέσα - Ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων, μνημείων κ.λπ.		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 ΕΠΑνΕΚ
	<u>Μέτρο 11:</u> Δημιουργία εφαρμογών εικονικής περιήγησης σε διαδρομές φυσικού ενδιαφέροντος π.χ. «Κύκλος Φαραγγιών» - Ανάπτυξη εφαρμογών πρόσβασης με διάφορα διαδικτυακά μέσα		X		Y	ΕΠΑνΕΚ
	<u>Μέτρο 12:</u> Ενίσχυση τεχνολογικής καινοτομίας και ψηφιακών υπηρεσιών στη μουσειακή απεικόνιση, τεχνικές αφήγησης (storytelling) για την καινοτόμα παρουσίαση και προβολή εκθεμάτων / γεγονότων σε χώρους πολιτισμού		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 RIS3 Crete HORIZON
	<u>Μέτρο 13:</u> Αξιοποίηση έξυπνων συστημάτων διαχείρισης δρομολογίων από τους πόλους εισόδου της Περιφ. Ενότητας Χανίων στις τουριστικές περιοχές και στους προτεινόμενους πολιτιστικούς πόλους και πολιτιστικά δίκτυα της πρώην Επαρχίας Κισσάμου	X			Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 RIS3 Crete
	<u>Μέτρο 14:</u> Ενίσχυση φορέων και οργανισμών για την αξιοποίηση των ψηφιακών υπηρεσιών, με έμφαση στη διαχείριση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς (e-culture) και τη διαχείριση του τουριστικού δυναμικού (e-tourism)		X		Y	ΕΠΑνΕΚ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
	<u>Μέτρο 15:</u> Ευρεία αξιοποίηση των κοινωνικών δικτύων από την πλευρά της τοπικής διοίκησης για την προβολή των πολιτιστικών διαδρομών και των πολιτιστικών πόρων εν γένει στον τοπικό πληθυσμό και τους επισκέπτες	X			Y	ΕΠ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΗΜΩΝ
	<u>Μέτρο 22:</u> Δημιουργία – προβολή έντυπου υλικού πολιτιστικών πόρων / δικτύων και δραστηριοτήτων περιοχής εν γένει για την ενημέρωση των επισκεπτών – Διανομή υλικού σε όλες τις τοπικές τουριστικές επιχειρήσεις, φορείς του τουρισμού, φορείς της διοίκησης κ.λπ.		X		Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΧΟΡΗΓΙΑ - ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΙΔΙΩΤΩΝ
	<u>Μέτρο 23:</u> Ανάπτυξη/αξιοποίηση συνεργειών μεταξύ τοπικών φορέων – Προώθηση/προβολή κοινής ολοκληρωμένης ατζέντας δράσεων πολιτισμού με	X			Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020

Μέτρα	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Υ: υψηλή – Μ: Μεσαία					
ΚΠ-2	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-2 – «Προβολή Πολιτιστικών Πόρων»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵⁷	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	τη συνεργασία των πολιτιστικών φορέων – Ανάρτηση σε όλες τις τοπικές τουριστικές επιχειρήσεις, φορείς του τουρισμού, φορείς της διοίκησης κ.λπ.					ΘΣ 6c

ΚΠ-3 - Ευαισθητοποίηση – Ενημέρωση – Εκπαίδευση πληθυσμού: η κατεύθυνση αυτή έχει οριζόντια δράση και διατρέχει όλες τις κατευθύνσεις πολιτικής. Αφορά στη διάχυση γνώσης και πληροφορίας σχετικής με τους αξιόλογους πολιτιστικούς πόρους της περιοχής και αποσκοπεί να αναδείξει την αξία τους, να διασφαλίσει την προστασία και την ήπια αξιοποίησή τους τόσο στο επίπεδο της τοπικής κοινωνίας όσο και στο επίπεδο των οικονομικών δραστηριοτήτων, να συντονίσει τη δράση των τοπικών πολιτιστικών φορέων προς την κατεύθυνση αυτή κ.λπ. Συνδέεται με τη βιώσιμη αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων, και τη διάδοση των κοινωνικών, πολιτιστικών, περιβαλλοντικών κ.λπ. μηνυμάτων που αυτοί μεταφέρουν.

Πίνακας 4-3: Μέτρα πολιτικής για την κατεύθυνση πολιτικής ΚΠ-3 – Ευαισθητοποίηση – εκπαίδευση πληθυσμού

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-3 – «Ευαισθητοποίηση – εκπαίδευση πληθυσμού»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵⁹	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
ΚΠ-3						
Ευαισθητοποίηση – εκπαίδευση πληθυσμού	<u>Μέτρο 1:</u> Ενημέρωση/ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας και των επισκεπτών σχετικά με την αξία των πολιτιστικών πόρων της περιοχής και την ανάγκη προστασίας τους	X			Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 LIFE
	<u>Μέτρο 2:</u> Ευαισθητοποίηση - ενημέρωση - εκπαίδευση νεανικού πληθυσμού – Πολιτιστική εκπαίδευση – Σχολικές επισκέψεις στους πόλους των προτεινόμενων δικτύων – Ξεναγηση – Βιοματική εμπειρία	X			Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 ΕΠΑΝΑΔ
	<u>Μέτρο 3:</u> Διασύνδεση σχολικών μονάδων με την Πλατφόρμα «Ηλεκτρονικού Πολιτισμού» - Περιήγηση ψηφιακού περιεχομένου πολιτιστικών διαδρομών και «Ψηφιακού Αποθετηρίου Πολιτισμού» – Διαδικτυακή επαφή με το σχετικό υλικό στο επίπεδο των σχολικών μονάδων			X	Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 ΕΠΑΝΑΔ
	<u>Μέτρο 4:</u> Ανάπτυξη εφαρμογής ΤΠΕ με εκπαιδευτικό χαρακτήρα – «Ψηφιακό Σχολείο Πολιτιστικής Εκπαίδευσης» – Ένταξη στην «Πλατφόρμα Ηλεκτρονικού Πολιτισμού»			X	Y	ΕΠΑνΕΚ ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 ΕΠΑΝΑΔ

⁵⁹ Προτεραιότητα –Y: υψηλή / M: μεσαία– ιεράρχηση μέτρου με βάση τη σημασία του στην επιδίωξη των στόχων του παρόντος έργου

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	ΚΠ-3	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵⁹	
Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-3 – «Εναισθητοποίηση – εκπαίδευση πληθυσμού»						
<u>Μέτρο 5:</u> Αναβάθμιση δεξιοτήτων ανθρώπινου δυναμικού στις ΤΠΕ		X			Y	ΕΠΑΝΑΔ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
<u>Μέτρο 6:</u> Εκπαίδευση σε συστήματα ολοκληρωμένης ηλεκτρονικής διαχείρισης αρχαιολογικών χώρων π.χ. υπηρεσίες e-ticketing, αξιοποίηση συστημάτων ηλεκτρονικής ξενάγησης	X				M	ΕΠΑΝΑΔ ΚΔΒΜ ΚΟΙΝΣΕΠ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
<u>Μέτρο 7:</u> Εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού σε θέματα διαχείρισης μουσειακών υποδομών	X				M	ΕΠΑΝΑΔ ΚΔΒΜ ΚΟΙΝΣΕΠ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
<u>Μέτρο 8:</u> Εναισθητοποίηση – εκπαίδευση σε θέματα αγροτικής παράδοσης – αγροτικής πολιτιστικής κληρονομιάς	X				M	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6
<u>Μέτρο 9:</u> Αναβάθμιση γνώσης/δεξιοτήτων αγροτικού πληθυσμού σε θέματα ποιοτικής αγροτικής παραγωγής π.χ. βιολογική καλλιέργεια, ασφάλεια-ποιότητα τροφίμων, πιστοποίηση, κ.λπ.		X			M	ΕΠΑΝΑΔ ΠΑΑ ΕΠ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΗΜΩΝ
<u>Μέτρο 10:</u> Ανάπτυξη εκπαιδευτικού περιεχομένου - Παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε θέματα αγρο-διατροφικού τομέα, εστίασης – προβολής γαστρονομικού πλούτου – Κρητικής διατροφής - Ενίσχυση αγρο-διατροφικού - πολιτιστικού - τουριστικού συμπλέγματος					Y	ΠΑΑ ΕΠΑΝΑΔ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
<u>Μέτρο 11:</u> Δημιουργία προγραμμάτων εκπαίδευσης / κατάρτισης, συμβουλευτικής / καθοδήγησης και πρακτικής απασχόλησης (με παροχή κινήτρων σε τοπικές επιχειρήσεις) για ευπαθείς ομάδες στον τομέα του πολιτισμού ή σε άλλο σχετικό τομέα (τουρισμός κ.ά.)		X			Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 9i ΠΕΣΚΕ ΚΡΗΤΗΣ
<u>Μέτρο 12:</u> Εκπαίδευση/κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού σε θέματα		X			Y	ΠΕΠ Κρήτης

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ			
	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁵⁹					
ΚΠ-3	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-3 – «Εναισθητοποίηση – εκπαίδευση πληθυσμού»								
	πολιτιστικής επιχειρηματικότητας και άλλων σχετικών κλάδων (τουρισμός, αγροτική παραγωγή κ.ά.)					2014-2020 - ΘΣ 9i ΕΠ Δήμων			
	<u>Μέτρο 13:</u> Ανάπτυξη εκπαιδευτικού περιεχομένου - Παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε θέματα καταδυτικής δραστηριότητας / καταδυτικού τουρισμού					X	M	ΕΠ ΔΗΜΩΝ	
	<u>Μέτρο 14:</u> Ανάπτυξη εκπαιδευτικού περιεχομένου - Παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε θέματα της Κισσαμίτικης μουσικής και χορευτικής κληρονομιάς						X	Y	ΕΠ ΔΗΜΩΝ ΚΟΙΝΣΕΠ

ΚΠ-4 - Πολιτιστική επιχειρηματικότητα: αφορά στην επιχειρηματική αξιοποίηση των πολιτιστικών προϊόντων που δημιουργούνται στην περιοχή μελέτης. Ο στόχος της συγκεκριμένης κατεύθυνσης πολιτικής είναι, μέσα από τα δημιουργούμενα πολιτιστικά προϊόντα, να αναδείξει νέες ευκαιρίες επιχειρηματικής δραστηριοποίησης και να εντάξει αυτές στην τοπική παραγωγική δομή. Συνδέεται με την ευρεία δικτύωση και αλληλεπίδραση των τοπικών επιχειρήσεων, με την αξιοποίηση των ΤΠΕ και την εκπαίδευση.

Πίνακας 4-4: Μέτρα πολιτικής για την κατεύθυνση πολιτικής ΚΠ-4 – Πολιτιστική επιχειρηματικότητα

Μέτρα Πολιτικής ΚΠ-4	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-4 – «Πολιτιστική Επιχειρηματικότητα»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁶⁰	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
Πολιτιστική Επιχειρηματικότητα	<u>Μέτρο 1:</u> Ενίσχυση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σχετικών με τον πολιτιστικό (αρχαιολογικό) τουρισμό π.χ. συντήρηση μνημείων, διαχείριση αρχαιολογικών χώρων		X		M	ΕΠΑΝεΚ ΕΠ Δήμων ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020
	<u>Μέτρο 2:</u> Ενίσχυση νεοφυών καινοτόμων δημιουργικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων γύρω από τα θέματα του αρχαιολογικού τουρισμού π.χ. παραγωγή ψηφιακού υλικού τεκμηρίωσης - προβολής, ανάπτυξη εφαρμογών εικονικής περιήγησης σε αρχαιολογικούς χώρους, ηλεκτρονικής ξενάγησης κ.ά.		X		Y	ΕΠΑΝεΚ Interreg Ελλάδος - Κύπρου
	<u>Μέτρο 3:</u> Ανάπτυξη εφαρμογών κινητής τηλεφωνίας και διαδικτύου σε θέματα πλοήγησης και διαδραστικής επικοινωνίας – Αξιοποίηση για την πρόσβαση στο πολιτιστικό απόθεμα και τις πολιτιστικές διαδρομές της περιοχής		X		Y	ΕΠΑΝεΚ RIS3 Crete
	<u>Μέτρο 4:</u> Ανάπτυξη εφαρμογών ΤΠΕ / διεύρυνση της χρήσης τους για ηλεκτρονική μάθηση (e-learning)		X		Y	ΕΠΑΝεΚ RIS3 Crete
	<u>Μέτρο 5:</u> Ανάπτυξη εφαρμογών για τη διασύνδεση του τομέα φιλοξενίας με το πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής – Εφαρμογές ΤΠΕ για την παροχή πληροφοριών στους επισκέπτες των ξενοδοχειακών		X		Y	ΕΠΑΝεΚ

⁶⁰ Προτεραιότητα –Y: υψηλή / M: μεσαία– ιεράρχηση μέτρου με βάση τη σημασία του στην επίδιωξη των στόχων του παρόντος έργου

Μέτρα Πολιτικής ΚΠ-4	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-4 – «Πολιτιστική Επιχειρηματικότητα»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁶⁰	
μονάδων σχετικά με τους πολιτιστικούς πόρους / δίκτυα της περιοχής						
<u>Μέτρο 6:</u> Ανάπτυξη νέων ψηφιακών προϊόντων και υπηρεσιών στους τομείς του πολιτισμού και του τουρισμού – Εφαρμογές e-culture / e-tourism		X			Y	ΕΠΑΝεΚ
<u>Μέτρο 7:</u> Αναβάθμιση τουριστικών υποδομών / υπηρεσιών - Διευκόλυνση κινητικότητας ατόμων με ειδικές ανάγκες στις υποδομές αυτές		X			M	ΕΠΑΝεΚ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ ΠΕΣΚΕ ΚΡΗΤΗΣ
<u>Μέτρο 8:</u> Ανάδειξη επιχειρηματικότητας και στήριξη υποδομών / δραστηριοτήτων σύγχρονης πολιτιστικής έκφρασης και δημιουργίας – Διοργάνωση εκδηλώσεων, εκθέσεων, δραστηριοτήτων που προάγουν τον σύγχρονο πολιτισμό – Τόνωση εξωστρέφειας – Διασύνδεση με υπερτοπικές εστίες πολιτιστικής παραγωγής		X			Y	ΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 ΕΠΑνεΚ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ»
<u>Μέτρο 9:</u> Αποτύπωση του πολιτιστικού αποθέματος / προϊόντων (πολιτιστικοί πόροι, προϊόντα και υπηρεσίες) στην κάθε περιοχή, που μπορούν να αποτελέσουν βάση για ανάπτυξη επιχειρηματικών σχεδίων και δράσεων		X			M	ΕΠΑνεΚ ΕΠ ΔΗΜΩΝ
<u>Μέτρο 10:</u> Ανάπτυξη δομής στήριξης πολιτιστικής επιχειρηματικότητας σε επίπεδο τοπικής διοίκησης / Δημιουργία 'helpdesk' – Επάνδρωση με επιστημονικό προσωπικό – Διάχυση πληροφορίας σχετικής με χρηματοδοτικά προγράμματα και εργαλεία, νέες ευκαιρίες, δικτύωσεις – συνεργασίες, πολιτιστικές προτεραιότητες, δράσεις υποστήριξης των τοπικών πολιτιστικών επιχειρήσεων κ.λπ.		X			Y	ΕΠ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΗΜΩΝ
<u>Μέτρο 11:</u> Ανάπτυξη / διεύρυνση της χρήσης εφαρμογών ΤΠΕ για ηλεκτρονική διακυβέρνηση – Βελτίωση παρεχόμενων υπηρεσιών από την τοπική διοίκηση προς τις επιχειρήσεις - e-υπηρεσίες		X			Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΠ ΜΔΤ
<u>Μέτρο 12:</u> Δημιουργία clusters, δικτύων και λοιπών συνεργατικών σχημάτων επιχειρήσεων και φορέων της γνώσης και της τεχνολογίας, σε τομείς προτεραιότητας της περιφερειακής στρατηγικής «Εξυπνης Εξειδίκευσης» με προτεραιότητα τον αγροδιατροφικό τομέα, τον				X	Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΠΑνεΚ 2014-2020

Μέτρα Πολιτικής ΚΠ-4	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-4 – «Πολιτιστική Επιχειρηματικότητα»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁶⁰	
	τουρισμό-πολιτισμό και το περιβάλλον					
	<u>Μέτρο 13</u> : Συγκρότηση δικτύου συνεργασίας για την ανάπτυξη της καινοτομίας στην πολιτιστική επιχειρηματικότητα – Αξιοποίηση τοπικού οικοσυστήματος από ερευνητικούς φορείς, φορείς της τοπικής διοίκησης, φορείς του πολιτισμού – τουρισμού, τοπική κοινωνία κ.λπ. - Στήριξη σχετικών πιλοτικών προγραμμάτων		X		Y	RIS3 Crete ΕΠΑνΕΚ ΕΠΑΝΑΔ
	<u>Μέτρο 14</u> : Προώθηση δικτύωσης μεταξύ τοπικών επιχειρήσεων σχετικών με το σύμπλεγμα τουρισμού-πολιτισμού – Δημιουργία οικονομιών κλίμακας		X		Y	RIS3 Crete ΕΠΑνΕΚ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2015
	<u>Μέτρο 15</u> : Εκπαίδευση στελεχών τοπικών επιχειρήσεων σε σύγχρονες τεχνικές marketing, που στηρίζονται στις ΤΠΕ και τις εφαρμογές τους		X		Y	ΕΠΑνΕΚ
	<u>Μέτρο 16</u> : Στήριξη μικρών παραγωγών ποιοτικών αγροτικών προϊόντων – Εκπαίδευση – αναβάθμιση δεξιοτήτων για την ποιοτική παραγωγή και διάθεση προϊόντων οικοτεχνίας σε τοπικές τουριστικές επιχειρήσεις – Ενίσχυση αγροδιατροφικού – τουριστικού συμπλέγματος		X		Y	ΠΑΑ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
	<u>Μέτρο 17</u> : Ενίσχυση επιχειρηματικότητας για την παραγωγή προϊόντων τοπικού ενδιαφέροντος π.χ. Κρητική φορεσιά, μουσικά όργανα, προϊόντα κεραμικής κ.λπ. - Σύνδεση με τον πολιτισμό και τον τουρισμό		X		M	RIS3 Crete ΕΠΑνΕΚ ΠΑΑ
	<u>Μέτρο 18</u> : Ενίσχυση επιχειρηματικότητας για την παραγωγή προϊόντων (κοσμημάτων, αξεσουάρ, χρηστικών αντικειμένων κ.λπ.) εμπνευσμένων από το πολιτιστικό απόθεμα		X		M	RIS3 Crete ΕΠΑνΕΚ
	<u>Μέτρο 19</u> : Εκπαίδευση – συμβουλευτική για την υποστήριξη νέων ιδεών/πρακτικών και τη μετουσίωσή τους σε νέα προϊόντα και υπηρεσίες μέσω της στήριξης της ανάπτυξης / λειτουργίας επιχειρήσεων, εκπόνησης επιχειρηματικών σχεδίων και άλλων σχετικών μελετών και πιστοποίησης προϊόντων και υπηρεσιών		X		Y	RIS3 Crete ΕΠΑνΕΚ ΕΠ ΔΗΜΩΝ ΕΠΑΝΑΔ
	<u>Μέτρο 20</u> : Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των τοπικών και πολιτιστικών επιχειρήσεων (επενδύσεις υψηλής προστιθέμενης αξίας, τυποποίηση / πιστοποίηση προϊόντων και υπηρεσιών, αναζήτηση νέων αγορών και προώθηση/προβολή προϊόντων και υπηρεσιών)		X		Y	RIS3 Crete ΕΠΑνΕΚ ΕΠΑΝΑΔ COSME

Μέτρα Πολιτικής ΚΠ-4	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	Μέτρα Πολιτικής για την ΚΠ-4 – «Πολιτιστική Επιχειρηματικότητα»	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁶⁰	
	<u>Μέτρο 21:</u> Στήριξη των νέων (και καινοτόμων) τοπικών πολιτιστικών επιχειρήσεων μέσω κάλυψης μέρους κόστους επένδυσης και λειτουργίας, σύνταξης επιχειρηματικών και άλλων σχετικών σχεδίων και μελετών, παροχής εξειδικευμένων συμβουλευτικών υπηρεσιών και εκπαίδευσης / κατάρτισης προσωπικού, δικτύωσης επιχειρήσεων		X		Y	RIS3 Crete ΕΠΑνΕΚ
	<u>Μέτρο 22:</u> Στήριξη πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων τοπικών πολιτιστικών επιχειρήσεων μέσω της εκπόνησης μελετών για τον προσδιορισμό της απαιτούμενης κατάρτισης του προσωπικού, συμβουλευτικών υπηρεσιών και προγραμμάτων εκπαίδευσης / κατάρτισης		X		Y	RIS3 Crete ΕΠΑνΕΚ
	<u>Μέτρο 23:</u> Δημιουργία χώρου πρώτης εγκατάστασης - Λειτουργία «θερμοκοιτίδας πολιτισμού» σε πολιτιστικό πόλο της περιοχής για την υποστήριξη της νέας πολιτιστικής επιχειρηματικότητας, συμβάλλοντας στην εκπαίδευση/κατάρτιση, λειτουργία και δικτύωση των νέων επιχειρήσεων			X	Y	RIS3 Crete ΕΠΑνΕΚ Urban Innovation Action (UIA)
	<u>Μέτρο 24:</u> Στήριξη υφιστάμενων ή νέων τοπικών πολιτιστικών επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας – Φιλοξενία στη «θερμοκοιτίδα πολιτισμού», υποστήριξη για τη δικτύωση με άλλες σχετικές κοινωνικές επιχειρήσεις, κατάρτιση/εκπαίδευση του απασχολούμενου προσωπικού σε θέματα σχετικά με τον πολιτισμό και τη διαχείριση της επιχείρησης			X	Y	RIS3 Crete ΕΠΑνΕΚ Urban Innovation Action (UIA)
	<u>Μέτρο 25:</u> Επιβράβευση καινοτόμων τοπικών επιχειρήσεων με δραστηριότητα σχετική με τον πολιτισμό της περιοχής – Αξιοποίηση των υπηρεσιών τους από τους φορείς της τοπικής διοίκησης για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα		X		M	ΕΠ ΔΗΜΩΝ ΧΟΡΗΓΙΑ
	<u>Μέτρο 26:</u> Ανάπτυξη προσωποποιημένων υπηρεσιών στο δίπολο «πολιτισμός – τουρισμός» μέσω της χρήσης ΤΠΕ		X		Y	ΕΠΑνΕΚ ΠΕΠ 2014-2020
	<u>Μέτρο 27:</u> Ενίσχυση τουριστικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) για τον εκσυγχρονισμό τους και την ποιοτική αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών		X		M	ΕΠΑνΕΚ

Αναβάθμιση Πολιτιστικών Πόλων: στη συνέχεια παρατίθενται μια σειρά από μέτρα πολιτικής, τα οποία αποσκοπούν στην αναβάθμιση του περιβάλλοντος των προτεινόμενων ως Πολιτιστικών Πόλων (ΠΠ) στην περιοχή μελέτης. Ως Πολιτιστικοί Πόλοι έχουν προταθεί τα παρακάτω οικιστικά κέντρα:

- **Κίσσαμος:** πολιτιστικός πόλος κυρίως **αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.**
- **Κολυμβάρι:** πολιτιστικός πόλος για δραστηριότητες **πολιτιστικού, συνεδριακού και κυρίως θρησκευτικού ενδιαφέροντος.**
- **Βουκολιές:** πολιτιστικός πόλος για δραστηριότητες κυρίως **εκπαιδευτικού χαρακτήρα** γύρω από ζητήματα πολιτισμού και συναφών με αυτόν δραστηριοτήτων - **κόμβος επαγγελματικής εκπαίδευσης.**
- **Λουσακιάς:** πολιτιστικός πόλος γύρω από τα ζητήματα της **Κισσαμίτικης μουσικής και χορευτικής παράδοσης.**

Πίνακας 4-5: Μέτρα πολιτικής για την αναβάθμιση της εικόνας και των λειτουργιών των Πολιτιστικών Πόλων (ΠΠ)

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	Μέτρα Πολιτικής για την Αναβάθμιση των Πολιτιστικών Πόλων (ΠΠ)	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁶¹	
ΠΠ						
Αναβάθμιση Εικόνας / Λειτουργιών των Πολιτιστικών Πόλων (ΠΠ)	<u>Μέτρο 1:</u> Επέκταση / αναβάθμιση ευρυζωνικών υπηρεσιών και σχετικών δικτύων (οπτικές ίνες, ψηφιακές ασύρματες ζεύξεις κ.ά.) στους επιλεγμένους Πολιτιστικούς Πόλους για την εξυπηρέτηση της τοπικής κοινωνίας (κάτοικοι, οικονομικές δραστηριότητες κ.ά.) και των επισκεπτών		X		Y	ΕΠΑνεΚ ΕΠ ΜΕΠΕΡΑΑ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
	<u>Μέτρο 2:</u> Αναβάθμιση / βελτίωση ποιότητας οδικής υποδομής πρόσβασης στους ΠΠ (κυρίως ΠΠ Λουσακιάς και Βουκολιάς)		X		Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΕΠ ΜΕΠΕΡΑΑ
	<u>Μέτρο 3:</u> Αξιοποίηση ΤΠΕ για την παροχή e-υπηρεσιών από τους ΠΠ στον πληθυσμό των οικισμών της ενδοχώρας (αφορά τον ΠΠ της Κισσαμιάς)		X		M	ΠΑΑ

⁶¹ Προτεραιότητα –Y: υψηλή / M: μεσαία– ιεράρχηση μέτρου με βάση τη σημασία του στην επιδίωξη των στόχων του παρόντος έργου

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	Μέτρα Πολιτικής για την Αναβάθμιση των Πολιτιστικών Πόλων (ΠΠ)	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁶¹	
ΠΠ						
	<u>Μέτρο 4:</u> Δημιουργία και λειτουργία 'Παραγωγικής Σχολής' για την εκπαίδευση/κατάρτιση σε θέματα πολιτισμού / διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς και τουριστικής ανάπτυξης στην Κίσαμο (Παράρτημα ΤΕΙ Κρήτης)			X	Y	ΠΕΣΚΕ ΚΡΗΤΗΣ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ ΚΟΙΝΣΕΠ
	<u>Μέτρο 5:</u> Δημιουργία cluster μουσικής και χορευτικής παράδοσης με επίκεντρο το Μουσείο Μουσικών στον ΠΠ Λουσακίων και συμμετέχοντες φορείς της τοπικής διοίκησης, πολιτιστικούς φορείς, επαγγελματικές ομάδες της μουσικής και του χορού, ερευνητικά κέντρα της Περιφέρειας Κρήτης – Εξωστρέφεια - Διασύνδεση με άλλα clusters από την Περιφέρεια Κρήτης, την Ελλάδα και τη Μεσόγειο			X	Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ»
	<u>Μέτρο 6:</u> Στήριξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς με έμφαση στη μουσική κληρονομιά – Δημιουργία νέου θεσμού ετήσιου μουσικού φεστιβάλ «Μουσικές της Μεσογείου» – Στόχευση σε περιφερειακό και Μεσογειακό επίπεδο – Ανάδειξη Μουσείου Μουσικών – Ανάπτυξη δικτύων / συνεργειών σε μεσογειακό επίπεδο – Ανάδειξη Λουσακίων σε Μουσικό Πολιτιστικό Πόλο της περιοχής μελέτης			X	Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ»
	<u>Μέτρο 7:</u> Δημιουργία ελεύθερων χώρων συνάθροισης και αναψυχής για πολίτες και επισκέπτες στους προβλεπόμενους Πολιτιστικούς Πόλους - Αναβάθμιση υποδομών πολιτιστικής έκφρασης και δημιουργίας (κυρίως ΠΠ Κισσάμου και Κολυμβαρίου)		X		Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
	<u>Μέτρο 8:</u> Αναβάθμιση δομημένου χώρου στους Πολιτιστικούς Πόλους με πολεοδομικές παρεμβάσεις, όπως αναπλάσεις κοινόχρηστων χώρων, με αύξηση των ελεύθερων χώρων και του πρασίνου (κυρίως ΠΠ Κισσάμου και Κολυμβαρίου)		X		Y	ΕΠ Κρήτης 2014-2020
	<u>Μέτρο 9:</u> Εκπόνηση σχεδίων χωροταξικού - περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος με έμφαση σε όλο το βόρειο παράκτιο τμήμα της περιοχής (περιοχές επιρροής ΠΠ Κισσάμου και Κολυμβαρίου)		X		Y	Ε.Π. ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020
	<u>Μέτρο 10:</u> Ανάπτυξη υποδομών πολιτιστικής / τουριστικής ενημέρωσης και πληροφόρησης – Δημιουργία Infokiosks σε κεντρικά σημεία των ΠΠ με αναφορά στο σύνολο των πολιτιστικών πόρων / διαδρομών / δικτύων		X		M	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 Interreg Ελλάδος

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	Μέτρα Πολιτικής για την Αναβάθμιση των Πολιτιστικών Πόλων (ΠΠ)	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁶¹	
ΠΠ	της πρώην Επαρχίας Κισσάμου					- Κύπρου
	<u>Μέτρο 11:</u> Αποτελεσματική και ασφαλής διασύνδεση των ΠΠ με την ενδοχώρα τους και το παράκτιο τμήμα – Βελτίωση τοπικού οδικού δικτύου		X		Y	Ε.Π. ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020
	<u>Μέτρο 12:</u> Ανάπλαση παράκτιου μετώπου κόλπου Κισσάμου– Δημιουργία χώρου αναψυχής και περιπάτου για πολίτες και επισκέπτες – Ανάδειξη του ως χώρου πολιτιστικών δρώμενων – κοινωνικής συνεύρεσης και αλληλεπίδρασης (υπάρχει σχετική μελέτη στον Δ. Κισσάμου ???)		X		M	Ε.Π. ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020
	<u>Μέτρο 13:</u> Δημιουργία χώρων στάθμευσης περιφερειακά των κέντρων των ΠΠ		X		M	Ε.Π. ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020 ΣΔΙΤ
	<u>Μέτρο 14:</u> Προώθηση βιώσιμης κινητικότητας εντός και περιμετρικά των ΠΠ – Ανάπτυξη δικτύου ποδηλατοδρόμων σε αξιόλογες περιοχές γύρω από τους ΠΠ (όπου η μορφολογία του εδάφους επιτρέπει) (π.χ. περιμετρική διαδρομή αρχαιολογικού χώρου Κισσάμου)		X		M	Ε.Π. ΥΜΕΠΕΡΑΑ ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6
	<u>Μέτρο 15:</u> Διαχείριση στόλου ποδηλάτων με την αξιοποίηση ΤΠΕ		X		M	ΕΠΑνΕΚ ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
	<u>Μέτρο 16:</u> Διαχείριση απορριμμάτων στο παράκτιο τμήμα και ειδικότερα στους ΠΠ Κισσάμου και Κολυμβαρίου – Ευαισθητοποίηση τοπικής κοινωνίας σε θέματα ανακύκλωσης		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6
	<u>Μέτρο 17:</u> Αναβάθμιση λιμενικών εγκαταστάσεων λιμένα Κισσάμου – Πύλη εισόδου για την περιοχή μελέτης – Διαπεριφερειακή σύνδεση με Περιφέρεια Πελοποννήσου		X		M	Ε.Π. ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020
	<u>Μέτρο 18:</u> Ανάπτυξη εφαρμογών Διαδικτυακών Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών (Web-GIS) για την πλοήγηση και την αναζήτηση πληροφοριών πολιτιστικού και άλλου ενδιαφέροντος από πολίτες και επισκέπτες σε κάθε ΠΠ		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία						
	Μέτρα Πολιτικής για την Αναβάθμιση των Πολιτιστικών Πόλων (ΠΠ)					Προτεραιότητα ⁶¹	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
ΠΠ		B	ME	MA			
	<u>Μέτρο 19:</u> Αναβάθμιση διαδικτυακών τόπων ΠΠ – Προώθηση πολιτιστικών διαδρομών και πολιτιστικών / τουριστικών προϊόντων μέσω κοινωνικών δικτύων – Accounts σε Facebook, Instagram και Twitter	X				Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 ΕΠ ΔΗΜΩΝ

Ενίσχυση της ενδοχώρας: το πακέτο μέτρων πολιτικής που ακολουθεί αποσκοπεί στην αναβάθμιση των υποδομών και την ενίσχυση της ενδοχώρας, έτσι ώστε να ενσωματωθεί με τον αποτελεσματικότερο δυνατό τρόπο και να συνεισφέρει στην επιδιωκόμενη, μέσα από την ανάπτυξη των διαμπερών θεματικών πολιτιστικών δικτύων, πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής μελέτης. Τα μέτρα αυτά θα ενδυναμώσουν τον ρόλο της ενδοχώρας και θα συνεισφέρουν στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική συνοχή των επιμέρους περιοχών της.

Πίνακας 4-6: Μέτρα πολιτικής για τη στήριξη της ενδοχώρας

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
	Μέτρα Πολιτικής για την ενίσχυση της ενδοχώρας	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁶²	
Ενδοχώρα						
Υποδομές / Ενίσχυση ενδοχώρας	<u>Μέτρο 1:</u> Επέκταση ευρυζωνικών υπηρεσιών και σχετικών δικτύων (οπτικές ίνες, ψηφιακές ασύρματες ζεύξεις κ.ά.) στην ενδοχώρα της περιοχής μελέτης για την εξυπηρέτηση της τοπικής κοινωνίας (κάτοικοι, οικονομικές δραστηριότητες κ.ά.) και των επισκεπτών		X		Y	ΕΠΑνΕΚ ⁶³ ΠΑΑ Ε.Π. ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020
	<u>Μέτρο 2:</u> Αξιοποίηση ΤΠΕ για την παροχή e-υπηρεσιών στον πληθυσμό των οικισμών της ενδοχώρας		X		Y	ΕΠΑνΕΚ 2014-2020 ΕΠ ΜΔΤ ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020
	<u>Μέτρο 3:</u> Ολοκλήρωση θαλάσσιου-παράκτιου μετώπου με την ενδοχώρα – Διασύνδεση μαζικού τουρισμού με πολιτιστικές δραστηριότητες της ενδοχώρας		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 RIS3 Crete
	<u>Μέτρο 4:</u> Αναβάθμιση / βελτίωση ποιότητας και ασφάλειας οδικής υποδομής επαρχιακού δικτύου		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6
	<u>Μέτρο 5:</u> Ενημέρωση – ευαισθητοποίηση πολιτών σε θέματα διαχείρισης φυσικών και πολιτιστικών πόρων και της αξιοποίησης αυτών ως πυλώνες τοπικής ανάπτυξης	X			Y	ΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6

⁶² Προτεραιότητα –Y: υψηλή / M: μεσαία– ιεράρχηση μέτρου με βάση τη σημασία του στην επιδίωξη των στόχων του παρόντος έργου

⁶³ ΕΠ 2α, ΕΣ 3.2, Επέκταση υποδομών ευρυζωνικών υπηρεσιών και δικτύων υψηλών ταχυτήτων, ΕΠΑΝΕΚ, σελ. 355-358.

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					
	Μέτρα Πολιτικής για την ενίσχυση της ενδοχώρας	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁶²	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
Ενδοχώρα						
	<u>Μέτρο 6:</u> Ταυτοποίηση, διαφοροποίηση, ανάπτυξη και κατοχύρωση των τοπικών προϊόντων της ενδοχώρας και αξιοποίηση αυτών σε δράσεις πολιτισμού – Ευρεία προβολή των δράσεων αυτών σε συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες και τους τοπικούς πολιτιστικούς συλλόγους, τους φορείς διοίκησης, τις τοπικές επιχειρήσεις	X			Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 ΘΣ 3 ΠΑΑ 2015-2020
	<u>Μέτρο 7:</u> Ενίσχυση γυναικείας επιχειρηματικότητας σε τομείς της τοπικής παράδοσης – Εξειδικευμένες δράσεις εκπαίδευσης σε επιλεγμένους για κάθε οικισμό τομείς – Αναβάθμιση δεξιοτήτων σε ΤΠΕ		X		M	ΕΠ Κρήτης 2014-2020 ΘΣ 9
	<u>Μέτρο 8:</u> Προώθηση κοινωνικής επιχειρηματικότητας		X		Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020, ΘΣ 9 ΠΕΣΚΕ ΚΡΗΤΗΣ
	<u>Μέτρο 9:</u> Εξωστρέφεια - Σύνδεση πολιτιστικών φορέων που εστιάζουν στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς π.χ. Μουσείο Μουσικής, Παλαιό Ελαιουργείο στο Δρομόνερο κ.λπ. με την Πανερωπαϊκή Ομοσπονδία Πολιτιστικής Κληρονομιάς Europa Nostra που αποσκοπεί στη διερεύνηση/διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ευαισθητοποίηση των πολιτών σχετικά με αυτή			X	Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ
	<u>Μέτρο 10:</u> Σχεδιασμός ⁶⁴ - Ανάδειξη - Προώθηση αξιόλογων, μικρότερης κλίμακας, πολιτιστικών διαδρομών της ενδοχώρας και διασύνδεσή τους με τα κύρια Θεματικά Πολιτιστικά Δίκτυα – Δημιουργία σχετικού ψηφιακού υλικού – Ανάρτηση στην Πλατφόρμα «Ηλεκτρονικού Πολιτισμού»		X		Y	ΕΠ Προγράμματα Δήμων ΠΑΑ 205-2020
	<u>Μέτρο 11:</u> Διατήρηση και ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από συλλογική δράση φορέων πολιτισμού – Ανάδειξη πολιτιστικών εκδηλώσεων υπερτοπικής σημασίας με τη συμβολή και των τοπικών πολιτιστικών συλλόγων π.χ. Γραμβούσια	X			Y	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020

⁶⁴ Στο πλαίσιο αυτό μπορούν να αξιοποιηθούν οι σχετικές προτάσεις που έχουν αναπτυχθεί στο Σενάριο II του παρόντος έργου, βλ. Έκθεση II – Στάδιο II: Δόμηση και Αξιολόγηση Σεναρίων Πολιτιστικής Ανάπτυξης Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά.

Μέτρα Πολιτικής	B: βραχυπρόθεσμα - ME: μεσοπρόθεσμα - MA: μακροπρόθεσμα / Προτεραιότητα Y: υψηλή – M: Μεσαία					
	Μέτρα Πολιτικής για την ενίσχυση της ενδοχώρας	B	ME	MA	Προτεραιότητα ⁶²	Ενδεικτική σύνδεση με ΤΕΠ, ΠΕΠ ή άλλα Προγράμματα ή ΧΜΤ
Ενδοχώρα	<u>Μέτρο 12:</u> Διοργάνωση / ανάδειξη εκδηλώσεων για την προβολή της βιοποικιλότητας (χλωρίδα και πανίδα) της περιοχής για την ενημέρωση κατοίκων και επισκεπτών, σε συνεργασία με πολιτιστικούς και περιβαλλοντικούς συλλόγους – Περιβαλλοντική εκπαίδευση		X		M	ΠΕΠ Αττικής 2014-2020 ΕΠ Προγράμματα Δήμων
	<u>Μέτρο 14:</u> Αποκατάσταση του υποβαθμισμένου τοπίου στην παράκτια περιοχή Φαλάσσαρνας μέσω μέτρων που θα προκύπτουν από το υπό εκπόνηση Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Κισσάμου (Δημ. ενότητες Κισσάμου και Μηθύμνης)		X		M	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020
	<u>Μέτρο 15:</u> Δημιουργία Παραρτήματος του Κέντρου Ενημέρωσης / Περιβάλλοντος Ρεθύμνου στον οικισμό Άνω Βούβες – Επέκταση / αναβάθμιση του υφιστάμενου Μουσείου Ελιάς		X		M	ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020 - ΘΣ 6 ΣΔΙΤ
	<u>Μέτρο 16:</u> Δημιουργία Περιοχών Οικοανάπτυξης στο νοτιοδυτικό τμήμα της περιοχής μελέτης και στις δύο χερσονήσους Ροδώπου και Γραμβούσας (περιοχή NATURA 2000 και καταφύγια άγριας ζωής) – Δημιουργία Φορέων Διαχείρισης		X		Y	ΠΕΠ ΚΡΗΤΗΣ 2014-2020 Ε.Π. ΥΜΕΠΕΡΑΑ 2014-2020 (σελ. 238)

Σημείωση: επισημαίνεται εδώ ότι σχετικά με την ενίσχυση της ενδοχώρας της περιοχής μελέτης, τα μέτρα που προτείνονται δεν αφορούν μόνον αυτά που εμφανίζονται στον Πίνακα 4-6, καθώς ένας σημαντικός αριθμός των μέτρων που έχουν καταγραφεί στους Πίνακες 4-1 έως 4-4 απευθύνονται στο σύνολο της περιοχής, της ενδοχώρας συμπεριλαμβανομένης.

4.3 Βασικές Κατευθύνσεις Πολιτικής – Ενδεικτική Εκτίμηση Κόστους

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται μια ενδεικτική κοστολόγηση των κατευθύνσεων πολιτικής, εκεί όπου αυτό είναι δυνατόν. Η κοστολόγηση αυτή δεν είναι δυνατή για όλες τις κατευθύνσεις πολιτικής που προτείνονται στην παρούσα φάση, κυρίως για δύο λόγους:

- Η έμφαση του συγκεκριμένου έργου, ως προϊόν των τρεχουσών πολιτικών κατευθύνσεων για την Περιφέρεια Κρήτης, δίνεται στην **αξιοποίηση των ΤΠΕ για την ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων της περιοχής**, εστιάζοντας για τον σκοπό αυτό περισσότερο σε θέματα τεχνολογιών ΤΠΕ που μπορούν να αξιοποιηθούν, ανάπτυξης περιεχομένου, αναβάθμισης του ανθρώπινου δυναμικού σε θέματα τεχνολογίας και πολιτιστικής επιχειρηματικότητας, δεξιοτήτων ΤΠΕ, κ.λπ. έτσι ώστε να αποτελέσει μια ρεαλιστική προς υλοποίηση, με βάση τα επερχόμενα χρηματοδοτικά προγράμματα και εργαλεία, πρόταση. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται η ενδεικτική κοστολόγηση της ψηφιοποίησης των πολιτιστικών διαδρομών για την διαδικτυακή τους προβολή και ανάδειξη, καθώς και της αναβάθμισης του ανθρώπινου δυναμικού και της τόνωσης της πολιτιστικής και άλλης επιχειρηματικότητας, μέσα από την ανάληψη δράσεων εκπαιδευτικού περιεχομένου.
- Η κοστολόγηση κάποιων από τις κατευθύνσεις πολιτικής και τα μέτρα που τις υλοποιούν ξεφεύγουν από τα όρια του παρόντος έργου και προϋποθέτουν εξειδικευμένη γνώση και σχετικές μελέτες σε συγκεκριμένα αντικείμενα, έτσι ώστε να οριοθετηθεί ο τύπος των απαιτούμενων παρεμβάσεων και να εκτιμηθεί το κόστος αυτών. Παράδειγμα αποτελεί η ανάδειξη και προστασία των αρχαιολογικών χώρων, όπου οι όποιες παρεμβάσεις απαιτούν συγκεκριμένες μελέτες και προτάσεις των αρμόδιων για τη διαχείρισή τους φορέων, εξειδικεύοντας κάθε φορά σε συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο με βάση τον βαθμό ευαισθησίας του, τη δυνατότητα επισκεψιμότητας (φέρουσα ικανότητα χώρου και τύπος μνημείου, κ.λπ.). Παρόλα αυτά, η πρόταση του Θεματικού Δικτύου Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος, με δεδομένο ότι η τελική διατύπωσή της έχει προκύψει μέσα και από τη συμμετοχή αρμόδιων για τον σκοπό αυτό φορέων, μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για τη δρομολόγηση αντίστοιχων μελετών, σχετικών με τους προτεινόμενους προς αξιοποίηση αρχαιολογικούς χώρους, τον προσδιορισμό των απαιτούμενων παρεμβάσεων και την καλύτερη προετοιμασία προτάσεων για χρηματοδότηση.

4.3.1 ΚΠ1 - Ανάδειξη / προστασία πόρων φυσικού ενδιαφέροντος

Ο οικότουρισμός ορίζεται από την Παγκόσμια Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης (IUCN) ως η τουριστική δραστηριότητα που βασίζεται σε περιβαλλοντικά υπεύθυνα ταξίδια και επισκέψεις που γίνονται για την απόλαυση και αναγνώριση της σημασίας της φύσης σε σχετικά αδιατάρακτες φυσικές περιοχές. Οι επισκέψεις αυτές συμβάλλουν στην προσπάθεια προστασίας, ανάδειξης και διατήρησης του περιβάλλοντος, έχοντας χαμηλή επίπτωση σε αυτό, ενώ προωθούν την ενεργητική κοινωνικοοικονομική συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού.

Η περιοχή μελέτης διαθέτει έναν σημαντικό πλούτο από περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος, που μπορούν να προωθήσουν τη μορφή αυτή του τουρισμού, οι οποίες ενσωματώνονται στο προτεινόμενο «Θεματικό Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς». Ο ρόλος του εν λόγω δικτύου για την τοπική ανάπτυξη είναι ιδιαίτερα σημαντικός και είναι διττός με την έννοια ότι:

- Συμβάλλει στην **ανάπτυξη**, μέσα από την ήπια αξιοποίηση τοπικών πόρων, σχετικά απομακρυσμένων, από τον ανεπτυγμένο βόρειο άξονα, περιοχών της ενδοχώρας.
- Αποτελεί στοιχείο προς αξιοποίηση στο πλαίσιο των προσπαθειών για περιβαλλοντική **εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση** της τοπικής κοινωνίας και ιδιαίτερα της νεότερης γενιάς, συνιστώντας έτσι ταυτόχρονα ένα δίκτυο «**μονοπατιών περιβαλλοντικής εκπαίδευσης**».

Ανάλογες διαδρομές είναι δυνατόν να αναπτυχθούν, σε μελλοντικό χρόνο, ακολουθώντας το **αγροτικό οδικό δίκτυο** σε περιοχές της ενδοχώρας, στοιχείο το οποίο θα μπορούσε να ενδυναμώσει την τοπική ανάπτυξη και την επισκεψιμότητα των περιοχών αυτών, και να αναδείξει ιδιαίτερα τα αξιόλογα τοπία, τον φυσικό πλούτο και την ποικιλομορφία που αυτές διαθέτουν. Η πρακτική αυτή βρίσκει επιτυχή εφαρμογή σε σειρά παραδειγμάτων από τη διεθνή εμπειρία, ενώ αποτελεί μια χαμηλού κόστους και χαμηλής περιβαλλοντικής όχλησης (από παρεμβάσεις στον φυσικό χώρο) πολιτική ανάδειξης των εν λόγω περιοχών.

Η κύρια έκφραση της αξιοποίησης των φυσικών πόρων στην περιοχή μελέτης υλοποιείται μέσα από την πρόταση για την ανάπτυξη του Θεματικού Δικτύου Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς. Στη διάρθρωση του δικτύου αυτού περιλαμβάνονται μια σειρά από περιπατητικές διαδρομές και διαδρομές μέσα σε φαράγγια, που εντάσσονται και στις τρεις προτεινόμενες διαδρομές του εν λόγω δικτύου και τις συμπληρωματικές αυτών διαδρομές, κατά μήκος των οποίων προτείνεται η ανάπτυξη «πράσινων διαδρομών αναψυχής» (recreational greenways) που συνδέονται με υπάρχοντες φυσικούς διαδρόμους (φαράγγια) και διαδρομές περιπάτου.

Η δημιουργία των διαδρομών αυτών απαιτεί πόρους για τη **φυσική υλοποίηση** των απαιτούμενων παρεμβάσεων, καθώς και τη συντήρηση και διαχείριση αυτών. Πιο συγκεκριμένα απαιτούνται:

Εργασίες διαμόρφωσης / ανάδειξης / σήμανσης

- Καθαρισμοί καταστρώματος μονοπατιών με τοπικές κλαδεύσεις θάμνων και χαμηλών κλαδιών δένδρων
- Κοπή και άρση πεσμένων κορμών δένδρων
- Άρση λιθοπτώσεων και τοπικές διαμορφώσεις της κοίτης των μονοπατιών (εκσκαφές δια χειρών, αντιστηρίξεις με ξηρολιθιά κ.λπ.)
- Σήμανση επί στύλων, επί δένδρων και επί βράχων
- Τοποθέτηση απλών κατασκευών ξεκούρασης
- Σήμανση της περιοχής με πινακίδες διαφόρων μορφών κατά περίπτωση θέσης
- Παραγωγή χαρτογραφικού υλικού

Χαρτογραφική αποτύπωση

- Χαρτογραφική αποτύπωση μονοπατιών για την παραγωγή χαρτών

Οργανωτικές (soft) δράσεις

- Κατάρτιση αρχικού marketing plan με πρόταση για branding, σχεδιασμό λογότυπου και δημιουργικού της διαδρομής
- Διαφήμιση της διαδρομής σε διάφορα μέσα (έντυπος και ηλεκτρονικός τύπος, Websites κ.λπ.)
- Σχεδιασμός και υλοποίηση ενός «γεγονότος» για την έναρξη της διαδρομής (launching event) που θα τύχει ευρείας δημοσιότητας

Κόστος σχετικής μελέτης

Περιλαμβάνει το κόστος μελέτης για την εξειδίκευση των παρεμβάσεων κατά μήκος των προτεινόμενων διαδρομών του εν λόγω δικτύου.

Πίνακας 4-7: Ενδεικτικό κόστος ανάδειξης περιπατητικών διαδρομών και διαδρομών φαραγγιών – Δίκτυο Φυσικών Πόρων – Φυσικής Κληρονομιάς
Βλέπε Χάρτες 2-7, 2-8, 2-9 και 2-10 – Περιπατητικές διαδρομές και διαδρομές φαραγγιών

Ενδεικτικό κόστος ανάδειξης περιπατητικών διαδρομών / διαδρομών φαραγγιών	Κόστος
Μήκος διαδρομής περίπου 60 χλμ. (59.8 χλμ.)	
Κόστος εργασιών διαμόρφωσης / ανάδειξης / σήμανσης ανά χλμ.	120.000,00 (2.000 € / χλμ.)
Κόστος χαρτογραφικής αποτύπωσης διαδρομών δικτύου	10.000,00 €
Κόστος οργανωτικών (soft) δράσεων	40.000, 00 €
Κόστος σχετικής μελέτης	15.000,00 €
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ	185.000,00 €

Σημείωση: στα παραπάνω δεν περιλαμβάνεται το κόστος δημιουργίας ψηφιακού υλικού / περιεχομένου σχετικού με τη διαδρομή αυτή, το οποίο αναλύεται στην επόμενη ενότητα που αναφέρεται στη δημιουργία ψηφιακού υλικού για την ανάδειξη των θεματικών πολιτιστικών δικτύων **συνολικά**. Το εκτιμώμενο ποσό αντιστοιχεί

κυρίως στη φυσική διαμόρφωση και σήμανση, καθώς και στην προβολή του με παραδοσιακά μέσα.

4.3.2 ΚΠ-2 – Προβολή πολιτιστικών πόρων

Στην ενότητα αυτή περιγράφονται οι τεχνολογίες που προτείνεται να χρησιμοποιηθούν για τη παραγωγή ψηφιακού περιεχομένου σχετικού με την προβολή των θεματικών δικτύων και των πολιτιστικών πόρων της περιοχής. Επίσης γίνεται μια ενδεικτική κοστολόγηση για την δημιουργία ψηφιακού υλικού των τεσσάρων προτεινόμενων δικτύων φυσικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος συνολικά.

4.3.2.1 Τεχνολογίες

Διαδικτυακές εφαρμογές

Οι διαδικτυακές εφαρμογές, που σχετίζονται με την προβολή πολιτιστικών πόρων, αποτελούν σημαντικό εργαλείο για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου. Εκτός των άλλων, οι εφαρμογές αυτές προβάλλουν συχνά το σχετικό περιεχόμενο μέσω διαδραστικών χαρτών, προσφέροντας ένα είδος διαδικτυακής ξενάγησης στους χρήστες. Σημαντικά χαρακτηριστικά για τις διαδικτυακές εφαρμογές προβολής πολιτιστικών πόρων αποτελούν τα ακόλουθα (www.archetai.gr):

- ευελιξία στη χαρτογραφική πλοήγηση του χρήστη,
- κατάλληλο και κατανοητό για τον χρήστη συμβολισμό των χαρτογραφικών στοιχείων,
- εύκολη πρόσβαση και αναπαράσταση του συνοδευτικού περιεχομένου των πολιτιστικών χαρακτηριστικών,
- δυνατότητα αναζήτησης πολιτιστικών χαρακτηριστικών με κριτήρια φίλτρα, λέξεις-κλειδιά, ευρετήρια ή άλλο τρόπο και εμφάνιση / επισήμανση των αποτελεσμάτων αναζήτησης στον χάρτη, και
- δυνατότητα προβολής του λεκτικού περιεχομένου στην επιθυμητή για κάθε χρήστη γλώσσα.

Συνήθως, οι διαδικτυακές εφαρμογές αυτού του τύπου είναι συμβατές και από άλλα μέσα εκτός από υπολογιστές (smartphones και tablets) για τη διευκόλυνση του τελικού χρήστη. Εναλλακτικά, αναπτύσσονται διακριτές εφαρμογές (παρόμοιες με τις αρχικές) που χρησιμοποιούν πλήρως τις δυνατότητες των φορητών αυτών μέσων.

Φωτογραφίες

Στο πλαίσιο δημιουργίας πολιτιστικού ψηφιακού περιεχομένου, οι φωτογραφίες αποδίδουν σε μεγάλο βαθμό τον χαρακτήρα ενός χώρου / αντικειμένου μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες (λήψεις) και μπορούν να απεικονίσουν εξίσου καλά ευρύ φάσμα αντικειμένων που βρίσκονται στο φυσικό ή ανθρωπογενές περιβάλλον. Μάλιστα, η χρήση επαγγελματικού εξοπλισμού εξασφαλίζει φωτογραφίες υψηλής ποιότητας (ανάλυσης), που μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό μέρος της πολιτιστικής προβολής ενός τόπου. Συχνά, το τελικό αποτέλεσμα ενισχύεται μέσω της επεξεργασίας των φωτογραφιών για την καλύτερη απόδοση των χαρακτηριστικών

τους, ενώ σημαντικοί παράγοντες για αυτό είναι η οργάνωση, η εμπειρία και η στελέχωση του συνεργείου φωτογράφισης (www.aigai.gr).

(Επίγεια) βίντεο

Σε σύγκριση με τις φωτογραφίες, τα βίντεο προσφέρουν μια πιο ολοκληρωμένη (μη στατική) εικόνα της περιοχής που καλύπτουν, αποδίδοντας αποτελεσματικότερα τα χαρακτηριστικά του αντικειμένου / χώρου. Για την απόδοση ποιοτικότερων βίντεο χρησιμοποιείται η διαδικασία του μοντάζ, κατά την οποία επιλέγονται οι αντιπροσωπευτικότερες λήψεις (πλάνα) για την τελική προβολή. Μάλιστα, στο πλαίσιο της πολιτιστικής προβολής μιας περιοχής, τα βίντεο δύναται να έχουν χαρακτήρα ντοκιμαντέρ, με την προσθήκη στοιχείων όπως υπότιτλοι, εκφωνήσεις, ήχοι περιβάλλοντος, ομιλίες, συνεντεύξεις κ.ά. (www.aigai.gr).

Αεροβίντεο

Αρκετά διαδεδομένη πλέον κατηγορία βίντεο είναι το αεροβίντεο, χρησιμοποιώντας για τη βιντεοσκόπηση μη επανδρωμένα εναέρια μέσα (drones). Μέσω τηλεκατευθυνόμενων τεχνολογιών, οι αεροβιντεοσκοπήσεις καλύπτουν ευρύτερες περιοχές σε λιγότερο χρόνο και σε ελεγχόμενο ύψος με σταθερότητα. Οι αεροβιντεοσκοπήσεις χρησιμοποιούνται για διάφορους λόγους, από προβολή σημείων ενδιαφέροντος (ιστορικά μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, οικιστικά σύνολα, παραλίες κ.ά.) έως και ζωντανές μεταδόσεις γεγονότων. Ειδικότερα, όταν χρησιμοποιούνται στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς για τουριστικούς σκοπούς, προσφέρουν στον πιθανό μελλοντικό επισκέπτη μία αντιπροσωπευτική εικόνα του αντικειμένου / χώρου (έκταση, επιμέρους χαρακτηριστικά κ.ά.). Παράλληλα αναδεικνύουν τα προτερήματα του τόπου, καθιστώντας αυτόν πόλο έλξης (www.aeromedia.gr).

Εικονικές διαδρομές

Η εικονική περιήγηση εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς τα τελευταία χρόνια, καθώς προσφέρει στον χρήστη μία μοναδική εμπειρία που δεν μπορεί να προσφέρει άλλο μέσο ή τεχνολογία. Σε έναν τόπο, η εικονική περιήγηση μπορεί να επιτευχθεί με τρισδιάστατη ή δισδιάστατη απεικόνιση του χώρου και των στοιχείων του. Όσον αφορά τη δισδιάστατη απεικόνιση, συνήθως χρησιμοποιείται σειρά πανοραμικών εικόνων (360°), των οποίων η σύνθεση συντελεί στη δημιουργία μιας εικονικής διαδρομής. Κύριο χαρακτηριστικό των εικονικών αυτών διαδρομών είναι η διαδραστικότητα, καθώς ο χρήστης με εύκολο τρόπο μπορεί να μεταβεί σε όποιο σημείο της διαδρομής επιθυμεί και να καθορίσει ο ίδιος τη γωνία και απόσταση θέασης. Στο πλαίσιο απεικόνισης πολιτιστικών πόρων, η οπτικοποίηση αυτή συμβάλει όχι μόνο στην τουριστική προβολή, αλλά και στην επιστημονική ή εκπαιδευτική δραστηριότητα. Για την απόδοση του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος χρησιμοποιούνται μεταξύ άλλων ποιοτικής ανάλυσης ψηφιακές λήψεις, υψηλό δυναμικό εύρος, χρωματικές διορθώσεις πανοράματος, σύγχρονα λογισμικά σύνθεσης και τεχνικές ελαχιστοποίησης παραμορφώσεων (acropolis-virtualtour.gr).

4.3.2.2 Δημιουργία και σύνθεση ψηφιακού περιεχομένου

Για την προβολή του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής θα αξιοποιηθούν οι παραπάνω τεχνολογίες. Συγκεκριμένα, το ψηφιακό περιεχόμενο που θα προκύψει από φωτογραφίες (απλές και σύνθετες) και βιντεοσκοπήσεις (επίγειες και εναέριες), σε συνδυασμό με σχετικά περιγραφικά κείμενα των πόρων που αποδίδονται ψηφιακά, θα χρησιμοποιηθεί σε μια διαδικτυακή εφαρμογή.

Δημιουργία διαδικτυακής πλατφόρμας «Ηλεκτρονικού Πολιτισμού» πρώην επαρχίας Κισσάμου

Η διαδικτυακή πλατφόρμα «Ηλεκτρονικού Πολιτισμού» θα αποτελέσει το σημαντικότερο στοιχείο πολιτιστικής προβολής της περιοχής, καθώς ο χρήστης με πολύ μικρή προσπάθεια και με διαδραστικό τρόπο θα έχει στη διάθεσή του χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με το πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής και πρόσβαση σε πλούσιο ψηφιακό υλικό. Πρόσθετα, το πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής θα γνωστοποιηθεί μέσω του διαδικτύου και των σχετικών τεχνολογιών σε ένα πολύ ευρύτερο κοινό και σε πληθυσμιακές ομάδες (νεολαία, κάτοικοι εξωτερικού κ.ά.) που δεν γνωρίζουν την περιοχή.

Λεπτομερέστερα, στην πλατφόρμα θα έχουν αναρτηθεί:

- ψηφιακό υλικό και περιεχόμενο, όπου θα συνδυάζονται φωτογραφίες, βίντεο, αεροβίντεο και εικονικές διαδρομές με σχετικά κείμενα για τους πολιτιστικούς πόρους που έχουν ενταχθεί στα θεματικά δίκτυα,
- e-albums, τα οποία θα περιλαμβάνουν επιλεγμένα θέματα από όλες τις θεματικές πολιτιστικές διαδρομές,
- διαδραστικοί χάρτες, οι οποίοι θα είναι διασυνδεδεμένοι με το ψηφιακό υλικό και το περιεχόμενο των πολιτιστικών πόρων που έχουν ενταχθεί στα θεματικά δίκτυα,
- ψηφιακό αποθετήριο πολιτισμού, στο οποίο θα είναι αναρτημένο ψηφιακό υλικό και περιεχόμενο για το σύνολο του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής, και
- ψηφιακή βιβλιοθήκη, η οποία θα περιέχει ελεύθερο εκπαιδευτικό και βιβλιογραφικό υλικό σχετικό με τη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων, τον πολιτιστικό τουρισμό και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Φωτογραφίες

Όσον αφορά τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής, όλοι οι αξιόλογοι και αξιοποιήσιμοι πολιτιστικοί πόροι θα συνοδεύονται από πλούσιο φωτογραφικό υλικό. Επιπλέον, για πόρους με μεγάλη σπουδαιότητα, οι οποίοι χρήζουν ιδιαίτερης προβολής, προτείνεται να χρησιμοποιηθούν και άλλες, τεχνολογικά πιο εξελιγμένες διαδικασίες παραγωγής ψηφιακού υλικού, όπως περιγράφεται παρακάτω. Σχετικά με τις φωτογραφίες, θα προβληθούν οι ακόλουθοι πόροι ανά δίκτυο:

- **Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος**
 - Φαλάσσαρνα (Αρχαιολογικός χώρος, χέρσο Λιμάνι Φαλάσσαρνας, Άγιος Νικόλαος, Άγιος Φώτιος και Γενέσιος της Θεοτόκου).

- Καβούσι (Άγιος Ιωάννης Ξένος και Αρχάγγελος Μιχαήλ).
- Χερσόνησος Τράχηλας (Αρχαιολογικός χώρος στη θέση Σελλί, Ναυάγια στον όρμο Αγίου Ιωάννη Νταμιάλη και Λιμενικό έργο «Μαύρος Μόλος»).
- Κίσσαμος (Αρχαιολογικό μουσείο και ευρήματα).
- Κόκκινο Μετόχι (Βίλλα Trevisan και προσκτίσματα).
- Δραπανιάς (Άγιος Νικόλαος, Εισόδια της Θεοτόκου και αρχαιολογικός χώρος).
- Ροδωπός (Ενετική Έπαυλη).
- Μονή Γωνιάς.
- Νησίδα Γραμβούσα (Αρχαιολογικός χώρος και Ναυάγια).
- Όρμος Μένιες (Αρχαιολογικός χώρος Δικτυναίου Ιερού, Αρχαία ναυάγια και Αρχαία λιμενική θέση).
- Πολυρρήνια (Αρχαιολογικός χώρος).
- Καλάθενες (Κτήριο Ροτόντα, Κοίμηση της Θεοτόκου, Χαλαροπαναγία και Άγιος Γεώργιος).
- Βουλγάρω (Αγία Βαρβάρα).
- Μαλάθυρος (Βυζαντινό κάστρο, Κτηριακό συγκρότημα Καρτσωνάκη, Αγία Ειρήνη, Αστράτηγος, Μιχαήλ Αρχάγγελος και Παναγία).
- Ρόκκα (Αρχαιολογικός χώρος).
- Επισκοπή (Ναός του Μιχαήλ Αρχάγγελου με την περιβόητη Ροτόντα).
- Δρακόνα (Ιερός ναός Αγίου Στεφάνου).
- Βούβες (Συγκρότημα «Χατζητραγανού Μετόχου»).
- Βουκολιές (Άγιος Αθανάσιος και Άγιος Κωνσταντίνος).
- Έλος (Άγιος Ιωάννης και Υδραγωγείο).
- Κεφάλι (Πύργος Καλλέργη, Μεταμόρφωση του Σωτήρα και Άγιος Αθανάσιος).
- Μονή Χρυσοσκαλίτισσας.

• **Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς**

- Παλαιά Ρούματα (Μνημειακή Ελιά).
- Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων – Βαβουλέδου.
- Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων - Χαμαλευρίου.
- Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών.
- Φαράγγι Δελιανών-Ρόκκας.
- Αστρικας (Μνημειακή Ελιά).
- Φαράγγι Χαλασέ (Σάσαλος - Μάκρωνας).
- Τοπόλια (Σπήλαιο Αγίας Σοφίας).
- Φαράγγι Τοπολίων (Τοπόλια - Κουτσοματάδος).
- Βλάτος (Μνημειακός Πλάτανος).
- Αερινός (Μνημειακή Ελιά).
- Τμήμα ευρωπαϊκού μονοπατιού E4.
- Αφράτα (Σπήλαιο Ελληνοσπήλιος).
- Μαραθοκεφάλια (Σπήλαιο Αγίου Ιωάννη του Ερημίτη).
- Άνω Βούβες (Μνημειακή Ελιά).
- Φαράγγι Σηρικαρίου – Πολυρρήνιας.
- Σπήλαιο «Άγιου Ιωάννης Νταμιάλη».
- Σπήλαιο «Τερσανάς ή Ταρσανάς».

- **Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης**

- Μουσείο Κρητικών Βοτάνων (Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης).
- Μουσείο Θαλάσσιου Πλούτου και Αλιευτικής Παράδοσης (Κολυμβάρι).
- Μουσείο Ελιάς Βουβών (Άνω Βούβες).
- Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης «Ελαιουργείον» (Δρομόνερο).

- **Δίκτυο πόρων θρησκευτικού ενδιαφέροντος**

- Μονή Γωνιάς.
- Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης (ΟΑΚ).
- Άγιος Ιωάννης Ερημίτης (Μαραθοκεφάλαι).
- Ροτόντα (Επισκοπή).
- Άγιος Νικόλαος (Δραπανιάς).

- **Επίγειες βιντεοσκοπήσεις**

Αφορούν διαδρομές που περιλαμβάνονται στο Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς και κυρίως στα φαράγγια. Ο σκοπός της χρήσης των βιντεοσκοπήσεων αυτών είναι η παραγωγή υλικού, το οποίο θα προκαλέσει το ενδιαφέρον του πιθανού επισκέπτη για το φυσικό περιβάλλον της περιοχής. Σε αυτές περιλαμβάνονται τα εξής (βλ. Πίνακα 4-8):

- Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων – Βαβουλέδου
- Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών
- Φαράγγι Χαλασέ (Σάσαλου - Μάκρωνα)
- Φαράγγι Τοπολίων
- Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων – Χαμαλευρίου
- Φαράγγι Δελιανών – Ρόκκας
- Φαράγγι Σηρικαρίου – Πολυρρήνιας
- Διαδρομή από Βλάτος έως Ελαφονήσι

- **Αεροβιντεοσκοπήσεις**

Οι αεροβιντεοσκοπήσεις προτείνεται να χρησιμοποιηθούν για πολιτιστικούς πόρους υψηλής σημασίας, που περιλαμβάνονται στο Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος και παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για εναέρια βιντεοσκόπηση (πόροι μεγάλης έκτασης / όγκου, δύσκολης προσβασιμότητας, εξαιρετικού περιβάλλοντα χώρου κ.ά.). Σε αυτούς περιλαμβάνονται οι ακόλουθοι αρχαιολογικοί χώροι (βλ. Πίνακα 4-8):

- Αρχαιολογικός χώρος Δικτυνναίου Ιερού
- Αρχαιολογικός χώρος Πολυρρήνιας
- Αρχαιολογικός χώρος Ρόκκας
- Αρχαιολογικός χώρος Φαλάσσαρνας
- Αρχαιολογικός χώρος Γραμβούσας

Πίνακας 4-8: Πολιτιστικοί πόροι (κόμβοι θεματικών πολιτιστικών δικτύων) για τους οποίους αξιοποιούνται πρόσθετες διαδικασίες παραγωγής ψηφιακού περιεχομένου

Πολιτιστικοί Πόροι	Θεματικά Δίκτυα	Διαδρομές ⁶⁵ (Δ) & Συμπληρωματικές Διαδρομές (ΣΔ)	Διαδικασία Παραγωγής Ψηφιακού Περιεχομένου		
			Επίγειες βιντεοσκοπήσεις	Αεροβιντεοσκοπήσεις	Δημιουργία εικονικών διαδρομών
Αρχαιολογικός χώρος Φαλάσσαρνας	Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος	Δ1		X	X
Αρχαιολογικό μουσείο και χώροι Κισσάμου		Δ1 / Δ2			X
Αρχαιολογικός χώρος Δραπανιά		Δ2 / ΣΔ3			X
Αρχαιολογικός χώρος Πολυρρηνίας		Δ2		X	X
Αρχαιολογικός χώρος Ρόκκας		Δ2		X	X
Αρχαιολογικός χώρος Γραμβούσας		ΣΔ1		X	
Αρχαιολογικός χώρος Δικτυνναίου Ιερού		ΣΔ2		X	
Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων – Βαβουλέδου	Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς	Δ1	X		
Φαράγγι Μεσαυλίων – Δελιανών		Δ1	X		
Φαράγγι Χαλασέ (Σάσαλου - Μάκρωνα)		Δ2	X		
Φαράγγι Τοπολίων		Δ2	X		
Διαδρομή φυσικών πόρων από Βλάτος έως Ελαφονήσι		Δ2 / Δ3	X		
Φαράγγι Παλαιών Ρουμάτων – Χαμαλευρίου		ΣΔ2	X		
Φαράγγι Δελιανών-Ρόκκας		ΣΔ3	X		
Φαράγγι Σηρικαρίου – Πολυρρήνιας		ΣΔ4	X		

⁶⁵ Βλ. σχετικούς χάρτες κύριων και συμπληρωματικών θεματικών πολιτιστικών διαδρομών κεφαλαίου 2.

Δημιουργία εικονικών διαδρομών – εικονική περιήγηση

Οι εικονικές διαδρομές προτείνεται να χρησιμοποιηθούν για πολιτιστικούς πόρους ιδιαίτερης σημασίας, που περιλαμβάνονται στο Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος και αποσκοπούν στη δυνατότητα εικονικής περιήγησης των χρηστών σε σημαντικούς πολιτιστικούς πόρους της περιοχής. Σε αυτούς περιλαμβάνονται τα εξής (βλ. Πίνακα 4-8):

- Αρχαιολογικό μουσείο και χώροι Κισσάμου (διαδρομή σημείων εντός του οικισμού)
- Αρχαιολογικός χώρος Δραπανιά
- Αρχαιολογικός χώρος Πολυρρήνιας
- Αρχαιολογικός χώρος Ρόκκας
- Αρχαιολογικός χώρος Φαλάσσαρνας

4.3.2.3 Υλοποίηση – κοστολόγηση ανάπτυξης ψηφιακού περιεχομένου

Για την υλοποίηση της παραπάνω προτεινόμενης ψηφιακής ανάδειξης των θεματικών πολιτιστικών δικτύων απαιτείται η υιοθέτηση προδιαγραφών, στη βάση των οποίων μπορεί να γίνει η ενδεικτική κοστολόγηση της παρέμβασης.

Για την ανάπτυξη του ψηφιακού υλικού απαιτείται η αξιοποίηση εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού, που κατέχει την απαραίτητη τεχνογνωσία, καθώς και τα απαιτούμενα τεχνολογικά μέσα.

Αναλυτικότερα, οι προδιαγραφές και τα κόστη ανά είδος χρησιμοποιούμενης τεχνολογίας και θεματικό πολιτιστικό δίκτυο, παρουσιάζονται στον Πίνακα 4-9.

Επιπρόσθετα, για την παραγωγή υψηλής ποιότητας περιεχομένου, ελκυστικού για τον επισκέπτη της περιοχής, συστήνεται η συνεργασία με σκηνοθέτη, η οποία δεν κοστολογείται στην παρούσα κοστολόγηση.

Τα σχετικά κόστη και οι προδιαγραφές που παρουσιάζονται παρακάτω στηρίζονται στις **συγκεκριμένες επιλογές** που έχουν γίνει για τον προσδιορισμό μιας ενδεικτικής κοστολόγησης, π.χ. αριθμός βιντεοσκοπήσεων και αεροβιντεοσκοπήσεων για κάθε πολιτιστικό κόμβο των θεματικών πολιτιστικών δικτύων.

Διαφορετικές επιλογές είναι προφανές ότι μπορούν να διαφοροποιήσουν το κόστος είτε προς τα επάνω (π.χ. μεγαλύτερος αριθμός βιντεοσκοπήσεων και αεροβιντεοσκοπήσεων) είτε προς τα κάτω (π.χ. μικρότερος αριθμός βιντεοσκοπήσεων και αεροβιντεοσκοπήσεων).

Επιπλέον, τα κόστη αυτά αντικατοπτρίζουν τις τρέχουσες τιμές της αγοράς και προσδιορίστηκαν μετά από έρευνα αγοράς και επικοινωνία με σχετικά γραφεία και εταιρείες που δραστηριοποιούνται στο αντικείμενο αυτό.

Δημιουργία διαδικτυακής πλατφόρμας «Ηλεκτρονικού Πολιτισμού» πρώην επαρχίας Κισσάμου

Η διαδικτυακή πλατφόρμα «Ηλεκτρονικού Πολιτισμού» προτείνεται να δημιουργηθεί με τη χρήση Ελεύθερου Λογισμικού / Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα, αφού το προβλεπόμενο κόστος για υλοποίηση θα είναι μικρότερο. Επιπλέον, διακρίνονται και άλλα οφέλη από τη χρήση λογισμικού τέτοιου τύπου σε σχέση με τα εμπορικά λογισμικά, όπως δυνατότητες άμεσης ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών, συχνών ενημερώσεων λογισμικού, εύκολης και δωρεάν προσθήκης πρόσθετων προγραμμάτων και ευελιξίας και προσαρμογής στις απαιτούμενες ανάγκες (ellak.gr).

Η πλατφόρμα «Ηλεκτρονικού Πολιτισμού» πρέπει να είναι συμβατή για χρήση από υπολογιστές και άλλα τερματικά, όπως tablets και smartphones και να συνδυάζει το λεκτικό περιεχόμενο (σε έναν αριθμό επιλεγμένων ξένων γλωσσών) με διαδραστικούς χάρτες, φωτογραφίες / εικόνες και βίντεο για το σύνολο των πολιτιστικών δικτύων.

Το αποτέλεσμα πρέπει να είναι φιλικό για τον τελικό χρήστη (κάτοικο / επισκέπτη της περιοχής), δίνοντας μια σαφή και περιεκτική περιγραφή των πόρων, οδηγίες για την επίσκεψή τους μέσα από το προτεινόμενο πολυθεματικό δίκτυο, καθώς και δυνατότητες αναζήτησης πρόσθετων πληροφοριών. Επίσης, σχετικά με τους χάρτες των θεματικών πολιτιστικών δικτύων πρέπει να εξασφαλιστούν τα εξής:

- δυνατότητες πλοήγησης με τις λειτουργίες zoom in/out και pan-around,
- αναπαράσταση πολιτιστικών πόρων, διαδρομών και υπόλοιπων στοιχείων με ειδικό συμβολισμό,
- εμφάνιση του σχετικού με τους πολιτιστικούς πόρους περιεχομένου (κείμενα, φωτογραφίες κ.ά.) μόλις ο χρήστης τοποθετήσει τον δείκτη του ποντικιού στον αντίστοιχο πολιτιστικό πόρο,
- είσοδο στο σχετικό με τους πολιτιστικούς πόρους περιεχόμενο (κείμενα, φωτογραφίες κ.ά.), μόλις ο χρήστης επιλέξει τον αντίστοιχο πολιτιστικό πόρο, και
- εμφάνιση/επισημάνση του αποτελέσματος αναζήτησης πολιτιστικού πόρου ή άλλου σχετικού στοιχείου.

Το προβλεπόμενο κόστος για τη δημιουργία της πλατφόρμας περιλαμβάνει και τη δημιουργία και ανάρτηση σε αυτήν των προαναφερόμενων σχετικών της στοιχείων (π.χ. ψηφιακό αποθετήριο πολιτισμού) και προσδιορίζεται σε **40.000 € χωρίς Φ.Π.Α.** Εξαιρέση από την κοστολόγηση αυτή αποτελεί η δημιουργία του ψηφιακού υλικού, η οποία κοστολογείται διακριτά και παρουσιάζεται ακολούθως.

Φωτογραφίες

Οι φωτογραφίες αποτελούν σημαντικό στοιχείο της προβολής του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής, καλύπτοντας ένα σημαντικό μέρος της προβολής των κόμβων των θεματικών πολιτιστικών δικτύων (πολιτιστικοί πόροι στους κόμβους των δικτύων). Λεπτομερέστερα, οι φωτογραφίες αφορούν συνολικά 72 διαφορετικούς πολιτιστικούς πόρους, από τους οποίους 3 βρίσκονται στον υποθαλάσσιο χώρο (ενάλιες αρχαιότητες) και απαιτούν διαφορετική διαδικασία.

Σχετικά με τις απαιτούμενες προδιαγραφές, οι φωτογραφίες πρέπει να είναι υψηλής ανάλυσης (τουλάχιστον 300 dpi) και να καλύπτουν διαφορετικές οπτικές γωνίες του πολιτιστικού πόρου. Το προβλεπόμενο κόστος είναι 20 € χωρίς Φ.Π.Α. για κάθε φωτογράφιση στο χερσαίο χώρο και 300 € χωρίς Φ.Π.Α. για κάθε φωτογράφιση στον υποθαλάσσιο χώρο. Συνολικά, το κόστος διαμορφώνεται σε **2.280 € χωρίς Φ.Π.Α.** και κατανέμεται στα θεματικά δίκτυα ως εξής:

- **Δίκτυο Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος**
47 φωτογραφίες στον χερσαίο χώρο κόστους 940 € χωρίς Φ.Π.Α. και 3 φωτογραφίες στον υποθαλάσσιο χώρο, κόστους 900 € χωρίς Φ.Π.Α. Συνολικό κόστος **1.840 € χωρίς Φ.Π.Α.**
- **Δίκτυο Φυσικών Πόρων / Φυσικής Κληρονομιάς**
18 φωτογραφίες κόστους **360 € χωρίς Φ.Π.Α.**
- **Δίκτυο Μουσείων Αγροτικής Παράδοσης**
4 φωτογραφίες κόστους **80 € χωρίς Φ.Π.Α.**
- **Δίκτυο πόρων θρησκευτικού ενδιαφέροντος**
Οι πόροι του δικτύου καλύπτονται από τις φωτογραφίες που έχουν προηγηθεί για τα υπόλοιπα δίκτυα.

Επίγειες βιντεοσκοπήσεις

Τα βίντεο που θα παραχθούν πρέπει να χαρακτηρίζονται από υψηλή ανάλυση (1080p) και να προβάλλουν όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διαδρομών (τοπίο κ.ά.). Επίσης, στον χρήστη πρέπει να δίνονται δυνατότητες για αναπαραγωγή, παύση, διακοπή, ένταση και επανάληψη του βίντεο. Επιπλέον, απαιτείται διαδικασία μοντάζ για την επιλογή και σύνθεση των καταλληλότερων πλάνων σε μικρής διάρκειας βίντεο (περίπου 2 λεπτών της ώρας). Το προβλεπόμενο κόστος για κάθε βιντεοσκόπηση είναι 200 € χωρίς Φ.Π.Α. Επομένως, το συνολικό κόστος για τη δημιουργία 8 βίντεο διαμορφώνεται σε **1.600 € χωρίς Φ.Π.Α.**

Αεροβιντεοσκοπήσεις

Τα βίντεο που θα παραχθούν πρέπει να χαρακτηρίζονται από υψηλή ανάλυση (1080p) και να προβάλλουν όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των πολιτιστικών πόρων. Για την εξασφάλιση του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος, το μη επανδρωμένο μέσο προτείνεται να πλοηγείται πάνω από προκαθορισμένα σημεία και να φέρει μηχανισμό κατακορύφωσης και σταθεροποίησης των λήψεων.

Επίσης, στον χρήστη πρέπει να δίνονται δυνατότητες για αναπαραγωγή, παύση, διακοπή, ένταση και επανάληψη του βίντεο. Επιπλέον, απαιτείται διαδικασία μοντάζ για την επιλογή και σύνθεση των καταλληλότερων πλάνων σε μικρής διάρκειας βίντεο (περίπου 2 λεπτών της ώρας). Το προβλεπόμενο κόστος για κάθε βίντεο είναι 300 € ⁶⁶ χωρίς Φ.Π.Α. Επομένως, το συνολικό κόστος ανέρχεται σε **1.500 € χωρίς Φ.Π.Α.** για την κάλυψη 5 αρχαιολογικών χώρων.

⁶⁶ Λόγω της μικρής οικονομικής διαφοράς που προκύπτει σε σχέση με τις επίγειες βιντεοσκοπήσεις, οι αεροβιντεοσκοπήσεις θα μπορούσαν να τις αντικαταστήσουν πλήρως,

Δημιουργία εικονικών διαδρομών

Οι εικονικές διαδρομές που θα δημιουργηθούν θα αποτελέσουν σύνθεση πανοραμικών εικόνων σε έναν χώρο και θα καλύπτουν τις σχετικές διαδρομές. Σχετικά με τις απαιτούμενες προδιαγραφές, οι εικόνες (φωτογραφίες) πρέπει να είναι υψηλής ανάλυσης (τουλάχιστον 300 dpi) και να καλύπτουν στο σύνολό τους τις διαφορετικές οπτικές γωνίες του πολιτιστικού πόρου.

Επίσης, στο τελικό αποτέλεσμα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στους χρήστες να καθορίζουν τη γωνία θέασης και την απόσταση παρατήρησης.

Το κόστος για κάθε πανοραμική εικόνα είναι 150 € χωρίς Φ.Π.Α. και το συνολικό κόστος για τη δημιουργία εικονικών διαδρομών διαμορφώνεται σε **5.700 € χωρίς Φ.Π.Α.**, αφού πρόκειται για 38 πανοραμικές εικόνες, οι οποίες κατανέμονται ως εξής στους αρχαιολογικούς πόρους:

- Αρχαιολογικό μουσείο και χώροι Κισσάμου: 18 πανοραμικές εικόνες (4 σε κάθε έναν από τους 4 αρχαιολογικούς χώρους και 2 στο αρχαιολογικό μουσείο)
- Αρχαιολογικός χώρος Δραπανιά: 4 πανοραμικές εικόνες
- Αρχαιολογικός χώρος Πολυρρήνιας: 8 πανοραμικές εικόνες
- Αρχαιολογικός χώρος Ρόκκας: 4 πανοραμικές εικόνες
- Αρχαιολογικός χώρος Φαλάσσαρνας: 4 πανοραμικές εικόνες

παρέχοντας μία πιο εποπτική και ολοκληρωμένη εικόνα για τους φυσικούς πόρους που πρόκειται να βιντεοσκοπηθούν.

Πίνακας 4-9: Εκτιμώμενο κόστος για την προβολή της περιοχής ανά διαδικασία (τεχνολογία) παραγωγής και σύνθεσης ψηφιακού περιεχομένου και θεματικό δίκτυο

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ	ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΨΗΦΙΑΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ					ΣΥΝΟΛΑ
	Δημιουργία διαδικτυακής εφαρμογή	Φωτο-γραφίες	Επίγειες βιντεο-σκοπήσεις	Αεροβιντεο-σκοπήσεις	Δημιουργία εικονικών διαδρομών	
Πόρων Αρχαιολογικού Ενδιαφέροντος	–	1.840 €	-	1.500 €	5.700 €	9.040 €
Φυσικοί Πόροι / Φυσική Κληρονομιά	–	360 €	1.600 €	-	-	1.960 €
Μουσεία Αγροτικής Παράδοσης	–	80 €	-	-	-	80 €
Πόροι Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος	–	-	-	-	-	0€
ΣΥΝΟΛΑ	40.000 €	2.280 €	1.600 €	1.500 €	5.700 €	51.080 €⁶⁷

⁶⁷ Το άθροισμα των συνόλων των θεματικών δικτύων είναι διαφορετικό από το τελικό σύνολο, καθώς σε αυτό προστίθεται και το κόστος δημιουργίας διαδικτυακής εφαρμογής. Επίσης, στην περίπτωση που αντί των βιντεοσκοπήσεων χρησιμοποιηθούν αεροβιντεοσκοπήσεις, το συνολικό κόστος διαμορφώνεται σε 51.880 € χωρίς Φ.Π.Α. (διαφορά 800 €).

4.3.3 ΚΠ-3 – Ευαισθητοποίηση - εκπαίδευση πληθυσμού & ΚΠ-4 - Πολιτιστική επιχειρηματικότητα - εκπαίδευση

Η ενότητα αυτή αφορά στην παροχή πληροφορίας που μπορεί να αξιοποιηθεί για μια ενδεικτική κοστολόγηση **δράσεων κυρίως εκπαιδευτικού περιεχομένου**, που σχετίζονται με τις κατευθύνσεις πολιτικής ΚΠ-3 και ΚΠ-4 και αποσκοπούν:

- Να ενημερώσουν τον τοπικό πληθυσμό της συγκεκριμένης χωρικής ενότητας για τις **δυνατότητες απασχόλησης / ανάπτυξης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών** στο συγκεκριμένο σύμπλεγμα καινοτομίας – αγροδιατροφή-πολιτισμός και τουρισμός – η υλοποίηση του οποίου επιχειρείται στην περιοχή μελέτης, μεταξύ άλλων, και από το προτεινόμενο στρατηγικό σχέδιο.
- Να σχεδιάσουν δράσεις οργάνωσης και διαχείρισης **συμβουλευτικής / επαγγελματικού προσανατολισμού και κατάρτισης** είτε για συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού όπως οι Νέοι ⁶⁸, οι γυναίκες, οι άνεργοι είτε για τον τοπικό πληθυσμό εν γένει, που να κινούνται προς την κατεύθυνση που σκιαγραφήθηκε στην προηγούμενη παράγραφο.

Στόχος των δράσεων αυτών μπορεί να είναι είτε η απόκτηση βασικών δεξιοτήτων που ενισχύουν την εισαγωγή συγκεκριμένων ευπαθών ομάδων στην κοινωνία, καταπολεμώντας φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού, είτε η ενίσχυση των προσόντων ομάδων του πληθυσμού, εστιάζοντας στην **ανάπτυξη δεξιοτήτων** διαχείρισης σταδιοδρομίας (career management skills) γύρω από τα θέματα της πολιτιστικής επιχειρηματικότητας και της επιχειρηματικότητας εν γένει. Για τον σκοπό αυτό μπορούν να αξιοποιούνται συμβατικές ή/και ηλεκτρονικές υπηρεσίες συμβουλευτικής (e-counselling, e-mentoring, e-coaching) και κατάρτισης (συμβατικής και μη π.χ. e-learning), που επικεντρώνονται στο συγκεκριμένο σύμπλεγμα καινοτομίας που έχει επιλεγεί για την περιοχή μελέτης και απορρέει από τη στρατηγική της Περιφέρειας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020. Οι δράσεις μπορούν ακόμη να αφορούν την κατάρτιση υπαλλήλων/στελεχών φορέων και επιχειρήσεων.

Για την αποτελεσματική κοστολόγηση των συγκεκριμένων μέτρων απαιτείται μια προσεκτική ανάλυση των επιμέρους ομοειδών μέτρων και ένταξή τους σε **ολοκληρωμένα σχέδια δράσης**.

Σε κάθε περίπτωση, βάσει σχετικών εγκυκλίων και προηγούμενης εμπειρίας, κάποιες γενικές κατευθύνσεις που αφορούν τη συγκεκριμένη ομαδοποίηση ταξινομούν τις σχετικές δράσεις στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Δράσεις ανάπτυξης δεξιοτήτων βασικών προσόντων του πληθυσμού μέσω των Κέντρων Δια βίου Μάθησης των Δήμων της περιοχής.

⁶⁸ Βλ. ΕΠΑΝΑΔ 2024-2020, όπου αναφέρεται ότι τα **Κέντρα Δια Βίου Μάθησης** (ΚΔΒΜ) αποσκοπούν στην ευρύτερη εφαρμογή του Ν. 3879/2010 για την ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης με τη συμμετοχή και συνεργασία φορέων διοίκησης (π.χ. Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης) και φορέων παροχής υπηρεσιών Δια Βίου Μάθησης [Ινστιτούτο Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης (Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ.)], με αντικείμενο την παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε όλους τους πολίτες. Τα ΚΔΒΜ υλοποιούν δράσεις και σε τοπικό επίπεδο.

- Δράσεις ανάπτυξης δεξιοτήτων δια βίου διαχείρισης σταδιοδρομίας μέσω ΤΠΕ.
- Δράσεις τηλε-κατάρτισης (e-training) (μπορεί να γίνει και μέσω e-ΚΔΒΜ).

4.3.3.1 Δράσεις ανάπτυξης δεξιοτήτων και δια βίου διαχείρισης σταδιοδρομίας και συμβουλευτικής – Ενδεικτική κοστολόγηση μέσω ΚΔΒΜ ή μέσω χρήσης ΤΠΕ

Τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης (ΚΔΒΜ) θα υλοποιήσουν ξανά εκπαιδευτικές δράσεις σε τοπικό επίπεδο, με ενδεικτικά θεματικά πεδία όπως οικονομία – επιχειρηματικότητα, Ποιότητα Ζωής – Περιβάλλον, Νέες Τεχνολογίες, Γλώσσα και Επικοινωνία, Κοινωνικές Δεξιότητες και Δράσεις, Πολιτισμός και Τέχνη, Προγράμματα Ευάλωτων Κοινωνικά Ομάδων, ΑμΕΑ κτλ. Η παρεχόμενη εκπαίδευση στο πλαίσιο αυτό μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο για την κατεύθυνση πολιτικής ΚΠ-3 όσο και για την ΚΠ-4.

Στην κατεύθυνση αυτή μπορούν να συνεισφέρουν τα δύο Κέντρα Δια Βίου Μάθησης που είναι ήδη χωροθετημένα στην περιοχή, το ένα στον Δήμο Πλατανιά ⁶⁹ και το άλλο στον Δήμο Κισσάμου ⁷⁰.

Το ΚΔΒΜ του Δήμου Πλατανιά θεωρείται, με βάση την εμπειρία της προηγούμενης περιόδου προγραμματισμού, ως μια από τις πλέον **αποτελεσματικές δομές** σε επίπεδο χώρας, συμβάλλοντας τα μέγιστα στην ενίσχυση της αναβάθμισης των προσόντων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου κεφαλαίου σε τοπικό επίπεδο.

Και στα δύο ΚΔΒΜ, οι θεματικές ενότητες ήταν αυτές που είχαν αναπτυχθεί για τα προγράμματα ΔΒΜ από το ΙΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ. ⁷¹. Το ΚΔΒΜ του Δήμου Πλατανιά όμως υλοποίησε μέσα στο 2015 και προγράμματα τοπικής εμβέλειας, όπως:

- Διαδικτυακή προβολή και διαχείριση επιχείρησης τουριστικών υπηρεσιών, 25 ωρών
- Εργαστήριο Ζαχαροπλαστικής με παραδοσιακές συνταγές, 35 ωρών
- Οικιακή μελισσοκομία, 25 ωρών⁷²
- Οικιακή Παραγωγή Οίνου, ποτών και ηδύποτων, 30 ωρών
- Αρωματικά –Φαρμακευτικά Φυτά, 25 ωρών
- Αρχιτεκτονική κήπων, 25ωρών
- Διοργάνωση τοπικών εκθέσεων με σκοπό την προβολή τοπικών παραδοσιακών προϊόντων και τη δημιουργία Ομάδων Τοπικής Δράσης, 25 ωρών κ.λπ.

⁶⁹ Βλ. <http://kdvmplatania.blogspot.gr>

⁷⁰ Βλ. <http://www.haniotika-nea.gr/programma-dia-viou-mathisis-ston-dimo-kisamou/>

⁷¹ Τα Προγράμματα Εθνικής Εμβέλειας, που επιλέγονται από τους Δήμους, εξέφραζαν τις Εθνικές και Ευρωπαϊκές Πολιτικές σε θέματα Διά Βίου Μάθησης Ενηλίκων κατά την περίοδο 2007-2013 στα εξής θεματικά πεδία: **Οικονομία – Επιχειρηματικότητα, Ποιότητα Ζωής και Περιβάλλον, Νέες Τεχνολογίες, Γλώσσα και Επικοινωνία, Κοινωνικές δεξιότητες και δράσεις, Πολιτισμός & Τέχνη** κτλ.

Και στα δύο ΚΔΒΜ των εν λόγω Δήμων, τα εκπαιδευτικά προγράμματα ήταν δωρεάν και παρέχονταν σε όλες τις δημοτικές ενότητες, ανάλογα με τον αριθμό των συμμετοχών. Το κόστος καλύπτονταν από τους άξονες προτεραιότητας ΑΠ 7 και 8 του σχετικού επιχειρησιακού προγράμματος της προηγούμενης περιόδου.

Κατά τη διάρκεια υλοποίησης της προηγούμενης περιόδου προγραμματισμού το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» ανέπτυξε συγκεκριμένες προδιαγραφές για την υλοποίηση της Δια Βίου Μάθησης. Το πρόγραμμα, μέσω συγκεκριμένων αξόνων ΑΠ, χρηματοδοτούσε μια σειρά από δράσεις, ενώ ο Δήμος από την πλευρά του συνήθως αναλάμβανε ή θα αναλαμβάνει και στη τρέχουσα περίοδο προγραμματισμού:

- την ίδρυση (ΚΔΒΜ) και τη διάθεση χώρων διοίκησης και εκπαίδευσης,
- τον ορισμό υπευθύνου εκπροσώπου του Δήμου, για την ανάπτυξη τοπικής επικοινωνιακής πολιτικής του ΚΔΒΜ, την ενημέρωση ενηλίκων πολιτών επί των παρεχόμενων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τη συγκέντρωση αιτήσεων εκπαιδευομένων κτλ.,
- την υποστήριξη της επικοινωνιακής πολιτικής του ΚΔΒΜ σε τοπικό επίπεδο,
- την υποδοχή αιτήσεων υποψηφίων εκπαιδευομένων,
- την επιλογή των εκπαιδευομένων και την οργάνωση των αντίστοιχων τμημάτων, με την υποστήριξη του Υπεύθυνου Εκπαίδευσης, Ανάπτυξης και Διασφάλισης Ποιότητας,
- την έκδοση βεβαιώσεων παρακολούθησης, οι οποίες συνοπογράφονται από τον Δήμο και το Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ.⁷²

Ουσιαστικά δηλαδή ένα μεγάλο μέρος του διοικητικού / οικονομικού / εκπαιδευτικού κόστους χρηματοδοτούνταν από τους συγκεκριμένους άξονες προτεραιότητας του ΕΠ.

Δεδομένου ότι σε νησιωτικές περιοχές ή και σε αραιοκατοικημένες περιοχές το διοικητικό κόστος ήταν μεγαλύτερο, λόγω της μη ύπαρξης συνήθως του αναλόγου αριθμού συμμετοχών, προβλέπονταν και η λειτουργία e-ΚΔΒΜ.

Το κόστος ενός προγράμματος κατάρτισης, στην περίπτωση που οι εκπαιδευτές και οι επιστημονικοί υπεύθυνοι δεν πληρώνονται από το ΚΔΒΜ, θα πρέπει να υπολογιστεί με βάση το Μέσο Ωριαίο Κόστος (Μ.Ω.Κ.) ανά καταρτιζόμενο, μια συνήθη πρακτική υπολογισμού του κόστους υλοποίησης. Αυτό υπολογίζεται ως εξής:

$$M.O.K. = (\text{Συνολικό κόστος προγράμματος κατάρτισης}) / (\text{αριθμός καταρτιζομένων} * \text{αριθμός πραγματοποιηθεισών εκπαιδευτικών ωρών κατάρτισης})$$

Στα προγράμματα του ΛΑΕΚ⁷³ δεν μπορεί να υπερβαίνει τα **33 ευρώ / ώρα / καταρτιζόμενο**, όταν δεν πραγματοποιείται από εκπαιδευτές εντός της επιχείρησης

⁷² Βλ Έγγραφο 3838/10/4/2014 Ανοικτής Πρόσκλησης προς τους Δήμους της χώρας, Γ' Φάση Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ.

⁷³ Βλ. ΦΕΚ 2988/31.12.2015, ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ με Αριθ. 3029/71/15.12.2015, Υλοποίηση προγράμματος επαγγελματικής κατάρτισης εργαζομένων (ΛΑΕΚ 0,24%) έτους 2016.

και όταν πραγματοποιείται με εσωτερικούς εκπαιδευτές κυμαίνεται από **33 έως 12 ευρώ / ώρα**, ανάλογα με τον αριθμό των καταρτιζόμενων.

Σε περίπτωση εξ αποστάσεως κατάρτισης (e-learning), το συγκεκριμένο ποσό δεν μπορεί να υπερβαίνει τα **12 ευρώ / ώρα**.

Σε κάθε περίπτωση σε ένα πρόγραμμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, το κόστος κυμαίνεται ανάλογα με τον αριθμό των καταρτιζόμενων (registered users). Συνήθως οι τιμές της αγοράς για ένα μέσο Πρόγραμμα e-learning, με ολοκληρωμένη λύση setup moodle, παραμετροποίηση, διασύνδεση με Active directory, theme, hosting, support κυμαίνονται σε περίπου **6.000 – 9.000 € ανά μάθημα**.

Ωστόσο, ανάλογα με το είδος του εκπαιδευτικού υλικού, το κόστος μπορεί να κυμαίνεται από **500 €/μάθημα** έως και **5.000 €/μάθημα**. Τα video lectures (βιντεοσκοπήσεις), τα 3D & οι εικονικοί κόσμοι ανεβάζουν τα κόστη.

4.3.3.2 Εκτίμηση εκπαιδευτικών αναγκών προτεινόμενου στρατηγικού σχεδίου

Για μια ενδεικτική κοστολόγηση των εκπαιδευτικών δράσεων που εντάσσονται κάτω από τα μέτρα των κατευθύνσεων πολιτικής ΚΠ-3 και ΚΠ-4 απαιτείται να γίνει μια ολοκληρωμένη μελέτη, μέσα από την οποία θα αναδειχθούν:

- Οι **ομάδες-στόχοι** προς εκπαίδευση και ο ενδεικτικός αριθμός ενδιαφερομένων να συμμετέχουν.
- Τα **αντικείμενα της εκπαίδευσης**, λαμβάνοντας υπόψη τα προσφερόμενα σε κεντρικό επίπεδο από το Ινστιτούτο Νεολαίας και Διά Βίου Μάθησης (Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ.), αλλά και τις ιδιαίτερες ανάγκες της περιοχής και του προτεινόμενου στρατηγικού σχεδίου π.χ. μουσική, χορός, αγροτικός τομέας, μεταποίηση, ΤΠΕ, περιβαλλοντική εκπαίδευση / διαχείριση, τουριστικές υπηρεσίες, εστίαση – προβολή γαστρονομικού πλούτου, δικτύωση τομέων / επιχειρήσεων, παραδοσιακά επαγγέλματα που τείνουν να εκλείψουν, marketing, οργάνωση / διαχείριση επιχείρησης, κ.λπ. Η προηγούμενη εμπειρία για την ανάληψη εκπαιδευτικών δράσεων με προγράμματα τοπικής εμβέλειας και εκπαιδευτικής στόχευσης (βλ. δράσεις Δ. Πλατανιά) δείχνει ότι οι στοχευμένες αυτές δράσεις είναι αποτελεσματικές και ως εκ τούτου μπορούν να συμβάλλουν προς τις επιθυμητές κατευθύνσεις του προτεινόμενου στρατηγικού σχεδίου.
- Οι **πάροχοι της εκπαίδευσης** στα συγκεκριμένα αντικείμενα, μέσα από τη διερεύνηση του τοπικού οικοσυστήματος και των δυνατοτήτων που αυτό μπορεί να παρέχει (συνεργασία με τοπικά πανεπιστημιακά ιδρύματα, ινστιτούτα, φορείς κ.λπ.).
- Η επιλογή του **τρόπου εκπαίδευσης** (συμβατική ή μέσα από την αξιοποίηση των ΤΠΕ – e-training/learning), παράγοντα καθοριστικού για τον προσδιορισμό του κόστους των δράσεων αυτών.
- Η ανάπτυξη του σχετικού **εκπαιδευτικού υλικού** που απαιτείται για τοπικής στόχευσης εκπαιδευτικές δράσεις και το είδος του υλικού αυτού π.χ. video lectures, 3D κ.λπ.
- Οι **δυνατότητες/πηγές χρηματοδότησης** που προσφέρονται στη νέα προγραμματική περίοδο για εκπαιδευτικού χαρακτήρα δράσεις αναβάθμισης του ανθρώπινου κεφαλαίου. Στις πηγές αυτές μπορούν ενδεικτικά να

εντάσσονται μέτρα και δράσεις που προβλέπονται στο ΠΕΠ Κρήτης 2014-2020, στο ΕΠΑΝΑΔ ή να στηρίζονται και σε ολοκληρωμένες προτάσεις στο πλαίσιο ανταγωνιστικών προγραμμάτων π.χ. ERASMUS +.

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την πληροφορία που δίνεται στην ενότητα 4.3.3.1.σχετικά με τα κόστη εκπαιδευτικών δράσεων, μπορούν να οδηγήσουν σε ασφαλείς εκτιμήσεις σχετικά με τους αναγκαίους πόρους για την υλοποίηση των εκπαιδευτικών δράσεων που απαιτούνται για την υλοποίηση του προτεινόμενου στρατηγικού σχεδίου.

5 Επίλογος

Ο πολιτισμός, ως το σύνολο των δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στην παραγωγή πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών χρησιμοποιώντας **σπάνιους συντελεστές παραγωγής**, είναι δυνατόν να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο για τη **βιώσιμη τοπική ανάπτυξη**.

Η δύσκολη οικονομική συγκυρία που διανύει η χώρα μας επιβάλλει την ανάληψη πρωτοβουλιών προς την κατεύθυνση, μεταξύ άλλων, μιας **καινοτόμου και βιώσιμης αξιοποίησης των διαθέσιμων πολιτιστικών πόρων** της για την επανεκκίνηση της αναπτυξιακής διαδικασίας και την έξοδο από την κρίση. Συγκριτικό πλεονέκτημα για τον σκοπό αυτό αποτελεί το ιδιαίτερα αξιόλογο και πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα που διαθέτει, προϊόν του αποτυπώματος της μακρόχρονης ιστορικής διαδρομής της. Το απόθεμα αυτό αποτελεί έναν **σημαντικό πόρο προς αξιοποίηση**. Η ανάδειξη και προβολή του μπορεί να ανοίξει ένα παράθυρο προς **νέες ευκαιρίες επιχειρηματικής δράσης** συμβάλλοντας (Στρατηγέα και άλλοι, 2016):

- στη στήριξη των τοπικών οικονομιών και τη δημιουργία **προστιθέμενης αξίας**,
- στη διατήρηση της **ποιότητας** του αποθέματος αυτού,
- στην **οικονομική και κοινωνική συνοχή** και την **τοπική ανάπτυξη**,
- στην αναβάθμιση της **ποιότητας ζωής** των τοπικών πληθυσμών.

Είναι σήμερα ευρέως αποδεκτό ότι οι πολιτιστικοί πόροι μπορούν να αποτελέσουν βασικό μοχλό οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας, καθώς **η ανάπτυξη και ο πολιτισμός συνδέονται με πολλούς τρόπους**. Ο πολιτισμός συνιστά ένα εν μέρει ανανεώσιμο πολιτισμικό κεφάλαιο και ένα δημόσιο αγαθό, που ταυτόχρονα δημιουργεί σημαντικότερες και μετρήσιμες θετικές εξωτερικές οικονομίες, λόγω της διασύνδεσής του με μια σειρά από κλάδους και υπηρεσίες (Γενική Γραμματεία Πολιτισμού 2013). Ο τομέας του πολιτισμού νοείται ένας τομέας που παράγει **υψηλή προστιθέμενη αξία**, ενώ έχει έναν οριζόντιο ρόλο σε μια κοινωνία, αποτελώντας **εργαλείο** για:

- Την **κοινωνική ανάπτυξη** και ανύψωση του πνευματικού επιπέδου αλλά και την κοινωνικοποίηση και κοινωνική ενσωμάτωση και την, δια μέσω αυτών, μεταλαμπάδευση κοινωνικών αξιών τόσο σε ενδογενεακό όσο και σε διαγενεακό επίπεδο.
- Την **οικονομική ανάπτυξη**, προσφέροντας ευκαιρίες που διαπερνούν οριζόντια όλους τους τομείς (πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή) και δίνουν τη δυνατότητα δημιουργίας θέσεων εργασίας υψηλής ειδίκευσης. Έτσι ο τομέας του πολιτισμού προσφέρει **στρατηγικές ευκαιρίες** σε τοπικό, αλλά και εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, για την ανάληψη καινοτόμων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, μέσα από τη βιώσιμη διαχείριση και αξιοποίηση των σχετικών πόρων (φυσικών και ανθρωπογενών) που αξιοποιεί (Λαζαρέτου 2014, Γενική Γραμματεία Πολιτισμού 2013).

- Την προστασία των **πολιτιστικών πόρων**, συμβάλλοντας στην αναβάθμιση πόρων τόσο φυσικού όσο και ανθρωπογενούς ενδιαφέροντος, που εντάσσονται κάτω από την ευρύτερη έννοια των πολιτιστικών πόρων.

Οι πολιτιστικοί πόροι, στο πλαίσιο αυτό, αποτελούν σημαντικό πυλώνα στην αναπτυξιακή προσπάθεια των περιοχών. Παράλληλα, ο στοχευμένος στην ολοκληρωμένη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων σχεδιασμός ενός τόπου, μπορεί να οδηγήσει σε σημαντική αναβάθμισή του, μέσω της κατάλληλης αξιοποίησης των ιδιαίτερων πολιτιστικών χαρακτηριστικών του και της διαμόρφωσης της **πολιτιστικής ταυτότητάς** του. Η δε αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος μπορεί να καταστήσει τις τοπικές κοινότητες **κέντρα δημιουργικότητας και καινοτομίας**, με πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία ευαίσθητοποιημένων, ώριμων και ενεργών πολιτών.

Η περιοχή μελέτης (πρώην Επαρχία Κισσάμου) συνιστά μια ιδιαίτερη οντότητα με εξέχοντα χαρακτηριστικά τόσο του φυσικού όσο και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, που έχουν σφυρηλατηθεί μέσα από την ιστορική της διαδρομή και τη δράση γενεών και γενεών ανθρώπων. Ο συνδυασμός σημαντικών στοιχείων του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος (ιστορία, πολιτισμός, μουσική και χορός, αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία κ.λπ.) με αντίστοιχα του φυσικού περιβάλλοντος (περιοχές NATURA 2000, Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους, γεωλογικούς σχηματισμούς, καταφύγια άγριας ζωής κ.λπ.) αναδεικνύει την ανάγκη προστασίας των εν λόγω πόρων, αλλά και ανάδειξης και αξιοποίησής τους για τη στήριξη της αναπτυξιακής προοπτικής της περιοχής. Τα στοιχεία αυτά έχουν οριοθετήσει τους στόχους και τις επιδιώξεις του παρόντος ερευνητικού έργου για τον «Στρατηγικό Σχεδιασμό (Master Plan) Πολιτιστικής Πολιτικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης Δήμων Κισσάμου και Πλατανιά».

Σημαντική διάσταση ενός σχεδιαστικού εγχειρήματος αποτελεί η **συμμετοχή** ευρύτατων ομάδων της τοπικής κοινωνίας, των φορέων διοίκησης, των επαγγελματικών φορέων κ.λπ., έτσι ώστε το τελικά παραγόμενο προϊόν του σχεδιασμού να λαμβάνει υπόψιν το αξιακό σύστημα, τα οράματα και τις επιθυμίες όλων των εμπλεκόμενων και να δομεί, βήμα – βήμα, ένα σχέδιο που να διασφαλίζει την ευρύτερη δυνατή συναίνεση και να αποτελέσει, με την ολοκλήρωσή του, «κτήμα» όλων των εμπλεκόμενων στην προσπάθεια αυτή.

Προς αυτή την κατεύθυνση, η ερευνητική ομάδα του έργου κατέβαλε σημαντικές προσπάθειες, επικοινωνώντας και αλληλεπιδρώντας με όλους τους ενδιαφερόμενους στα διάφορα στάδια του σχεδιασμού. Στόχος της **συμμετοχικής σχεδιαστικής προσέγγισης** που ακολουθήθηκε ήταν να αφουγκραστεί και να καταγράψει τις διαφορετικές απόψεις, να δημιουργήσει το πεδίο εκείνο για τη μεταξύ τους επικοινωνία, αλληλεπίδραση και δημιουργία συναίνεσης, και τέλος να ενσωματώσει στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τις απόψεις αυτές στην τελική της πρόταση.

Στα **τελικά προϊόντα** του έργου καταγράφονται:

- Η **καταγραφή** των ιδιαίτερων πολιτιστικών χαρακτηριστικών της κάθε χωρικής ενότητας της περιοχής μελέτης, στοιχείο ιδιαίτερα χρήσιμο για την ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση των πόρων αυτών από την τοπική διοίκηση, αλλά και τους πολιτιστικούς φορείς, οι οποίοι αποτελούν ένα

σημαντικό και ιδιαίτερα δυναμικό και δραστήριο τμήμα της τοπικής κοινωνίας, με κύρια ενασχόληση την ανάδειξη και προστασία των πόρων αυτών και την ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή του τόπου.

- Η **χαρτογραφική απόδοση** των πόρων αυτών και η παρουσίασή τους σε ένα **Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών**, στοιχείο επίσης ιδιαίτερα χρήσιμο για τον σχεδιασμό κάθε είδους τοπικών δράσεων τόσο από την τοπική διοίκηση όσο και από τους πολιτιστικούς φορείς.
- Η **χωρική εξειδίκευση** των προτεινόμενων θεματικών πολιτιστικών διαδρομών, με τον προσδιορισμό της ακριβούς διαδρομής, των οικισμών από τις οποίες αυτή διέρχεται, καθώς και των σχετικών αποστάσεων και του χρόνου ταξιδιού που απαιτείται για την κάλυψη των αποστάσεων αυτών.
- Η δόμηση ενός **στρατηγικού σχεδίου για την πολιτιστική και βιώσιμη ανάπτυξη** της περιοχής, με «όχημα» τους πολιτιστικούς της πόρους, που διασφαλίζει την προστασία τους και θέτει αυτούς στην υπηρεσία της κοινωνικής, πολιτιστικής και οικονομικής ανάπτυξης με όρους βιωσιμότητας. Ταυτ'οχρονα είναι πλήρως ενταγμένο στους σχεδιασμούς και τη στρατηγική της Περιφέρειας Κρήτης έτσι ώστε να διασφαλίζονται στον καλύτερο δυνατό βαθμό οι αναγκαίοι πόροι για την υλοποίησή του
- Η παράθεση ενός φάσματος **μέτρων πολιτικής** που υλοποιούν το στρατηγικό αυτό σχέδιο, στη διάθεση των φορέων τοπικής διοίκησης. Τα μέτρα αυτά πολιτικής διασφαλίζουν την ευελιξία και τη σταδιακή υλοποίησή τους από τους φορείς της τοπικής διοίκησης με βάση και τη γενικότερη ιεράρχηση των προτεραιοτήτων τους.

Τέλος, κλείνοντας αυτή την προσπάθεια, θα πρέπει να τονιστεί ότι το Στρατηγικό Σχέδιο Πολιτιστικής Πολιτικής και Βιώσιμης Ανάπτυξης που προτείνεται από το παρόν ερευνητικό έργο δεν αποτελεί απλά ένα ακόμη στρατηγικό τομεακό σχέδιο για τις μελετώμενες περιοχές. Στην πράξη, το πολιτιστικό αυτό στρατηγικό σχέδιο, συμμεριζόμενοι και την άποψη του Hawkes⁷⁴ (2001), ...

.... θα πρέπει να οριοθετεί ένα **πλάνο αρχών**, το οποίο θα πρέπει να ενσωματώνεται και να εμπνέει όλες τις τομεακές πολιτικές μιας τοπικής αρχής»

⁷⁴ Hawkes, J. (2001), *The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's Essential Role in Public Plannin*, Melbourne, Australia.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- COM(2010) 183 final, GREEN PAPER - Unlocking the potential of cultural and creative industries, European Commission, Brussels, 27.4.2010.
- Hawkes, J. (2001), *The Fourth Pillar of Sustainability: Culture's Essential Role in Public Planning*, Melbourne, Australia.

Ελληνική

- Απόφαση Αριθμ. 1435, Πρόσκληση Υποβολής Προτάσεων για την Επιλογή Στρατηγικών Τοπικής Ανάπτυξης με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων στο Πλαίσιο: του Μέτρου 19 «Στήριξη για Τοπική Ανάπτυξη μέσω του Leader (ΤΑΠΤοΚ - Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία τοπικών Κοινοτήτων)» του ΠΑΑ 2014-2020, ΦΕΚ 20879, Αρ. Φύλλου 1839, 22 Ιουνίου 2016.
- Αστική Διαχείριση Α.Ε. (2014), Στρατηγική Έξυπνης Ειδίκευσης Περιφέρειας Κρήτης (RIS3 Crete), Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Περιφέρειας Κρήτης, Δεκέμβριος.
- Απόφαση Αριθμ. 82193/ΕΥΣΣΑ 1810, Έγκριση Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης 2014-2020, Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ΦΕΚ 1862, 27 Αυγούστου 2015.
- Γενική Γραμματεία Πολιτισμού (2013), Πρόταση για τη Διαμόρφωση Πολιτικής Τομέα Πολιτισμού 2014-2020, Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού.
- Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης ΠΕΠ Κρήτης (2015), Έγγραφο εξειδίκευσης Εφαρμογής Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Κρήτης, Ιούνιος 2015.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), Πολιτιστικός και οπτικοακουστικός τομέας, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ISBN: 978-92-79-41536-4, Doi:10.2775/1186.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πολιτική Συνοχής 2014 - 2020, Ενημερωτικό Δελτίο με θέμα: “Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων”, <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/community_el.pdf>.
- Ζαρκοπούλου, Ν. (2016), Παρουσίαση για το ΕΘΝΙΚΟ ΣΗΜΕΙΟ URBACT Ελλάδας – Κύπρου, URBACT III, Αθήνα, Απρίλιος.
- Ζηρίνης, Ι. (2015), Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων – ΤΑΠΤΟΚ, Γενική Γραμματεία Τουριστικής Πολιτικής και Ανάπτυξης, Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας & Τουρισμού, Αθήνα.
- Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1295/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Δεκεμβρίου 2013 για την θέσπιση του προγράμματος «Δημιουργική Ευρώπη» (2014 έως 2020) και την κατάργηση των αποφάσεων αριθ. 1718/2006/ΕΚ, 1855/2006/ΕΚ και 1041/2009/ΕΚ.
- Κανονισμός Ε.Ε. Αριθ. 1303/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Δεκεμβρίου 2013 περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006.

- Κοτζαγεώργης Γ., Μαντζαβέλας Α., Χατζηχαλαράμπος Ε., Δεφίγγου Μ., Γιουτλάκης Μ., Παπαγρηγορίου Σ., Αλεξανδρίδου Ε. (Συντονιστές έκδοσης) (2015), «Παραδοτέο Γ7. Πρόταση νέων εκτάσεων ή περιοχών Natura 2000 συνοδευόμενη από χάρτες αναλογικούς και ψηφιακούς, συμπληρωμένα - Τυποποιημένα Δελτία Δεδομένων και νέα έκδοση της επικαιροποιημένης περιγραφικής (Access 2003) και χωρικής βάσης δεδομένων με τα στοιχεία των νέων προτεινόμενων περιοχών». Υ.Π.ΕΝ, Αθήνα, ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ENVECO Α.Ε. – ΟΜΙΚΡΟΝ Α.Ε. – ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ – ΦΥΣΕΛΙΑΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ, και ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ: ΕΚΒΥ.
- Κουγιανός, Ι., Δροσίδης, Γ., Δανέζης, Ε. Και Ναλπαντίδου, Μ. (2015), Οδηγός για τον Σχεδιασμό, Οργάνωση και Λειτουργία των Πράσινων Σημείων, Επιχειρησιακό πρόγραμμα Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη (ΕΠΠΕΡΑΑ).
- Λαζαρέτου, Σ. (2014), Η Έξυπνη Οικονομία: Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα – Μπορούν να Αποτελέσουν Προοπτική Εξόδου από την Κρίση; Τράπεζα της Ελλάδος, Νο 175, Φεβρουάριος.
- Λουτζάκη, Ρ. (2015), Η μουσική στους Δήμους Κισσάμου και Πλατανιά.
- Ν. 4019/2011, Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και άλλες διατάξεις, ΦΕΚ 216, 30/9/2011.
- Ν. 4314/2014/ ΦΕΚ 265 «Για τη διαχείριση, τον έλεγχο και την εφαρμογή αναπτυξιακών παρεμβάσεων για την προγραμματική περίοδο 2014–2020, Β) Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/17 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 2012 (ΕΕ L 156/16.6.2012) στο ελληνικό δίκαιο, τροποποίηση του ν. 3419/2005 (Α 297) και άλλες διατάξεις.
- Περιφέρεια Κρήτης (2015), Περιφερειακή Στρατηγική Καταπολέμησης της Φτώχειας & Κοινωνικής Ένταξης, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της Περιφέρειας <http://www.perkritis.gr/>.
- Στρατηγέα, Α., Μαραβά, Ν. και Αλεξόπουλος, Α. (2016), Οδηγός Καλών Πρακτικών για τον Συμμετοχικό Πολιτιστικό Σχεδιασμό σε Τοπικό Επίπεδο, Έκθεση Π.2, Πρόγραμμα «Είμαστε Όλοι Πολίτες» του Χρηματοδοτικού Μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) 2009-2014 για τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), Πρόσκληση «Προαγωγή των Δημοκρατικών Αξιών, συμπεριλαμβανομένων των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», 2015-16, DOI: 10.13140/RG.2.1.2908.8884.
- PWC (2014), Χρηματοδότηση μέσω καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων στη νέα προγραμματική περίοδο 2014-2020, ΣΕΣΜΑ, Σεπτέμβριος 2014.
- ΥΠΟΑΤ (2014), ΕΠ Ανταγωνιστικότητα, Καινοτομία & Επιχειρηματικότητα 2014-2020, Ανάλυση του ειδικού στόχου 4c.

Διαδικτυακοί τόποι

- Δημιουργική Ευρώπη 2014-2020 - <http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/>
 Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες (ΠΔΒ) - <http://creativitycities.britishcouncil.org/creative-industries/> 20/09/2015
- European Microfinance Network – Entrepreneurship – <http://www.european-microfinance.org/index.php?rub=microfinance-in-europe&pg=introduction>
- European Microfinance Network – Entrepreneurship – <http://www.european-microfinance.org/index.php?rub=publications&pg=emn-research-papers>
https://support.google.com/maps/answer/144339?hl=el&ref_topic=3292869
<http://www.forbes.com/sites/quora/2013/07/31/how-does-google-maps-calculate-your-eta/#21e6656655d1>

http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/financial-instruments/2007-2013-changes/

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/thefunds/fin_inst/pdf/efsi_esif_compl_en.pdf

Επίσημη ιστοσελίδα Progress - <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=836&langId=el>

<https://www.fi-compass.eu/mra/multi-region-assistance-mra>

Urbact Website - <http://urbact.eu/urbact-glance>

www.archetai.gr

www.aigai.gr

www.aeromedia.gr

acropolis-virtualtour.gr

<https://ellak.gr/oldwiki/%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82/%CE%BF%CF%86%CE%AD%CE%BB%CE%B7-%CF%87%CF%81%CE%AE%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%8D%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D/>

**Ι-1 Χάρτης Πολιτιστικών Πόρων πρώην Επαρχίας
Κισσάμου**

**Ι-2. Χάρτης Τελικής Προτεινόμενης Λύσης -
Δίκτυα Θεματικών Πολιτιστικών Διαδρομών**

Χάρτης I-1: Τύπος και κατανομή Πολιτιστικών Πόρων πρώην Επαρχίας Κισσάμου

Χάρτης I-2: Πολιτιστικές Διαδρομές - Αναθεωρημένος (τελικός) Χάρτης

Σημείωση: η χωρική ανάπτυξη των επιμέρους θεματικών δικτύων και οι υλικοί πολιτιστικοί πόροι που αυτά διασυνδέουν παρουσιάζεται στην αντίστοιχη ενότητα, ενώ η αναλυτική παρουσίασή τους γίνεται στις εκθέσεις I και II του έργου αντίστοιχα.

